

Kočka, která nikdy nespí II
The Cat Who Never Sleeps II

Obsah | Contents

Slovo úvodem...13

Texty o Jiřině

Jak jsem potkávala Jiřinu...21

Zdenka Brodská (USA)

Jak je důležité mít Jiřinu...25

Markéta Goetz-Stankiewicz (Kanada)

Zpráva o jedné komunikaci...35

Ivan M. Havel (Praha)

Můj život s Jiřinou Šiklovou...43

Mary Hrabik Samal (USA)

Jiřině Šiklové k narozeninám...50

Eva Kantůrková (Praha)

Podle článku 29...55

Helena Klimová (Praha)

Dluh...63

Józef Lewandowski (Švédsko)

Americký kapitalista poznává českou disidentku...68

James H. Ottaway, Jr. (USA)

Silnější než poměry...77

Petr Pithart (Praha)

Má učitelka – Jiřina...80

Dana Potočková (Praha)

Z nezapomenuté korespondence...83

Vilém Prečan (Praha)

Neohrožená a neúnavná...88

Wolfgang Scheur (Německo)

Koče, která nikdy nespí...90

H. Gordon Skillin

Jiřina Š...92

Luďvik Vaculík (Praha)

Tři dny a několik let v životě Jiřiny Šiklové...95

Alena Wagnerová (Německo)

Výběr z textů Jiřiny Šiklové

Dopis matce...109

Obranné mechanismy aneb Jak přežít vazbu...112

„Nedopustíte, aby byly zničeny!“...120

Koncept závěrečného slova – obhajoby Jiřiny Šiklové, připravený ve věznici

č. 1 v Ruzyni v červenci 1981

Dopis přátelům k výročí Franze Kafky...126

Stížnost a žádost o vyšetření...130

Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu...138

Stručná kronika života Jiřiny Šiklové...153

Bibliografický přehled publikací Jiřiny Šiklové 1967–2014...159

Ediční poznámky...171

Autoři...175

Foreword...177

Texts about Jiřina

My Meetings with Jiřina...185

Zdenka Brodská (USA)

The Importance of Being Jiřina...189

Marketa Goetz-Stankiewicz (Canada)

Report on a Communication...200

Ivan M. Havel (Prague)

My Life with Jiřina...209

Mary Hrabik Samal (USA)

For Jiřina Šiklová, on her Birthday...216

Eva Kantůrková (Prague)

According to Article 29...222

Helena Klímová (Prague)

My Debt...231

Józef Lewandowski (Sweden)

An American Capitalist Meets a Czech Dissident...237

James H. Ottaway, Jr. (USA)

Stronger Than Circumstances...346

Petr Pithart (Prague)

My teacher, Jiřina...249

Dana Potočková (Prague)

From Some Remembered Correspondence...252

Vilém Prečan (Prague)

Intrepid and Indefatigable...258

Wolfgang Scheur (Germany)

To the Cat Who Never Sleeps...260

H. Gordon Skilling

Jiřina Š...262

Ludvík Vaculík (Prague)

**Three Days and Several Years
in the Life of Jiřina Šiklová...265**

Alena Wagnerová (Germany)

A Selection of Texts by Jiřina Šiklová

Letter to her Mother...281

Defence Mechanisms or How to Survive Imprisonment...284

Save these Books...293

Draft of final statement of the defence of Jiřina Šiklová, prepared at Prison No. 1, Ruzyně in July 1981

Letter to Friends on Franz Kafka's Anniversary...299

Complaint and Request for Investigation...304

The "Gray Zone" and The Future of Dissent in Czechoslovakia...312

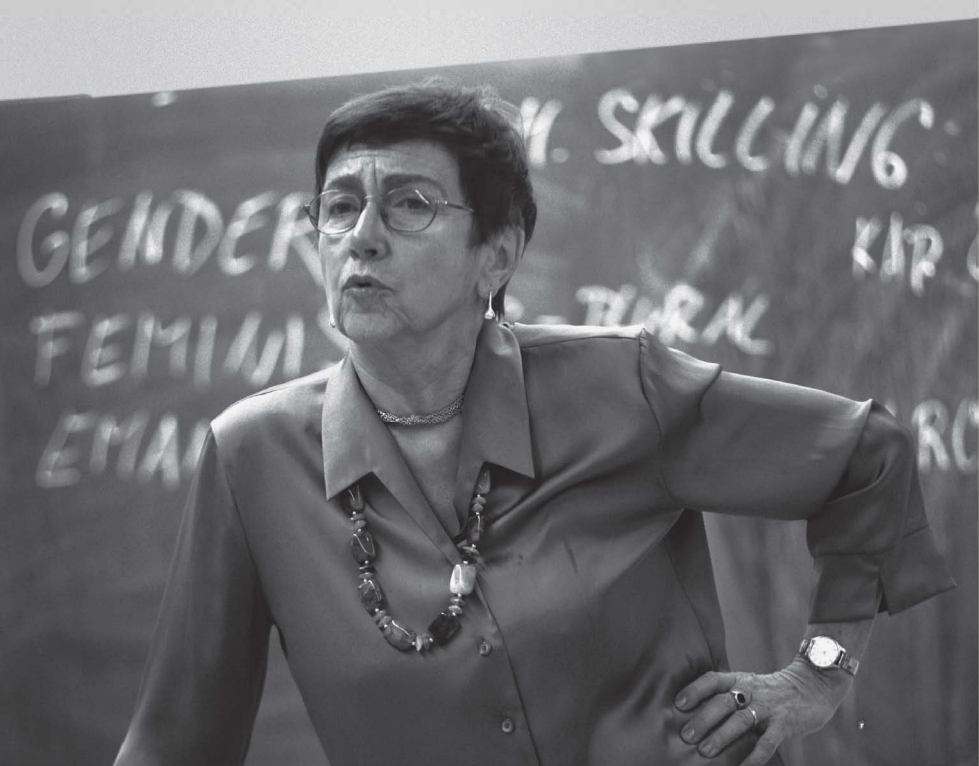
Jiřina Šiklová: Brief Chronology...329

Notes about the editing...335

Authors...339

JAMES H. OTTAWAY, JR.

THE CAT WHO NEVER SLEEPS II
KOČKA, KTERÁ NIKDY NESPÍ II

The Cat Who Never Sleeps II

To Jiřina Šiklová on her birthday

Kočka, která nikdy nespí II

Jiřině Šiklové k narozeninám

Uspořádal | Edited by Vilém Prečan

JAMES H. OTTAWAY, JR

PRAHA | PRAGUE 2015

Published by James H. Ottaway, Jr, 2005, 2015

Texts © Zdenka Brodská, Markéta Goetz-Stankiewicz, Ivan M. Havel, Mary Hrabik Samal, Eva Kantůrková, Helena Klímová, Józef Lewandowski, James H. Ottaway, Jr., Petr Pithart, Dana Potočková, Vilém Prečan, Wolfgang Scheur, H. Gordon Skilling, Ludvík Vaculík, Alena Wagnerová

Translations © Derek Paton, Gerald Turner, Alison Siddall, Todd Hammond, Jan Šefranka, Mary Hrabik Samal, Zdenka Brodská, Petruška Šustrová, Vilém Prečan, Marketa Goetz-Stankiewicz, W. J. Stankiewicz
Design and typesetting by Marvil

ISBN 978-80-904228-9-6

Obsah | Contents

Slovo úvodem...13

Texty o Jiřině

Jak jsem potkávala Jiřinu...21

Zdenka Brodská (USA)

Jak je důležité mít Jiřinu...25

Markéta Goetz-Stankiewicz (Kanada)

Zpráva o jedné komunikaci...35

Ivan M. Havel (Praha)

Můj život s Jiřinou Šiklovou...43

Mary Hrabik Samal (USA)

Jiřině Šiklové k narozeninám...50

Eva Kantůrková (Praha)

Podle článku 29...55

Helena Klímová (Praha)

Dluh...63

Józef Lewandowski (Švédsko)

Americký kapitalista poznává českou disidentku...68

James H. Ottaway, Jr. (USA)

Silnější než poměry...77

Petr Pithart (Praha)

Má učitelka – Jiřina...80

Dana Potočková (Praha)

Z nezapomenuté korespondence...83

Vilém Prečan (Praha)

Neohrožená a neúnavná...88

Wolfgang Scheur (Německo)

Koče, která nikdy nespí...90

H. Gordon Skilling

Jiřina Š...92

Ludvík Vaculík (Praha)

Tři dny a několik let v životě Jiřiny Šiklové...95

Alena Wagnerová (Německo)

Výběr z textů Jiřiny Šiklové

Dopis matce...109

Obranné mechanismy aneb Jak přežít vazbu...112

„Nedopustíte, aby byly zničeny!“...120

*Koncept závěrečného slova – obhajoby Jiřiny Šiklové, připravený ve věznici
č. 1 v Ruzyni v červenci 1981*

Dopis přátelům k výročí Franze Kafky...126

Stížnost a žádost o vyšetření...130

Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu...138

Stručná kronika života Jiřiny Šiklové...153

Bibliografický přehled publikací Jiřiny Šiklové 1967–2014...159

Ediční poznámky...171

Autoři...175

Foreword...177

Texts about Jiřina

My Meetings with Jiřina...185

Zdenka Brodská (USA)

The Importance of Being Jiřina...189

Marketa Goetz-Stankiewicz (Canada)

Report on a Communication...200

Ivan M. Havel (Prague)

My Life with Jiřina...209

Mary Hrabik Samal (USA)

For Jiřina Šiklová, on her Birthday...216	
<i>Eva Kantůrková (Prague)</i>	
According to Article 29...222	
<i>Helena Klímová (Prague)</i>	
My Debt...231	
<i>Józef Lewandowski (Sweden)</i>	
An American Capitalist Meets a Czech Dissident...237	
<i>James H. Ottaway, Jr. (USA)</i>	
Stronger Than Circumstances...346	
<i>Petr Pithart (Prague)</i>	
My teacher, Jiřina...249	
<i>Dana Potočková (Prague)</i>	
From Some Remembered Correspondence...252	
<i>Vilém Prečan (Prague)</i>	
Intrepid and Indefatigable...258	
<i>Wolfgang Scheur (Germany)</i>	
To the Cat Who Never Sleeps...260	
<i>H. Gordon Skilling</i>	
Jiřina Š...262	
<i>Ludvík Vaculík (Prague)</i>	
Three Days and Several Years in the Life of Jiřina Šiklová...265	
<i>Alena Wagnerová (Germany)</i>	
A Selection of Texts by Jiřina Šiklová	
Letter to her Mother...281	
Defence Mechanisms or How to Survive Imprisonment...284	
Save these Books...293	
<i>Draft of final statement of the defence of Jiřina Šiklová, prepared at Prison No. 1, Ruzyně in July 1981</i>	
Letter to Friends on Franz Kafka's Anniversary...299	
Complaint and Request for Investigation...304	
The "Gray Zone" and The Future of Dissent in Czechoslovakia...312	
Jiřina Šiklová: Brief Chronology...329	
Notes about the editing...335	
Authors...339	

Dear Jiřina,

Everyone knows how important it is to have Jiřina and everyone will certainly write as much. I join them in that but would add how important it is to have a Jiřina who is so youthful and active at time when she has a right to being ill and to some well-deserved loafing.

With best wishes,
Vašek H.

Washington, D.C., 17 May 2005

Milá Jiřino,

Všichni vědí a všichni jistě
napíší, jak je důležité mít
Jiřinu. Připojuji se a jeju
k tomu dodávám, jak je
důležité mít Jiřinu takto
vládnutvou a činnostnou v
dobře, ledy & meta nahot na
zasloužené leuštění a stování.

Blahopřeje

Vasek H.

Washington D.C. 17/5/2005

Slovo úvodem

Tato kniha vznikla z přání podat u příležitosti životního jubilea svědectví o životě a díle osobnosti, která se stala takřka veřejnou institucí české společnosti, třebaže není činná ve velké politice, ba takovou roli vždy odmítala. Jistěže tu byl také záměr vzdát Jiřině Šiklové hold, úmysl přátel vyznat se z toho, že si jí váží, že ji mají rádi, a proč. To by však bylo možné učinit soukromě, jako se to stalo před pěti lety, kdy dostala v jednom exempláři jako rukopis svazek blahopřání, textů a drobných vzpomínek z pera několika desítek přátel a ctitelů. Zde však jde o víc. Cílem bylo zaznamenat v podobě mozaiky výpovědí svědků jednoho života a ve výběru několika písemných svědectví vzrušující životní příběh Jiřiny Šiklové a přiblížit jej jako pozoruhodnou, ba mimořádnou součást živých současných dějin naší epochy širšímu publiku doma i v zahraničí.

S myšlenkou vydat knihu v této podobě, zejména také dvoj-
jazyčně, přišel velký obdivovatel Jiřiny Šiklové, americký vydavatel a novinář Jim Ottaway, který se s ní poprvé setkal před patnácti lety a pro něhož je Jiřina, jak napsal v poznámkách k tomto úvodu, „démantem z mnoha facetami“ – zářícími

ploškami, které objevoval a naučil se obdivovat, když se postupně seznamoval s „mnoha jejími životy“. Jim Ottaway vytvořil také podmínky k tomu, aby kniha mohla být vydána v této podobě, a byl motorem, který neúnavně poháněl vpřed práce na dokončení úkolu, který jsme si vytkli k 17. červnu 2005 – datu Jiřininých sedmdesátin –, kdykoli se mu zdálo, že stále ještě bouřlivá současnost nás od toho odvádí.

Na počátku vzniku knihy byl dopis oslovující necelé dvě desítky potenciálních autorů, od nichž bylo možné očekávat kvalifikovanou výpověď o některé z etap Jiřinina života, nebo některé z oblastí jejího působení. Dva z nich se rozhodli použít text napsaný z příležitosti pětadesátin jubilentky, buď s dodatkem, jako to učinil Ludvík Vaculík, nebo s redakčním zásahem jako Petr Pithart. Alena Wagnerová nabídla svůj německy publikovaný portrét Jiřiny Šiklové, jehož překlad do češtiny pro naši knihu upravila. Helena Klímová měla po ruce portrét v podobě dobového dokumentu z roku 1981, svého dopisu jednomu z představitelů tehdejší komunistické vrchnosti. Rozšiřován následně samizdatem, stal se dopisem otevřeným a byl součástí aktů solidarity ze strany signatářů Charty 77 s politickými vězni let 1981–1982. Eva Kantůrková a zejména Ivan M. Havel zdánlivě nepíše o Jiřině Šiklové, jejich texty jsou však důležitými svědectvími o době, v níž Jiřina Šiklová hrála důležitou roli jako součást struktury, z níž se posléze měla vynořit občanská společnost

Gordon Skilling, dlouholetý přítel Jiřiny Šiklové a její velký obdivovatel, už příspěvek napsat nemohl; zemřel 2. března 2001. Použili jsme jeho text napsaný k Jiřinině jubileu v roce 2000. (Z jejich dlouholeté spolupráce připomenu jeden úsměvný příběh: Jiřina Šiklová organizovala v roce 1987 pro Gordona a jeho manželku Sally zlatou svatbu ve svatební síni Staroměstské radnice, kde se Skillingovi brali v roce 1937, a následnou oslavu v kruhu disidentů v čele s Havlovými v Obecním domě, při které byli všichni obsluhující číšníci spolupracovníky Státní bezpečnosti.)

Název črty Gordona Skillinga také posloužil jako inspirace při hledání nejvhodnějšího titulu pro knihu. Jemu samotnému, jak mi tehdy před pěti lety přiznal, vnuklo představu

kočky krycí jméno, které Jiřina Šiklová používala v konspirační korespondenci sedmdesátých a osmdesátých let. Její „KAT“ vzniklo a bylo míněno jako zkratka krycího jména „Kateřina“. Gordonu Skillingovi ono anglicky vyslovované „Kat“ splynulo se stejně znějícím anglickým „cat“ – kočka; a replika spící kočky – dárek od Jiřiny –, tak příkře kontrastovala s tím, jak vnímal aktivitu a činorodost Jiřiny Šiklové, že tomu musel dát slovní výraz.

Výběr textů Jiřiny Šiklové pro tuto knihu byl těžký oříšek. Jestliže to neměla být kniha jen pro odborníky, bylo nutné rezignovat na její odborné studie a články z let šedesátých a sedesátých; stranou muselo zůstat i dvanáct článků z jejího pera, které byly pod pseudonymy otištěny v exilových *Listech*. Vybral jsem nakonec ty texty, které se tak či onak váží k mozaice výpovědí o Jiřině, ať už tím, že je doplňují, dokládají příklady anebo dokumentují. Proto se výběr soustředil především na texty psané ve vězení; chybět přirozeně nemohl její proslulý a dnes už ke klasice sociologické literatury náležející článek o „šedé zóně“.

Texty zařazené do knihy, ať už z pera jejích přátel, nebo z jejího vlastního, podávají mnohostrannou výpověď o naší hrdince i o době, v níž žila, o jejích různorodých aktivitách i jednotlivých činech a o jejich motivaci. Vypovídají také na mnoha příkladech o jedné stránce Jiřininy osobnosti, jehož si vážím snad nejvíce, a jak zjišťuji, nejsem sám: Jiřina dělá vždy to, co je zapotřebí udělat v daném okamžiku, co musí být uděláno hned, protože zítra by už mohlo být pozdě. Jedna významná poloha jejích aktivit – vedle všeho velkého, co koncipuje nebo organizuje – je drobná práce, drobné činy, zdánlivě bez „historického rozměru“, ale nesmírně užitečné a potřebné, bez nichž by velké ideje zůstaly jen prázdnými slovy a všechny koncepty a plány vzdušnými zámky. Při jen trochu pozorném čtení příspěvků o Jiřině, ale i jejích textů – nejmarkantnější je to v textech psaných ve vězení – najdeme o tom mnoho příkladů a dokladů ze všech fází jejího života a ze všech sfér jejího působení. A často, ba každou chvíli se s tím setkává dnešní čtenář českých deníků, v nichž najde reakci Jiřiny Šiklové na to, co se jí nelíbí, s čím nesouhlasí,

co vytýká – politikům nebo médiím. A vždycky je v tom pořádný kus občanské kuráže, odvaha jít proti proudu, otevřeně říci a pojmenovat něco pro všechny důležité i za cenu, že při tom někomu šlápne na kuří oko nebo se někomu mocnému znelíbí.

Rád bych na tomto místě poděkoval všem, kdo se zasloužili o to, že kniha vychází. Autorům, kteří dali k dispozici své texty a byli ochotni dále na nich pracovat, překladatelům Geraldůvi Turnerovi, Alison Siddallové, Derku Patonovi a dalším, Milanu Drápalovi a Mileně Janišové, kteří se ujali redakce české verze textů. Kniha by nebyla vyšla včas bez obětavé pomoci Libuše Vančurové, která přehlédla celý rukopis a provedla korekturu sazby. Kniha měla to štěstí, že pro ni nebylo třeba hledat nakladatelství; úlohu vydavatele se vším, co to znamená, převzal podporovatel mnoha cenných iniciativ, jež jsou na prospěch občanské společnosti v Česku, James H. Ottaway Jr.

V Praze 28. května 2005

Vilém Prečan

Poznámka k 2. vydání

Při úvahách, jak připomenout osmdesátiny Jiřiny Šiklové, jsme došli k závěru, že nové vydání této už beznadějně rozebrané knihy z roku 2005 je způsob nejvhodnější. Okruh potenciálních čtenářů domácích i zahraničních vzrostl za dobu deseti let prakticky o jednu generaci vysokoškoláků.

Nerozšiřovali jsme okruh autorů, jakkoli by se jich našlo mnoho. Jediným doplňkem je výběrová bibliografie publikací jubilantky a souhrnná informace o jejím životě a díle za léta 2000–2015, o níž je rozšířena Stručná kronika života Jiřiny Šiklové.

Jako vydavatel a sponzor 2. vydání *Kočky, která nikdy nespí* se opět nabídl James H. Ottaway, Jr., dlouholetý podporovatel naší obecně prospěšné společnosti. Patří mu náš velký dík.

V Praze 20. května 2015

Vilém Prečan
Za správní a dozorčí radu
Československého dokumentačního
střediska, o.p.s.

Texty o Jiřině

Jak jsem potkávala Jiřinu

Zdenka Brodská (USA)

Známe se s Jiřinou čtyřicet let a přes dlouhou přestávku, kdy jsme se o sobě dovídaly jenom díky přátelům, některá setkání s ní se mi zapsala do paměti jako skutečně klíčová. Samozřejmě k nim patřilo hned to první někdy na podzim 1965 na jakémsi semináři či školení u Staré Boleslavi, které se mělo zabývat otázkami mládeže. Ubytovali nás tehdy na těch pár dní v jednom pokoji a při procházkách parkem mezi letitými listnáči jsme si vzájemně padly do noty. Tak začalo naše přátelství. Tehdy jsme ani náznakem netušily, jaká překvapení má pro nás budoucnost v zásobě. Bylo zrovna období liberalizace a perspektivy vypadaly o něco slibněji než předtím. Šedesátý osmý rok byl v podstatě za rohem, a s ním nejenom Pražské jaro, ale taky srpnová invaze a postupující „normalizace“. Nás „normalizační“ povětrí zaneslo po osmi letech až za oceán, Jiřina naopak zůstala v Praze a statečně čelila té nepohodě celých jedenadvacet let.

Živě si taky vzpomínám, jak jsme se – můj muž Karel Čulík a já – v roce 1976 přišli za Jiřinou do Klimentské rozloučit, protože jsme se měli zanedlouho vystěhovat do Ameriky. Loučili jsme se v předělené, matně osvětlené předsíni a věděli

jsme, že se loučíme navždycky. Bylo jasné, že si raději nebudeme psát, ale „bezpečnou“ londýnskou adresu, kterou nám Jiřina dala, mám stejně pořád utajenou v rozpadávajícím se sešitě s kuchyňskými recepty. Během těch čtrnácti let, co jsme se neviděli, jsme se o Jiřině většinou dovídali od Viléma a Heleny Prečanových, kteří nakonec zakotvili na schwarzenberském zámku v Scheinfeldu. Karel už před naším vystěhováním do Států věděl, že se Jiřina stará o to, aby se nezkradené informace o situaci ve „znormalizovaném“ Československu dostávaly za hranice a do svobodného tisku. O plném rozsahu toho, co všechno dokázala zastat, jsem se však dověděla až v roce 1987, když jsem byla na jaře se synem v Evropě a cestou jsme se v Scheinfeldu zastavili. Karel se bohužel do Evropy už nikdy nepodíval. V předchozím roce ho ranila těžká mrtvice, a v jeho případě se tak smutně a nespravedlivě naplnila nemožnost návratu, kterou jsme si byli před naším odjezdem tolik jistí.

Z Scheinfeldu nám pak taky Jiřina zavolala za dva roky nato, když se tam brzy po listopadu 1989 vypravila. Bylo ohromné slyšet její hlas a vědět, že se zase shledáme. A všichni jsme se radovali z toho, jak špatně jsme tu budoucnost odhadli. Ostatně nejen obyčejní smrtelníci, ale i prognostikové a proci se mohou zatraceně mýlit, a taky se jim to povětšinou daří, někdy bohudík a jindy bohužel. Na rozdíl od roku 1968 to tentokrát bylo bohudík.

V máji roku 1990 jsem se po čtrnácti letech znovu vracela do starého domova. S Maruškou Šámalovou, kterou jsem za Jiřinou poslala na jaře v roce 1989, jsme přijely do Prahy a našly přístřeší právě u ní. Nikdy nezapomenu na výstavu „Kde domov můj“ na Příkopech, kam nás zavedla hned první den, nezapomenu na prazvláštní, stále ještě lehce revoluční atmosféru města, na Příkopy proměněné v ohromnou výstavní síň pod širým nebem a na to, jak jsem nebyla s to nic napsat do pamětní knihy, protože mi tekly slzy proudem. Příští rok pak nás Jiřina navštívila v Americe, a tak se po letech viděla zase i s Karlem, který byl tehdy ještě naživu.

Ještě jedno setkání stojí za zmínku. V červenci 2002 jsem se s Jiřinou jako každý rok sešla v Praze, byl krásný letní den

a my jsme kráčely z Klimentské kolem Vltavy k lodi Albatros, u břehu ukotvené. Lodní restaurace byla otevřená, a tak jsme tam spolu příjemně hodinku poseděly. A zase jsme nikterak netušily, že za necelý měsíc přijde pětisetletá voda, že Klimentská bude zaplavená a dům, kde Jiřina bydlí, se bude evakuovat. O lidech, co se s tou katastrofou potýkali, pak Jiřina napsala moc pěkný esej, který jsem v září 2002 vybrala jako první český text pro svoje studenty v Ann Arboru na Michiganské univerzitě. Byla jsem ráda, že jsem si ho schovala; krásně se mi totiž hodil, když Jiřina letos na jaře Ann Arbor znovu navštívila. Tentokrát si ho ovšem jiní, méně pokročilí studenti mohli přečíst v anglickém překladu.

Od roku 1990 jsme se pak viděly mnohokrát, většinou v Praze. Kdykoliv Jiřina zavítala do Států, aspoň jsme si zatelefonovaly. A protože spojovací technika pokročila, komunikujeme teď po e-mailu o sto šest, a já doufám, že nám to ještě dlouho vydrží. Od samého počátku našeho přátelství vím, že Jiřina je člověk do každého počasí, ať už leje jako z konve nebo je krásný jarní den. Rozmary historie ani nedostatečnost proroků na ni neplatí a v diametrálně odlišných situacích se její základní přístup k lidem a k životu nemění. Její energie, neúnavnost a vynalézavost jsou legendární.

Opakovat se člověk nemá, ale nemohu odolat pokušení, abych tady nepřipomněla, co jsem napsala u příležitosti Jiřininych pětadesátin, i když je to už pět let staré. Pořád to totiž platí:

„Na rozdíl od ostatních zub času na Jiřině nehlodá, a tak je pořád stejně

agilní
bryskní
celá svá
dobře písící
energická
filipiku ovládající
gender studies podporující
hory přenášející
charismatická
iniciativní

jiná než ostatní
kurážná
laskavá
moudrá
nesmírně nápaditá
ostrovtipná
pracovitá
rychlá
sebejistá
taškářstvím podšitá
usilovná
veselá
a zkoumavá.
Ať nám taková pořád zůstane!“

Jak je důležité mít Jiřinu

Markéta Goetz-Stankiewicz (Kanada)

Než jsem se s Jiřinou Šiklovou setkala, mnoho jsem o ní slyšela. V mých představách vyrostla v úžasnou ženu, statečnou, pronikavé inteligence, obratnou, rozhodnou a plnou energie a vitality. Až jsem se s ní bála setkat.

Jednoho teplého červnového večera v polovině osmdesátých let jsem zamířila k jejímu bytu, pomalu vyšla po schodech a zazvonila. A najednou byla přede mnou: útlá žena s tmavýma sametovýma očima a s hlasem, jehož síla a hloubka nešly vůbec dohromady s tou křehkou postavou. Pozdravila mě jako starou známou a zavedla do kuchyně, kde měla zrovna napečené koláčky a cukroví na svatbu svého syna. Musela jsem ochutnat, a zatímco jsem se krmila, položila přede mne různá lejstra – a mně před očima vyvstával ten neuvěřitelný život, rozevíral se přede mnou a zval mě dál. To samozřejmě přeháním. Do jejího života ve skutečnosti nikdo vstoupit nemůže – trávila jej roznášením pošty a vzkazů, plížila se temnými ulicemi a za ní zůstávala světlá stopa naděje. Ale když jsem od ní tehdy večer odcházela, věděla jsem, že jsem se setkala s člověkem, který ovlivnil svou dobu. Ve vší skromnosti by se zasmála a prohlásila, že všechno, co dělala,

bylo přece přirozené (já bych ovšem nesouhlasila a tvrdila, že to bylo a je jedinečné).

Když jsem se před několika lety, při jiné příležitosti, snažila Jiřinu několika řádky popsat, musela jsem to vzdát, protože jsem měla pocit, že tak bohatou osobnost do slov nesměstnám. A tak jsem se uchýlila k Shakespearovi, k tomu, co řekl o Kleopatře (v překladu Martina Hilského):

„Ta nezná věk a zvykem nevyčpí ta její nekonečná proměnlivost...“

Jiřina by citát odbyla mávnutím ruky. Vyhýbá se, jako vždy, každému náznaku veřejné pozornosti. Ale dnes, když slavíme její sedmdesátiny, tak se k tomuto citátu tvrdošijně vracím. Smysl jeho první části („ta nezná věk“) je jasný všem, kdo Jiřinu znají: tento úctyhodný věk se k její osobnosti hodí ještě méně než její hlas k tělu. Před námi stojí činorodá, mladistvě vyhlížející, sportovně elegantní, energií sršící žena. A to ještě – sama jak se zdá věkem nedotčena – věnovala mnoho času, osobně i jako profesionální gerontoložka, procesu stárnutí, zejména u žen. V roce 1986, v dobách, kdy její hlas byl politicky i kulturně zredukován na šepot a ona sama se po Praze ve ztemnělých ulicích pohybovala často na zapřenou, publikovala pod pseudonymem první verzi *Deníku staré paní*. Vypravěčka této nádherně moudré knihy, která byla v rozšířené podobě vydána v roce 2003, tentokrát už pod Jiřiným jménem, chválí radosti stáří – podobně jako Jiřina, když se na schůzce po padesáti letech setkala se spolužačkami, které si pořád stěžovaly – a těmito radostmi rozhodně nemyslí pletení a pozorování života z bezpečné vzdálenosti, jak nám to umožňuje televize. O všem, co dělala od roku 1990, kdy se v její zemi zhroutil komunismus a jí bylo pětapadesát, všichni dobře víme a nemusím to tady opakovat. Jiní budou psát o převratných změnách na Karlově univerzitě, kde založila katedru sociální práce a Centrum genderových studií, o její práci v oboru geriatrie, o výuce, o jejích kontaktech se slovenskými kolegy, o tom, jak na její katedře absolvoval první romský student, o její politické činnosti (vždy raději stojí, jak sama říká, v pozadí). Další přátelé zase vydadí

svědectví o časech „za bývalého režimu“, kdy coby statečný a nepostradatelný „pošťák“ doručovala českým spisovatelům, intelektuálům a umělcům zásilky ze zahraničí, z nichž se čerpaly informace, ale především naděje. (Na otázku, jak zvládala noční výpravy plné nebezpečí, pokrčí nos: „Vážně nic zvláštního, jenom bych byla potřebovala pár trpajzlíků, co by za mě spali.“) A ještě jiní nejspíš zavzpomínají na její četné cesty (do Spojených států a Kanady, kde působila v roce 1994 jako hostující profesorka, anebo do Ruska a na Ukrajinu, do Rumunska či Maďarska), na pomoc čechenským dětem, na to, jak vždy šířila naději a podporovala odolnost. Snad se také najde někdo, aby vylíčil, jak bohatý a láskyplný je vzájemný vztah Jiřiny a jejích šesti vnoučat. Ovšem výčet jejích úspěchů bývá vždy fádňí, popravdě řečeno nudný a Jiřině by se líbil ze všeho nejméně. Takže dost už řeči o tom, jak je činorodá a věkem nedotčená.

Druhá část Shakespearova citátu si ovšem zasluhuje větší pozornost: mám na mysli její „nekonečnou proměnlivost“. V Jiřině případně je tato proměnlivost nadána zvláštní kvalitou – je vždy spojena s neotřesitelnou hierarchií hodnot. Jako správný obrazoborec (a ona nejednou dokázala, že jím je) nikdy neztrácí vlastní smysl jasného pohledu na etické hodnoty. Tady hrozí nebezpečí, že bychom tuto myšlenku vtěsnali do tvrzení, že velká šíře talentů a aktivit se často pojí s relativismem, s postojem, že všechno je dobré tak dlouho, dokud to není jinak. Ale tenhle postoj je pravým opakem toho, co je Jiřině vlastní. Pokusím se doložit to několika mými oblíbenými historkami.

Na jaře 1981 jí hrozilo dlouhodobé věznění, protože pomáhala zakázaným českým spisovatelům posílat za hranice jejich rukopisy. (Nemohu se přitom nezmínit o jedinečné Jiřině spolupráci s historikem Vilémem Prečanem, zakladatelem a ředitelem Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury v Scheinfeldu, a tehdejším kulturním atašé Spolkové republiky Německo Wolfgangem Scheurem. Ti tři, spolu s manželkami posledně jmenovaných, Helenou a Brigittou, našli způsob, jak dopravovat poštu,

rukopisy, peníze, a dokonce i počítače přes zavřené hranice. To byla Jiřinina „poštácká“ léta, která si žádala odvalu, vynalézavost a vytrvalost, pro občana liberální demokracie až nepochopitelné.) Když čekala na soud v ruzyňské věznici, připravovala si sama svou obhajobu (byla otištěna v časopise *Index on Censorship*, roč. 2, č. 2, duben 1983). Žádala v ní, aby díla těchto autorů nebyla ničena. Mimo jiné se odvolávala na Orwellovu „díru pamětníci“, ale také na to, co bylo vydáváno za „pokrokovou a humánní“ českou výchovu, jež formovala i ji samotnou; učila se například, že Marx musel své rukopisy posílat do zahraničí, a kdyby se byl tenkrát nenašel nikdo, kdo by je propašoval (prohlašovala to beze stopy ironie), „byli bychom o ně nyní chudší“. Taková slova jako „pašovat“, „pokrokový“ a „humánní“ se jako elegantní bumerang vracela zpět z kostnatělým režimním byrokratům a ukazovala na přetvářku, kterou jim propůjčilo ideologické užívání. Když jsem se Jiřiny o deset let později zeptala na život ve vězení, pokrčila rameny: „Vězení? Ale na to už jsem zapoměla. Od té doby jsem měla příliš mnoho práce, než abych se tím zabývala.“

Důležitým aspektem Jiřininy všestranné činnosti je, že uvedla do obecného povědomí pojem „šedá zóna“ (ten si mezitím našel cestu i do *Sociologického slovníku*). Její formulace v eseji z roku 1989 byla jasnou a zřetelnou diagnózou této komplexní a mnohvrstevnaté situace. Učinila téma paměti – a její vědomé či nevědomé ztráty – středem své argumentace a rozvinula živou diskusi o komplexu prvků lidské paměti, v níž se vzorce výběru, rozpomenutí a sebezáchovy mísí a vzájemně nahrazují. „Vzpomínky, které nás ohrožují, jsou vytěsňeny,“ vysvětluje, a obecný jev amnézie definuje jako „formu obranného mechanismu“ (*The Gray Zone*. In: *Good-Bye Samizdat: Twenty Years of Czechoslovak Underground Writing*. Ed. Marketa Goetz-Stankiewicz. Evanston, Illinois, Northwestern University Press, 1992, s. 181–191). Toto téma se znovu objevuje v interview z roku 2004; jistý novinář ji přiměl k tomu, aby vyjádřila jedinou lítost, kterou v sobě nese – lítost, že jsme tak rychle zapoměli. Připomeňme si její slova

z roku 1983 o Orwellově „díře pamětnici“: dnes to vidí tak, že průměrný člověk si skutečně v paměti vytvořil takovou vlastní orwellovskou díru. Poslední dobou se objevuje čím dál více publikací pojednávajících o paměti, jejím uchovávání, překrucování a ztrátě. Mohu dosvědčit, že Jiřina byla mezi prvními, kdo se tímto významným tématem současného světa začal zabývat.

Dnes stejně jako dříve Jiřina odmítá nabubřelé výrazy, kterými zdobí její životopis milovníci povrchních frází, výrazy jako „oběť“ nebo „bojovnice“. Ten první odmítá oblíbeným citátem z Aldouse Huxleyho: „Všechno co se přihodí, je v podstatě podobné člověku, kterému se to přihodí ... událost se jaksi nevysvětlitelně přizpůsobuje, mění se její jakost, aby se hodila pro povahu každého, s kým souvisí.“ Druhý výraz zavrhuje s odvoláním na jednu ze svých nezapomenutelných formulací, kdy sebe samu nazývá pouze „porodní babičkou různých iniciativ“ (v rozhovoru pro „Salon“, literární přílohu deníku *Právo*, 11. listopadu 2004).

Před rokem 1989, kdy neposkytovala rozhovory, ale snažila se, ač čínorodá jako vždy, zůstat skrytá v kulturním podhoubí Prahy, schovávala výbornému fotografovi Ivanu Kynclovi ve své malé kanceláři v nemocnici, kde pracovala jako socioložka, jeho fotoaparát. Tenkrát tam dělal vrátného a to umožňovalo tajnou komunikaci. Když nalepila útržek poštovní známky na okno vrátnice, znamenalo to, že má pro něho poštu ze zahraničí. Vyprávěla o tom až po létech, když se dozvěděla o Kynclově smrti. Před očima se nám odvíjejí vzpomínky světlé i temné.

Vzpomínkami je také prostoupen byt, kde se narodila a který byl vždycky pro přátele otevřen, až na dobu po katastrofální povodni v srpnu 2002, kdy zůstal bez elektřiny a teplé vody. Jiřina sama musela po několik týdnů tábořit v cizích bytech, ale nestěžovala si: říkala, že Karlín byl postižen hůř, její vlastní čtvrt byla pouze druhá v pořadí, takže si nemá nač naříkat. „Na depresi nemám čas,“ psala mi tehdy v e-mailové zprávě „Povodeň“. „Přesto i statika mojí

duše je trochu narušena, takže se jen těžko soustřeďuji na duševní práci. Proto jsem momentálně ideální uklízečka.“ A jak pomáhala vynášet těžké kýble vody a bahna ze sklepa, uvažovala o „pyramidách rozbitých a zbytečných věcí, o špíně, co vylezla ven z útrob města“. A přitom si kladla otázku, kolik kýblů by bylo zapotřebí na umytí celého člověka? A jaké čisticí prostředky by se daly použít na vyčištění našich duší a charakterů? „Dozvíím se tohle v krizovém štábu, nebo se mám jít raději zeptat někam do kostela?“ Když nabízela své dvě ochotné ruce ku pomoci v povodní poškozené Španělské synagoze, řekli jí, že by spíš než ruce potřebovali horký dech, aby mohli vysoušet promáčené předměty. „Je mi líto, stát se drakem ještě nedovedu,“ smála se.

Ve stejné době prožila nevýslovně smutnou událost, která otřásla jejím životem. Ztratila partnera, s nímž žila víc než dvacet let, a ve slovech o jeho posledních dnech (včetně několika málo slov o ní samé) se zrcadlila hlubina temnoty, do níž se ponořila. V tomto, pro ni osobně tak těžkém období, myla v bytě jiných lidí dezinfekčním roztokem dlaždice a byla ráda, že mohla nosit masku a ochranné brýle, protože „člověk může přitom klidně brečet a nikomu to nevadí“. Večer nebyla schopna vrátit se do svého bytu a přecházela z místa na místo, ale kdekoli se uložila na noc, oblékla si Jirkovo tričko. Hrozí, že všechno, co řekneme o přítelově bolesti, bude znít banálně. A proto nemluvme dál.

Pod sklo na svém stole si dala divadelní plakát z představení *Oresteie* londýnského Národního divadla. Jsou na něm zašpiněné dětské šatičky, které vyplavila Temže. Vltava, Temže a třeba i rozbouřené vlny na středomořském pobřeží (voda, která život dává i bere. Uměla bych si představit, jak dnes Jiřina mění plakát za snímky z katastrofy, kterou způsobily vlny tsunami v prosinci 2004. Vždy jsem cítila, že Jiřina prožívá pohromy doléhající na náš svět – politické, osobní i přírodní – s vážností a hloubkou, která u člověka tak milující život překvapuje.

A vybavuje se mi jiný obraz, taky spojený s vodou, tentokrát žertovný. V roce 1989, když se studenti sjeli do Prahy, plní naději a vášně, přitahováni světlem na konci tunelu, Jiřina

nazítří časně ráno běžela do parku, opět vyzbrojena kbelíkem s vodou, a myla po nich lavičky. Jak mi později vysvětlovala, prý nechtěla, aby bafuňáři řekli, že jsme znečistili „veřejný majetek“. A to je Jiřina v klasické roli nosiče léčivé vody.

Několik památných formulací, které jsem vybírala z jejich článků, by mohlo obraz rozšířit:

Politické:

O vládě násilí: „Vzít aktivitu lidem je možné nejen zákazem, výhrůžkami a zavíráním, ale i snížením významu všeho, o co mohou lidé usilovat, a proklamací, že „stejně se nedá nic změnit“.

O liberální demokracii: „Nečekala jsem nebe na zemi.

Před mnoha lety jsem napsala disertaci o studentských bouřích v roce 1968 v Paříži a v Berlíně. Už tenkrát mi bylo jasné, že západní demokracie není ideální stát. Dnes je v naší zemi mnoho důvodů kritizovat a praktikovat občanské formy nesusouhlasu. Ale víte o lepším politickém systému?“

(*Mladá fronta Dnes*, 8. října 2003.)

Šedé zóny života:

Proč by se nemohlo říci, že existují různé podoby šedých zón v každé společnosti? V roce 1990 Jiřina – která se víc a víc podobá Janusovi – srovnávala domácí situaci s jedním velkým mýtem západní kultury. „Minulý rok,“ psala o disidentech, „byli ještě mezi mlčícími občany Théb Antigonami. Dnes každý v Thébách říká, že by bylo správné Polyneika důstojně pohřbít, což oni vždycky říkali. V morálním puzení mluvit pravdu už není žádná magie, vyslovená pravda ztratila svůj etický náboj a stala se pouze historickým faktem, zajímavým, ale nijak zvlášť vzrušujícím.“ (The Gray Zone, s.191.) Aniž by někoho obviňovala, objasňuje jednu – svého času tak převládající – lidskou vlastnost, která se dá vyjádřit slovy „pěstovat lhostejnost“ nebo „nemohu se trápit vším“, případně eufemismem „kultivovat vlastní zahradu“, v závislosti na čase, místu a kontextu.

Úryvky z fiktivního „Deníku staré paní“:

„Dbejme, aby nám stáří neudělalo vrásky na duši, když je dělá na tváři.“ (*Deník staré paní*. Praha, Kalich 2003, s. 85.) Vedena Jiřiníným perem a myšlenkami, fiktivní stará paní vybírá skvosty z díla francouzského filozofa Michela de Montaigne ze 16. století. Anebo jiný citát, pravděpodobně z Jana Mu-kařovského: „Neustálý vývoj – jen tak lze zůstat do poslední chvíle života současníkem.“ (s. 86) Zatímco ostatní studují renomovaného českého lingvistu pro jeho vhled do struktury jazyka, Jiřina v pravém huxleyánském duchu nachází skryté poklady, které jsou v souladu s její povahou. A nebojí se ani životního pragmatismu, když se chce dozvědět něco o počítačích, aby tak porozuměla, co dělají její vnoučata: „V životě se toho hodně mění, a tak já, babička, bych měla sledovat aspoň vlastní vnoučata.“ (s. 72)

Mladší Jiřina v knize promlouvá hlasem své staré hrdinky, ale ani poté, co sama zestárla, její hlas se nemění: „Každému okamžiku musíme dát obsah, musíme jej pozvednout na úroveň jakési trvanlivosti, až do posledního, nejobsažnějšího nebo nejprázdnějšího okamžiku života.“ (s. 156)

Pár osobních vzpomínek na závěr:

Když byla Jiřina v únoru 2003 ve Vancouveru, přivezla mi papírové jesličky. Postavy se měly vystříhnout. Zatímco ostatní družně seděli a povídali si, Jiřina hřadovala v koutě a pilně vystrihovala pastýře a krále, Marii a jesle, osly a ovce a hvězdu na nebi. Na letošní vánoční pohlednici se mě ptala, jestli ty fi-gurky ještě mám. Samozřejmě! A když je vytahuji, vzpomenu si, co mi říkala o svých vnoučatech, z nichž má radost a pro které si vždycky najde (nevím jak!) čas.

Při téže návštěvě jsme přecházely houpající se závěsný most v kaňonu Capilano (Jiřina samozřejmě bez váhání a s obvyklým elánem) a pak nás kabina vyvezla na vancouverskou Grouse Mountain. Valila oči a ptala se na sto věcí, koupila nějaké maličkosti pro vnoučata a přeběhla s dětskou radostí přes sněhové pole. Kdybych jí navrhla, že si půjčíme lyže a sjedeme dolů, bez váhání by souhlasila. Před pár lety, když sem přijela poprvé, jsme spolu byly na běžkách (Jiřina měla

boty a lyže mé matky) a vůbec jí nevadilo, že lilo jako z konve. A v této komické situaci, kdy jsme byly promoklé na kůži, jsem si naplno uvědomila, že je „kamarád, na kterého se můžeš spolehnout v dobrém i zlém“.

Když její přítel Vilém Prečan pořádal v roce 1992 v Československém dokumentačním středisku (tehdy ještě ve schwarzenberském zámku v Bavorsku) výroční konferenci, pozval na ni, tenkrát poprvé, účastníky z nyní „svobodné“ vlasti. Z Prahy přijeli autobusem a Jiřina, která se tam dostala jinou cestou, je čekala u vrat, mávala a zdravila užaslé cestující, z nichž mnozí byli v zahraničí po dvaceti letech poprvé. „Koukej, je tu Jiřina Šiklová, v černých rourách (podle poslední módy), a vypadá jako pražská *primavera*,“ řekl můj soused v autobusu (ponechejme ho v anonymitě). S chutí jsem se zasmála, a při té vzpomínce se směju i dnes. Módní kalhoty Jiřině nebránily, aby v příštích dvou dnech nevystoupila v diskusi s příspěvky, s jejichž analytickou hloubkou a závažností se mohl měřit málokdo.

Možná právě nastala správná chvíle, abych zde uvedla skromnou filozofickou modifikaci svého tématu o Jiřině „nekonečné proměnlivosti“. Když si vzpomenu na slavnou sentenci Isaiaha Berlina, že lidé jsou buď ježci nebo lišky (liška zná mnoho věcí, zatímco ježek ví o jedné věci mnoho), představovala bych si, že mnozí z těch, co Jiřinu znají, by ji zařadili mezi lišky, protože jistě zná mnoho věcí. Nicméně ti, kteří se nad její povahou zamýšlejí hlouběji, by pravděpodobně usoudili, že v její cíle myslí se tají ježek. Ve všech dobách a ve všech situacích, jimiž prošla, si je zřejmě jista, že nejdůležitější ze všeho je člověk: „Když se chce,“ řekla mi jednoho zamračeného dne, „vždycky se dá tu a tam přidat trochu světla a tepla.“ Neboli, jak pravil Konfucius: „Lepší je zapálit svíčku než proklínat tmu.“

A v této souvislosti se mi vybavuje vzpomínka. Když jsem vezla Jiřinu na chalupu, požádala mě: „Mohly bychom si jen maličko zajet (následoval dlouhý popis cesty), vyzvednout sošku anděla (kamenný anděl měl nakonec skoro metr a vážil snad tunu) a hodit ho Ivanovi Havlovi na chalupu.“ S Jiřinou mi i cesta přeplněným městem a po úzkých venkovských

cestách připadala krátká. Těžký anděl nabyl lehkosti, nebeskému poslovi vlastní, moje malé auto jako by se nafouklo, aby mohlo pojmout ten neobyčejný náklad, skřípající tračkar, na němž se odbyla poslední část transportu, byl jako vznášející se kočár bohů. Jiřina zkrátka zvládne všechno, na co sáhne. To je možná ten největší dar, který jí osud nadělil (i když jej, tak jako všechny dary, které dostává, okamžitě rozdává druhým).

Tak tedy: Všechno nejlepší, Jiřino!

Niech nam żyje sto lat!, jak volá můj polský manžel.

Zpráva o jedné komunikaci

Ivan M. Havel (Praha)

Za okny mrazivá „normalizace“, před okny intelektuální pohoda, semináře, přednášky, samizdaty, zajímavé rozhovory. A navíc rozmanité večírky, odlehčující a bujaré. Možná se nám tak lépe na tu dobu vzpomíná, je to přinejmenším zdravější než pravda. O ty horší věci ať se starají historikové.

Zajisté, víme a věděli jsme, že existoval ještě jiný svět, skrytý nad našimi stropy a za našimi telefony; před tímto světem jsme se snažili skrývat, unikat, někdy jej mást, nejraději ignorovat. Budu mu říkat Jejich svět (zájmena pro „Ně“ píši s velkým písmenem pro odlišení). K přímému styku docházelo občas v nevlídných kancelářích, kde nevlídní androidi v roli Jejich tykadela z nás páčili informace – „vytěžovali nás“, abych užil Jejich ptydepe – a důrazně nás varovali sami před sebou.

K mým kybernetickým zálibám patří i zkoumání komunikace mezi světy, které jsou po všech stránkách příliš odlišného typu na to, aby si vzájemně mohly jakkoliv rozumět. Během takové komunikace (že vůbec komunikovat musí, to je jiná otázka) si každý z obou světů buduje svou vlastní představu o druhém světě, ta ovšem je nutně zkreslená a deformovaná. Moje zmíněná záliba (spolu se zvědavostí, co jsme

tehdy všechno stihli) mě před časem přiměla k náhledu do pověstných pardubických archivů.

Je to zvláštním způsobem čtení nudné i poutavé. Nepatřil jsem k první linii disentu (jak se Oni zřejmě domnívali), proto by z mého svazku politik anebo historik o nás asi mnoho překvapivého nevyčetl. Když, tak spíše o Nich. A tak nejprve tři moje obecná pozorování. První: ty stropy, telefony a pošta byly pro Ně daleko méně užitečné než ústní zprávy ochotných „pramenů“ – těch, kterým my jsme nejvíc důvěřovali a vše před nimi vyžvanili (byli instruováni, aby si získali naši důvěru). Druhé pozorování: o věcech, které jsme přísně tajili v domnění, že o nich nic nevědí, Oni věděli daleko víc a dřív než o věcech, o nichž jsme byli přesvědčeni, že je dávno vědí, a proto jsme je ani příliš netajili. Třetí pozorování: úzkostlivě tajili, a to i sami před sebou, že používají nelegální nebo nestandardní metody. „Prameny“ čili „agenturní cestu“ považovali (na rozdíl od odposlouchávacích zařízení) za legální a standardní, a proto například zápisy z odposlechů byly vždy uvedeny povinnou větou „Pramen byl přítomen rozhovoru...“, byť to byl třeba i rozhovor skrz „železnou oponu“.

Ale příliš po svém zvyku teoretizují. Proto jsem vybral několik ukázek, které doufám Jiřina ocení. První je úryvek z výslechu mého přítele (Jaroslava Boreckého, 17. 12. 1979):

Otázka: Uveďte důvody, z jakých jste hodlal navštívit Ivana HAVLA.

Odpověď: Šel jsem na návštěvu.

Otázka: Co bylo cílem této návštěvy?

Odpověď: Návštěva.

Otázka: Jak často navštěvujete Ivana HAVLA?

Odpověď: Nevím.

Otázka: Uveďte, kolik osob se mělo dnešního dne k Ivanu HAVLOVI dostavit a o které osoby se jednalo.

Odpověď: Nevím.

Otázka: Znáte jistého PALOUŠE?

Odpověď: Zním pouze PALOUŠE, který byl mým učitelem chemie na gymnáziu. Jinou osobu toho jména neznám. [Následují ještě tři podobné otázky a odpovědi.]

Snadné to neměli. Toto byl ovšem normální protokolovaný výslech, nikoliv záznam zprávy získané od „Pramene“. Příkladem takové zprávy je následující ukázka (záznam informace od TS (= tajný spolupracovník s krycím jménem KORNET), pořizovaný den po jeho rozhovoru se mnou, dne 6. 11. 1987:

Ing. Ivan HAVEL (bratr Václava HAVLA – pozn. OP [= operativní pracovník]) Pramenu sdělil, že Gabriel GÖSSEL (jmenovaný zabezpečoval rozmnožení a vázání samizdatové edice EXPEDICE – pozn. OP) byl na bezpečnosti u výslechu. Zde byl neustále dotazován na to, co znamená heslo „tvrdý chleba pro ovce“. GÖSSEL pracovníkovi bezpečnosti prý vysvětloval, že uvedený výraz není žádné heslo, nýbrž skutečnost, že od přátel shromažďuje tvrdý chléb pro své ovce. Pracovníci bezpečnosti nechtěli slovům GÖSSELA věřit a nutili ho, aby se přiznal. Ing. Ivan HAVEL se škodolibým výrazem uvedl, že když GÖSSEL sháněl stříkací pistoli a volal ohledně zapůjčení stříkací pistole do bytu ing. HAVLA, tak mu řekl: „...pytel chleba nemám, ale přijď si pro pistoli“. Po tomto výroku měli ing. HAVEL a GÖSSEL velikou radost z toho, jak bezpečnost zmátli.

Po tomto sdělení se Pramen ing. HAVLA dotázal, zda je přesvědčen o tom, že jeho telefon je odposloucháván. Jmenovaný odpověděl, že odposlouchávání jeho telefonu je jasnou záležitostí, zejména po tom, co bydlí společně se svým bratrem Václavem HAVLEM.

[Operativní význam:] Ironizování výslechu GÖSSELA.

[Opatření:] Pramen byl úkolován sledovat, zda ing. Ivan HAVEL a Václav HAVEL i nadále využívají služeb Gabriela GÖSSELA k rozmnožování a vázání samizdatů.

Na tom je mimo jiné zajímavé, že Oni se touto složitou oklikou chtěli něco dovědět i o tom, jak my reagujeme na Jejich výslechy. Často i explicitně úkolovali svůj „Pramen“, aby zjistil, jak vyslýchaný reagoval. Jedno mi však není jasné:

jak a v čem Jím pomohl „operativní význam“ výše citované zprávy, totiž (cituji) „ironizování výsledku GÖSSELA“. Že by v tom měli zvláštní zadostiučinění? (Mimochodem, Gabriel opravdu měl ovce a my mu opravdu dodávali suchý chléb, o čemž jsme se vůbec nebáli mluvit po telefonu.)

Téměř mě dojal následující „záznam z vynuceného styku“ (česky: výslech na základě předvolání, nikoliv z vlastní ochoty), v němž jsem (bezděky) hrál trapně vzdorující roli (výslech se konal dne 8. 10. 1981; neodpustím si záznam prokládat svým komentářem):

Dne 8. 10. 1981 byl uskutečněn vynucený styk s Ing. Ivanem HAVLEM (akce SÁVA [= krycí název akce, jejímž objektem byla moje maličkost]), s cílem získání klíčů od bytu v rámci montáže ZTÚ DIAGRAM [to snad rozluští jen Radek Schovánek; nejspíš nějaký nový typ odposlouchávadla, protože tou dobou docela dobře fungoval ZTÚ PŘESTAVBA a ZTÚ NÁKUP – viz níže]. Vynucený styk byl proveden por. Horákem a ppor. Černým v budově KS SNB Praha, Bartolomějská 7. Forma byla stanovena tak, že OP S-StB Praha nás po zahájení výslechu požádá, abychom na chvíli opustili propůjčenou kancelář, a v případě, že by si objekt v kanceláři ponechal osobní věci (tašku), provedl by otisky klíčů.

Při příchodu do kanceláře byl Ing. HAVEL požádán, aby si odložil osobní věci, což neučinil a neustále si držel příruční tašku. Když byl požádán, aby si přisedl blíže a byl v užším kontaktu s vyslýchajícím, tašku na původním místě nenechal a neustále si ji přidržoval. Po dvaceti minutách výslechu se dostavil OP S-StB Praha a postupoval podle stanovené legendy.

Termín „legenda“ je v dané souvislosti skutečně legendární. Problém je v tom, že objekt nebyl předem o legendě dostatečně informován, jistě by byl tašku ve své vrozené laskavosti odložil. Avšak pokračujme.

Ing. Ivan HAVEL tašku v kanceláři nenechal a vzal si ji sebou ven z kanceláře. Nebylo vhodné HAVLA upozorňovat, že si může tašku v kanceláři ponechat.

To byla zásadní chyba ze strany vyšetřovatelů. Netušili asi, že objekt by takové upozornění považoval za laskavost a vyhověl by.

Z uvedeného důvodu nebylo možné otisky klíčů provést. Po návratu do kanceláře bylo normálně pokračováno ve výslechu.

Na kladené otázky odmítal Ing. HAVEL odpovídat, zdůvodnění uvedl do zápisu o výpovědi. Když mu bylo sděleno, že naší snahou je objasnit, zda se skutečně nepodílí na nepřátelské činnosti, a prakticky mu pomoci, když nám seriózně zdůvodní svoji účast na tzv. Dožínkách na chalupě svého bratra Václava HAVLA, HAVEL reagoval tak, že ze zásady neodpovídá na skutečnosti, které se dotýkají jeho osoby, i když ví, že si škodí. Sám je přesvědčen, že trestnou činnost neprovádí, a proto odmítá vypovídat. V případě, že by trestnou činnost prováděl, musí se mu dokázat. Na toto stanovisko bylo Ing. HAVLOVI sděleno, že jeho postoj je nepochopitelný, sám vytváří dojem, že na nepřátelských akcích se podílí, když nehodlá podat seriózní vysvětlení. Každý člověk by se měl sám snažit podezření vyvrátit nebo věci objasnit, a ne odmítat vypovídat. Ing. HAVEL uvedl, že si je vědom, že dává příčiny k takovému subjektivnímu pocitu, ale své stanovisko odmítat vypovídat nemůže změnit.

Jistě to řekl velmi slušně. Například: „Máte zcela pravdu a i já jsem si plně vědom, že odmítat vypovídat se nemá, jenomže já jsem se už jednou rozhodl a nyní už je pozdě, už se nedokážu vzepřít proti svému vlastnímu rozhodnutí, byť ve jménu dobré věci. Měl bych jaksi pocít, že ztrácím svou vlastní identitu, že takříkajíc mizím.“

Závěrem bylo HAVLOVI sděleno, že tento postoj je pouze jeho věcí, o jeho nesprávnosti a neserióznosti vůči státním orgánům jej dále nemíníme přesvědčovat, a rozhovor byl ukončen.

Závěr:

- zvážit jinou možnost získání klíčů od zájmového bytu (využít CPZ [= cela předběžného zadržení] nebo prověřit možnost získat klíče od dětí v ZDŠ [= základní devítiletá škola])
- agenturní cestou bude zjištěna reakce Ing. HAVLA na vynucený styk.

(O konečném osudu ZTÚ DIAGRAM se zmíním níže.)

A na závěr ještě záznam z 15. 11. 1988. Je to rozkošná ukáзка, jakou cestou bylo možno jim i něco sdělit. („Pramen“ s krycím jménem SÁVA nemohl než sedět uvnitř telefonního drátu mezi Jiřinou a mnou, aby nás mohl slyšet oba.)

Pramen uvedl, že dne 15. 11. 1988 v 9.50 hodin telefonovala ŠIKLOVÁ Jiřina do bytu Ivana HAVLA. V úvodu rozhovoru mu sdělila, že se dozvěděla, že bezpečnost na Ivana zkouší blafáky. Uvedla, že se jedná o jejich taktiku. Budou o ní šířit lži, s tím, že jí někdo z Charty rozbije hubu. Ivanovi to volá proto, protože ví, že jeho telefon je odposlouchávaný. Proto také volá Milanu ŠIMEČKOVI. V další části rozhovoru informovala ŠIKLOVÁ Ivana HAVLA o tom, že jí byly zabaveny fotografie, na kterých byl on a jeho bratr. Také, že jí byly zabaveny poznámky z posledního setkání, kdy měl přednášku Václav MALÝ.

V dalším rozhovoru informovala ŠIKLOVÁ, že se bezpečnost zajímala o její styky na zahraničí, že jí tvrdili, že mají nafilmováno, jak tahala věci z jejich aut a že s nimi šoustala. Od té doby jí chodí za prdelí a lezou jí i do bytu, kam je pouští babička. Ono je to však jedno, protože jak byla na Ruzyni, tak si stejně udělali klíče. Ti muži, co za ní chodí, přišli i do práce a kontrolojí, co má na stole. Minulý čtvrtek přišli do bytu se po-

dívat, kde a kolik má peněz. Ona tam měla dopis pro Bondyho, kde ji prosí o 1700,- Kčs. V peněžence měla 2 000,- Kč. Oni z toho usoudili, že musí mít u sebe další peníze a že dělá pokladnu CHARTĚ. Chtěli vidět vkladní knížky. Na té jedné bylo 12 000,- Kčs. Tak si ji vzali. Ivan HAVEL na to reagoval, že to nesmějí. ŠIKLOVÁ ho informovala, že si můžou udělat i výpis z karty. Dále uvedla, že jí ti muži vzali i ty 2 000,- Kčs, aby ji to nesvádělo. Nechali jí 300,- Kč, a to že jí do pondělí, kdy bere, musí stačit. Dále Pramen uvedl, že se ŠIKLOVÁ HAVLOVI svěřila s tím, že se přiznala, že občas dostává peníze od PREČANA na nákup knížek pro jeho středisko.

HAVEL ŠIKLOVOU varoval, že musí být opatrná. ŠIKLOVÁ uvedla, že je a že bude. Dále uvedla, že byla donucena 20× napsat svoje vlastní jméno. Dle jejího názoru to bezpečnost bude chtít zneužít tak, že za ni něco podepíše. Také se domnívá, že také již na ní nebudou vyžadovat spolupráci.

Na závěr se domluvili, že se ŠIKLOVÁ zastaví u HAVLA osobně.

[Operativní význam:] Zpráva informuje o rozhovoru ŠIKLOVÉ s Ivanem HAVLEM, ve kterém ho informuje o opatřeních, které (!) provádí bezpečnost vůči její osobě.

[Opatření:] AZ [= agenturní zpráva] postoupit 12. odboru, zde k dalšímu operativnímu využití v akci DELTA (krycí název akce, jejímž objektem byla Jiřina Šiklová).

[Názor operativního pracovníka na zjištěný poznatek:] Zprávu předal prověřený Pramen. Tuto hodnotím jako věrohodnou.

V odstupu let si myslím, že jsme si během času na Ně zvykli (a Oni zase na nás) a že vzájemný styk obou stran přešel do fáze, kterou bych nazval komunikační hrou. Když jsme mluvili pod vlastním stropem nebo do vlastního sluchátka, mluvili jsme tak, aby Oni věděli, že my víme, že Oni vědí, že my víme...

Akce SÁVA přežívala do začátku 1989 a pak nás tiše opustila. Asi jsem Je přestal zajímat, nevěda o tom. Ve vyhodnocení z 13. ledna 1989 se už jen zklamaně přiznává:

Nasazením ZTÚ NÁKUP [zřejmě telefonní odposlech] v akci nebyly získány poznatky StB charakteru. V souvislosti s rozpracováním akce TOMIS [krycí název akce, jejímž objektem byl Václav Havel] se nepodařilo nasadit ZTÚ DIAGRAM, který by mohl být využit v akci SÁVA.

To poslední byla opravdu moje vina! Proč jen jsem si tehdy tu příruční tašku tak zarputile přidržoval?

Můj život s Jiřinou Šiklovou

Mary Hrabik Samal (USA)

Tady Jiřina, řekl hlas v telefonu v bytě mé tety. Byl květen 1989 a já jsem byla v Praze. Tak začal můj život s Jiřinou.

Ten den ráno jsem zaklepala na dveře Jiřinina bytu. Dovnitř mě pustila Jiřinina maminka, které bylo dobře přes osmdesát. Když mi otevřela, měla na sobě tak zvané bombardáky, nahoře vestu a zlomenou ruku v pásce. „Jsem její kolegyně z university,“ zalhala jsem. Měla jsem totiž strach, že by mě vyhodila, kdyby se dověděla, že jsem z USA a že jsem Jiřinu nikdy předtím neviděla. Starosti jsem si ale dělat nemusela. Jak se moje čekání prodlužovalo, bylo čím dál tím jasnější, jak na tom stará paní je. Každých deset minut se znovu objevila ve dveřích, stále stejně přioděná, v ruce se sešitem, ve kterém byl její jídelníček na tento týden, a zeptala se: „Co je dneska za den?“ Po hodině, během níž jsem ji opakovaně ujistila, že je středa, nechala jsem u ní vzkaz, kde budu k zastížení, a svou navštívenku. Byla to fotografie, na které jsem byla s Karlem Čulíkem a s jeho ženou Zdenkou Brodskou, na jejichž žádost jsem Jiřinu navštívila.

Skoro okamžitě mě Jiřina zapojila do svého života silně podobného maelstromu. Jako poštmistrová disentu potřebovala

někoho, kdo by dodal Vilému Prečanovi do Scheinfeldu klíče od bytu, který by mohl posloužit jako mrtvá schránka, a já jsem byla po ruce. Do bytu jsme šly částečně pěšky a taky jsme jely kousek taxíkem. Jiřina do mne nahustila adresu, kterou jsem musela znát z paměti, a jak vypadá ten dům uvnitř, abych mohla Prečanovi nakreslit půdorys.

Tehdy jsem nevěděla, že nás sledují tajní. To jsem se dověděla až mnohem později, když Jiřina dostala kopie materiálů, které o ní StB vedla. Tajná policie ji totiž příležitostně sledovala, ale záznamy o tom, kam šla a kde byla, byly všední a banální: Jiřina šla do práce, nakoupila, viděla se s přáteli. Protože mluvím plynně česky, záznam konstatoval, že naše konverzace byla živá. Tajné, kteří nás tehdy sledovali, ani nenapadlo, že jsem cizinka. Rozhodně nebyli vševědoucí. Přestože jsem později při návratu prošla na hranicích s Rakouskem důkladnou prohlídkou, při které se policie zajímala především o všechno, co bylo napsané na stroji, a kupodivu i o ramenní vycpávky na mých halenkách, klíčů si nikdo nevšímal. Měla jsem je v kabelce s rezervním klíčem od auta a s klíči od domu. Strážci československých hranic a ideologické neposkvrněnosti na Západ necestovali, a tak nevěděli, že velké a staromódní klíče by v Americe nic neodemkly.

To byla moje první zkušenost s jedním z pravidel Jiřinina *modu operandi*: aby se dosáhlo žádoucího výsledku, je třeba použít kohokoliv, kdo je zrovna po ruce. Jenomže u Jiřiny to nikdy není jednosměrné využití, protože Jiřina oplácí velkoryse. Ano, Jiřina mě použila jako poslíčka, ale oplátila mi trojnásobně.

Zahlédla jsem tehdy, jak vypadal její život ve dnech před sametovou revolucí. Náš oběd byl přerušen hned několikrát. Dva návštěvníci přinesli Jiřině samizdatové texty k odeslání za hranice, a Jiřina i já jsme podnikly několik výprav na schodiště, kde bylo potřeba vyzvednout Jiřininu maminku, nyní normálně oblečenou, která trvala na tom, že přes ruku v pásce je potřeba schodiště vydrhnout. Jiřina mě také představila několika přátelům, kteří byli v nepřízni režimu, a bavila mě vtipy o životě v zemi, kterou disidenti nazývali Absurdistanem. A protože pro Jiřinu je každý zdroj informace,

vyptala se mě s důkladností profesionála, jak to chodí mezi lidmi v exilu a obecně na Západě.

Přišla revoluce a Jiřina mi nabídla střechu nad hlavou, kdykoliv se objevím v Praze. Její byt v domě postaveném v prvních dekádách dvacátého století vypovídá o tom, co ji formovalo. Nepočítá-li se necelý rok, který strávila ve vězení, žije po celý svůj život v bytě svých rodičů. Některé kusy nábytku a artefaktů, to, co zbylo z dobrého porcelánu a skla, důkladná kredenc a sekretář a zejména obraz rozbouřeného moře, který v meziválečném období zdobil skoro každou domácnost, svědčí o jejím solidním středostavovském původu. Některé detaily připomínají Jiřininu vlastní minulost, na příklad dětský kabátek s ozdobnou látkovou rozetkou v klopě, který visí v předsíni. Přetékající knihovny prozrazují hned několik generací čtenářů, i když knihy o sociálních a filosofických otázkách v několika jazycích a současná literatura dokumentují Jiřininy vlastní zájmy a moderní obrazy na stěnách – často dary přátel – odrážejí její vkus.

Drobná i větší memorabilia dávají bytu osobní tvář. Figurky z chleba, které Jiřina dělala ve vězení, se skládají v kuchyňské troubě. Lampu, která osvětluje jeden z pokojů, vyrobila Vlasta Chramostová. Živila se tím, když jí zakázali hrát. Fotografie Jiřininych blízkých – rodičů, vnoučat, jejího zesnulého partnera Jiřího Veselého, Milana Šimečky, a jiných – jsou rozesety všude po bytě tak jako pohlednice nebo suvenýry z jejich cest po světě nebo ty, které dostala od rodiny a přátel. V kuchyni, která mi silně připomíná mé vlastní české dětství 40. let, se občas sem a tam vynoří něco modernějšího, jako je na příklad mikrovlnná trouba. Návštěvníci z ciziny, jež Jiřinina kuchyň přivedla na pokraj zoufalství, přispívají k lepší výkonnosti. Tak se v kuchyni octla elektrická rychlovarná konev a hodiny, které fungují. Časopisy, noviny a korespondence se vrší na kuchyňských židlích a na pracovním pultu. Když má Jiřina obzvláště napilno, podobné haldy zabírají místo na kterémkoliv horizontálním povrchu, který je v bytě k dispozici. Jiřina je prospikovává poznámkami a výstřižky. Zde tkví tajemství její výjimečné paměti a výkonnosti; je totiž

zvyklá vystříhnout všechno, co ji zajímá, a dělá si poznámky o tom, co přečetla nebo co ji napadlo. (Její rukopis musel být obzvláštní lahůdkou pro StB, protože vynalezla téměř nerozluštitelný systém zkratk a písmen; na příklad její „z“ vypadá jako „x“.) Jiřina rovněž dala předělat svou koupelnu. Asi ji už unavovalo vytírat podlahu po svých hostech ze Západu, kteří se nedokázali osprchovat, aniž by zapříčinili potopu.

Po sametové revoluci se Jiřina vrátila na Karlovu universitu, kde založila katedru sociální práce. Taky chtěla zorganizovat v tehdejší Československu neznámou a podivnou věc pod jménem *Gender Studies*. Jiřinu nedokázal odradit nedostatek podpory ze strany institucí ve věci, kterou měla za důležitou. Dobře se poučila v období normalizace, že se má spoléhat na vlastní zdroje a iniciativu, a tak napsala dopisy svým zahraničním známým z akademického prostředí nebo feministického hnutí. Zdenka Brodská a já jsme byly mezi nimi. V dopisech vyzývala ženy k pomoci a spolupráci. „Považujte se za spoluzakladatelky *Gender Studies*,“ končil Jiřinin dopis. Potřebných místností bylo v Praze jako šafránu a tak *Gender Studies* začínaly v jejím bytě. Po několik let její byt fungoval jako knihovna a centrum, které sponzorovalo přednášky a diskuse na témata pro ženy důležitá.

V roce 1992, kdy aktivita *Gender Studies* jela na plné obrátky, nezbyvalo pro mne u Jiřiny místo, kde bych mohla složit hlavu, ale Jiřina pro mne našla místo náhradní u sousedky, která bydlí ve stejném domě. Nakonec Jiřina přece jenom získala dostatečné financování, aby se *Gender Studies* mohly odstěhovat do vlastních prostor, a já jsem se mohla vrátit na místo, které dnes považuju za svůj pražský domov. Bydlet tam se ovšem podobá bydlení na hlavním nádraží. Jiřina pozve každého, kdo je zrovna v Praze, aby byl jejím hostem. Naštěstí ne všichni její pozvání přijmou, ale mnozí ano. I když hosté jsou většinou z akademických kruhů, Jiřina je vskutku hostitelkou, která nedbá rozdílů. Sdílela jsem její byt s muži i ženami skoro všech ras, náboženství a společenských tříd. Pacienti (či spíše jejich neurozy a psychózy) Jiřinina syna Jana, který je psychologem, byli pro mne jako spolubydlící nejnáročnější. Jan potřeboval místo pro svou začínající praxi

a Jiřina mu nabídla pokoj, ve kterém obyčejně spávám. Musela jsem odsud zmizet každý den už v osm ráno. V noci se mi pak zdálo, jak se na mne sárou neduhy vynořující se z gauče, na kterém předtím spočívali Janovi pacienti a na kterém jsem teď spala já.

Mírně si z Jiřiny utahuju, když jí říkám, že platy českých vysokoškolských učitelů jsou teď tak vysoké, že si najímají pomoc až z Ameriky, protože často vykonávám servisní služby, které vyžadují všechno, co umím, a někdy i to, co neumím. Občas funguju jako služba u dveří. Protože s demokracií se zvedla zločinnost, Jiřinin dům, tak jako všechny ostatní domy v Praze, je ustavičně zamčen. Má u vchodu ne jednu, ale hned dvoje dveře zamčené a zavřené na závoru. Nájemníci musí jít dolů, aby každému hostu osobně odemkli, a moje domácí má skutečně spousty návštěvníků.

Sloužím taky jako mnohojazyčná sekretářka, protože Jiřina je často mimo město na nejrůznějších konferencích v republice nebo jinde. Je-li ve městě, pak učí, přednáší nebo poskytuje konzultace. Čelím telefonickým dotazům, ať už volají vládní úředníci, diplomati, zahraniční a domácí novináři, přátelé, příbuzní, studenti, kteří se zoufale snaží přeložit zkoušky, aktivisti všech barev a odstínů, zahraniční badatelé, kteří jsou často známí známých, příznivci a taky oponenti, kteří reagují na to, co Jiřina řekla nebo napsala do novin. Z poslední kategorie mám nejraději opilce. Ti často volají uprostřed noci a vypustí na mne proud nadávek a vůbec jim nepřijde na mysl, že bych taky nemusela být „paní Šiklová“. Poctivě zapisuju všechny vzkazy, které vyžadují odpověď nebo nějakou akci. Vždycky spolehlivá a výkonná Jiřina si je zapíše do svého notesu a vyškrtne je, jakmile je vyřídila.

Jiřina běžně potřebuje, abych přeložila její odpovědi zahraničním novinářům nebo to, co hodlá prezentovat na konferencích. Zejména se mi vryla do paměti situace, kdy jsem překládala, jak Jiřina vysvětluje novináři, který nemluvil česky, proč v postkomunistickém Československu dochází ke změnám pohlaví víc u mužů než u žen, a přitom jsem čekala na hovor, který měl potvrdit změnu mého odletu z Prahy do USA, protože mého otce odvezli do nemocnice.

Pokud jde o jídlo, jsme na tom s Jiřinou stejně. Obě rády vaříme a jíme skoro všechno. Tato vlastnost má na svědomí naše ne tak skvostné stolování. Díky našim matkám, které prožily velkou krizi 30. let a druhou světovou válku, je v nás hluboce zakořeněna víra, že jídlo se nesmí vyhazovat. A tak obě vždycky dojídáme zbytky, tedy vlastně ty zbytky, které jsou nejstarší a zkazily by se nejdřív. Jsem skutečně ráda, že má Jiřina přátele, kteří chovají slepice, a tak není třeba, abychom dojedly všechen ztvrdlý chleba. Naše svědomí nám dovoluje zachovat ho pro naše opeřené kamarádky.

Moje servisní služba není vůbec jednostranná. Jiřina se stala mým průvodcem po někdejším Československu a později po českém a slovenském životě. Byly to právě její příběhy, které mě inspirovaly k tomu, abych se pustila do práce o roli žen, které se podílely na tom, jak fungovala nezávislá kultura během normalizace. Rychle a s radostí sepsala dlouhý seznam žen, s nimiž bych se měla setkat, a zorganizovala i některá interview. Sama ovšem nemohla najít čas, aby se mnou promluvila, až jsem ji konečně vyloženě zahнала do kouta, když jsme jely vlakem z Prahy do Scheinfeldu. Posadila jsem ji k oknu a sedla jsem si vedle ní, aby nemohla zmizet. Interview s ní je jediný, na jehož pozadí je slyšet drncání a houkání vlaku, jakož i vyvolávání průvodčího.

Když se rodila česká a slovenská demokracie, Jiřina mi poskytla místo v první řadě. Protože jsem opustila Československo v roce 1948 jako osmiletá, je to něco, co bych bez ní nezískala. Někdy ovšem náklady s tím spojené zahrnují víc než jenom čas a energii. Jiřina mi „prodala“ čečenské dítě, které teď podporuju v Grozném, kde je školka vedená českou katolickou charitou. Na její naléhání jsem taky půjčila peníze jedné organizaci Romů. To jednoho z mých přátel vyděsilo natolik, že sepsal právníckou smlouvu, kterou měl dlužník podepsat. Ale Jiřina se za něho zaručila a tak jsem nic takového neudělala. Díky Jiřině jsem se taky něco dověděla o tom, s jakými problémy se potýkají studenti, Romové, univerzitní učitelé, političtí a sociální aktivisté, lidé z nevládních organizací, zdravotníci, starší lidé a ženy, a to jsem nevypočítala všechny.

Jiřina mě bere s sebou na nejrůznější akce. Byly jsme spolu na obřadu, kde udílela ceny Společnost Franze Kafky, na konferenci, kterou sponzorovalo UNESCO, na *soirée* lesbické skupiny v budově evangelické teologické fakulty, na protestní demonstraci u televizní stanice, na diskusi o imigrantech, kterou zorganizovali Jiřinini studenti, na recepci na americké ambasádě, na nejrůznějších akcích, které pořádá YMCA, a to taky není všechno.

Pokud jde o vyhlídky mé rodné země, stal se ze mne optimista, protože díky Jiřině Šiklové jsem viděla skutečnou renesanci iniciativ a organizací vznikajících zezdola. Jako čtenářka Alexise de Tocqueville vím, že „v demokratických zemích znalost toho, jak dávat věci dohromady, je matkou všech forem znalosti a na jejím pokroku spočívá pokrok všeho ostatního“.

Z angličtiny přeložila Zdenka Brodská

Jiřině Šiklové k narozeninám

Eva Kantůrková (Praha)

S Jiřinou Šiklovou mě spojuje mnoho společných zážitků, nezapomenutelná jsou nepochybně setkávání nás spoluvězňů u Jiřiny na chalupě, či ještě spíš na chalupě Milana Šimečky. Jiřina dodávala setkáním rys lehounké rozvernosti, tak příjemné v těch temných časech, Milan je vedl k filozofující opravdovosti. S Jiřinou Šiklovou a ruzyňským vězením mám však spojení i jinou zkušenost, nazvala bych ji vynucenou anebo, řečeno jinak, dobrovolnou osamoceností. Omlouvám se čtenářům i Jiřině, že za narozeninový pozdrav volím ruzyňské téma, tedy téma časově hodně vzdálené a literárně otřepané, když nadto se sama s ním cítím být vyrovnaná, ten maličký detail však, o kterém chci psát, ten drobný postřeh, je možná zkušeností, která se může hodit.

Ve střetu s vězňem vše, s čím se setkává, tlačí vězně k překonávání osamocení, a to ve smyslu kladném, tedy že se vězňi vzájemně podporují, i ve smyslu záporném, že si vězení a rozsudek snaží ulehčit vstřícností k vězňovi, nebo dokonce donášením na druhé. (Zde musím podotknout, že mám na mysli vězení posledního dvacetiletí totalitního režimu.) Způsoby kontaktu byly různé, vypomáhání cigaretami, pašování

zpráv, tajné dopisování, večerní zpěv a volání z oken, ale taky rvačky a hádky a brutální sex. Vězeň vynaloží mnoho energie na to, aby se necítil sám a opuštěný. Složitý stav nastane, když je ke kontaktům vyzýváán z obou stran, od vězňů i spoluvězňů.

Vždy nejméně jedna má spolubydlící byla na mě nasazena. Byly to ženy obviněné, ať právem nebo podle přepjatého zákonodárství, za kriminální činy, byly si vědomy zřetelného politického důvodu mého věznění, a některé si našly způsob, jak mi dát najevo úkol, jímž byly proti mně pověřeny. Snaživá dívka svá hlášení odevzdávala vždy při pondělní poště s tak významným pohledem na mě, že jen hlupák by nepochopil, oč běží, a jednou mi dokonce naznačila obsah svých raportů, vy půjdete brzy domů, já to vím, řekla slibně. Má přítelkyně, Romka Andy Rumová pralinka mi to řekla rovnou: nikomu tu nevěřte, ani mně. O originální způsob kontaktu se zasloužil Jiří Gruntorád, vězněný v Ruzyni v jiné souvislosti. Jako anonym J.G. třikrát denně uváděl mé spolubydlící do příjemného vzrušení: na dno plechových jídelních šálek kromě svého podpisu vyrýval znak Charty 77 a pozdravy pro E.K., a mé spolubydlící se zcela vážně přely o pravděpodobnost, za jak dlouhou dobu J.G. popíše dna všech šálek kolujících věznicí.

V prostředí ponížující nesvobody je vězňů přirozeným nepřitelem, a zejména pro politického vězně, anebo – jak se říkalo nám – pro vězně svědomí, je to osoba nevěrohodná, podezřelá pro svůj povinný a předem daný zlý úmysl. Mně se však několikrát přihodilo, že mou osamocenost uprostřed násilí mi pomohli překlenout i lidé z této druhé strany. Hned po uvalení vazby při první lékařské prohlídce rozložil lékař formuláře s našimi jmény na rentgenový přístroj tak, abych si mohla přečíst, s kým jsem uvězněna. Pro počátek výsledků to je zcela základní informace, nejen říká, že se neocítáte ve složité situaci sám, ale umožní i orientovat se ve věci samé. Podobně se zachoval strážný, který nás vodil z cel do patra vyhrazeného pro naše výslechy. V tehdejšímu systému bylo vězení i s tímto předvaděčem podřízeno ministerstvu spravedlnosti, kdežto patro s výslechovými místnostmi a vyšetřovatelé

Státní bezpečnosti spadali pod ministerstvo vnitra. Předváděč tedy vězně předával z jedné pravomoci do druhé a musel o tom činit zápis do velké knihy, umístěné v kanceláři, kde se oba prostory stýkaly. Kniha obsahovala seznam právě vyslýchaných, čas jejich převzetí na onu nebo druhou stranu a délku výslechu, a předváděč mě k ní postavil čelem, cosi na mě křičel, aby vykázal důvod pozdrzet mě, a postrkoval mě blíž k záznamům, rozčilil, že možná příležitost nepochopím. Byli jsme tam v sloupci pod sebou všichni, otec a syn Rumlové, Jiřina Šiklová, Karel Kyncl, Ján Mlynárik, Milan Šimečka. Toto poslední jméno jsem dříve četla, než jsem Milana poznala osobně. Každé prostředí si vytváří své legendy, a tím spíše vězení, kde střet a kontakt mají charakter osudovosti a kde zbavením soukromí a délkou trvání jsou k sobě lidé stlačeni blíž než mnohde na svobodě, a jsou to legendy o lidech krutých, hloupých a směšných, ale také lidsky normálních. Jako tyto poslední pojmenuji vězeňského dozorce Jirku, řečeného Fousek, který sice nesloužil v Ruzyni, ale někdy nás do Ruzyně připravoval z Bartolomějské ulice.

Přemáhat v zápase s vězňem osamocení je důležité jak z důvodů praktických, získáváte důležité informace, tak i mravních a volních, vězeň není na zápas sám. Některé přirozené postupy a principy lidského chování však v totalitním systému neplatí, neboť sám tento systém je souhrnem paradoxů, je na paradoxech založen, žije z nich. Ve vězení jako v nejtýpčtějším prostředí totality to platí dvojnásob. Ten maličký detail, o kterém chci psát, drobný postřeh, ona podivná zkušenost, spočívá v tom, že jsem se zcela vědomě a dobrovolně, dokonce s vynaložením jisté kázně, vzdala právě toho nejpotřebnějšího, lidského kontaktu.

Možná podle jakýchsi záhadných pravidel, možná právě proto, že jsme byly s Jiřinou dvě ženy ve společně obviněné skupině, nás umístili na jedné chodbě. Většina cel tu byla velkých, naše dvě byly jediné trojmístné, blízko sebe, jen ob jednu celu velkou, a jejich okna vedla na stejnou stranu, do dvora. Postačilo by bývalo udělat, co dělali všichni, postavit se večer pod okno, a ani bych nemusela volat, postačilo by zašeptat, Jiřino!

Nikdy jsem to neudělala. O Jiřině jsem jedinou větu nepromluvíla ani na cele. Naše dvě byly nepochybně odposlouchávané, a tudíž i zdrojem informací, jedna z neaktivnějších konfidentek, které mi přidělili, se velice pilně snažila zavádět rozhovory právě na „paní doktorku“. Šla ve svém naléhání tak daleko, že Jiřinu familierně nazývala Džordžínou, tak se jí tady přece říká, vy to nevíte?, a to ona mi pověděla, že Jiřinina cela je pouze ob dvě okna cely vedlejší. Ona dáma byla zatčená ve dnech, kdy v *Rudém právu* vyšla velká stať rozebírající morální profil a životopis jedné odpadlické paní doktorky, autor statě nikoho nejmenoval, ale některé životopisné detaily ukazovaly na mě, jiné na Jiřinu, později jsme si vysvětlily, že já osobu článkem míněnou přičítala jí, ona ji přičítala mně. Jiřinu mi dokonce připomněla referentka oddělení, to byl zvláštní druh strážné s „hostitelskými“ a psychologickými povinnostmi: když přidělovala knihy na celu, významně jednu otevřela na úvodní stránku s čerstvě nakreslenou kytíčkou. Jistěže jsem kytíčku poznala, byl to Jiřinin znak, psávala jej za vzkazy namísto jména a v Ruzyni ho kreslila do potrhaných knih, které opravovala. Vybavuji si, že v oněch vypjatých týdnech výsledků jsem zařatost nevyšlovit Jiřinino jméno, neposlat jí jediný vzkaz, pozdrav, v rozhodnutí nepoznat ji, kdybychom se náhodou potkaly, měla téměř za věc cti.

V kázní nepřiznat se k Jiřině naprosto nebyla individualistická umíněnost stát si za vším sama. Bylo tomu právě naopak, při výsleších jsme se vzájemnou solidaritou počítali a sami jsme – až na výjimky – vážili každé slovo, abychom nikomu ze skupiny obviněných nepřitížili, princip sounáležitosti jednoho se všemi byl tak vžitý, že nás v zápisech z výsledků nepřekvapilo, když byl zachován, ale když byl porušen. V rozhodnutí neznat se k Jiřině, kterou umístili tak na dosah, byl obsažen spíš instinktem přikázaný než rozumem korigovaný taktický postup: tím, že vám nesdělím, s kým se znám nebo neznám, vám nejen neumožním, abyste mě mohli touto známostí při výsleších vydírat, ale současně a hlavně – stojím tu proti vám na svou vlastní odpovědnost. Jsem tu, máte mě v moci, ale přese mě se nedostanete k nikomu dalšímu. Ve věčné rovině by se nedalo nic namítnout, taktika by se

dala nazvat principem předběžné opatrnosti, ale při širší úvaze se nabízejí i ošklivé myšlenky.

V oné cele jsem to byla pořád já, se svým vnitřním světem, který jsem si nepřestala ochraňovat, se svými přátelskými vztahy, na které jsem nepřestávala spoléhat. Pozdravy Jiřího Gruntoráda mi udělaly velkou radost, a když jeden čas zůstávala v patře pro výslechy i v noci okna osvětlená a kdosi upustil zprávu, že byl zatčen František Lízna, těžko to vyjádřit slovy, avšak já opravdu pocítila, jako by mezi mým oknem a tamtím osvětleným, mezi mnou a Františkem Líznou, je-li za tím oknem, proudí, rozprostírá se, vzklenula se dobrá síla. A současně, v téže cele a za stejných okolností, mě systém založený na ne-právu přiměl *zapřít* přítelkyni. Jednání nelze oddělovat od prostředí a poměrů, v nichž probíhá, ve věcné rovině a v daném prostředí bylo moje rozhodnutí rozumné, avšak týkalo se věci tak velice osobní a etické, jakou pouze věcné důvody nevyváží. Ta ošklivá myšlenka spočívala v tom, zda přece jen, *přece jen!*, mě násilnický systém, a právě ve věci tak velice osobní, nedostal. Jistěže se dá volit jednoduchá argumentace: zapřela jsem ne ze zbabělosti, ale abych neohrozila, abych neusnadnila... Složitější je však odpovédět na pochybnost, zdali tím, že jsem Jiřínu zapírala, jsem zároveň nebyla donucena umožnit, aby bylo zasaženo to hlavní a důležité, o co ve sporu s vězňem šlo, má vnitřní svoboda a svébytnost. Zdali přece jen jsem nebyla vtažena pastí totalitních paradoxů do nepřítelova světa. V souvislosti s touto drobnou úvahou se mi připomíná tenkrát slavné a výmluvné dvouverší Karáskova songu: *sejmou ti otisky, sejmou, / say no to the devil, say no*. Ta ošklivá myšlenka je taky o tom, zdali pokaždé, když říkáme ďáblu ne, to říkáme skutečně jemu. Zdali dobré a zlé je od sebe tak bezpečně oddělené. Hovořila jsem o tom s lidmi v těchto věcech zkušenějšími, a jeden velice moudrý muž mi řekl: i etická pravidla chodí po dvou nohách.

Podle článku 29

Helena Klímová (Praha)

Praha, dne 6. července 1981

Vážený pane předsedo České národní rady,

dovolte, abych se na Vás obrátila se záležitostí, kterou považuji za naléhavou. Doufám ve Vaše porozumění nejen pro věc samotnou, ale i pro formu, kterou se snažím volit co nejpřesvědčivější a nejnázornější, jak jen je v mých silách. Prosím, považujte můj text za podnět dle čl. 29 (Hlava II) naší Ústavy.

S doktorkou J. se znám přes patnáct let a myslím, že dost dobře.

Někdy si vzájemně vyprávíme zážitky. „Naučila jsem dceru píchat injekce,“ sděluje jednou. Dcera je nejlepší studentka ročníku. Ale mezi dovednostmi, které se od ní očekávají, je též schopnost ponořit injekční stříkačku do živého těla, byť zatím jen laboratorní myši. A dívka není s to.

Doktorka J. umí leccos. Umí pomáhat cizím lidem, ale ví si rady i s vlastními dětmi – to leckdo nedokáže. Podá tedy

dceři injekční stříkačku, ukáže na své stehno a poručí: „Dělej a neboj se!“ („Říkala jsem si, když píchne mne,“ vypráví později, „bude potom moci píchnout už každého, natož myš.“) Jenže dcera se hrozí, pláče, odmítá. Maminka vysvětluje, znovu poručí, potom se rozhněvá, křičí a přikáže, dcera poslušně zvedne ruku s injekční jehlou – a ruka opět klesne naprázdno. Tak matka použije už zapomenutého prostředku: uhodí dceru.

Bylo to promyšleno dobře: ohromená dcera se bez rozmyslu rozmáčne a v afektu někam bodne – někam, kam zatím maminka pohotově nastavila sebe.

Tato historka mi utkvěla jako modelová, a proto ji vyprávím. Vidím v ní některé základní povahové rysy doktorky J.: chytrost, rozhodnost, statečnost, účelovost jednání a ochotu nastavit pro dobrý účel svou vlastní bytost.

Bylo by teď namístě ji představit. Čtenářům „Vlasty“, divákům televize a posluchačům rozhlasu je známa pod svým dívčím jménem, které užívá na ochranu svého soukromí: doktorka Jiřina Heroldová. Občanským jménem pak doktorka Jiřina Šiklová, kandidátka věd.

Její profese – pracuje jako socioložka mezi nemocnými – šťastně vyjadřuje nástavbu teorie a abstrakce nad základním osobnostním darem – sociálním talentem. Existují lidé nadaní múzicky, matematicky, výtvarně... a obdobně jsou i lidé tvořiví v oblasti sociálních vztahů. Myslím nicméně, že tento poslední osobnostní dar není vrozený, ale patrně vzniká v průběhu života, snad při dlouhotrvající starosti či péči o někoho blízkého.

Jiřinin talent byl nepochybně podporován také ovzduším, v němž vyrůstala: lékařskou tradicí rodiny Heroldů, tradicí, která neviděla v pacientovi jen porouchané tělo, ale především celistvou strádající bytost. Když návštěvník vstoupí k Heroldovým, padne jeho zrak na drobný pozůstatek z ordinace – malé žánrové sousoší: dívka-pacientka, ke které se sklání lékař v profesionálně nápomocném gestu. To malé sousoší vyjadřuje ladění rodiny, podobně jako kdysi bůžek nad ohništěm. Ladění, jímž doktorka Jiřina Heroldová-Šiklová žije: pomoc jednoho člověka druhému.

Nicméně až dosud jsem ji poznala jen v jedné z těchto rolí, v roli toho, kdo sám pomáhá.

Které příklady z těch mnoha rozdílných uvést? Napřed ty, které spoluvytvářejí rámec její profese, ale překračují její povinnost:

V nemocnici, kde jako socioložka pracuje, umírá šestnáctiletý chlapec. Volá matku, ale ta není přítomna. Přichází paní doktorka Heroldová-Šiklová, bere chlapce za ruku, říká mu „tady jsem, já jsem tvoje máma“. Chlapec v agonii nepoznává rozdíl v osobě, ale cítí dotyk, pohazení, slyší konejšení, vnímá spoluprožívání. Jeho poslední chvíle nejsou bolestné, ale klidné.

Z nemocnice odchází mladá pacientka po mastektomii, po operaci, která jí odňala část pŕvabu. Pláče, neví, zda ji manžel ještě bude chtít, ani se jí nechce domů, snad ani nechce dál žít. „Mám jednu známou po stejné operaci a je na světě moc ráda,“ ujišťuje ji doktorka Heroldová-Šiklová horlivě a hned také dodá recept, lékařsky přímočarý: „Ta známá si nakoupila krásné nové oblečení, vespod samé krajky, vůbec nikdo na ní nic nepoznává. A chlapi na ni letějí!“ Pacientka se nad tou představou náhle rozesměje, doktorka Heroldová-Šiklová dodává ještě další doporučení a útěchy a mladá paní odchází s novou nadějí a s návodem, jak žít.

Jednu naši společnou, leč vzdálenou známou postihlo zhoubné onemocnění. Doktorka Heroldová-Šiklová se to dozvěděla koncem týdne, okamžitě se za ní rozjela a oba sváteční dny na své chalupě prožila v rozmlouvání s pacientkou, kterou nakonec utěšila z prvotního šoku a uvedla do klidnější nálady. Ta pacientka před lety několika lidem vědomě ublížila – a přesto doktorka Heroldová-Šiklová jednala tak, jak jednala.

Pečuje z vlastní iniciativy o staré rodiče lidí, kteří se sami o ně nestarají, navštívuje lidi těžce nemocné, a nemá-li někdo právě práci, doktorka Heroldová-Šiklová mu vždy pomůže hledat... Rozumí nejen bolestem těla, ale i strastem osudu, a umí potěšit vynalézavě. Ví, že každá žena se zaraduje z něčeho, co lze obléci, a doktorka Heroldová-Šiklová, kromě všeho jiného, také umí šít.

A tak jednoho dne je mi svěřen k doručení balíček s půvabným županem. Ušila jej pro ženu, která se již po léta trápí tím, že nemůže uplatnit své schopnosti, nesmí pracovat na kulturním díle, které je smyslem jejího života. („Vyzkoušej jí ten župan a ještě na místě podle míry přišij tkaničky,“ prikazuje mi Jiřina a dodává: „Ty tkaničky jsem tam přibalila!“)

„Smyslem Vaší práce je pomáhat lidem v jejich nesnázích,“ tak jí píše jedna její čtenářka. Publicistická činnost doktorky Heroldové-Šiklové je prodchnuta stejným duchem jako její počiny v praxi. To, čím žije, čím se zabývá v konkrétních skutečích, to zpracovává v obecné podobě ve své činnosti publicistické a přednáškové. Přemýšlí o rozpoložení a situaci člověka dospívajícího (publikace „Dopisy dceří“ a „Dopisy synovi“), ženy v produktivním věku („Co všechno snese žena“), ženy staré („Naše babička“), uvažuje o situaci starých lidí (zejména v televizním pořadu „Lékař a vy“, ve filmech „Prázdné hnízdo“, „Stáří“)... Promlouvá v rozhlasových pořadech, na stránkách časopisu „Vlasta“... Diváci, čtenáři, posluchači ji zvou, aby jim přednášela, přejí si poznat ji osobně a klást jí otázky. Doktorku Jiřinu Heroldovou-Šiklovou zvou zaměstnankyně cementárny, činovnice Svazu žen, rodičovská sdružení na jednotlivých školách, funkcionáři národních výborů, organizátoři přednášek při postgraduálním vzdělávání lékařů... Je zvána ke konzultacím a ke spolupráci na sociálních a sociologických výzkumech a projektech celostátního měřítka, školí a vzdělává další odborníky v sociální problematice, odborníky v péči o nemocné nebo postižené.

Dostává děkované dopisy od představitelů vrcholných institucí – například, za všechny, z ministerstva práce a sociálních věcí: „...přijměte laskavě upřímný dík za přednášku ... přednáška, jak se již stalo tradicí, byla velmi zajímavá a byla posluchačkami oceněna jako nejlepší...“

Dopisy čtenářek hovoří jednoduše: „Chtěla bych Vám udělat radost. Jsem zaměstnána v ... zahradnictví, máme tam krásné věci, jehličiny, okrasné dřeviny, růže, alpinky, máte-li zahradu, přijďte se na jaře k nám podívat, něco vybereme. Rostliny, to je radost života, jako děti.“

„Konáte velmi záslužnou činnost, že vnášíte svým moudrým názorem jasno do mezilidských vztahů a problémů.“

„Chci Vám poděkovat za Vaše články ve Vlastě. Je v nich mnoho životní moudrosti... Víím, že člověk jako Vy to nemá lehké, většina si řekne, takový titul, ta má peněz a všeho, jenomže Vy třeba prožíváte smutek i nad věcmi, které se jiného nedotknou. Proto jsem Vám chtěla udělat radost... A nám čtenářům přeju, abyste měla ještě hodně sil a času pro nás psát...“

„Obzvláště Vaše články čtu i několikrát a s velkým zájmem. Čtenáři v nich totiž nacházejí maximální pochopení pro viníka i trpícího. Umíte se vžít do situace obou stran. Tedy neodsuzujete stroze jen viníka, jak se zpravidla v životě stává, ale máte hluboké a citlivé pochopení pro obě strany.“

Doktorka Jiřina Heroldová-Šiklová je renomovanou autorkou pro desetitisíce, statisíce čtenářů, diváků, posluchačů. Pro užší a zasvěcený okruh odborníků je kapacitou zejména v oblasti sociálního lékařství a gerontologie. Je jedna z těch mála, kdo se odvažují uvažovat o tom, jak usnadnit umírání, jak umírající utěšit. (K tomuto tématu ji nepřivedlo od původu její přání, ale potřeba druhých, která se druhotně jejím zájmem stala.)

Vzpomínám si na jednu její přednášku na odborném fóru, přednášku fundovanou více než deseti lety praxe a studia. Snad každý z nás si přeje neztratit se zcela, ale zanechat po sobě nějakou stopu. Umírající člověk si to přeje obzvláště naléhavě. Jestliže terapeut porozumí tomuto pacientovu přání a jestliže je za pacienta zformuluje do podoby vzkazu, odkazu, posledního dopisu, zachraňuje pacientovu duši před zoufalstvím, marností, hrůzou a poskytne mu útěchu a smíření.

Utkvěla mi tato myšlenka zejména proto, že na konkrétním materiálu formuluje obecnější postoj, životní filozofii. „Co vlastně tak může člověk v životě dokázat, co od života čekat,“ rozvažovala jednou doktorka Heroldová-Šiklová, „snad jenom to, že ve svém vlastním životě napraví něco nedobrého, co převzal z minula, že odevzdá svět okolo sebe aspoň o trochu lepší, než jej dostal, že světu odevzdá děti lepší, než je

on sám...“ V jedné své publikaci napsala: „Svým rozumným chováním dnes přerušíte vlastně „osudovou karmu“ (to je řetěz vin a trestů), přerušíte tím řadu bolestí a přispějete tak ke štěstí mnoha dalších lidí.“

Zdá se mi, že tato její myšlenka se shoduje s tím nejlepším, na co kdy člověk přišel, v náboženských i filozofických systémech Východu i Středomoří.

Je pro ni charakteristické, že dokáže žít podle svých norem. Svým rozumným chováním se vždy snažila přerušit řetěz vin a trestů. Nebo, řečeno jinak, ocitne-li se kdy ve špatné situaci, neutíká z ní, ale snaží se ji změnit v situaci dobrou. Po roce 1968 přišla o zaměstnání (jako mnoho jiných) – do té doby přednášela doktorka Heroldová-Šiklová na Karlově univerzitě sociologii. Ve chvíli, kdy ztratila zaměstnání, které bylo pro ni posláním, měla na výběr různé druhy reakcí: mohla se urazit a zatvrdit, přizpůsobit a zapomenout své hodnoty, mohla emigrovat nebo se stáhnout do sebe a utěšovat se sebelitováním. Mnozí to tak udělali. Ona však nedopustila, aby jí její osobní zklamání zabránilo najít si místo co nejužitečnější pro ostatní lidi. Lze říci, že obecnému zájmu, zájmu společnosti, dala přednost před svým osobním zklamáním. Nepřijala úděl člověka, který žije pouze minulostí, ale našla si nové poslání, stejně prospěšné a úspěšné jako předchozí. A dokázala to udělat, aniž přitom slevila ze svých etických postojů a názorů – a to je velké umění, statečnost a vzácnost.

Znám doktorku Heroldovou-Šiklovou už dlouho, ale plakat jsem ji viděla teprve před nemnoha lety. Seděla na trávníku mezi pavilony své nemocnice a z očí jí tekly slzy. Lekla jsem se, snad se něco stalo jejím dětem? Nikoli, pouze jeden ze studentů, které kdysi na fakultě učila, se rozhodl emigrovat. Plakala kvůli cizímu člověku, že se vzdává svého národa, a kvůli národu, kterému se zase jeden talentovaný člověk ztrácí. A do dnes je ochotna zápasit o každou duši.

Potřeby druhých lidí, kterým tak pohotově slouží, nejsou pro ni abstraktem, obecností, jsou to vlastně potřeby našeho národa a jeho osudy jí otřásají. Kdyby žila v minulém století, patřila by nejspíše ke kruhům obrozenců, českých národních buditelů. O dalších pár století nazpět si ji představuji jako

tu husitskou ženu, která uměla číst a vyložit Písmo lépe než leckterý klerikus. Je z toho druhu lidí, z nichž se v různých dobách vytvářela duchovní elita našeho národa a v nichž náš národ trvá.

Doktorka Heroldová-Šiklová byla dne 7. května vzata do vazby a obviněna podle § 98, článek 1 a 2, odst. a, b, Hlavy I. tr.z., tedy z jednání zaměřeného proti státnímu zřízení. Z toho, jak ji znám, vím, že málokdo je tak prospěšný jak lidem v blízkém okolí, tak celému našemu společenství. Obvinění, podle něhož by měla nějakým způsobem poškodit obecný zájem, považuji za absurdní a nespravedlivé. Jsem si jista, že stejně tak budou smýšlet i všichni ti mnozí, kdo ji znají a respektují.

Prosím Vás, pane předsedo České národní rady, podle článku 29 naší Ústavy, abyste přešetřil tento případ a abyste ze své moci se zasadil za osvobození a propuštění doktorky Jiřiny Heroldové-Šiklové.

Doufám ve Vaše porozumění,

Helena Klímová
Nad lesem 8
Praha 4-Hodkovičky
147 00

(Poznámka: Kopie žádosti je opatřena dvěma razítky, která potvrzují, že žádost byla odevzdána dne 7. července 1981 v kanceláři České národní rady.)

Dovětek z léta 2004

Bylo to jednoho krásného slunného dne o rok později, v roce 1982, Jiřina k nám měla přijít, den poté, co byla propuštěna. Tísnilo se nás víc, přátelé i rodina, v malém obýváku, moje prvorozená vnučka Andulka spala v prádelním koši vedle na terase. Těšili jsme se na Jiřinu netrpělivě. Já jsem v duchu

a s obavou znovu potkávala obrazy těch, kdo se nám z kriminálu vrátili předtím, bledí, někteří proměnění... Zdalipak svo- bodomyslnou, živelnou Jiřinu vězení přece jen nepoškodilo? V duchu jsem zapřísahala své obavy.

Konečně se ozval zvonek a Jiřina dorazila, vtrhla, zhmotnila se, s plnou svou viditelností i slyšitelností, úplně jako vždy předtím, zdráva na těle i na duši a plna činorodosti a naděje. Tehdy my všichni přítomní jsme současně propukli v radostné vítání a byla dlouhá chvíle plná štěstí bez zbytečného rozumu.

Pak Jiřina, vyhládlá po slunci, zamířila na terasu, a tu v koši spatřila nemluvně. Okamžitě, živelně, pudově, bez rozmyslu je uchvátla a sevřela v náručí nejstarším ze všech lidských gest.

Stejně bez rozmyslu, impulzivně, pudově jsem jižjiž vyskočila, abych jí nemluvně okamžitě sebrala. Ale ještě než jsem se stačila pohnout, vidím, že Jiřina pláče.

Tak to bylo tedy podruhé.

Držela tak naši Andulku dlouho a pevně. Něco se v té chvíli odehrávalo, něco dávno staršího a mocnějšího než slova.

Kdo ví, co se děje mezi lidmi neviditelného a vědou nepostižitelného.

Letos v létě roku 2004 pořádala Andulka první výstavu svých výtvarných prací. Kromě rodiny a svých vrstevníků ze všech přátel rodičů a prarodičů pozvala právě a jen Jiřinu.

Proč? Andulka vlastně ani neví. Jiřinu nevidá, přátelé prarodičů a přátelé její jsou dva míjející se světy. Neví, proč svoji velkou životní událost ze všech lidí mimo svou generaci chtěla sdílet právě s Jiřinou.

O tom někdejšími objekty neví, či aspoň neví o něm její paměť vědomá.

Existuje stopa. Musí existovat, mimo zápisy písmem, mimo vyprávění pamětníků a pamětnic. Tam, kde se paměť těla stýká s nevědomím rodu, lidské skupiny. Nic není zapomenuto, všechno dobré zanechává stopu, daleko podstatnější, než sahá věda, rozum, smysly jedince.

Jiřino, buď zdráva a setrvej.

Dluh

Józef Lewandowski (Švédsko)

Jsem starý člověk a stáří přeje reflexím. Mimo jiné se zamýšlím nad tím – a to už dost dlouho – jakou roli Jiřina sehrála a nadál sehrává v mém životě. Nikdy jsem nepochyboval o tom, že je to role velká, přijímal jsem to bez rozmýšlení jako axiom, ale její jubileum mě nutí k zamýšlení a k pokusu onu roli přesněji popsat. Začnu od začátku. Poznali jsme se... ano, už je to skoro půl století, v létě roku 1957 nebo 1958, když byla Jiřina s manželem v Polsku, v Międzyzdrojach u Baltu. (Jiřina sice napsala, že jsme se seznámili v Sopotech, ale to je omyl, mohl bych dokonce i po tolika letech ukázat místo na pláži, kde jsme se setkali. Jsou věci, na které se nezapomíná.)

Ona neuměla vůbec polsky, já jsem česky nerozuměl skoro nic, a tak jsme se domlouvali pomocí slovanské *lingua franca*, totiž německy, a chybějící slova jsme záplatovali ruštinou. Povídali jsme si dlouho, protože jsme si měli hodně co říct. Jiřina se do Polska nepřijela jen nadýchat mořského vzduchu, ale i kvůli tomu, aby porozuměla něčemu z toho, co se v té zemi dělo. A dělo se toho hodně. Z vládnoucí, zdánlivě monolitní komunistické strany se krátce po Stalinově smrti (1953) vyklubal chomáč rozporů. Jako obzvlášť tíživý se v té době

projevil rozpor mezi stalinisty a revizionisty, jak se říkalo těm, které ke komunismu přilákala charismatická vize společnosti bez bídy a zisku. Také potlačená a rozbitá společnost se začala probouzet. Několik měsíců před Jiřininým příjezdem do Polska, v nezapomenutelném roce 1956, vyjádřila společnost odpor proti sovětskému modelu socialismu. Projevilo se to v *Poznaňském povstání* (červen 1956) a ve všeobecném odporu vůči Sovětům během *Polského října* téhož roku. Polsko tehdy předešlo ostatní lidově demokratické státy. Jeden varšavský vtíp – jako esence politického myšlení – tvrdil, že se tehdy Maďaři chovali jako Poláci, tj. že uskutečnili velké a krvavě potlačené povstání. Zato Poláci se chovali jako Češi, tedy rozvážně: nepřipustili opakování *Poznaň* čili ozbrojeného povstání a následné sovětské intervence. A Češi a Slováci? Podle všeobecného polského názoru se chovali beznadějně. (Vtip praví doslova: jako svině. Pozn. překl.)
To říkala i Jiřina.

Povídali jsme si dlouho, protože jsem Československo prakticky neznal, Jiřina byla první člověk z té země. Proto jsem si s ní povídal donekonečna, okouzlen nejen půvabem hezkého děvčete, ale i touhou pochopit tu zemi, do nedávna jedinou demokracii v celém regionu, která byla nyní ochromena krvavým sadistickým režimem. Byl jsem natolik historik, že jsem připouštěl, že tvrdě utlumený konflikt mezi režimem a člověkem musí v nejbližší budoucnosti přece jen vést ke vzdorným společenským hnutím. Spojoval jsem s tím velké naděje, v okruhu mých varšavských přátel jsme si představovali, že východisko z totalitárního marasmu je možné jen za mezinárodní spolupráce. V době, kdy jsme si povídali, vládl v Polsku Gomułka, kterého sice vynesl k moci *Říjen*, ale který se stále usilovněji snažil obnovit *vedoucí úlohu strany* – jinak řečeno usiloval o restalinizaci. Bylo vidět, že žádný stát bloku nemůže samostatně vzdorovat medvědímu objetí Moskvy.

Polští a českoslovenští politici se samozřejmě stýkali a vyměňovali si oficiální návštěvy, noviny byly plné fotografií líbajících se vůdců a vytvářely tak falešný obraz skutečnosti. Na druhé straně se v okruzích, které bychom dnes označili za disidentské, tehdy nikdo o Československo nezajímal –

to budiž zdůrazněno. Panovalo nevyřčené, ale zakořeněné přesvědčení, že se za polskými jižními hranicemi nic neděje, že tam vládne rozklad, panslavismus a stalinismus, a to nejen v mocenských kruzích, ale i ve společnosti. Byly to však jen zdánlivé dojmy, opírající se o povrchní nebo dokonce vůbec žádná pozorování.

Několik rozhovorů s Jiřinou vyvolalo něco jiného, opačného. V Jiřině se totiž odrážel intelektuální kvas, který zanedlouho měl vést ke krystalizaci mladé generace, jež vzala vážně charismatická socialistická hesla a jež se nemohla smířit s porušováním zákonnosti, s krutostí diktatury ani s intelektuálním a ekonomickým marasmem.

Moje mladá konverzační partnerka si možná tenkrát neuvědomovala, že je buřička, a tím spíš nevěděla, kam ji vzpoura zavede. Já jsem to také nevěděl a přiznávám, že kdybych si to byl uměl představit, možná bych byl v hlásání svých názoru zdrženlivější. Nehodlám svůj vliv přehánět, neboť si uvědomuji, že by se Jiřina na cestu vzpoury stejně tak či onak dostala a že mé úvahy o aktuálnosti Franze Kafky hrály jen náhodnou roli. To na jedné straně. Protože na straně druhé ovlivnila Jiřina mne: obrátila můj zájem ku Praze.

Rozhodl jsem se porozumět problémům vyvolaným konfrontací totalitární moci s demokratickou společností. V říjnu 1958 se mi podařilo si vybojovat měsíční stipendium do Prahy. Naše rozhovory začaly být soustředěnější. Jiřina mne uváděla do české kultury, vodila mě do divadla. Díky jí jsem poznal nejen Národní divadlo, ale také Semafor a nakonec i Divadlo na zábradlí. V rozhovorech jsem mrzačil češtinu, zvláště když jsem se dozvěděl, že od štamgastů pivnice U Tomáše může člověk za ruštinu i za němčinu dostat po hubě. A pořádně! To bylo víc než varování – bylo to odhalení národa, o němž turisté nic nevěděli. Navíc mi Jiřinino doporučení otvíralo cestu k mladým lidem, kteří smýšleli stejně jako ona a já.

Přeskočme několik let, i když se v jejich průběhu mnohé stalo. Přišlo vysněné Pražské jaro. Radoval jsem se, že mohu být jeho kibicem a moji přátelé jeho významnými aktéry. Rádost neměla dlouhé trvání, zanedlouho přišel šok z *bratrské socialistické pomoci*.

Normalizační represe se důrazně dotkly právě mých přátel, Husák nikoho z nich nešetřil. Pražské jaro mělo silný mezinárodní ohlas. Bez velkého přehánění lze říci, že Varšava tehdy odhalila Prahu, do té doby neznámou. Vědělo se, že *Polska czeka na swego Dubczeka*, moc žila ve strachu, že se pořekadlo vyplní, a tak se včas uchýlila k represím. Možnosti opozičního působení v rámci systému byly zničeny. Já jsem z Polska emigroval. Mé kontakty s přáteli z Československa zamrzly. Když jsem po letech, v roce 1977, potkal v Lindenfelsu Viléma Prečana, točily se naše rozhovory kolem pražských přátel. Dozvěděl jsem se, že tito přátelé prokázali charakter, nikdo z nich nezklamal. O Jiřině mi Vilém jen řekl, že si s ní nesmím dopisovat, že s ní mohu udržovat kontakt pouze přes něj. Pochopil jsem to a na víc jsem se neptal.

Nedivil jsem se tedy, když mi po nějaké době začaly docházet obálky od neexistujících odesílatelů z vymyšlených adres, obsahující pátý nebo šestý strojopisný průklep pronikavých sociologických analýz, jako byla například ta o nekonfesijní religiozitě mladých lidí v Československu. Autora jsem poznal lehce, Jiřina je svá v každém svém projevu – píše tak, jak mluví, a mluví tak, jak myslí. Když jsem ty texty četl, snadno jsem ji před sebou viděl, jak mluví nebo přednáší. Pravidlo, že styl je člověk, se málokdy potvrdí tak přesvědčivě. Strojopisy jsem posílal Vilémovi a později jsem je čítal přetištěné ve *Svědectví* nebo v *Listech*.

A tak mě nezaskočilo, když jsem se dozvěděl, že československá Státní bezpečnost Jiřinu v noci ze 7. na 8. května 1981 zatkla. Později se ke mně dostaly, většinou náhodně, od někoho mně neznámého z USA, její dopisy z Ruzyně, a v nich narážky na naše rozhovory v *Międzyzdrojach*. Nebudu ty texty citovat, ale řeknu, že jsem byl při jejich čtení vzrušený jako málokdy. Tím, co ta pracovitá dívčina musela v kafkovském světě vytrpět. A také srdečností jejího přátelství.

Po Jiřinině návratu z vězení, kdy už byla všechna konspirační alibi zbytečná, jsme si začali vyměňovat dopisy. Psala mi, že pracuje jako uklízečka a že od hadru a smetáku ji snad nevyhodí. Napsala mi také: „Ty, Jožko, jsi vždycky byl a jsi pozitivista.“ Měla pravdu, vážil jsem si pomalých postupných

kroků a vždycky jsem byl nedůvěřivý nejen k násilným převratům, ale i k ideologii a zobecňováním – a také ke svému právu poučovat jiné lidi. Ale ten její dopis způsobil, že jsem jako historik začal směleji vykračovat za hranice přísně ověřovaných tvrzení. Pomohlo mi to a měl jsem radost, když Jiřina pochovala jeden z textů, který jsem psal právě s myšlenkou na ni.

Nu... napsal jsem hodně slov, ale nevysvětlil jsem roli, jakou Jiřina sehrála v mém životě. Je na čase ji vysvětlit. Kdysi dávno, když jsem ještě nebyl historikem, mi jeden zkušný a moudrý herec řekl, že když vstupuje na scénu, vždycky očima hledá nějaký sympatický obličej – a pro tuto vyhlédnutou tvář hraje. Hrát pro všechny se totiž nedá, herce nebo autora, v tom není valný rozdíl, by mělo potěšit, nalezne-li aspoň jednoho moudrého příjemce svého díla. Naučil jsem se tomu. Historik však zřídka kdy svého čtenáře vidí, a historik v emigraci je v tomto ohledu v obzvlášť těžké situaci. Někdy minou celé roky, než se dozví, že si ho někdo přečetl a pochopil ho, a stává se, že svého vyvoleného čtenáře nikdy nespatří nebo se něm nedozví. Aby psal, musí si toho čtenáře představit. A tak to také už léta dělám. Bez toho bych psal nezáživné rozpravy – anebo bych vůbec nepsal.

Tak tedy jednou z těch osob, na které se obracím, když se pouštím do nějakého tématu, je právě Jiřina. Je jí už mnoho let. Připouštím ale, že ona o tom neví.

Z polštiny přeložila Petruška Šustrová

Americký kapitalista poznává českou disidentku

James H. Ottaway, Jr. (USA)

Jako americký vydavatel novin a žurnalista, který s úžasem psal o tom, jak se o víkendu z 9. na 11. listopad 1989 procházel podél berlínské zdi, jejímiž prvními improvizovanými průchody se valily davy východních Němců, jsem byl fascinován československými disidenty, kteří o několik málo dní později svrhli komunistické jho.

O koho šlo? Jak to udělali? Václav Havel o nich v předmluvě ke své slavné knize *Moc bezmocných*, poprvé vydané nakladatelstvím Palach Press v roce 1985, píše: „Východní Evropu obchází strašidlo, kterému na Západě říkají ‚disidentství‘. Toto strašidlo nespadlo z nebe... Kdo vlastně tito takzvaní ‚disidenti‘ jsou?... Čím taková ‚opozice‘ – v rámci tohoto systému – vlastně je? ... Mohou vůbec něco změnit?“

Způsobu, jakým disidenti změnili svůj svět, jsem začal rozumět, až když jsem se seznámil s Jiřím Hanzelkou, známým spisovatelem a cestovatelem, který se v letech 1948 až 1968 těšil velké popularitě v Československu a ve východní Evropě. Po sovětské okupaci své vlasti byl umlčen. Náhodně jsme se sešli ve skupině spisovatelů a vydavatelů, kteří se účastnili Světového ekonomického fóra ve švýcarském Davosu v únoru

1990, krátce poté, co východní Evropou otřásla vlna demokratických revolucí.

Okamžitě jsem poznal, že jsem se setkal s jedinečným člověkem, důstojným a velice čestným, navíc nadaným velkou morální odvahou. Komunistický režim ho zbavil práva svobodně mluvit a psát a po jedenadvacet let mu bylo upřeno právo svobodně cestovat a pracovat jinak než manuálně. Šlo o jednoho z prvních signatářů Charty 77 protestujících proti porušování základních lidských práv a svobod, jak je vymezil VII. princip Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, který československá vláda podepsala v Helsinkách 1. srpna 1975, a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který byl Československem podepsán v New Yorku 7. října 1968.

Hanzelka mě a mou ženu Mary představil svému kolegovi ze Slovenska, disidentovi Milanu Šimečkovi, když se oba účastnili konference o východoevropských revolucích, která se konala v květnu 1990 na Bard College ve městě Hudson River Valley ve státě New York. Bohužel Šimečka zemřel v září 1990, po své jediné návštěvě USA a New Yorku.

V červenci 1990 jsme společně s Mary navštívili Prahu, abychom navázali na naše přátelství s Jiřím Hanzelkou, které se s našimi každoročními návštěvami Prahy prohlubovalo až do jeho smrti v roce 2003, kdy mu bylo osmdesát tři let. Nejkrásnější dar, který nám Jiří Hanzelka mohl dát, bylo, že nás představil své dobré přítelkyni a kolegyni disidentce, profesorce sociologie Jiřině Šiklové. Poprvé jsem se s ní blíže seznámil 9. července 1993, když mě pozvala na čaj a kus řeči do svého bytu v Klimentské ulici na desátou hodinu večer, krátce předtím, než musela běžet na půlnoční vlak do Vídně, kde měla mít příští den projev.

To bylo moje první seznámení s Jiřininou výjimečnou energií a jejím nekonečným programem nabitým schůzkami, přednáškami, telefonáty, terapeutickými sezeními s přáteli a studenty v okamžicích emocionálních krizí a akčními mítky, na kterých se projednávala různá sociální a politická témata.

Vůbec si nedovedu představit, kde si Jiřina dokáže najít čas k psaní svých překrásně jasných, působivých a inteligentních esejů, které se od roku 1990 překládají a publikují v Evropě a USA (viz mé oblíbené citáty z jejích textů).

Jiřina Šiklová představuje to, čemu na Západě říkáme „věřejný intelektuál“. Jednoduše řečeno se tím myslí badatel, vědec či akademik, který je schopen věci promyslet do hloubky, jasně formulovat své myšlenky a účinně jednat, a to tak, že dokáže přesvědčit ostatní, aby na základě těchto myšlenek jednali, ať v dobrém či špatném.

Není pochyb o tom, že Jiřina Šiklová ve svém rušném a fascinujícím životě vykonala mnoho pro dobro své rodiny, mnoha svých přátel a Čechoslováků vůbec. Od přírody je filantropkou, která dává svůj čas, pomoc a nápady jiným, a to nepřetržitě čtyřicet hodin denně. To jsem si uvědomil při našem prvním setkání. Svůj život žije naplno „s plynovým pedálem sešlápnutým až na podlahu“, pracuje ze všech sil všude možně ve prospěch jiných a těžce vydobyté nové demokracie.

Množství obecně prospěšných, nevládních, vzdělávacích, sociálních či intelektuálních projektů, se kterými mě seznámila a o nichž mě přesvědčila, abych na ně přispěl skromnými finančními příspěvky, které nikdy nebyly určeny pro ni samotnou, mě ujistilo o velkorysosti jejího ducha.

První projekt, s kterým jsem Jiřině pomáhal, byla její kampaň k obstarání právní pomoci pro 20 000 Romů, kteří se po rozdělení Československa v roce 1993 proti své vůli ocitli bez státní příslušnosti v České republice nebo na Slovensku. Jiřina je jedním z mála Čechů, kteří pomáhají romským rodinám v jejich integraci do občanské společnosti tím, že se aktivně angažuje při prosazování jejich občanských práv.

Druhý projekt, o kterém mě Jiřina přesvědčila, abych se na něm podílel, se týkal Československého dokumentačního centra disentu a jeho sbírky samizdatů z doby před listopadem 1989, kdy Jiřina působila jako „pošťák“ a pod přezdívkou „Kat“ pašovala písemnosti samizdatu z Prahy prostřednictvím „turistických mikrobusů“ či jiných kanálů Vilému Prečanovi na zámek Schwarzenberg v bavorském

Scheinfeldu, kde spravoval rozsáhlý archiv těchto materiálů, jež nechával na Západě publikovat. Roku 1998 jsem mu ho pomáhal přestěhovat do Prahy. Dokumentační centrum se dnes nachází ve Skokanské ulici v Praze 6 a Vilém Prečan mi zde ukázal dopisy, které Jiřina psala v době svého uvěznění v letech 1981–1982.

Třetí projekt, na kterém jsem Jiřině pomáhal, byla publikace knih o velkých českých ženách, které dnešní česká mladá generace zná už jen málo, jakými byly Charlotte a Alice Masarykovy, žena a dcera prvního československého prezidenta T. G. Masaryka, či Milada Horáková, statečná bojovnice proti nacismu a komunismu, v době druhé světové války vězněná v nacistickém koncentračním táboře, na konci čtyřicátých let opět vězněna, tentokrát komunisty, a nakonec v roce 1950 popravena po vykonstruovaném soudním procesu. Pomáhal jsem také s knihou *Aluminiová královna*, sérií rozhovorů s ruskými a čečenskými ženami, které přišly o své manžely a syny za války v Čečensku. Napsala ji novinářka Petra Procházková v roce 2003. Její čečenský manžel, s nímž jsem se seznámil v Praze na setkání s Jiřinou a Petrou, v Čečensku zmizel, zatímco Petru ruské úřady z Čečenska a z Ruské federace vyhostily.

Všechny tyto jedinečné publikační aktivity jsou výsledkem práce Jiřinina Centra Gender Studies, které původně začalo svou činnost seminářem pro studenty Karlovy univerzity. Pořádal se v jejím bytě v Klimentské ulici krátce po revoluci v roce 1989. Edice knih o velkých Češkách vedla Jana Hradílková, Jiřinina velká přítelkyně, prodchnutá nadšením pro celý projekt Centra Gender Studies, první svého druhu ve střední Evropě.

Má účast na čtvrtém projektu, na kterém pracuje Jiřina s dynamickou studentkou z Centra Gender Studies, Danou Potočkovou, spočívá v tom, že od roku 1991 pomáhám při výběru českých a slovenských studentů pro stipendium, kterému budeme od letošního roku říkat Stipendium Jiřího Hanzelky a Milana Šimečky a které studentům zajišťuje roční pobyt na Bard College ve státě New York. Moje žena a já toto stipendium plně sponzorujeme. Získalo ho již 28 studentů,

kteří jsou dnes v České republice a na Slovensku činní jako vysokoškolští pedagogové nebo si budují profesní kariéru mimo akademické prostředí. Stipendisté se musejí zavázat, že se po ročním pobytu na Bard College vrátí domů.

Jiřina Šiklová nemluví často o své minulosti, například o tom, jak se politicky angažovala na Karlově univerzitě v období Pražského jara. Ani nehovoří o tom, jak velmi účinným způsobem organizovala pašování samizdatové literatury z Prahy do Německa Vilému Prečanovi a do Londýna Janu Kavanovi v sedmdesátých letech prostřednictvím „turistického mikrobusu“, který jezdil do Prahy a úspěšně absolvoval kolem čtyřiceti cest. Vyzrazen byl až v dubnu 1981. Jiřina byla tehdy zatčena společně s dalšími disidenty, mezi něž patřil i Milan Šimečka. Ve vězení tenkrát strávila jedenáct měsíců.

V Jiřině podání to všechno zní jako veselá historka o boji proti hloupému a zkorumpovanému komunistickému režimu a tajné policii. Ale její tehdejší zapojení do disentu, aby mohla pomáhat v boji o nabytí svobody a respektování lidských práv pro Čechy a Slováky, vyžadovalo velkou statečnost, plné nasazení, riskování osobní svobody.

Vždycky ji budu obdivovat pro její odpor proti policejnímu státu. Byla onou „veřejnou intelektuálkou“ ochotnou k dialogu s těmi, kteří mají moc, a schopnou zasadit se o dobrou věc. Většina akademiků, spisovatelů a intelektuálů na Západě nikdy nebyla v situaci, kdy by museli pro své názory riskovat svůj život nebo svobodu.

Smutnou ironií polistopadového vývoje je, že stateční disidenti, kteří měli odvahu promluvit a postavit se komunistickému režimu, se netěší vážnosti u svých spoluobčanů, kteří mlčeli nebo kolabovali v prostředí, které Jiřina ve svém slavném eseji popsala jako „šedou zónu“ (viz *New School Quarterly Social Research*, léto 1990.)

Lawrence Weschler cituje roku 1992 ve svém článku v časopise *New Yorker* o Janu Kavanovi (publikovaném v roce 1992 časopisem *New Yorker*) slova Jiřiny Šiklové o této ironii sociálních dějin: „Lidé si dnes uvědomují, že (za komunismu) bylo

možné žít jinak, nemuselo se pouze mlčet. Disidenti přežívají jako určitý druh žijícího špatného svědomí. To je ten důvod, proč tu existuje tolik zloby namířené proti bývalým disidentům, s výjimkou Havla, a proč disidenti zastávají tak málo důležitých pozic. Lidé nenávidí sami sebe a tuto nenávist si promítají proti StB nebo proti disidentům.“

Jako socioložka s bouřlivou sedmdesátiletou životní zkušeností se Jiřina Šiklová dívá objektivně na celkový pokles pozitivního pohledu veřejnosti na disidenty, jak to reflektují průzkumy veřejného mínění od roku 1989, a bere to s nadhledem, jako by se jednalo o badatelku sledující domácí situaci ze zahraničí.

Díky svým mimořádným životním zkušenostem Jiřina Šiklová vysoko převyšuje svou společnost jako dobře známá vysokoškolská profesorka obdivovaná svými studenty, ale také jako žena, která dobře poznala skutečné lidi a svět kolem sebe, když na Karlově univerzitě pracovala jako uklízečka nebo když uklízela v nemocnici, v knihovně či v metru, nebo v době, kdy byla ve vězení pro své přesvědčení a zpovídala zde zločince, aby jim také porozuměla.

Citáty z pera Jiřiny Šiklové, které jsem si oblíbil

Následující citáty Jiřiny Šiklové jsou výrazem jejího jasného myšlení, působivého vyjadřování, smyslu pro humor, odvahy tváří v tvář zatčení a uvěznění, soucítění s jejími studenty a vlastní, životní moudrosti a širokého světového rozhledu.

„Co jsi živému nedal, mrtvému nenahradíš.“ (Vystaveno jako trvalé memento na ledničce Jima a Mary Ottaway v New Paltz, stát New York.)

„Právě jsem si uklidila v pokoji. Pokoj a věci v něm jsou v perfektním pořádku, ale tenhle nový pořádek je špatný. Nepořádek byl lepší. V nepořádku jsem měla jistotu, ale v pořádku ji nemám.“ (E-mailová zpráva, kterou mi adresovala někdy

v roce 2000. Klíč k myšlení a osobnosti Jiřiny Šiklové, který názorně demonstruje její schopnost efektivně a tvořivě fungovat v podmínkách, které by většina lidí vnímala jako chaos a zmatek. Stoprocentně se jedná o osobu, která může pracovat na několika úkolech najednou.)

„Když mě jedné noci v roce 1981 přišlo StB zatknout a odváděli mě pryč v poutech, citovala jsem svému synovi slova Jana Patočky: ‚Naši lidé si opět uvědomili, že existují věci, které stojí za to, abychom za ně trpěli, a že věci, za které je třeba trpět, jsou ty, které životu dávají smysl.‘ (*Social Research*, čtvrtletník, jaro 2004, esej „Courage, Heroism and the Post Modern Paradox“.)

„Čas od času jsme se scházeli na chatě Milana Šimečky v Cyrilově (na Moravě u Žďáru). Naše jádro tvořili ti z nás, kteří byli společně ve vězení. Milan uměl shromažďovat lidi a pro každé setkání připravoval určitý program. Někdy nám dával otázky... Pamatuji se na jednu z nich, kterou mi neustále kladl: ‚Představ si, že bychom najednou měli svobodu a ty bys měla tři minuty v rádiu nebo televizi. Co bys řekla? Jsi na něco takového vůbec připravená?‘

Nepamatuji se, co jsem řekla, ale vzpomínám si na jednu z Milanových odpovědí. Myslel si, že nejdůležitější věc, která by se lidem měla říct, je, že za stav naší společnosti, našeho hospodářství a morálky našich lidí nenese odpovědnost jenom Sovětský svaz nebo naše státní nomenklatura, ale že za to může hlavně naše společnost sama, Češi a Slováci, kteří za to nesou odpovědnost. Měl strach, že se lidé budou snažit svalit veškerou svou odpovědnost na jiné a že budou hrát úlohu nevinných obětí. Ukázalo se, že jeho předpověď byla přesná.“ (Jiřina Šiklová v článku *Vzpomínka na Milana Šimečku pro Novou přítomnost*, Praha 28. června 1999.)

„Prohlášení ‚Impuls 99‘ (červenec 1999) chtělo sdělit lidem následující: Jestliže nesouhlasíte s vládou nebo s poslankou sněmovnou, nespokojte se s nadáváním po hospodách a s tím, že jednou za čtyři roky půjdete k volbám; vy sami mu-

síte začít něco dělat proti nedostatkům a špatné situaci, které vám vadí přímo ve vaší čtvrti.

Občanskou společnost je třeba budovat odzdoła prostřednictvím dobře fungujících neziskových organizací, výborů, prostřednictvím aktivit pro místní komunitu, okresy nebo dokonce kraje. Svolávejte schůze ve vaší komunitě, osobně svolávejte místní obyvatele, začněte veřejně mluvit o věcech, které vás trápí, třeba jen s několika spoluobčany. Co chcete změnit? Jaká jsou vaše řešení? Jenom se naštvat není program!“

„Zase mě pozvali do politiky, abych šla ,na čas‘ pracovat na ministerstvo sociálních věcí do našich příštích řádných voleb, ale řekla jsem ne, že to nemůžu vzít. Myslím si, že důležitější je mít malý vliv na mladší generaci než být ve velké politice. Víte, vlastně dělám ,politiku‘ velmi často, když se v televizi nebo v rádiu vyjadřuji k různým otázkám. Bylo to pro mě dilema, ale jen krátce.“ (Dopis Jimu Ottawayovi z 29. prosince 1997.)

„Dneska je to už klišé, že tím, že revoluce v roce 1989 otevřely hranice, umožnily lidem ve východní Evropě přejímat – někdy nekriticky – spoustu myšlenek ze západní Evropy a z USA... Jedna idea se ale u nás neujala – feminismus. Jak ženy, tak muži v našem regionu odmítli jazyk a praxi feministické ideologie. Feminismus se tu neujal především proto, že ženy nepovažují diskriminaci na základě pohlaví za zdroj svých problémů. Nahlíženo historicky, přinejmenším v České republice, ženy měly pocit, že bok po boku se svými muži bojují proti jiným utlačovatelům... V Čechách vždycky existovala relativní soudržnost mezi muži a ženami... Během posledních dvou desetiletí socialismu ženy hrály obzvláště důležitou roli v disentu. Ženy byly jedny z prvních signatářek Charty 77, ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných tvořily většinu a často byly souzeny v politických procesech. Psaly a překládaly politické články pro samizdat a exilová nakladatelství – muži a ženy byli sjednoceni společným bojem za lidská a občanská práva.“ (*Transitions Magazine*, leden 1998.)

„Miliony lidí dnes prožívají, co bych nazvala kolektivní post-komunistickou schizofrenií... Prožíváme kulturní šok ne nepodobný tomu, který prožívají uprchlíci a emigranti. Příčina tohoto šoku leží v tom, že lidé byli vykořeněni a najednou žijí v naprosto cizím prostředí, kterému se musejí rychle přizpůsobit.

Za svůj život jsem zažila sedm revolučních změn. Hranice naší země, její jméno a její uspořádání se změnilo za můj život celkem čtyřikrát. Jenom vlajka, státní hymna a státní znak se skoro nezměnily.

Přišli jsme o zjednodušený světonázor, ve kterém je dobro a zlo definováno jako v pohádce. Nést odpovědnost za sebe sama je těžké.

Protože naši lidé byli navyklí na lži socialistických masových sdělovacích prostředků, idealizovali si kapitalistický management. Dnes nás udivuje, když přicházíme na to, že Západ má své vlastní problémy a že ‚ráj na zemi‘ neexistuje a že k němu nedojdeme, určitě ne za našeho života. To je příčinou našeho zklamání.“ (*Social Research*, zima 1993, čtvrtletník, vydávaný New School for Social Research v New Yorku, stať Backlash.)

Z angličtiny přeložil Jan Šefranka

Silnější než poměry

Petr Pithart (Praha)

Všechny vtípky o chybách v kalendářích v souvislosti s životními jubilei jsou již beznadějně otřepané, takže nelze než kápnout božskou: Jiřině Šiklové není padesát. I když by právě jí člověk leckdy nehádal ani tolik.

Nevystupuji tu jako její životopisec, ale snad o ní cosi vím. V předlistopadovém dvacetiletí jsem jí byl hodně blízko: udržovali jsme spolu spojení se světem, především s exilem, byli jsme výpravčími speciálně upravených karavanů nakonec až s metráky knih, časopisů, ale i delikátnějších věcí, jako třeba rukopisů.

Jiřina byla ovšem větší formát než já: vylezla kupříkladu z vězení a vrhla se do toho po hlavě znovu! Soudila, že pro estébáky bylo přece vysoce nepravděpodobné, že by hned začala s recidivou. Pamatuji, jak si jednou, když bylo třeba navázat zpřetrhané spojení, nasadila paruku a šla v ní na švédskou ambasádu. Šíleli jsme a proklínali ji: s ní už nikdy, je to blázen! Ne že by neměla žádné strachové buňky, jak jsme si namlouvali my, kteří jsme jí nestačili. Měla zkrátka větší sílu než my strach překonávat.

Ale to hlavní svědectví o ní není o pašování, byť v těch

letech a v tomto rozsahu mohlo když ne smyslem, tedy jistě napětím docela slušně naplnit lidský život.

Jiřina si kromě toho vždycky hleděla najít zaměstnání, ovšemže neodpovídající její kvalifikaci socioložky, v němž by se mohla starat o potřebné lidi: o problematické děti, o staré a nemocné.

Pohybovala se bez výčitek a stížností zpravidla v blízkosti odborníků, kterým i tehdy šlo o něco cenného, ačkoli oni „mohli“ a ona „nemohla“. Sama doslova v první linii odporu proti režimu měla vždycky až nekonečné pochopení pro ty, kteří by na otevřenější způsoby boje nikdy nepřistoupili, pokud ovšem i za cenu vnějšíkové konformnosti hledali, jak být užitečnými.

Patřil jsem spolu s ní k lidem, kteří před listopadem 1989 prosazovali co nejnepatetičtější pojetí odporování režimu: co nejnenamyšlenější, nejskromnější, nejneokázalejší. Jen se nad nikoho nevyvyšovat jen proto, že jeden něco podepsal, a druhý ne! Jednak už nebyla léta padesátá, nečelili jsme teroru, nýbrž jen nepřijemnému obtěžování, a pak – kdo z nás byl bez poskvrny! Ostatně ona sama např. Chartu 77 až do poslední chvíle nepodepsala, anebo přesněji: z opatrnosti nesměla svůj podpis pod prohlášením Ch 77 zveřejnit, ačkoli pro ni jako „poštačka“ udělala víc než většina signatářů.

Byla to proto nikoli náhodou ona, která pro lidi, bez kterých by dissent byl docela bezmocný, totiž pro neznámé lidi okolo chartistů, kteří jim všemožně pomáhali, začala razit pojem „šedá zóna“. Ti lidé byli o to statečnější, že je nechránil žádný zahraniční věhlas, protože nic nepodepsali. Bylo to tehdy označení plné respektu a úcty.

Je smutně příznačné, že tento termín byl Jiřině Šiklové uzmut a dnes je užíván téměř jako denunciací lidí konformních. Víím, že tak to Jiřina opravdu nemyslela. S profanací tohoto označení asi nikoli náhodou zapomínáme, že člověk nemusel být něčeho signatářem, aby mohl žít ve vztyčenou hlavou.

Jiřina Šiklová si zkrátka vždycky uměla najít místo, odkud mohla být užitečná – politika nepolitika. Proto netrpěla tehdy tolik rozšířenými pocity marnosti: předtím, tehdy i dnes jede naplno, mění se pouze kulisy, názvy firem, pu-

blicita. Potřební lidé byli, jsou a budou. Vždycky spěchala, a i dnes jim pořád spěchá pomoci.

Dříve sháněla pro sousedy ze vsi, kde má chalupu, léky z ciziny a používala k tomu (nelogicky, ale lidsky) i disidentské pašovací kanály, dnes stojí v čele katedry sociální práce na Filozofické fakultě UK v Praze, kterou vybudovala jako nové akademické pracoviště.

Kromě toho – ale to je to, co právě nelze! – vypočítat její aktivity nelze bez rizika, že člověk něco důležitého zapomene. Připomenu snad jen ještě její střízlivý feminismus, který je ovšem spíše angažovaným odborným zájmem než pošetilým praporečnictvím.

Její dnešní jubileum připomíná, že skutečně mravně silné osobnosti se prosadí v každé době. Že se nevymlouvají na poměry: jsou totiž silnější než ony. Politika nepolitika.

Má učitelka – Jiřina

Dana Potočková (Praha)

Nejdřív jsem znala její jméno z vyprávění přátel a z mnoha článků, v nichž svůj názor vyjadřovala otevřeně a jasně, aniž by používala „komplikovaného“ jazyka a nepřímých narážek.

Poprvé jsem Jiřinu viděla v televizi na jaře roku 1990. Mluvila o potřebě založit na Karlově univerzitě katedru sociální práce, která by připravovala odborníky pro sociální problémy a všechny „nové“ jevy, které po kolapsu socialistického režimu vyjdou na světlo. „A když pro nás univerzita nenajde nějaké třídy, jsme připraveni učit své studenty třeba na Staroměstském náměstí ...“, prohlásila tehdy.

Prostor se našel. Našlo se i prvních 24 studentů, kteří netrpělivě čekali v září 1990 na první setkání s vedoucí katedry sociální práce, Jiřinou Šiklovou. Vtrhla do třídy s obrovským množstvím papírů v jedné ruce a síťovkou plnou knih v druhé. Jasně červená rtěnka, výrazné šperky od různých přátel, a neuvěřitelná životní energie, to byly mé první dojmy s touto neobyčejnou ženou.

Jiřina létala od jedné myšlenky k druhé, chrlila na nás obrovské množství informací a dlouhých citátů, kombinovala možné a nemožné, z nichž se na konci hodiny všechno

překvapivě slilo v jeden ucelený systém. Jako učitelka byla nekompromisní, náročná a zároveň stimulující, podporující a milující. Pro mnoho z nás se stala nejenom inspirující učitelkou, ale i blízkou přítelkyní. Celé hodiny jsme seděli u ní v bytě a rozebírali naše životní osudy. A také jsme se v témže bytě, který nám tak často poskytoval útočiště, dlouhé hodiny trásli před zkouškou. Byt byl neustále plný lidí – studentů, kteří si přišli půjčit knížky, novinářů žádajících rozhovor, hostů, které právě u sebe ubytovávala. Do toho téměř neustále zvonil telefon.

Ačkoliv Jiřina patří mezi velmi respektující lidi, otevřeně řečeno je velmi netolerantní vůči tomu, co nazývá „ignorancí a hloupostí“. Pro studenty zvyklé učit se látku bez přílišného porozumění nazpaměť byly její přednášky příliš náročné. Nebylo možné uniknout z jejích hodin, aniž byste přednesli svůj vlastní závěr, citovali různé autory a posoudili věc z různých hledisek. „Myslete a jednejte!“, byl vždy její kategorický požadavek.

Jiřina nás učila respektu vůči jiným lidem už tím, že sama byla velkým příkladem. Mohla mluvit s ministrem a vzápětí se obrátit k jeho sekretáře a podělit se s ní o sklenku dobrého vína, které se na recepci pilo, nebo vyhledat uklízečku, aby jí poděkovala za odvedenou práci.

Jiřina poznamenala život mnoha svých studentů. Dlouhé diskuse, ke kterým jsme se po přednáškách uchýlovali do kavárny U pavouka, se staly na delší dobu tradicí. Podporovala nás nejenom v hledání dobré práce, ale i vytvoření práce nové. Stále nás nějakým záhadným způsobem posouvala k překračování našich osobních hranic a limitů. „Pište, studujte, dělejte věci, ve které věříte,“ naléhala.

Byla to Jiřina, která přede mnou vysypala starou roztrhanou obálku s nějakými šperky a měnou z různých států a půjčila mi peníze na nenadále zvýšený nájem. A byla to také Jiřina, která odmítla letět letadlem a opustit svou skupinu studentů, která jela na návštěvu univerzity v Londýně autobusem. Teprve o mnoho let později jsme se dozvěděli, že peníze na její letadlo byly mezi nás rozděleny jako kapesné. A nakonec je to Jiřina, ke které se i deset let po skončení našich

studií opět obracíme, kdykoliv potřebujeme povzbudit, promluvit si o našich životech a znát její názor.

Loňské léto jsem Jiřinu navštívila na její venkovské chalupě v Jelenově. Seděla na stromě a telefonovala. Jenom tam se dal nalézt telefonní signál. Přijela jsem se skupinou mladých studentů, pro které byla Jiřina živoucí legendou. Za několik minut je zapojila do diskuse o jejich studentském životě a podnítila je, aby o své situaci psali články. Sdílela s nimi nejenom své znalosti a zkušenosti, ale i kontakty, jídlo a pití.

To všechno a mnohem víc je moje učitelka Jiřina.

Z nezapomenuté korespondence

Vilém Prečan (Praha)

Probírám se stovkami dopisů Jiřiny Šiklové, které mi prošly v zahraničí rukama v letech 1976–1989; část z nich nese znaky tehdy nezbytné konspirace, mnohé jsou naopak podepsány plným jménem; v jedné z krabic jsou dopisy, kde je podle tehdejšího úředního předpisu v záhlaví uvedeno kromě jména také datum narození a dále „věznice č. 1 Ruzyně, PÚ 614/09, 161/02“. Taková dokumentace přirozeně představuje materiál pro tlustou knihu či několikasvazkovou edici pramenů. Zde chci v několika úryvcích poskytnout svědectví o způsobu Jiřininých reakcí v kritických momentech, kdy nebyl čas psát nanečisto nebo přemýšlet o formulacích.

Koncem dubna 1981 odhalili českoslovenští pohraniční úředníci v karavanu s francouzskou poznávací značkou, kterým přijížděli do Československa dva „turisté“ – devětadvacetiletý francouzský právník Eric Thonon a čtyřiatřicetiletá studentka Françoise Anisová –, tajné schránky se zásilkami zahraničních knih a časopisů pro domácí opozici. O několik dnů později ve Staré Boleslavi padla do rukou Státní bezpečnosti zásilka samizdatů spolu s archivem historika Mlyná-

rika; to vše bylo připraveno k odvozu týmž karavanem. Státní bezpečnost se rozhodla využít úlovku k úderu proti nezávislé literatuře: ve dnech 5.-7. května 1981 bylo při velké akci spojené s domovními prohlídkami zadrženo několik desítek osob z prostředí Charty 77 a autorů publikujících v samizdatu včetně jejich pomocníků.

Mezi těmi, co byli vzati do vazby, byla jako poslední v řadě zatčena Jiřina Šiklová, v té době už deset let jedna z ústředních postav sítě obětavých aktivistů, kteří obsluhovali onu tajnou dopravu oběma směry. Třicet hodin před zatčením, 6. května 1981 večer, kdy už bylo jasné, že byl – poprvé po deseti letech – zachycen jeden z karavanů tajně dopravujících psaný a tištěný „kontraband“ děrami železné opony oběma směry, a když bylo zatčeno okolo dvaceti lidí z prostředí Charty 77 a nezávislé literatury, psala Jiřina poslední dopisy v sérii zásilek GWG, které odcházely z Prahy v poště velvyslanectví Spolkové republiky Německo.

Jeden z nich byl určen nám do Německa: „Milý Františku [moje krycí jméno v tajné korespondenci s Jiřinou] a rodino, je to asi poslední dopis, co zaslám. Teď jsem dal [mužský rod patřil ke konspiraci] GWG celé číslo *Listů* 3-4 [doma připravené rukopisy], bojím se to mít zde do rána, neboť od rána dělají domovní prohlídky... Já osobně počkám, nejdu na žádnou ambasádu, jak radí Richard [Jan Tesař], budu zde. Nejprve „pojedu“ na svedenou, nevinnou, chudáka. Kdyby to náhodou dopadlo moc zle, tak pak kápněte božskou a řekněte, o koho skutečně jde. Ale až v případě, že by se to nedalo uhrát jinak. Tak do dvou čtyř let jsem ochotná sedět. ... Kdyby to šlo, pokusím se zůstat, udělat další síť a jít od toho.“

Jiřina nezapomíná na jednotlivosti týkající se náhradního spojení pro případ zatčení, píše jména a adresy v číselném knižním kódu, ke kterému jsme znali klíč jen my dva, připomíná, koho nemáme zapomenout pozdravovat, o koho je zapotřebí se postarat. Zdůrazňuje: „... nikomu venku nic nevyčítám, někdy to muselo přijít, a třeba to přejde. Ale pochybuji. Házím do obálky vše, co má ještě cenu snad pro Tebe, snad pro DP [Domáci Podnik, tj. dokumentační středisko]. To, co navrhuje Richard, okamžitě odejít na nějakou amba-

sádu a prosit o azyl, že oni to venku rozjedou, je pro mne nemožné, i když asi by to bylo rozumné. Holka [dcera Lucie] je zaopatřená, ti si vystačí. Klukovi [syn Jan], kdyby chtěl, pomoz k Johnovi, a ať mu trochu helfne AC [Gordon Skilling] a Hardy [Paul Wilson] ... Ahoj, lidi, kupodivu jsem velice klidný, až se tomu dívám... Prachy pro děti jsou u maminky..., mám našetřeno asi 15 tisíc, to zatím stačí, a děti o nich vědí.“

V druhém dopise v zásilce GWG 137 (opravdu, byla to 137. zásilka v pořadí, počítáno od roku 1979) Jiřina sdělovala Michalovi [Janu Kavanovi]: „Trvám na zásadě, za svou osobu: nedostat do toho žádné další lidi plus co nejmenší trest pro sebe. Chcete-li udělat kampaň, беру to, bude to dobré, ať se ví, že je tu opozice; mne z toho zatím vynechte. Jedině, kdybych do toho spadla při procesu, pak je to něco jiného... Tak, hoši, bez sentimentu čao, mne zatím z kampaně vynechte, podaří-li se mně to přežít, tak se ozvu přes GWG příští týden.“

Jiřininy dopisy za námi došly do Německa 16. května 1981, uprostřed jednání exilové konference o české literatuře, ona sama byla už devět dnů ve vazbě. Na seznamu rukopisů pro *Listy* byl tiskacími písmeny Jiřininou rukou připsán pozdrav Jiřímu Pelikánovi: „Milý pane Finne, zdravím Vás, odesílám poslední číslo, další až asi za pět let. Pozdravujte Druhého [Pavel Tigrid], Františka [Prečan], Jana [Zdeněk Mlynář], Kleopatru [Irena Dubská], Michala. Vůbec se nezlobím, tohle se muselo čekat. Krásnou pusu Kateřina.“ Div nám to srdce neutrhlo.

Po propuštění obou Francouzů a jejich vypovězení z Československa se stala Jiřina Šiklová hlavní postavou připravovaného procesu: kauza podvracení republiky byla spisově vedena jako „Šiklová a spol.“. Konfrontována s některými výpověďmi a s výsledky domovních prohlídek, Jiřina záhy shledala, že hra na nevinnou a svedenou, jak ji původně zamýšlela, nepřichází v úvahu. (A to ještě nevěděla, že do sítě pomocníků se vetřel tajný spolupracovník Státní bezpečnosti, bývalý politický vězeň považovaný za spolehlivého konspirátora.) Záhy však připadla na způsob, jak připravovaný proces torpédovat. Začala jakoby upřímně vypovídat

o své úloze při sbírání samizdatové literatury pro české historiky v zahraničí a přitom s nesmírnou vynalézavostí a pohotovostí mátna stopy, snažíc se omezit vzniklou škodu na nejmenší míru. Skutečností, které vyšetřovatelé zjistili, dávala nevinnou interpretaci, nezvratné důkazy opatrovala smyšlenými legendami tak, aby vyšetřování a přípravu procesu zavedla do slepé uličky.

Po dvou měsících vyšetřování sepsala koncept své obhajovací řeči, mistrnou kombinací přiznání, v němž na sebe jakoby všechno řekla, a přitom takovým způsobem, že ji za to mohl stěžít kdo odsoudit, aniž by se zesměšnil před celým světem. Vždyť šlo – jak uváděla – na jedné straně o záchranu literární produkce autorů, kteří momentálně nesměli v zemi publikovat. A na straně druhé – „to, co jsem dělala, se v této zemi dělalo vždy, jen s tím rozdílem, že dříve [v 18. století] se vozily knížky, které zde byly zakázány, na žebříňáku, třeba ze Žitavy, zakryté senem, a dnes se vozí v peugeotu z Londýna či z Paříže.“

Jiřina se také vzápětí postarala o to, aby se koncept její připravované „obhajoby“ dostal do rukou jejím věznilům. Text dala na vědomí i nám do zahraničí jako koncept závěrečného slova v připravovaném procesu; z Ruzyně jej pomohl propašovat její obhájce dr. Karel Laštovička. „Obhajoba“ byla přeložena do několika jazyků a vešla ve známost na celém světě (viz text „Nedopusťte, aby byly zničeny“ v oddílu Texty Jiřiny Šiklové. Jsem přesvědčen, že to mělo podstatný vliv na to, že se žádný proces nakonec nekonal.

Jiřina Šiklová byla propuštěna z vazby spolu s Evou Kantůrkovou, Karlem Kynclem a Janem Rumlem v březnu 1982; poslední tři z květnového zátahu roku 1981 – Jána Mlynárika, Jiřího Rumla a Milana Šimečku – propustili 27. května 1982. V té době už Jiřina obnovila zasílání dopisů se zprávami a korespondencí prostřednictvím německého velvyslanectví v Praze. První dopis nové série „Goethe“ (ve zkratce JWG), zprostředkovaný tiskovým referentem západoněmeckého velvyslanectví dr. H. Wagnerem, přišel od Jiřiny už 10. dubna 1982.

Pětiletá vrcholná éra jejího zasílatelství (velkodopravního zázraku let 1983–1988, jak jsem to tehdy nazval), spočívala na její spolupráci s kulturním referentem německého velvyslanectví Wolfgangem Scheurem od jara 1983 do poloviny dubna 1986 a po jeho odchodu z Prahy s pracovníkem kanadského velvyslanectví Petrem Bakewellem. Tak vznikla dnešní sbírka několika set dalších dopisů, které Jiřina Šiklová psala jako „Lotte“ a po Scheurově odchodu z Prahy v sérii „OL“ („Osamělá Lotte“) s téměř týdenní pravidelností. Obsahovaly cenné informace o Chartě 77 a později o dalších občanských iniciativách, o samizdatových publikacích, o perzekuci obránců lidských práv; touto cestou se dojednávaly schůzky disidentů s jejich zahraničními partnery – seznamy příloh svědčí o rozsáhlé výměně informací mezi domácími nezávislými autory a disidenty s jejich zahraničními partnery. Z této korespondence, která byla přirozeně oboustranná, je možné rekonstruovat podstatnou část zásilek literatury (samizdatových časopisů a knih z jedné strany, exilové literatury, zahraničních časopisů a odborné literatury ze strany druhé), které proudily přes hranice oběma směry, a také informace o technických prostředcích zasílaných ze zahraničí na pomoc samizdatovým vydavatelským dílnám.

Působení Jiřiny Šiklové a mnoha jejích pomocníků pracujících jako ona ve skrytu, v konspiraci, bylo významnou součástí, ba podmínkou veřejné aktivity disentu a opozice a sehrálo obrovskou roli v rozvoji nezávislé kultury v posledních dvou desetiletích před zhroucením komunismu v Československu.

Neohrožená a neúnavná

Wolfgang Scheur (Německo)

Tehdy, když jsme se poprvé sešli v konspiračním bytě v Praze, neměla sice na tváři žádnou masku, z opatrnosti však ukryla svou tvář pod kudrnatou parukou. Vyměnili jsme si tašky s „materiálem“ jako staří známí, aniž bychom při tom ztratili mnoho slov. Údaje o místě a čase příštího setkání si pozorně přečetla na vizitce, kterou jsem jí ukázal. Souhlasně přikývla, poslala mi rukou letmý polibek a zmizela stejně nenápadně, jako přišla. Většina našich setkání („*Zusammentreffungen*“, jak jim Jiřina říkala) probíhala v letech 1983 až 1986 po celou dobu bez problémů, jako kdybychom je měli pečlivě nacvičená.

I potom, když jsem se objevil v Praze ke krátké návštěvě na podzim 1988 – tehdy jsem byl už dva roky v důchodu –, mi nabalila do kufru mého auta materiál pro Prečana. A tak jsem tedy jel přes hranice zpátky do Německa bez diplomatického zajištění, zato s bušícím srdcem. Příjemce byl kvalitou archivního materiálu velmi potěšen a současně byl překvapen, protože takovou zásilku s dosti nebezpečným obsahem neočekával.

Jednou jsem obdržel pro Jiřinu balíček s poznámkou „most important“. Abych se ho co nejrychleji zbavil, zazvonil jsem

bez ohlášení u dveří jejího bytu. Obával jsem se, že ji překvapím. To jsem však nepočítal s Jiřininou matkou. Otevřela, pátravě si mě prohlédla a řekla: „Není doma.“ Pak vzala balíček se slovy, že to přijde na balkon. A už za ní zapadly dveře. Tehdy byly některé rodiny připraveny na každou eventualitu.

Jiřina je neuvěřitelná žena. Posílám jí spolu s Brigittou svá srdečná přání.

Z němčiny přeložil Vilém Prečan

Kočce, která nikdy nespí

H. Gordon Skilling

Je těžké uvěřit, že Jiřina Šiklová oslavuje šedesáté páté narozeniny, kalendář se musel zmýlit. Nezdá se mi, že by se velmi změnila od roku 1965, kdy jsme se poprvé setkali na schůzi redakční rady časopisu *Plamen*, kam jsem byl pozván. Dobře jsem ji poznal v době Pražského jara; přednášela sociologii a úzce spolupracovala se studenty při podpoře reformního hnutí. Potom přišla doba temna v československém veřejném životě, takzvaná normalizace, a pak „zlaté časy“ Charty 77.

Jiřina si sama skromně říkala pošťák nebo poštovní holub, protože posílala samizdaty do zahraničí a přijímala a rozdělávala v Československu materiály posílané ze Západu. Pod pseudonymem KAT statečně sloužila jako *key link* (horká linka) mezi chartisty a jejich přáteli a podporovateli v okolním světě. V podstatě proto se dostala na rok do vězení. Tam učila němčině některé z prostitutek, s nimiž sdílela celu, a dělala s nimi rozhovory, svého druhu sociologickou práci v terénu. Okouzila své žalávníky, a tak se jí podařilo poslat mi z vězení vánoční pozdrav vyzdobený vlastnoručně namalovanými květinami.

Když byla propuštěna, neztratila ani den a hned pokračovala ve své nebezpečné práci v chartistickém hnutí. Kdykoli jsem v těch časech navštívil Československo, často jsme se setkávali, konspirativně i otevřeně, u ní doma nebo na veřejných místech v Praze. Organizovala moje četné schůzky s chartisty a dalšími lidmi.

Pak přišla léta svobody. Tehdy mi Jiřina jednou poslala jako dárek cínovou repliku spící kočky (KAT nebo *cat* – kočka). Ale ona sama jakoby nikdy nespala. Vkročila do nového aktivního života jako socioložka a zakladatelka oboru *gender studies*. Na celém světě – od Číny po Slovinsko, Norsko a Ukrajinu se její jméno stalo synonymem zápasu za zrovnoprávnění žen s muži.

Posílám jí pozdrav jako přítelkyni drahé mému srdci, jako odbornici a aktivní účastnici mnoha záslužných iniciativ. Přeji jí mnoho let strávených úspěšnou aktivitou i v době, kdy odejde do důchodu, kterýžto status se však u ní nikdy nebude realizovat.

Toronto 25. května 2000

Jiřina Š.

Ludvík Vaculík (Praha)

Kdysi v roce 1976 požádal mě Vilém Prečan, abych za ním přišel do motolské nemocnice, kde sloužil jako vysokoškolský topič. Má pro mne prý důležitou zprávu. Tou Zprávou byla nějaká paní doktorka Šiklová. Seznámil nás a pravil, že ona bude jeho spojkou do Německa, ať to vím. Na ni se mám obracet a ona se zas bude obracet na mne.

Nevěděl jsem, s čím bychom se na sebe měli obracet. Netušil jsem, jaká instituce se tu vlastně zakládá, kým se stane Prečan a co nás spojí víc, než když tu byl. Musím se přiznat, že jsem si, jak lidi mívají ve zvyku, pomyslel i na to, jestli mezi těmi dvěma není ještě něco jiného než shodný poměr k lidovědemokratickému zřízení.

Opravdu došlo k tomu, že jsme se museli stýkat, já a Jiřina, dřív jen Šiklová. Ten vztah měl fáze tvořící dohromady celou dějinnou etapu: vznik a rozvoj neoficiální a zakázané kultury. Jiřina zorganizovala úplnou poštu, po níž se dostávaly za hranice knihy, rukopisy, dokumenty, dopisy, zpátky chodily knihy, časopisy a různé věci nutné ke kulturní práci: například i barva.

Z Vilémovy domácí sbírky vyvinulo se Dokumentační

středisko v Scheinfeldu. V této práci nám pomáhali pracovníci velvyslanectví Spolkové republiky Německo. Vystřídalo se jich několik, nejdokonalejší spojení bylo přes Wolfganga Scheura: toho jmenuju, protože je dávno prozrazen. Moje úloha byla shromažďovat a odevzdávat, co bylo k odeslání, Jiřině.

Za Wolfganga to bylo dost pokojné: bydlel výhodně, a estébáci měli kupodivu pracovní dobu, po které nedrželi tělesný dozor nad tím domem, ani nade mnou. Linek k Wolfgangovi bylo ovšem víc. Nejtěžší jsem to měl, když jsem musel chodit do jedné vily v Braníku: nejprve někde potmě zaparkovat, pak obejít terén, pak se osmělit a zazvonit u branky. Cestou tam jsem cítil úzkost a pálení na prsou, vysvětloval jsem si to rozčilením, nevěděl jsem, že jde o angínu pectoris.

V těchto službách jsem se měl s kýmsi střídat, ale nikdy se to nestalo. Dost mě to štválo, cítil jsem se využíván, ale vždy jsem skončil u myšlenky: Proboha, a co ta Šiklová! Je třeba vědět, že šlo o desetiletí, a ne třeba o dva roky. Myslel jsem si, že ona jako ženská snad nevnímá své riziko. Konečně ji zavřeli, mne nikoli, neboť jsem ležel Pod Petřínem se žlučníkem: byli tam. Po návratu z vězení ona nonšalantně pokračovala v činnosti. Diplomát se zase změnil a Jiřina mi vymyslela zdravější způsob: diplomatova manželka zaparkovala kdesi auto, a já je šel vybrat.

No dobrá: to byl trochu i odbojový romantismus. Ale proč to ta pětadesátiletá Šiklová dělá dál?

(Lidové noviny, 13. června 2000)

(K Jiřině)

Od té doby se to s Jiřinou vystupňovalo. Kde se něco děje, tam ona je. Ona na mne působí jako ručička na nějakém tlakoměru: že jsem tam možná měl být také. Dostávám všelijaké pozvánky, výzvy, nabídky, žádosti: učím se všecko odmítat, a už mi to jde. Když jsem někde nebyl, dozvím se pak, že tam byla Šiklová. Je to jakýsi duševní úkaz: shoduju se s ní ve vnímání času, poměrů, ale nejsem ochoten se tomu podřídit, obětovat. Omluv mám dost: mám na jiném místě zas jiné úkoly a nemám je na koho převalit. Dobrou omluvou je mi

dneska už i obyčejná únava. Ale úplně to vědomí povinnosti potlačit nedovedu: byl jsem zvyklý, že na mne býval spoleh. A tak to, čeho na mně ubylo, dosazuju Jířinou. „Však tam jistě půjde Šiklová.“ Děkuju.

(14. 1. 2004)

Tři dny a několik let v životě Jiřiny Šiklové

Alena Wagnerová (Německo)

Poprvé jsem se s Jiřinou Šiklovou setkala v druhé polovině šedesátých let v redakci literárního měsíčníku *Plamen*. Půvabná, chytrá mladá žena – takový dojem na mne udělala a trochu jsem jí záviděla její sebejistotu. Zapamatovala jsem si především, jak držela hlavu: nakloněnou poněkud dopředu, jako by stále v pozoru, ostře, ale ne bez laskavosti, sledovala, co se kolem ní děje. Takový byl i její obličej. Více než oči na sebe poutal pozornost její nos: nepřilíš velký, pěkně tvarovaný, se seismografem chřípí dychtivě vdechujícího dojmy, atmosféru, pachy a nálady. Už ani nevím, proč jsem se ptala právě na ni, když jsem na začátku ledna 1990, tedy uprostřed „něžné revoluce“ přijela do Prahy. „Ano, je tady, v kanceláři ve třetím patře,“ řekli mi ve „Špalíčku“, Koordinačním centru Občanského fóra na Václavském náměstí.

Vyšla jsem po schodech a za otevřenými dveřmi ji uviděla. Stála u psacího stolu, v ruce list papíru, jakoby ponořená do sebe, a přece v plné pohotovosti. Už to nebyla okouzující mladá žena, ale držení hlavy ani nos se nezměnily. V jedné jediné vteřině jsem si uvědomila, kolik fyzické síly lidi stálo dvacet let „reálného socialismu“. Jiřina Šiklová by o tom

nikdy nemluvila: „Zvolila jsem si svůj úkol sama a nemám důvod si stěžovat.“

Rychle jsme navázaly kontakt a také si ihned porozuměly. Naše „vlnové délky“ se shodovaly. Od té doby jsme spolu strávily mnoho někdy i chaotických hodin u ní v bytě, kde věčně zvoní telefon nebo někdo u dveří. Co nás spojuje, je pocit závazku k *res publica*, obecnému blahu, nikoliv naše soukromé záležitosti. Takže jsme spíše spojenkyně než přítelkyně.

Když jsem k Jiřině do bytu přišla poprvé, ležely v obývacím pokoji ještě plastické pytle s oblečením, jak je tam už léta přinášeli přátelé ze Západu, a které Jiřina diskrétně, s neomylným smyslem pro materiální nouzi, rozdělovala především mezi méně známé disidenty. Vždyť i chlebem živ je člověk. „Nemohl bys něco z toho potřebovat, tolik se tu toho u mě povaluje,“ ptala se vždycky, jako by pomoc čekala od osloveného. Když StB na jejím psacím stole jednou našla poznámku „Bondy 75“, měla to za cosi vysoce nebezpečného a konspirativního. Představit si, že tu jde o míru pasu Rimbauda pražské disidentské scény Egona Bondyho, který právě potřeboval nové kalhoty, přesahovalo její schopnosti i představitost.

Tehdy, v lednu 1990, jsem do Prahy přijela plná feministických starostí. Znepokojilo mne, že ženy, v Chartě 77 a v občanském hnutí tak aktivní – mezi celkem osmatřiceti mluvčími Charty bylo jedenáct žen, tedy šestadvacet procent, což je podíl skutečně pozoruhodný –, nyní s postupným vytvářením demokratických institucí začaly z veřejného života mizet. Všude, v politických funkcích, v diskusích v televizi, na shromážděních, v parlamentu, se objevovali výhradně muži. Když jsem se ptala na důvody této, alespoň pro mne do očí bijící proměny, narážela jsem všude na nechápavé mlčení. O ženské otázce tyto podle západních měřítek a v mé představě tak velice emancipované české ženy nechtěly nic slyšet. Dosažený, byť nedostačující stupeň rovnoprávnosti za socialismu jejich cit a smysl pro základní problémy postavení ženy v moderní industriální společnosti oslabil. Radikální západní

feministky, které přišly do Prahy hned v prvních týdnech „něžné revoluce“ své „osvobozené“ sestry poučovat, nasadily obecné nechuti zabývat se ženskou otázkou korunu svou militantností. Různé životní zkušenosti a podmínky na sebe ostře a bez možnosti porozumění narazily. Českým ženám ještě chyběla zkušenost, že nic se neztrácí tak rychle jako ženská práva. To, čeho dosáhly, pokládaly za naprosto samozřejmé a nezvratné. A tak jsem si v lednové Praze roku 1990 připadala jako poslední sufražetka a potulná kazatelka, když jsem chodila od jedné ženy ke druhé, stále znovu s otázkou po podílu žen na nové politické moci, která se jim zdála tak nepřipadná. Byl to ostatně také Jiřinin názor. „Nejprve musíme vybudovat demokracii, ženská otázka přijde na pořad až potom,“ říkala. A co udělala? Za necelé tři měsíce začala v jedné místnosti svého bytu budovat středisko Gender Studies, které se dnes podstatně podílí na realizování programu rovných šancí mužů a žen v rámci politiky Evropské unie. Při volbě tehdy neobvyklého názvu „Gender studies“ se projevil Jiřinin známý pragmatismus: název „Ženská studia“ by byl v Praze narazil na zbytečný odpor. Důležité pro Jiřinu bylo zavést pojem a vzbudit o problematiku postavení ženy ve společnosti zájem veřejnosti.

Založení Gender studies nebylo samozřejmě to jediné, co Jiřina Šiklová po listopadu 1989 vykonala. Za stejně důležité pokládala zavést studium pro budoucí sociální pracovníky, které v Československu do té doby neexistovalo. Na Fakultě sociálních věd UK působí od té doby jako docentka. Nadto uveřejnila nesčetné články, přednášela po celé Evropě na kongresech a jednáních, pracovala pro rozhlas, pomáhala mnoha lidem, kteří si v nových poměrech nevěděli rady, občas dělala trvalou ondulaci sousedce, která se za to Jiřině za její nepřítomnosti starala o její takřka devadesátiletou maminku, a občas hlídala také svá vnoučata. („Trvalou jsem pravidelně dělala asi třem ženám skoro najednou, protože lahvička byla sice za 8 Kč, ale bylo mi líto to vylít,“ vysvětlila mi Jiřina později. „Pravidelně jsem celá léta dělala trvalou taky paní Růžičkové, manželce faráře Růžičky, který bydlel v Klimentské 18. Tam se také dávaly knihy pro Davidovo

město, jak se říkalo Brnu, a tam mohl chodit docela ‚přirozeně‘ i Jan Šimsa. Tím, že jsem navštívila ty dva staré lidi a dělala paní trvalou, jsem tam mohla chodit ‚legálně‘ taky já – a bylo to dobré krycí místo.“) Přitom byla stále přívětivá, třebaže rozhodná, a vždycky splnila přinejmenším osmdesát procent toho, co slíbila. Známa byla ovšem taky tím, že na schůzky často přišla pozdě. V Německu by ji laskavě-ironicky označili jako *Betriebsnudel*. Mně osobně by se líbilo víc „moudré srdce“.

Jen jedno se mi až dosud nepodařilo: přimět Jiřinu k tomu, aby se doopravdy rozčílila, když někdo udělá něco hloupého nebo zlého, bez milosti ho zatratila, jak to člověk v zájmu vlastního duševního zdraví má občas zapotřebí udělat – zuřivá tvář polepšuje srdce, praví Kazatel (podle *Bible kralické*, kap. 7., verš 3). Ne, znám jen velice málo lidí, kteří jsou ve skutečnosti tak tolerantní, tak shovívaví k chybám druhých, a přesto si uchovávají svou vlastní orientaci i jasnozřivost. Jiřina Šiklová sice dobře ví, co je dobré a co špatné, ale toto vědění jí slouží jako kritérium jejího vlastního jednání, ne jako nástroj pro posuzování a odsuzování činů druhých.

Jak se ale stala takovou, jaká je? Co ji utvářelo a formovalo? O tom jsme mluvily, když jsme spolu jednou jely z Vídně do Bratislavy na seminář o feminismu a nacionalismu. Dva dny předtím jsme se setkaly na shromáždění spisovatelů v Československém dokumentačním středisku nezávislé literatury ve franckém Scheinfeldu. K vybudování tohoto největšího archivu českého samizdatu Jiřina také přispěla. V Československu se po takřka celých dvacet let věnovala shromažďování rukopisů a organizování nelegálních možností jejich přepravy do zahraničí, kvůli čemuž se ostatně také na začátku osmdesátých let na jedenáct měsíců dostala do vězení. Mnoho rukopisů a samizdatových vydání se nakonec dostalo sem do Scheinfeldu, kde historik Vilém Prečan tento jedinečný archiv doslova vydupal ze země. Na poličce Prečanova bytu stále ještě stojí malé zvířecí figurky z chleba, jejichž modelováním si Jiřina krátila dlouhou chvíli ve vězení. „U mne doma by je už dávno sežrali červi,“ poznamenává suše, když

mi ukazují knihovnu střediska. Dělá si starost o budoucnost archivu. Propaguje ho, snaží se získat pro něj publicitu a podporu, informuje o něm. Zřejmě jí velice leží na srdci, aby zůstal zachován. Snad i proto, mohl by si myslet nezučastněný pozorovatel, že jej ilegálními zásilkami rukopisů nejen pomáhala budovat, ale že jí stály i 11 měsíců pobytu ve vězení.

Jenže tak tomu není. Pro Jiřinu Šiklovou totiž měsíce strávené ve vězení nejsou žádný ztracený čas. Právě naopak, „pro sociologa je to nesmírně důležitá zkušenost“, kterou by doporučila každému, kdo je v tomto oboru činný. „Opravdu báječné,“ dá se dokonce slyšet. „Pro sociology by to mělo být předepsané,“ řekne, ale hned se opraví: „To samozřejmě nejde. Taková zkušenost má cenu jen tehdy, není-li to hra nebo nějaké praktikum, ale doopravdy.“ Při tomto postoji nepřekvapí, že Jiřina první kapitoly svých záznamů z vězení nadepsala: „Co je tady pěkné.“ Za pěknou pokládala především solidaritu mezi vězni v situaci, kdy se svět scvrkl na několik čtverečních metrů cely, kterou je třeba sdílet se zpravidla dvěma ženami, většinou kriminálními, s nimiž by se v „normálním životě“ sotvakdy setkala. Že se naučila vážit si těchto žen, z nichž mnohé život pořádně zkušil, rozumět jejich jednoduchým myšlenkovým pochodům a prostě, ale nepředstírané emocionálnosti, to pro ni patří k tomu, co ze svého pobytu ve vězení vyzískala. „Je zkrátka třeba brát věci takové, jaké jsou, nedělat fóry, všechno, ať je to jak chce odporné, sníst, aby člověk neztratil sílu, kterou při výsleších bude potřebovat.“ Je také třeba věcně se vyrovnat s okolností, že je i ty nejintimnější potřeby nutné vykonávat přede dvěma druhými osobami. „Vždycky jsem si přála, abych nezapáchala,“ říká, a je jasné, že tak úplně snadné to pro ni přece jenom nebylo. „A musíš vidět také hodnoty, které tam existují,“ pokračuje. A potom vypráví, jak pro ni bylo nezvyklé po celé týdny nevidět svůj vlastní obličej, přičemž potřeba dobře vypadat, líbit se ani ve vězení u žen neochabla. Když jedné z nich lékař předepsal hypermangan, umývaly si vězeňkyně, vražedkyně děti stejně jako vysokoškolačka, v jeho roztoku obličej, aby nebyly tak bledé. Jiřina ostatním také často natáčela vlasy. Všechny se snažily udržovat se, pokud to bylo možné. Z nití, které

vytahovaly z ručníků, si ženy splétaly šňůrky a vytvářely z nich náramky, kterými si zdobily zápěstí, nebo pro zkrášlení cely z chleba modelovaly figurky zvířat. „Ve vězení jsem pochopila smysl tetování: je to snaha odlišit se, vzepřít se disciplíně. To všechno přispívá k udržování identity,“ poznamenává. Může se pak stát i to, že mladá vězeňkyně v Jiřinině cele označí Vánoce strávené ve vězení za nejkrásnější ve svém životě.

Při vši této prožívané solidaritě je ale také důležité nepodbízet se druhým, dát najevo svou jinakost, svou jinou identitu i převahu. Jen tak je nakonec možné být akceptován. Toto akceptování a tuto autoritu si Jiřina jednou v situaci, kdy byla napadena, musela vydobýt dokonce několika fackami. Když mluví o životě ve vězení – musí k tomu být výslovně vybidnuta –, opakuje se v jejím líčení nápadně často slovo „zajímavé“ také tam, kde vlastně jde o neutěšené zkušenosti. Touto strategií si vytváří odstup od dění, v němž zaujímal roli objektu. Člověk se tak sám pro sebe stává objektem pozorování a to, co prožívá, nepřipouští tak docela k sobě. Je to mechanismus umožňující nepodlehnout a přežít vězení bez úhony. Z Jiřininy jakoby nekonečné tolerance nejsou vyňaty ani dozorkyně: při propuštění podá jedné z nich ruku – a ta se dá do pláče. „Já nechápala, proč mne pouští,“ vysvětluje Jiřina. „A tak jsem řekla, jestli došlo venku k nějakému politickému převratu a budete potřebovat potvrdit, že jste se chovala k vězňům slušně a lidsky, tak se na mne obraťte, a podala jsem jí ruku. To je opravdu veliký posun, dodnes tu situaci vidím před sebou. Té dozorkyni se říkalo Naďa. Narozdíl třeba od Koloběžky či Carusa jsme pro ni měly lidské jméno.“ Po 17. listopadu je to právě tato dozorkyně spolu s další, takzvanou Andulou, která informuje své někdejší „chráněnce“ o tom, že Státní bezpečnost v ruzyňské věznici pálí doklady. V Jiřinině interpretaci končí nakonec každý příběh dobře. Po propuštění ji doma čeká zcela neočekávaný dar: Po měsících izolace vnímá své okolí, stromy, ulici, oblohu s neobyčejnou intenzitou, jako by je viděla poprvé. Všechno kolem ní je krásné, působí svěže, přímo útočí na smysly. Dokonce hudba zní nějak původněji. „Bylo to báječné,“ dodává.

Její schopnost vidět věci z pozitivní stránky se zdá být nevyčerpateľná. Ve víře v člověka ji utvrdil dokonce i „kriminál“. I tam byli lidé, kteří v sobě měli něco, pro co bylo možné mít je rád. „Zlost na toho či onoho jsem někdy samozřejmě měla, ale abych někoho nenáviděla, to ne.“ Z vězeňské zkušenosti vyrůstá také její koncepce sociální práce, jak se ji pokouší zakotvit na Fakultě sociálních věd. „Dát studiu dobrý základ, je pro mne to nejdůležitější,“ říká. V sociální práci pro Jiřinu neexistuje žádné nahoře a dole, nýbrž jenom dva subjekty vedoucí vzájemný dialog a beroucí jeden druhého vážně. Také zde jde o oboustranné dávání a přijímání.

Rozdělením republiky přibyl Jiřině Šiklové další úkol: udržet kontakt se Slováky. Tento úkol plní například „duchovní parlament“, skládající se ze slovenských a českých intelektuálů, s nímž Jiřina aktivně spolupracuje. Nás obě zaměstnává ještě další otázka: podaří se nám obstarat dost finančních prostředků pro česko-slovenský feministický (ženský) časopis *Aspekt*? V Bratislavě se to dovíme. Vlak nám ujel před nosem, jízda autem bude trvat hodinu, dost času na to věnovat se Jiřiným dalším životním osudům.

Její rodiče pocházeli ze skromných poměrů. Oba vyrostli v proletářské pražské čtvrti Žižkov. Otec mohl díky podpoře vystudovat medicínu a stát se očním lékařem. Také matka dosáhla na tehdejší dobu neobvykle vysokého stupně vzdělání. Absolvovala první české dívčí gymnázium „Minerva“, pýchu českého ženského hnutí, a stala se učitelkou. Protože byla finančně nezávislá, mohla odolat tlaku rodičů a provdat se za muže svého srdce, za Jiřinina otce. Ve třicátých letech se rodina nastěhovala do činžovního domu na kraji Nového Města, v němž Jiřina bydlí dodnes. Roku 1935 se tam narodila.

Starší, ale často churavější bratr posílil v Jiřině pocit, že děvčata na tom jsou vlastně lépe než chlapi. Musel být ochraňován. Když se mu děti pro jeho silné brýle posmívaly, vydala se ho Jiřina bránit s pravítkem v ruce. Při své oční chorobě totiž za žádnou cenu nesměl dostat ránu do hlavy. A Jiřina samozřejmě bezpečně věděla, že s děvčetem se kluci prát nebudou. A kdyby přece, může se dát do breku. Vnímala

tedy to, že je děvčetem, jako privilegium a sílu, a to pro ni byla významná a rozhodující zkušenost.

K tomu přispívala, víc než si to Jiřina jako dítě uvědomovala, i její matka svými průpovídkami: „Buďte stateční, vojákci,“ říkala svým dětem pokaždé, když je ve škole čekala písemka. A věta: „Však ti hlavu neutrhnou a všechno ostatní už nějak vydržíš“ pomáhala Jiřině dokonce ještě i ve vězení. Svou rodinu by si Jiřina byla přála mít statečnější. Podle jejího názoru byli její rodiče příliš opatrní, bázlivi, ba maloměřáčtí. Jen jednou, za Pražského povstání roku 1945, její očekávání nezklamali: když otec hned po první výzvě odešel do nejbližší nemocnice a matka ho s oběma dětmi bez ohledu na střelbu následovala. „Jestli máme umřít, tak všichni společně,“ řekla tehdy.

„A tak, že jsi vlažný, a ani studený, ani horký, vyvrhnu tě z úst svých,“ stojí ve Zjevení sv. Jana (*Bible kralická*, kap. 3, verš 16). Nebýt vlažná, to byla v mladých letech Jiřinina největší starost. Souviselo to s potřebou bezvýhradně někam patřit. Jak záviděla lidem, kteří dokázali jednoduše věřit a neklást si žádné otázky! Toužila po jednoduchých odpovědích, s nimiž se ale zároveň nedokázala smířit. Její kritické myšlení jí pokaždé udělalo čáru přes rozpočet. Bylo to patrně ono „horké–studené“, způsob myšlení „bud–anebo“, které ji nakonec přece jenom přivedlo do komunistické strany, třebaže ani s ní nebyla s to se ztotožnit. „Kdybych do ní nevstoupila, byla bych musela být v opozici a nemohla bych se těšit z ničeho pozitivního, co se udělalo. To bych nevydržela.“ V té době už na Karlově univerzitě studovala historii a filozofii. Sociologie tehdy platila za „buržoazní pavědu“.

Pomaloučku začínám být nervózní. Jedeme už půl hodiny, a o ženské otázky dosud padla sotva zmínka. Všechno v Jiřině životě je urovnané a samozřejmé; studium, svatba, dvě děti. Ne-dočkám se ani napětí mezi pracovní a mateřskou rolí, s nímž jsem napevno počítala. Také to Jiřina s pomocí paní opatrující jí děti hravě zvládne. Její postavení je ovšem privilegované. Jako asistentka má víceméně volnou pracovní dobu. Mateřskou dovolenou využije k napsání disertace. A teď to přijde:

Kdo se s tím, že obě role hravě zvládá, nemůže vyrovnat, je její muž. Vadí mu, že si nestěžuje, nevzdychá nad tím, že všechno nestačí, jako správná slabá a poddajná žena, kterou by vedle sebe chtěl mít. Jiřina, která až dosud znala pouze identitu jako člověk a identifikaci se svým povoláním bez ohledu na pohlaví, si teprve díky tlaku svého muže uvědomí vlastní ženství. Svým mužem je do své ženské identity doslova vržena. Její manželství na tom ztroskotalo.

To už ale nastal rok Pražského jara a studentských bouří, rok 1968. Jiřina Šiklová se poprvé v životě začíná politicky angažovat. Ovšemže na straně reformních komunistů. Osmého března 1968 na jednom mítinku veřejně vystoupí a upozorní na to, že univerzitní organizace KSČ se pokouší přilákat studenty do strany finančními výhodami. Brzy nato je sama zvolena do nového vysokoškolského výboru KSČ, jednoho z nejvýznamnějších středisek tehdejších reformních aktivit. Vlastní popud k politické angažovanosti ale přišel odjinud, ještě v době před začátkem Pražského jara. Na podzim 1967 se za studijního pobytu v Amsterdamu dovídá o zákazu časopisu kriticky smýšlející české inteligence *Literární noviny* a rozhodne se „něco proti tomu“ udělat. Veřejně vyjádří svou solidaritu s redakcí. Politicky angažovat se nezačíná z oportunismu. „Byla jsem přesvědčená, že reformu společnosti je možné a nutné prosadit zevnitř, to znamená z KSČ,“ říká. „Jiná společenská síla tehdy v české společnosti neexistovala.“ Ve vysokoškolském stranickém výboru na univerzitě kryje záda politickým aktivitám studentů, je často zvána do zahraničí a je také přítom, když Prahu navštíví Rudi Dutschke.

Sovětskou invazi 21. srpna nezažije doma, ale na prázdninách v Jugoslávii. Vyzývá tam k sepisování protestů a petičí adresovaných OSN. Velký úspěch si od toho neslibuje, něco ale podniknout musí, nemůže všechno jen tak pasivně přijímat. Po návratu z prázdnin má dojem, že něco z reformu ještě bude možné zachránit. Vlastní vrchol její politické aktivity spadá proto právě do doby po sovětské invazi. „Dokud se události vyvíjejí hladce, tak mne vlastně ani nezajímají. Jakmile je třeba něco bránit, jsem na místě.“ Po následujících dvacet let bude mít stále co bránit; ve vězení také svou vlastní integritu.

Když je Gustáv Husák zvolen za prvního tajemníka strany, vystupuje z KSČ. Stojí na straně studentů. Zůstávat ve straně ještě teď by se rovnalo zradě. Odchod ze strany prožívá na rozdíl od mnoha starších reformních komunistů nikoliv jako zklamání, ale jako úlevu a osvobození. Není už na stejné lodi s těmi, kdo nyní uskutečňují „normalizaci“, brutální potlačování ducha celého národa. Na jejím hodnotovém systému se tím nic nezměnilo. Pro Jiřinu totiž KSČ nikdy nebyla „domovem“, nýbrž toliko střechou, dokud byla přesvědčena, že se její představy o lepší, humánnější společnosti kryjí s představami strany. V tomto ohledu byla sice členkou KSČ, ale ne komunistkou. To je podle jejího názoru třeba rozlišovat. Protože mít utopii je jak pro jednotlivce, tak pro společnost životně důležité, ale upsat se ideologii naproti tomu zhoubné a nepřátelské životu i člověku.

Brzy po odchodu ze strany přichází, tak jako tisíce ostatních, o zaměstnání a živí se jako pomocná síla, laborantka a uklízečka. Nebyla by to ale ona, kdyby nevyužila i publikační možnosti, které zbývají. Pod pseudonymem uveřejňuje v časopise *Vlasta* články o situaci starých lidí a dalších sociálních problémech. Její kniha *Stará paní vypravuje* o harmonicky prožitém stáří se stane bestsellerem.

Nejhorší pro ni v době „normalizace“ ale je, když vidí, kolik schopných lidí rezignuje a je frustrováno tím, že nemohou publikovat. Když zjistí, že by bylo možné zařídit publikování na Západě, chopí se toho a začne organizovat. Shromazďuje články a hledá cesty, jak by se daly pašovat do ciziny. Podaří se jí to, ale také jí to přivede do vězení. „To bys musela zažít, jak to na lidi působilo, když viděli, že jejich články jsou uveřejňovány. Jako bys dala vodu květině,“ říká Jiřina a stále ještě má radost z toho, že několika lidem udělala radost, přestože tak docela nechápe, že k tomu může stačit tak málo jako uveřejnění článku.

Díky Jiřinině aktivitě se do zahraničí dostalo mnoho rukopisů, které tam pak mohly vyjít. Tak se poněáhu zapojuje do práce v opozici, která roku 1977 v prvním prohlášení Charty 77 nabývá pevných obrysů. „Najednou tu byl program, orientace, a tím také smysl veškeré práce.“ Jiřina sama pode-

píše Chartu teprve v roce 1989, i když se neustále pohybuje v poli její působnosti. To aby na sebe zbytečně neupozorňovala a nepřivolávala represe, které by její práci ohrozily.

Podle jejího soudu pracovat v anonymitě a bez veřejného uznání, výlučně jen pro věc samu, bylo pro muže obtížnější než pro ženy. Ženy si lépe vědí rady se zdoláváním nebezpečných situací – jejich sepětí s praktickým životem je tu výhodou. „Někdy jsem měla pocit, že jsme opravdová ženská brigáda,“ říká Jiřina a směje se. Za aktivitami Charty 77 se skrývala armáda žen zůstávajících v anonymitě, které přepisovaly tisíce a statisíce stránek samizdatových rukopisů a dokumentů, v nákupních taškách a dětských kočárkách přepravovaly zakázané tiskoviny a vykonávaly tu praktickou drobnou práci, bez níž by ani Charta 77, ani další občanské iniciativy nebo samizdat nemohly existovat.

Mezitím se už vlevo za oknem ukázal obrys bratislavského hradu. „Převzala jsi vlastně typicky ženskou, služebnou roli,“ pokouším se provokovat, když v hotelovém pokoji pokračujeme v rozhovoru. „To by ti západní feministky neprominuly,“ ryju dál. „A i kdyby mě třeba ukamenovaly, tady šlo o něco vyššího, o psychické zdraví a spokojenost lidí, o kulturu,“ odpovídá klidně. „A proč to vždycky musejí být ženy?“ nedávám pokoj. „Protože my ženy vždycky chceme uchovávat, chránit a udržovat kontinuitu. Ano, jsme k tomu už vychovávány. Ale je to tak špatné? Když někomu pomohu, protože pro to mám cit a dovedu to, nedělám přece ještě žádnou pomocnou práci a jsem vlastně silnější. Dělat lidi spokojenými, to přece není žádná podřadná činnost. Tak tomu bylo také v disentu. Ženy myslely vždycky na obecné blaho, muži naproti tomu na svůj individuální výkon. Měli zájem hlavně na tom, aby jejich článek vyšel, pro mě bylo důležité připravit k tomu cestu.“ „Chceš tím říct, že ženy jsou lepší než muži?“ zkouším to znovu. „Ženy jsou komplexnější,“ říká, jako by to bylo něco vedlejšího, a pokračuje: „Když lidé viděli, že to má smysl, začali víc pracovat a snažit se. Tak bylo formulováno a zapsáno mnoho myšlenek, které by byly jinak vůbec nevznikly. To znamená, vytvořily se nové hodnoty. A především, lidé se stali

spokojenějšími. A spokojený člověk zvyšuje rezistenci celé své sociální skupiny," konstatuje socioložka. „Jiřino,“ ozývá se ve mně náhle podezření, „čím je pro tebe vlastně člověk?“ „Bližním,“ odpovídá bez váhání.

„Vidíš, Jiřino,“ myslím si, když píšu tyto řádky, „nakonec se ti přece jen podařilo převést svůj život na jednoduchou formuli.“

Výběr z textů Jiřiny Šiklové

Dopis matce

Jiřina Šiklová 17. 6. 1935
PÚ 614/9
Praha-Ruzyně
161 02

Lucie a Jan Šiklovi
Praha 1, Klimentská 17
17. 6. 1981

Milá maminko a babičko,

dostala jsem od Tebe gratulaci k narozeninám, mockrát Ti za ni děkuji, a jenom si přeji, abys byla veselejší. Vždycky jsi mne těšila, že nad *tím, co se nedá změnit, se člověk nemá zbytečně trápit*. Moje situace se momentálně nedá změnit, takže se netrap a neplakej. Zde se říká – zavřít mohou, ale pustit musí. Vždy když Ti bude smutno, tak si představ, oč horší by bylo, kdybych byla nevléčitelně nemocná, nebo kdybych byla nešťastná. Věř mně, že mně již bylo hůře, než je mi teď. Pokud čteš moje dopisy (vezmi je také ke Karlovi), tak ví, že to tady docela dobře snáším. I v kriminále se dá žít, a v tomto národě bylo zavřeno již tolik lidí, a tolik lidí to přežilo, že je to málem normální. Vždyť i Julča byla zavřená pět let, a vrátila se v pořádku a žije šťastně dál. Buď ujištěná, že kdyby děda H[erold] žil, že by to všechno docela dobře pochopil a měl pro to porozumění. Copak on neriskoval? A kolikrát! A kolik z mých přátel je a bylo již ve vězení, kolik lidí i z Kazína! Mám od Tebe a od dědy dobrý základ po všech stránkách – *jak moc jsem Vám za to vděčná, jak moc Ti za to*

děkuji!!! –, takže se určitě v pořádku a zdravá vrátím k Tobě i k dětem.

Brzo to asi nebude, a někdy to bude. Vždycky si uvědomím, že je Ty sama jsi prožila a přežila *dvě* světové války, pád císařství, dvě republiky, protektorát, a je v té poválečné republice, od čtyřicátého pátého roku, šest podstatných změn a obrátů. Není to dost na jeden jediný život? Je, a přesto, že je Ti osmdesát, tak jsi zdravá, a *jen* se Ti špatně chodí. Víš, jak smutnější by byly Tvé slzy, kdybys třeba někdy večer plakala proto, že bychom se my dvě nesnášely, nebo se hádaly? To by bylo skutečně tragické. Tohle je *jenom smutné*. Hlavně buď zdravá, choď hodně mezi lidi, jeď na Kazín, pozvi si Mílu a pomoz občas dětem. To Ty děláš, to vím. I finančně jim prý pomáháš, jak mně psala Lucinka. Děkuji Ti za to! Je to ostuda, že Ty v penzi musíš i finančně pomáhat, ale já teďka vydělávat nemohu. Když zde vidím, jak lidi žijí, jak moc se v tomto státě krade, kolik lidí vydělávají na různých zlodějinách a kolikrát se sem vracejí, tak žasnu a málem se divím, že někdo ještě pracuje normálně a poctivě. Zrovna včera jsme si intenzívně vzpomněla na taťku, tedy dědu H[erolda]. Byl liják, hřmělo. Jak on se rád díval vždy při dešti z okna a volal nás, když se na asfaltu v Klimentské dělaly bublinky-panenky. A zrovna takové se včera dělaly tady. A tak se mně v noci zdál sen a v něm jsem viděla dědu H., jak stál někde na Kazíně, ruce v podpaždí hodně v pozadí. Smál se, a byl to moc milý sen. A tak jsem si také vzpomněla, že budete mít 6. července 52. výročí svatby, a tak Ti k němu předem gratuluji a *dědovi dej za mne k obrázku kytičku*. Do dětství, do vzpomínek se tu vracím dost část. Hrajeme tu občas „Člověče nezlob se“ jako kdysi na Kazíně. A jen ta dědečkova lihová lampa s punčoškou tu chybí. Tedy chybí toho víc, ale raději si to nepřipomínat.

Tak, moje milá maminko, hlavu vzhůru, život Ti vyšel *hezky*, a ani za ten můj kriminál se nemusíš jako matka stydět. Když Ti bude smutno, tak mně piš! Můžeš psát *kdykoli*, sama to můžeš dát do schránky, a *nemusíš* ani čekat, až bude psát Lucka. Počet dopisů *sem není omezen*. *Zajímá mě všechno*, co děláš, či děláte, kdy kam jedete na dovolenou, co dělá brácha, děti, jak a co je na Kazíně, jak se k Tobě chovají sou-

sedi, co teta Vlasta, co babička Šotel. To víš, Honza toho moc nenapíše, a Lucka, ta píše o jiných věcech. Tak o domácnosti a lidech kolem mě piš *Ty, a často!* Ze všeho budu mít radost, a Tobě bude také lépe a nebudeš si připadat tak osamělá. Co šiješ? Jeď na Kazín mezi lidi a *nech děti samotné*, a hlavně si *nedělej starosti*, věř, že Tě mám *moc ráda* a často na Tebe myslím. Tak buď veselá!

Pusu, Tvoje Jiřina.

Martinovi gratuluji k 21. narozeninám!

Obranné mechanismy aneb Jak přežít vazbu

Jiřina Šiklová
17. 6. 1935
věznice č. 1 Ruzyně
PÚ 614/09
161 02

20. 7. 1981

Nejvíce ze všeho mně zde chybí nějaká smysluplná činnost, něco, co by mně naplnilo tento nevládní, odcizený čas; šít, vařit ani uklízet tu nemohu, takže jediné, co zbývá, je myslet. To se dá i v tomto malém prostoru. Když jsem sem přišla, začala jsem si poznamenávat své úvahy, postřehy, vše, co mně pomohlo překonat tu první dobu. Nyní jsem se pokusila z toho „sestavit“ jakousi úvahu na téma „Jak přežít“, či jaké obranné mechanismy musí si člověk vytvořit, či lépe řečeno v sobě samém vyhrabat. Jedině vyhrabat, najít v sobě z dřívější doby, neboť zde si nové povahové rysy určitě nevytvoří, zde nanejvýše opraví a upraví to, co v něm je, a trochu přestrukturuje sebe sama. Vše, co tu teď píšu, je samozřejmě velice subjektivní, ale je možné, že něco z toho, co mne napadalo, se hodí i jiným lidem „mého typu“, že to možná pomůže i Honzovi, až bude na vojně, či dalším přátelům, kteří půjdou do kriminálu, nebo se octnou v jiných výjimečných situacích, o něž není nikdy nouze. V každém případě to teď pomůže mně, neboť mohu psát, myslet, dělat něco snad smysluplného, co není jen a jen pro mne. Časem bych toto chtěla rozšířit ještě o „návod“ jak žít a vycházet s lidmi na pár čtverečnících

metrech a psát i o pozitivních věcech, které se zde také dají prožít. Toto, co píše, by chtělo upravit, řádně zformulovat, ale já mám takový nedostatek čistého papíru, že si nemohu ani dělat napřed poznámky a upřesnit formulace, a musím to psát podle bodů rovnou načisto. Psát to nadvakrát, to si prostě nemohu dovolit.

1. Nejdůležitější asi je uvědomit si výjimečnost vlastní situace a nutnost *ekonomicky* využít síly fyzické i psychické, které má zde člověk k dispozici. Ujasnit si pro sebe, pro danou chvíli, co je podstatné, předělat na čas v zájmu okamžitého úkolu svou *hierarchii hodnot*, určit si, co je pro *přítomnou chvíli* a pro přítomný úkol *nejdůležitější*, a ujasnit si pro sebe sama *hranice*, mezi nimiž mohu manévrovat. Například vyjasnit si, co se stane, řeknu-li to či ono, zda bude pro mne „rentabilnější“ jít dříve domů, nebo si zatížit svědomí výčitkami a vymezit si, jakým obsahem jsou při výsleších tyto meze dány. Tyto meze musí být člověku naprosto *jasné*, tak jasné a tak křiklavě jím samým označené, aby je *nemohl přehlédnout* ani v té nejpřekérnější situaci při hodně blbém výslechu. Přitom je třeba vycházet z vlastního morálního kódu, z autonomní morálky, která ale vychází z vědomí, že je člověk odpovědný vůči určitému celku, ne pouze vůči svému já. Nikdo z nás není sám sobě Bohem.

2. A pak se hned zaměřit na *fyziologické fungování*, tj. jasně si uvědomit, že pokud se mně nepodaří dobře fungovat fyzicky, nezvládnou to psychicky a emotivně a budu za pár dní říkat přesně to, co chtějí. Předpokládá to naučit se *jíst všechno*, přestat se štítit špíny, neestetičnosti vzhledu jídla, okolí i vlastního oblečení a naučit se *spát i vyměšovat* za jakýchkoliv podmínek. Na vše si říkat „nejsem tu z vlastní vůle, nejsem za to odpovědná“, jsem do této situace „vržena“, já si ji dobrovolně nevybrala. V tomto případě velice pomáhá vědomí, že všechny nepříjemnosti fyzického rázu (světlo v noci, neexistence soukromí, ponižování) existují v této nové situaci proto, aby mě to znervózňovalo a ničilo. Již proto mně to *nesmí* znepríjemňovat život.

3. Skoro vše podřídit úkolu zvládnutí nové situace a nezařezávat se příliš otázkami, *co bude potom a jak budu pak žít*,

co všechno ztrácím a o co přicházím. Budu-li takto uvažovat, ztratím mnohem víc, ztratím a zradím sebe sama a rozložím se. Takže nesmím takto uvažovat a musím si najít přijatelné uspokojení v presentu. Konečně, podobně to dělá každý primitiv, člověk i zvíře, pokud je ohroženo. O budoucnosti budu uvažovat, až na tom budu lépe, *ted' jde o přežití*, o přijatelné zvládnutí daného, a proto je člověku dovoleno být i trochu „nedospělým“, neplánovat na dlouhou dobu dopředu a používat vše možné ke kolorování přítomnosti, k vlastnímu brainwashingu. Mně například pomáhá uvědomování si, kolik hezkých věcí jsem prožila v minulosti, jak a kdy jsem byla šťastná ve srovnání s lidmi, kterým nebylo dopřáno prožít něco hezkého, zajímavého, nebo toho nebyli schopni, nebo jsou nevyléčitelně nemocni a za pouhé prodloužení své existence by dali všechno. Cožpak bych opravdu chtěla vyměnit tuto momentální realitu Ruzyně za domestikovanou existenci, v níž – aniž ji třeba reflektuji – žijí moji mnozí vrstevníci? A jakým štěstím by byla pro mnohé, s nimiž jsem v nemocnici mluvívala – například pro Evu Olivovou – pouhé trvání bez bolesti. Tak proč bych se měla litovat a mluvit o neštěstí jen proto, že tu musím sedět na fleku a čekat a prožívat jen sebe sama a své pocity. Existovat ve smyslu přečkat, to se tu dá.

4. Určitou pomocí jsou pro mne i úvahy převzaté ze Sörena Kierkegaarda a J. P. Sartra, že život člověka je tvořen, vyznačen „diskontinuitními okamžiky“, momenty, na něž se vzpomíná, obraty, které nás profilují. To příjemné „uprostřed“, to „mezi“ je pouze jakási vycpávka mezi významnými okamžiky (příjemnými i tragickými). Bez těchto obrátů a rozhodnutí by byl život pouhým plynutím a ničím více. Z Aristotela víme, že bytí je více než nebytí, prožitek, i třeba bolestivý, je více než neprožitek. A prožitky tu mám. A hodně.

5. V takové situaci si člověk nesmí dovolit *přepych sebelitování*, neboť to pouze oslabuje. Utilitární je brainwashing, který posiluje. Přepadne-li již člověka emoční labilita – a ona ho přepadne – nesmí si ji pěstovat opakováním negativních faktů, ale odreagovat se musí nějakou činností, např. zacvičit si, udělat dechové cvičení, umýt záchod, podlahu, nebo něco udělat pro člověka, který je vedle mne. Závislost na jakých-

koliv lécích je špatná i v civilu, ve vězení je doslova tragická. Odejmou-li vám takové léky (léky neodejmou, ale odejmou sedativa a cokoliv na spaní), jste plně vydán na milost a nemilost svému okolí. V civilu jsem si občas vzala noxyron či meprobamat na spaní; zde to nemám, a kdybych i měla, nebrala bych si to (nejvýše schovala na proces, v případě, že by tam někdo kolaboval). Zde si to nemůžu koupit, nemohu to kdykoliv dostat, a vše, co mě činí závislou, mě oslabuje a pomáhá těm druhým našince ovládat.

6. A pak je třeba naprosto si zakázat úvahy typu co by bylo kdyby a která chyba se udělala, který moment byl pro mne osudný atd. Nejen v tomto případě, i jindy o osudu člověka rozhodují vteřiny a často jiní lidé a jejich chyby. Při každé autonehodě rozhodují vteřiny a chyby člověka; lidé se zmrzačí pro sázku, zabíjejí pro čest v souboji, umírají pro cizí prestiž, pro okamžik rozkoše či pouze pro hloupost svou či druhého člověka. Ve válce umírají tisíce zcela anonymně a často i pasivně, či živoří celé měsíce a roky. A také v tom případě o jejich osudu rozhodují nepatrné kroky a náhody. Ve srovnání s těmito lidmi – a jsou jich tisíce, ba statisíce – jsem tedy na tom báječně a jsem šťastná. Vždyť kolik lidí prožívá neštěstí, aniž by jejich neštěstí mělo jakýkoliv smysl a pro kohokoliv význam. Pozitivní v takovémto našem případě je, že zde nehrála roli jen náhoda, ale *vědomá* činnost, že jsme nebyli jen objektem, ale *jednajícím subjektem*. Vždyť by to bylo hrozné, být tu opravdu nevinně, za nic. To by teprve pak byla hrůza. Aldoux Huxley ve své knize *Kontrapunkt života* píše, že věci, události, které podstatně změňí náš život, nejsou nikdy náhodné a že vše, co se přihodí, je v podstatě podobné člověku, kterému se to přihodí. Je možno říci, že člověk modifikuje události, které ho obklopují, vstupuje do určitých vztahů, či se jim vyhýbá. Pro mne je například nesmírně důležité vědomí, že nejsem obětí, ale aktivním subjektem, aktérem vlastního života.

7. To, co teď prožíváme, je výjimečné pouze z hlediska našeho individuálního života. Z hlediska celku je to běžná lidská situace, kterou před námi i s námi současně prožívají tisíce lidí, je to situace, která je popsána v mnoha románech a svým způsobem patří k základním lidským prožitkům.

Je možné ji přirovnat k pobytu v mnišské cele, v poustevně, k práci misionáře, k zajateckému táboru nebo k pokání či vigiliím. Jako děti jsme přece občas i o něčem podobném snili, představovali jsme si sebe sama jako trosečníky, jako strážce majáku, jako badatele a cestovatele. No a nyní máme „příležitost“ prožít něco podobného v reálu. Tak to tak přijměme. Vždyť i toto je svým způsobem dobrodružství. A touto úvahou začleníme svou současnou situaci zcela smysluplně do kontextu vlastního života, a realita, kterou prožívám, ztrácí pro mne částečně svou absurditu, stává se mi bližší, přijatelnější. Je moje.

8. Velikou pomocí, ale i určitým nebezpečím je vytvoření si *druhého centra percepce*, vytvoření si jakéhosi nadhledu, jenž nám umožní oddálit skutečnost, pozorovat sám sebe jako na divadle a *být i zvědav na sebe sama*, třeba na to, jak obstojím. Řekne-li si člověk „tak, teď jsem zvědavá, jak to holka zvládneš“, je to sice určitá forma úniku, ale v této situaci má člověk právo použít určité triky na podporu i jen sebe sama. Vždyť je to tu opravdu blbé. Já například mám doma výsledky celé řady psychologických testů, jimiž mne snímali moji kolegové za normálních okolností, kdy jsme ani já, ani oni netušili, že se někdy dostaneme do takovéto „experimentální“ situace. Až se vrátím, budu zvědavá, jak se testy shodují s mým chováním a reakcemi na tuto zátěžovou situaci, zda tedy mají validitu i pro predikci chování. I tímto přístupem si oddálím bezprostřední situaci a trošičku snad i přesáhnu sebe. Jsem vlastně v jakési experimentální situaci, jež je často hrána v různých psychohrách. Vědomí, že se nemohu podívat na hodinky a říci si „teď si dáme přestávku na jednu kávu“, je sice někdy deprimující, ale současně to tomu, co tu prožívám, dává vážnost, smysl. Jinak by to přece byla jen skautská hra, člověk by zde byl jen jako intelektuál na brigádě ve fabrice. Toto sebezpozorování a pozorování prostředí a reakcí vlastních i cizích je sice únikem, ale i hodnotou, poučením, o němž bude dobré podat svědectví. Mnozí, kteří prošli touto situací, byli schopni i potom vytvářet hodnotná díla a dokonce svou novou zkušeností obohatili i ostatní. Nebyl to pro ně ani pro ostatní zcela ztracený čas. Tak to nesmí být a ne-

bude ztracený čas ani pro mne. Vždyť jen tím faktem, že tu jsem, plním určitou sociální roli. (Trochu mi to připomíná těhotenství, tam jsem taky „něco dělala“, aniž jsem se musela namáhat.) Osmyslění nesmyslného či absurdního je vždy možné. A být ve vězení a *vědět, proč tu jsem*, není nesmyslné. Namátkou si vzpomínám na politicky neutrální příklad Jacka Londona, který ve svém „Tuláku po hvězdách“ vytvořil jakýsi „prototyp“ možného „útěku“ dokonce i ze svěrací kazajky. Čím více mu svěrací kazajku utahovali, tím méně pociťoval vlastní tělo a tím dále se dostával jeho duch.

9. Jinou, náročnější, ale také pomáhající, je Hegelova stať *o vztahu pána a raba*. Pokud si rab uvědomuje, že on je rozhodující, že na něm je pán závislý, cítí se svobodnějším než jeho pán i přesto, že realita je jiná. (Občas se tu cítím svobodnější než jindy v civilu.) Karel Marx sice toto na Hegelovi kritizoval jako idealistickou fikci, ale jako způsob sebeobrany jedince by to určitě „schválil“.

10. Také je dobré reálně si *představit nejhorší pravděpodobnou variantu*, k níž může dojít, a s tou se vyrovnat. Pak vše, co přijde, je jenom lepší. V mém konkrétním případě to znamená, že až přijdu domů, budu právě tak stará, jako byla moje matka, když jsem se vdávala – tehdy jí bylo 54 let –, a já také víc jak osm let nedostanu. A myslím si, že je to hezký kus života.

11. Jinou formou svépomoci je uvědomování si *motivace chování druhých*, a to jak dozorců, tak spoluvězňů. Tyto úvahy umožní totiž člověku nejen určitý nadhled, ale i lepší pochopení druhého člověka, oddálení bezprostřednosti reakcí i případných útoků. Uraží-li mne druhý člověk a já si vysvětlím jeho chování a motivaci (např. chování bachaře) a vím, co si tím odreagovává, nedotýká se mne jeho útok tak bezprostředně.

12. Všichni, co tu jsou se mnou, jsou na tom špatně. Pomohu-li trochu druhému člověku vedle sebe, není to ode mne jen akt altruismu, *ale obohacení sebe sama* – mám více, jsem na tom lépe, když mohu druhému pomáhat. A navíc, uvědomuji si při té pomoci druhému člověku, že jsem sama, i v těchto teplácích a vedle toho hajzlu, přece jen člověkem. A dobrým

člověkem, když pomáhám a mohu pomoci druhému. Přece není možné žít jen adaptací, jen trávením z vlastní podstaty, přece musím i zde sebe sama a druhé něčím obohacovat, udělat si radost, dokázat si, že já jsem já i nadále. Musím mít větší rychlost než má proud vody kolem mne. Jinak tou šlajsnou neprojeďu. Člověk potřebuje zcela nutně, aby si v takovéto situaci uvědomil, že přes působení vnějších faktorů, rozkazů, kontrol, nadávání, *dokáže sám sebe řídit*. Nejsem přece jenom buksus, který se nechává zastříhovat. Adaptace, přízpůsobení, je nutná, ale ne za cenu ztráty sebe sama. Chtěl-li by člověk opravdu sám sebe ztratit, plně se podřídit, tak to mohl udělat dříve a nemusel se sem vůbec dostat. Stačilo přece jen poslouchat a držet hubu a „do ničeho se nemíchat“. V tom přece máme jako národ bohaté tradice. Proto i hranice v podřízení a soužití je třeba si sám stanovit. Opravdu nevidím hrdinství v provokování spoluvězňů ani dozorců a v neustálém narážení, jež ještě více znepríjemňuje pobyt zde a oslabuje a vyčerpává. Ale i tento vědomý ústup, toto „stažení se“ *musí být reflektováno*, předem sobě samé zdůvodněno, a nikdy nesmí být jen manévrováním z nouze a ze slabosti. Většinou to jde poměrně dobře, neboť hodnoty i prestiž spoluvězňů i bachařů se podstatně liší od hodnot našich, takže střetnutí není nutné. Já například potřebuji mít denně určité soukromí, čas na své „usebrání“, na zapsání si několika myšlenek, na koncentraci, na únik do svého „hájemství“, řečeno slovy Thomase Manna, či spíše jeho překladatele Pavla Eisnera. Za cenu, že si člověk odepre část odpočinku nebo že je považován spoluvězni za cvoka, neškodného blázna, je možné i toho dosáhnout. Pro anomalitu, slabost, je zde i pochopení, zvláště když jsem schopna to kompenzovat určitou protislužbou. Například při svém psaní a čtení hlídám současně i „okénko“ na dveřích, takže ostatní mohou spát. Jde o to, i to negativní částečně změnit v pozitivní.

13. Nesmírně také člověka posílí, dá-li sobě určitý drobný, časově limitovaný úkol a ten úkol opravdu splní. Úkolem může být cokoliv, denní opakování určitého cvičení, učení se slovíčkům, cviky z jógy nebo výpisky z literatury nebo toto mé psaní. Důležitější než obsah toho, co dělám, je vědomí,

že jsem dokázala prosadit sebe samu i proti totální organizaci, i proti vnucenému „společnému ustájení“, jak to nazývá Otká Bednářová. Tím, že si člověk tento nevlastní čas, nevlastní úsek života, kdy se musí řídit jen signály a povely, rozčlení i podle svého, naplní jej alespoň trochu vlastním obsahem, udělá z něho částečně *čas pro sebe*, tak tím uniká z této absurdity a má pocit, že není jen podřízen, někam vlečen.

14. Jinou radostí a posílením je například psaní dopisů rodině, přijetí pozdravů a vzkazů od přátel či tzv. nedovolené navazování kontaktů, tedy dívání se z okna na neměnný obdélník dvora nebo na část oblohy, volání pozdravů, psaní psaníček spoluvězněm neboli „posílání koně“. Při tom nedovoleném navazování kontaktů nejde ani tak o obsah dopisu nebo o uvolnění hlasivek, jako spíše o radost z toho, že se člověku podařilo udělat něco nedovoleného, že prosadil i zde sebe, svou vůli. Trochu to připomíná pocit žáčka, kterému se podaří vytáhnout panu učiteli křídou z kapsy, nakreslit na katedru panáka. Já osobně jsem se částečně kvůli tomuto pocitu, kvůli potřebě cítiti se svobodnou i v Československu, dostala až sem. Je to ale jedna ze základních potřeb člověka, takže je to naprosto pochopitelné. Tak jako ve třídě, i zde toto „nedovolené“ komunikování dodává jedinci pocit sebevědomí, pocit, že není zcela bezmocným objektem manipulace druhých. Utužuje to solidaritu, lidské vlastnosti, dodává to radost, a tím to také přispívá k lepšímu přežití. Ale toto spíše již patří do úvahy o pozitivě tohoto nedobrovolného pobytu, pokud jsou zde vůbec nějaká. Určitě také jsou. Jak ovšem na tyto zde popsané a praktikované mechanismy obrany bude působit faktor času, jenž nás vzdálí od skutečnosti „venku“, vytvoří hradbu, vyvolá apatii a způsobí „únavu materiálu“, to zatím nevím. Snad budu mít sílu a možnost i toto reflektovat a také o tom referovat.

Krásnou pusou Jiřina

„Nedopustíte, aby byly zničeny!“

Koncept závěrečného slova – obhajoby Jiřiny Šiklové,
připravený ve věznici č. 1 v Ruzyni v červenci 1981

Vážení, nemám ráda citové výlevy na veřejnosti, a proto svou obhajobu shrnu do několika bodů:

1. Chtěla bych poprosit přítomné, aby nepřipustili zničení knih, které byly zabaveny v garáži ve Staré Boleslavi. Je v nich nejen tvorba části spisovatelů tohoto národa, ale je v nich i mnoho lidské práce, důkaz jejich obětavosti, a to se musí ocenit. Prosím, uložte tyto knížky někam do trezoru, zamkněte je jako „libri prohibiti“ třeba do Památníku písemnictví, ale nedopustíte, aby byly zničeny. Prosím vás o to! Tato země má špatné a smutné zkušenosti s ničením a pálením knih a budoucí literární historikové budou tyto „knihy-
neknihy“ hledat. Dodatečně ocením prozíravost toho, kdo ze se soudců přičiní o jejich zachování. Všechny knížky tohoto druhu stejně nelze zničit, nevymaže je ani ta nejproduktivnější „jáma pamětnice“, abych použila obrat George Orwella.

2. Chtěla bych poděkovat těm dvěma Francouzům – Gilesu Thonovi a Françoise Anisové – za jejich skutečně internacionální pomoc. Neznám ty dva lidi, nikdy jsem je neviděla, ale kvůli nám seděli měsíc v Ruzyni, a tak alespoň sama za sebe bych jim chtěla říci „děkuji vám“.

3. Na obhajobu své vlastní činnosti chci říci, že v získávání knih z neoficiálních edic a v napomáhání jejich dovozu do zahraničí jsem neviděla nic tak hrozného a socialismu škodlivého. Chtěla jsem tím jen pomoci zachovat pro budoucnost literární produkci těch tvůrčích lidí tohoto národa, kteří zde nesmějí oficiálně publikovat, a alespoň za hranicemi v rukách českého historika zachovat hodnoty, které jsou zde ohroženy opakovanými domovními prohlídkami. Bezprostřední motivací mé činnosti byl pořad československé televize, který proběhl na obrazovkách 12. 3. 1980. Ukazovali tam, jak jsou ve stoupě šmelcovány zabavené knihy tohoto druhu. Hlas televizního komentátora říkal, že takto se bude postupovat proti takovéto a podobné literatuře. Připadalo mi to zoufale nekulturní, přímo barbarské a naprosto neodpovídající principům socialismu. Negativně to působí zvláště v našem národě, který za slavnou část svých dějin považuje boj našeho lidu s protireformací, proti jezuitům, který čerpá své tradice z osvícenství. Každé dítě u nás již v rámci povinné školní četby čte Jiráskovo *Temno* a učí se odsuzovat ničení knih, stejně jako postup úředníků, kteří v době F. L. Věka dělali starému Žalmanovi domovní prohlídku a vybrali mu knihy ukryté jako poklad v trámech chalupy. Podobnost tehdejších postupů – včetně těch prohlídek na půdách chalup – je „paradoxně náhodná“. Většina národů se přece dílem svých lidí chlubí.

Na svou obhajobu mohu říci, že mi veškeré oficiální školní vzdělání vždy dávalo jen argumenty pro to, abych dělala to, co jsem prováděla. V našem národě, v našich smutných dějinách, byli vždy jako „správní“ oceňováni ti, co se nepodřizovali; ti, co i přes osobní nebezpečí psali, překládali, schovávali, prepisovali a přenášeli knihy-myšlenky a předávali je dalším generacím. Ve všech případech – dle kapitol z dějepisu – byli sice ve své době pronásledováni, ale dodatečně bylo jejich jednání považováno za správné. Výjimku neznám! Jednou těmi, kdož chránili knihy, byli Čeští bratři, kteří je v noci nosili v nůši pod senem, podruhé zase v bezedných kapsách pověstného „haveloku“ nebo – jako Staškův švec Matouš – je nosili pod košilí přímo na těle. Když jsem byla

starší, již na filozofické fakultě, tak jsem zase povinně četla slavný článek Karla Marxe Proti pruské cenzuře a v přednáškách z marxismu-leninismu se učila, jak Marx posílal své rukopisy za hranice, aby vůbec mohly vyjít. Kdyby se tehdy našel nikdo, kdo by riskoval a převezl je, byli bychom chudší o mnohé poznatky. Konečně přesně totéž dělal i Lenin. První čísla *Jiskry* byla tištěna za hranicemi a pak tajně dopravována do Petrohradu v několika stech exemplářích.

Učila jsem se, že napomáhat k rozšiřování názorů a idejí je charakteristické pro pokrokového člověka a že ti, co se bojí výměny myšlenek, jsou stoupenci „vlády tmy“ a byli vždy „smeteni dějinami“. Jak vidíte, přesně si vzpomínám i na frazeologii těchto interpretací.

Dějiny národa, k němuž patřím, kultura, která mi byla předkládána jako vzor, i dějiny bojů dělnické třídy jsou plné příkladů, kdy lidé hájili své názory i proti koncepci v tom kterém okamžiku právě oficiálně akceptované.

Dokud budou děti ve škole vychovávány v této kultuře a na těchto všeobecně lidsky progresivních vzorech, budou v dospělosti mnozí z nich jednat tak, jako jsem jednala já, to jest budou považovat za svou povinnost a základní právo člověka vyjádření vlastního názoru, přesvědčení či ideálu v hájení zájmu celku. Budeme-li ale děti vychovávat v tom, že je správné mlčet, nemít či nehájit vlastní názor a starat se jen sami o sebe, pak sice nebudeme mít politické oponenty, zato ale ještě více rozkradačů socialistického majetku. Těžko to pak budeme nazývat socialistickou výchovou. Myšlení člověka, tedy také moje, je dle marxistické filozofie odrazem společenského bytí, kulturního prostředí, tradic a výchovy, a proto jsem v tom, co jsem dělala, neviděla nic špatného a protisocialistického. V tom směru se necítím vinna. Uznávám, že to neodpovídalo právě platným zákonům tohoto státu, ale současně vy i já dobře víme, že v jiném státě – třeba i v socialistickém a třeba i v tomto státě za půl roku či za dva roky – by všechny takové knihy mohly být kolportovány zcela běžně. Sama jsem takovou změnu vnitřního politického kurzu v tomto socialistickém státě zažila již šestkrát a asi ji ještě zažiji a vy asi také. Kolik spisovatelů

bylo u nás jen za posledních 30 let zatracováno a kolik z nich opět rehabilitováno!

Jen namátkou si vzpomínám na Karla Čapka, Vladimíra Holana, Karla Teigehe a další. Když jsem byla asistentkou na filozofické fakultě Karlovy univerzity, zabavila cenzura profesoru Ludvíku Svobodovi dokonce i knihy J.-P. Sartra. Netrvalo ani půl roku a titíž lidé se za to hluboce stýděli, omlouvali se a náš stát ústy členů ÚV KSČ prováděl kritiku své vlastní nedávné kulturní (či spíše „nekulturní“) politiky. A toto přehodnocení bylo provedeno již v letech 1962–1964, a ne až v roce 1968! Oč větší hanbou by bylo, kdyby se tehdy nenašel nikdo, kdo by tyto knihy a kulturní hodnoty zachoval. Tehdy se ovšem nedělaly domovní prohlídky a takové razie, jaké se dělají v současnosti, a proto stačilo schovat knihy v bytech. A totéž platí i o historických dokumentech, jejichž odesílání jsem prý zprostředkovávala.

I pohled na historii a hodnocení historických událostí se mění, a jeden a tentýž dokument je interpretován rozdílně. Řada mých bývalých kolegů-historiků pracovala v „Barnabítkách“ na revizi „procesu se Slánským a jeho spikleneckým centrem“. První rehabilitace popravených byla provedena již za pět let po exekuci; další, celková rehabilitace za 10 let od doby, kdy prokurátor Josef Urválek – v této budově – vyzýval senát k vynesení nejvyššího tzv. spravedlivého rozsudku nad „zrádci socialismu a dělnické třídy, zaprodanými americkým imperialistům“. Skoro stejnými slovy psal o nás (jako o „krtcích žeroucích jidášskou polévku“) i redaktor Jiří Hečko v *Rudém právu* letos v červenci. Patrně se od 50. let jinému novinářskému slangu nenaučil. Jak rád byl určitě soudruh prezident Gustáv Husák, že se zachovaly dokumenty, z nichž vyplynulo, že byl protiprávně odsouzen. I z tohoto důvodu je dobré, když někdo někde uchová dokumenty o určité době.

Podle § 98 (o podvracení republiky), dle kterého nás soudíte, musí být prokázáno, že čin, který byl spáchán, byl motivován nepřátelstvím k socialistickému zřízení. Svým dosavadním životem a prací jsem určitě prokázala, že jsem se snažila vždy prosazovat rozumné, pozitivní, lidsky cenné hodnoty v socialismu. Chápeme-li socialismus jako světové

hnutí proletariátu – a tím také je –, pak moje činnost určitě nenarušovala socialismus, neboť konfrontace myšlenek, kritéria, kritika, uchování a výměna kulturních hodnot jedine přispívá k rozvoji socialismu, který se přece vyvíjí. Socialismus nemůžeme chápat jen jako právě dnes zde v Československu utilitárně interpretovanou variantu této ideologie. Socialismu určitě neškodí, seznámí-li se pár set lidí i s jiným socialistickým názorem. A nic jiného než to, že jsem napomohla výměně myšlenek mezi lidmi, jsem neudělala. To, co jsem dělala, se v této zemi dělalo vždy, jen s tím rozdílem, že dříve se vozily knížky, které zde byly zakázány, na žebříňáku pod senem třeba ze Žitavy, a dnes se vozí v peugeotu z Londýna či z Paříže. Je to jen věc technického pokroku, podstata této činnosti zůstává stále stejná. Bohužel, zůstávají stejné i důvody, pro které se musí knížky tajně vozit a tajně vyvážet. A to je smutné. I v tom by měl být pokrok.

Na svou obhajobu bych chtěla uvést již jen poslední argument. Dle profese jsem socioložka a vím, že podle Gaussovy křivky jsou určité jevy ve společnosti stabilně rozdělené, že existuje konstantní počet lidí určitého druhu. V každé společnosti je určité procento debilů, géniů, kriminálních živlů, prostitutek, ale i lidí nesouhlasících, protestujících, tedy moderním výrazem disidentů. Ve všech učebnicích sociologie se dovíme, že chybí-li někde určitá skupina, svědčí to buď o deformaci systému, o tom, že v té které zemi jsou nenormální poměry – např. totalitní režim –, nebo tam mají špatnou statistiku, nedostatečnou evidenci či neschopnou policii, nebo že v tom kterém státě je snaha zkreslit před veřejností skutečnost. Pokud by se v Československu nevyskytovali lidé kritizující politický režim a produkující poněkud odlišný typ kulturních hodnot, znamenalo by to, že buď je zde tak ostrý totalitní režim a policejní dohled, že se všichni lidé bojí a nedovolí si ani se projevit, nebo že lidé z tohoto národa nejsou zcela normální a všichni „jenom souhlasí“. Dosud totiž nikdy neexistoval společenský systém, s nímž by všichni lidé jen souhlasili a jen ho chválili. Takový režim by byl podle marxistického pojetí dějin odsouzen ke stagnaci a zániku, neboť by v něm chyběl rozpor jako „princip změny a vývoje“.

Svou činností, za niž jsem nyní soužena, jsem tedy vlastně přispěla k dobré mezinárodní pověsti československého státu, neboť tím se nepřímou dokázalo, že zde 1. není totalitní politický režim, v němž by si nikdo netroufl se ozvat, 2. že Bezpečnost je schopná a občas něco objeví, 3. politické vedení je tak silné, že si to dovolí přiznat, 4. český národ se skládá z normálních, v názorech se diferencujících lidí.

Takže jsem vlastně svou činností přispěla k tomu, že ani Československo, ani náš národ není možno považovat za patologickou společnost. A to by mně mělo být přičteno k dobru.

Dopis přátelům k výročí Franze Kafky

Jiřina Šiklová, 17. 6. 1935
Věžnice č. 1 Ruzyně
PÚ 614/09
161 02

8. 11. 1981

Milí přátelé,

nezlobte se, že zatímco já se nečinně flákám v kriminále, vybízím vás k práci a připomínám, co byste měli udělat. Vzpomněla jsem si, že v červenci 1983 si budeme připomínat sté výročí narození Franze Kafky. Současně to bude i dvacet let od první kafkovské konference v Liblicích, jíž prý začal obrodny proces. Nezapomněli jste na to?

Současný režim a současný svaz spisovatelů asi nebude vzpomínat těchto výročí, a bude-li, určitě odlišně než my. Přitom ve světě jistě vyjdou k tomuto stému výročí narození Franze Kafky desítky fundovaných knih a bude se konat řada konferencí, jichž se, pochopitelně, žádný z nás nezúčastní. A přece bychom měli přispět k tomuto výročí, měli bychom vydat, či spíše na stroji přepsat příspěvky těch, kteří zde nemohou oficiálně publikovat a přesto chtějí a mají co říci k současné kultuře. Měli bychom vytvořit sborník, jímž bychom vzpomenuli nejen Franze Kafky jako spisovatele, ale dotkli se i významu diskusí o něm pro probíjování svobodnějšího přístupu k umění a literatuře v šedesátých letech.

Konference o Kafkovi (konaná tehdy v Liblicích), jíž bylo prolomeno mnoholeté mlčení kolem tohoto spisovatele, byla odstraněním dalšího tabu nejen v literatuře, ale i v tehdejší kulturní politice, byla uvolněním, jež významně zasáhlo i jiné oblasti.

Dnes se opětně zde Kafka nikomu nehodí, současný režim o něm opětně mlčí a mladá generace ho opětně nezná a nemá ani možnost se o něm něco dozvědět. A to trvá i přesto (či právě proto?), že Praha osmdesátých let je městem Franze Kafky snad ještě více, než tomu bylo dříve. Franz Kafka je pro naši současnost vrcholně aktuální a jeho dílo není „exkluzivní“ četbou pro intelektuály.

Vzpomínám si, jak jsem se v roce 1958 v Sopotech v Polsku náhodou setkala s polským historikem Jozefem Lewandovským. Mluvili jsme také o Kafkovi a on říkal, že v Polsku v těch letech vychází znovu celé Kafkovo dílo v devadesátitisícovém nákladu a je hned rozebráno. Nevěřila jsem, že by opravdu tolik lidí mohlo mít zájem o tohoto komplikovaného spisovatele, jehož dílo je plné jinotajů a symbolů. Obvinila jsem tehdy Poláky *en block* z nenormálnosti či z literárního snobismu. Jozef Lewandovski, který dnes, myslím, vydává v Paříži Anex, své krajany hájil a tvrdil, že národ, který prožil tolik politických převratů, při nichž nikdo nevěděl, kým a proč je vlastně souzen, pronásledován či fyzicky likvidován, chápe Franze Kafku úplně jinak, než ho chápeme asi my, tedy moje, tehdy ještě hodně zelená generace. „To, co u vás v Československu postihlo v padesátých letech poměrně úzkou vrstvu lidí, to byl pro nás, pro Poláky, masový zážitek,“ říkal Jozef Lewandovski. „Problematika Kafkova *Procesu* je pro Poláky literárním zobrazením situace, kterou většina zná z vlastního prožitku. To není, bohužel, vyabstrahovaná fikce.“ A pak nám, tehdy ještě vysokoškolákům, vypravoval o historii a likvidaci různých skupin odboje, o Katynu, o nejasnostech v ilegálních organizacích, o popravách, o varšavském povstání, i o falšování dějin a tehdy aktuálních diskusích.

Když si dnes, speciálně zde v Ruzyni, ve vazbě, vzpomínám na Kafkovy romány, zvláště na nejslavnější dva, na jeho *Zámek* a *Proces*, tak mám dojem, že Kafka byl realistický

spisovatel, proti němuž je Balzac symbolista. Kolik jen já tu za tu dobu „potkala“ zeměměřičů K. či Josefů K. pátrajících, proč byli povoláni, proč byli obviněni, v čem je jejich vina a proč se s nimi nikdo nebaví! Tito dnešní, „ruzyňští K.“ píší, odvolávají se, píší a znovu píší a stále marně. Týdny, měsíce, ba i roky čekají na vyřešení „svého případu“. Chtějí vědět, proč se s nimi nejedná, chtějí se podobně jako Josef K. hájit, chtějí stát před tribunálem a ospravedlnit se či alespoň pochopit svoji vinu. Píší na „Zámek“, na nejvyšší místa, a jejich zoufalé dopisy a stížnosti jsou stále dávány k vyřízení těm nejnižším úředníkům, kteří jim zasílají nic neříkající cyklostylované přípisy a oznámení, že jejich dopis-stížnost obdrželi a postoupili k vyřízení. Všichni sice vědí, že na Zámku je panstvo, že se tam svítí a snad i vládne, že jsou tam lidé, kteří „by mohli“, ale jen málokdo ty lidi skutečně kdy spatřil. Protestujete-li, opět se dostanete do rukou těch „nepatrných dole“, ani „Klammův kočár“ nezahlednete! Jen vás ještě odsuzují za vaši troufalost, za supliku, jíž jste si dovolili obtěžovat a upozornit, podobně jako zeměměřič K., na přípis, jenž vám oni sami kdysi poslali.

Kolik lidí zde marně pátrá, podobně jako v Kafkově *Trestanecké kolonii*, jaký význam má trest, jenž je do nich „vrván“, čím je to poznamenává, jaký vyšší záměr je tím sledován a realizován! Nu a Franz Kafka tuto myšlenku, která nás zde i v civilu každého občas napadá, vezme „doslova“ a do detailů popíše mechanismus stroje, který opravdu vrývá či vpichuje do kůže obviněného, čím se provinil. Obviněný sleduje a cítí, co se mu vrývá do kůže a s bolestí i zvědavostí a rozechvělým napětím se snaží pochopit, co mu to tam vlastně píší na záda. A obsluhovač stroje v povídce *Trestanecká kolonie* vysvětluje, že obvykle se obviněný dozví a pochopí důvody svého zatčení, až když je již tak propíchnán, že současně s tímto poznáním končí i svůj život. Není to dost realistické?

Já se naštěstí nemusím ptát, proč a za co jsem tady, ale přesto, podobně jako v Kafkově *Procesu* nevím, kdy ten proces zde bude, dle jakých zrovna platných zákonů nás budou soudit a kdy a kdo rozhodne, zda již „smíme vstoupit do soudní síně“.

A Kafkovo *Doupě* tu našinec a vy v civilu občas asi také prožívá každý den. Každý den se v tomto světě a století upevňujeme, úzkostlivě střežíme, zda se nerozšiřují skulinky, jimiž by nám vniklo na naše nejcitlivější místo (na naše měkké, zranitelné břicho) to nebezpečí, které je rozprostřeno všude kolem nás. A když je náhodou na chodbě klid, nikdo neřve, nekouká špehýrkou ve dveřích, člověk se choulí do sebe sama, podobně jako ten nedefinovaný tvor v Kafkově *Doupěti*, a snaží se intenzivně prožít své teplo, momentální pocit bezpečí, okamžik klidu či dokonce štěstí.

Nemám zde, pochopitelně, sborník z konference v Liblicích o Kafkovi, nevím, co tam přesně říkal „Vorreiter“ plíživé kontrarevoluce Eduard Goldstücker, ani Karel Kosík, ale určitě si vzpomínám, že tehdejšímu vedení velmi vadilo, že někdo vůbec upozornil na tuto tematiku a tím detabuizoval určitou problematiku nejen v literatuře, ale i v ostatním životě.

Snad tohle všechno, tyto paralely i tyto nedávné historické konsekvence by měly být v kafkovském sborníku, který by vyšel v samizdatu. Tuto část o působení Kafkova díla na společnost za nás totiž nemohou napsat ani ti nejerudovanější kafkologové v Paříži, Vídni či Tel-Avivu. To může vzniknout jedině tady, v Praze, v Kafkově městě a rodišti.

I když samizdat je operativnější než oficiální nakladatelství, měl by být tento sborník alespoň do roka a do dne hotov tak, aby případně něco z něho mohlo být zasláno na některé konference či zařazeno do sborníků, které vyjdou k tomuto výročí ve světě. A tak se, milí přátelé tam venku, nezlobte a dejte se do toho, rok a půl, to je česky řečeno „tak akorát“.

Krásnou pusou
Jiřina

Stížnost a žádost o vyšetření

Městská prokuratura pro území hl. města Prahy
120 00 Praha 2, Lidových milicí 13
k rukám JUDr. F. Kubáta

V Praze dne 29. 11. 1988

Věc: Stížnost a žádost o přezkoumání postupu dvou mužů (údajně orgánů činných v trestním řízení a prohlašujících se za pracovníky kontrarozvědky) ve věci vyšetřování, vyslýchání a sledování PhDr. Šiklové Jiřiny ve dnech 27. října až 13. listopadu 1988.

Vážený pane prokurátore,

podávám k Vaším rukám stížnost a žádost o přezkoumání postupu dvou vysokých mužů, asi čtyřicetiletých (jeden je černovlasý, druhý nahnědlý blondák, lehký exophtalmus, modré oči), kteří dne 27. října [1988] v 5 hod. ráno vstoupili spolu s dalšími osobami a jedním uniformovaným členem SNB do mého bytu v Klimentské ul. č. 17, čp. 2065, aby provedli domovní prohlídku na podkladě vyšetřování dle § 100 odst. 1 tr[estního] zákona „o pobuřování“. Po poučení dle ustanovení § 78, odst. 1 trestního řádu jsem vydala věci důležité pro trestní řízení. Zabavené věci však vůbec nesouvisely s činností, kvůli níž jsem údajně byla vyšetřována. Protokol o této domovní prohlídce a odebrání věci byl se

mnou sepsán téhož dne v Bartolomějské ul. č. 4 na odboru vyšetřování StB, č. protokolu ČSV 757/88, a měl celkem 43 položek. Při domovní prohlídce byli a protokol o vydání věci podepsali vyšetřovatelé StB por. Samšiňák Milan, kpt. Kuklová Anna a přítomní prohlídce byli (vedle jiných osob) dle protokolu nadstrážmistr Martin Melč a major Milan Holoubek a nadporučík Jirí Krista, o nichž se domnívám, že snad jsou totožní s dvěma muži, kteří mne v dalších dnech vyšetřovali a sledovali a proti nimž podávám tuto stížnost. Soudím, že se jedná o majora Milana Holoubka a nadpor. Jirího Kristu, z toho, že o sobě později řekli, že se jmenují „Milan a Jirka“. Je to však pouze moje domněnka, je pravděpodobné, že se jmenují jinak.

Tito dva muži, „Milan a Jirka“, kteří dne 27. 10. v 5 hod. ráno *jako první* vstoupili do mého bytu, o sobě prohlásili, že jsou od kontrarozvědky, a věnovali mi svou intenzivní pozornost až do 13. 11. do 22. 00.

Během této doby jsem byla dvakrát 48 hod. v CPZ [Cela předběžného zadržení] v Ruzyni a dva celé dny vyslýchána v kasárnách SNB MV na Míčáncích, jednou v Bartolomějské ulici a 10. 11. na stanici SNB v Benediktské ul. Celkem 7 dnů výslechů (4 dny na CPZ), výslechy večer a doprovázení a sledování ve dnech 3., 4., 7., 8., 11., 13. listopadu. Vzhledem k tomu, že až do této chvíle nebylo proti mně vzneseno obvinění, domnívám se, že toto omezování mé osobní svobody se neslučuje s naším právním řádem a že se nepostupovalo dle § 76 odst. 4, tj. nebyla jsem jako osoba zadržená odevzdána prokurátorovi, ani mně nebylo umožněno se spojit s obhájcem dle § 33 tr[estního] ř[ádu].

Během této doby se výše zmínění dva muži „Milan a Jirka“ dopustili celé řady dalších činů, jež se nesrovnávají s ustanoveními tr. ř. a se zásadami v něm zakotvenými. Tito dva muži, kteří mne vyslýchali prý dle zákona 40/74 Sb. o SNB „o podání vysvětlení“, jednali takto:

1. *Vyhrožovali* mně § 98, vazbou a odsouzením, aniž bylo proti mně vzneseno obvinění dle § 163 tr. ř. Sdělili mi, že jsou od kontrarozvědky, že se jim nejedná o lidi v ČSSR, ale že chtějí

znát moje styky s lidmi ze zahraničí a s emigranty, a odmítu-li s nimi spolupracovat:

a) že mne existenčně znemožní,

b) budou postiženy moje děti,

c) budu propuštěna ze zaměstnání a nikde mne nepřijmou

d) že mne tak pomluví mezi mými přáteli z Ch 77 a z nezávislých iniciativ, že každý, kdo mne potká, si přede mnou odplivne,

e) že mne někdo přepadne na ulici a zmlátí.

Tímto muži vydávající se za pracovníky kontrarozvědky nepostupovali podle § 91, konkrétně podle věty: „K výpovědi nebo k doznání nesmí být obviněný žádným způsobem donucován a při výslechu je nutno šetřit jeho osobnosti“. Vzhledem k tomu, že mi tito dva muži vyhrožovali, že mne někdo přepadne a zmlátí, obracím se na Vás s žádostí o ochranu.

Spolupráci s kontrarozvědkou jsem odmítla a odmítla jsem s nimi sepsat *jakýkoliv protokol a cokoliv podepsat*.

Ve výše uvedených dnech mě tito dva muži opakovaně sledovali při cestě do práce a z práce, vstupovali do mé místnosti ve FTN [Fakultní nemocnici], odváželi mě do kasáren MV na Míčánkách k výslechům bez náležitého předvolání dle § 90 odst. 2, vstupovali do mého bytu, a když jsem odmítla s nimi jet či odmítla jejich „navštěvu“, vyhrožovali, že mne k výslechu odvezou. Cílem jejich pobytu v mém bytě a v domě bylo zjistit osoby, které mne navštěvují či miní navštívit, neboť jsem jim *odmítla dát pro ně uspokojiví vysvětlení* k poznámkám a značkám, které jsem měla v diáři. Svědkem jejich pobytu v mém bytě a „čekání na návštěvníky“ může být mimo jiné např. Bohumír Janát, který mne navštívil 8. 11. večer a viděl, že za mnou stojí vysoký muž, jehož jsem mu představila jako člena kontrarozvědky „Jirku“.

V noci z 31. 10. a v dalších dnech seděli na schodech před mým bytem tři muži a další byli na ulici a v autě před domem, a i v následujících dnech mne viditelně hlídali. Svědkem těchto scén jsou nájemníci z domu, přátelé, kteří mne přišli navštívit (mohu uvést i jménem).

Dne 13. listopadu, kdy opětně večer vstoupili do mého bytu, jsem jim oznámila, že budou-li v takovémto psychickém

nátlaku pokračovat, že toto vyhrožování a vydírání ohlásím svým přátelům, a ti to oznámí do ciziny. Řekli mi, abych to nedělala, že nejpozději do 14 dnů určitě budu předvolána na StB v Bartolomějské ul., kde mi mnohé věci u mne zabavené budou vráceny. Od toho dne, tj. od 13. 11., od 22.00, nejsem viditelně sledována ani omezována na svobodě těmito muži.

Ale již ve dnech následujících tito muži začali uskutečňovat své hrozby, jimiž mně vyhrožovali v prvních dnech. Dne 15. 11. jsem byla vyzvána přednostou pracoviště, abych rozvázala pracovní poměr, neboť opakované vstupy pracovníků kontra-rozvědky narušují klid práce, takže jsem musela dát okamžitě dvouměsíční výpověď a budu od 21. 1. 1989 bez místa.

Dne 14. 11. nebo 15. 11. vstoupili do bytu paní Anny Marvanové, Praha 3, Jeseniova 2, pracovníci StB a přehrávali jí magnetofonový záznam *prý s výpovědí dr. Šiklové* proti ní. Paní Marvanová nepotvrdila, že by poznala můj hlas, navíc jako bývalá pracovnice Čs. rozhlasu jim řekla, že je snadné zkreslit obsah nahrávky.

Vy, pane prokurátore, i já víme, že vhodným sestřihem záznamu z magnetofonového pásku se dá změnit snadno obsah sdělení, a proto tento způsob je jako právní doklad ve všech státech považován za nepřijatelný. Během těchto výslechů jsem nikdy neviděla na stole magnetofon, a na můj opakovaný dotaz, zda rozhovory se mnou jsou natáčeny, mě vyšetřovatelé „Milan a Jirka“ opakovaně ujistili, že toto nečiní, neboť i oni vědí, že záznam z magnetofonového pásku není právním důkazem. Výše uvedení neznámí muži tímto porušili ustanovení § 11 občanského zákona o ochraně osobnosti. Při výsleších mně tvrdili, že mají videozáznamy o mém styku s různými zahraničními příslušníky, ale přestože jsem opakovaně je žádala, aby mi tyto videozáznamy ukázali, nikdy mně je nepromítli. Jednalo se tedy opět o vydírání a vyhrožování z jejich strany. Proto považuji přehrávání tzv. mých výpovědí za snahu StB:

a) *zasít nedůvěru* mezi lidmi v ČSSR, kteří se podílejí na nezávislých aktivitách,

b) za snahu *diskreditovat* moji osobu za to, že jsem odmítla spolupráci,

c) konstruováním kontaktů se zahraničím chtějí *interpretovat* jakoukoliv zde vzniklou neoficiální občanskou aktivitu jako akci iniciovanou ze zahraničí a odtamtud podněcovanou a financovanou, jako by lidé v ČSSR neviděli sami realitu a nedovedli samostatně myslet.

V době, kdy vláda naší republiky se snaží získat hospodářskou pomoc a půjčky ze Západu, navázat další kulturní kontakty a prokázat, že i u nás probíhá tzv. „glasnost a perestrojka“, poškozují dle mého názoru výše uvedení muži „Milan a Jirka“ svým postupem tuto politiku.

Důvodně se proto domnívám, že výše uvedení muži „Milan a Jirka“, když nezískali ode mne protokol, [závazek ke] spolupráci ani uspokojivou odpověď na různé poznámky a telefonní čísla, plní svoje hrozby; a proto se *bojím o svoji bezpečnost, případně i život.*

2. Výše uvedení muži prováděli prohlídku na pracovišti za nepřítomnosti ředitele FTN MUDr. Nekvindy bez protokolu, a věci zabavené na chalupě mých dětí na Pelhřimovsku dne 28. 10. cca ve 3 hod. ráno nebyly sepsány, zaznamenány, a prohlídka byla dělána bez přítomnosti další osoby.

3. Dne 31. 10. mi odebral jeden z výše uvedených mužů přímo z peněženky 30 DM, převzal je bez potvrzení a ponechal si je. Pokaždé při zadržení kontrolovali tito muži moji kabelku, případně i tašky a kapsy.

Dne 10. 11. v 5.30 při vstupu do mého bytu mi muž jménem „Milan“ prohlédl bez dovolení moji kabelku, odňal mi dopis mého přítele Zbyňka Fišera (v němž mě žádal o 1800 Kčs a o kalhoty v pase 100 cm) a vzal mi i 2000 Kčs, které jsem měla v kabelce. Současně mě žádal, abych mu ukázala, kde mám další peníze, z nichž prý „financuji takovéto lidi“, a když jsem mu předala vkladní knížku na 2% úrok, znějící na jméno J. Šiklová s vkladem 12 600 Kčs, vzal mi ji, aniž mně na to dal potvrzení, a dále mi odňal 36 TK [Tuzexových korun], také bez potvrzení, a ani to nezdůvodnil podloženým obviněním.

Domnívám se, že nebyl žádný důvod k vydání ani odnětí

věci podle § 78, neboť peníze ani vkladní knížka nejsou v mém případě věci důležité pro trestní řízení o pobuřování. Navíc, jak jsem již uvedla, nebylo proti mně vzneseno žádné obvinění.

Jednáním těchto mužů mi vznikla škoda celkem Kčs 14 600, TK 36, DM 30.

4. Výše uvedení muži „Milan a Jirka“ mně *denně kontrolovali poštu*, sami otevírali a *četli jako první dopisy určené mně i vzkazy osob*, které mne navštívily, a za jejich přítomnosti jsem musela otevírat schránku na dopisy – svědkem jsou sousedé a paní poštovní doručovatelka.

5. Tito dva muži mi *vzali klíče od domu* a dosud mi je nevrátili, a mám důvodné podezření, že mají i duplikát klíčů od mého bytu, neboť moje matka uvádí, že jí tam v době mé nepřítomnosti někdo přišel opravit elektřinu apod. Matka je však nemocná, sklerotická (87 let), takže tato informace může být i mylná. Proto považuji za nesmyslné, když se tito dva muži opakovaně vyptávali mé matky (kterou si získali tím, že jí spravili kliku od koupelny, ale i tu špatně, neboť zase již vypadá), kam dává dopisy a vzkazy pro mne, a četli opakovaně záznamy v diáři, kam jí píše, co si má vzít k obědu, kam jdu a kdy se vrátím.

6. Tito výše uvedení muži „Milan a Jirka“ *odmítli ukázat mi své služební průkazy* tak, abych si mohla opsat číslo jejich průkazu, a když jsem je o to opakovaně žádala, tak se mé žádosti smáli, že *prý to není jejich povinností*.

Domnívám se, vážený pane prokurátore, že oba výše uvedení pracovníci prý kontrarozvědky „Milan a Jirka“ překročili svoji pravomoc, zastrašovali mě, vyhrožovali, hrozbami získávali ke spolupráci, diskreditovali mne v zaměstnání, narušili můj zdravotní stav a vzbudili u mne důvodné obavy o moji bezpečnost a život. Vzhledem k tomu, že odmítli ukázat služební průkazy, nepředstavili se, nevím, zda jsou vůbec oprávněni ke všem popsáním zásahům do mého života. Pro všechny tyto jejich zásahy a postupy mohu uvést jmeno-

vitě svědky, osoby, které jejich jednání viděly, a tito lidé jsou ochotni mně dosvědčit tento jejich neoprávněný postup.

Tito muži dle mého názoru jednali v rozporu s právy občana ČSSR, což Vy, jako muž s právním vědomím na nejvyšší úrovni, jistě shledáváte protiprávním.

Žádám proto prokuraturu, aby *přešetřila* a přezkoumala postup zmíněných mužů „Milana a Jirky“ a sdělila mně, zda se svým jednáním neprovinili proti právnímu řádu ČSSR, a aby prokuratura nejpozději do 18. 12. 1988 oznámila České státní spořitelně v Jindřišské ulici, aby zatím zastavila vyplacení peněz z odňaté mi vkladní knížky na 2% úrok, znějící na jméno Jiřina Šiklová a založené dne 18. 3. 1987 se základním vkladem 20 000 Kčs. České státní spořitelně jsem již toto odnětí dne 18. 11. [1988] ohlásila, ale je nutné, aby dostali ještě od soudu soudní příkaz, nebo aby mi byla vkladní knížka do té doby vrácena.

Ve výše uvedených dnech jsem byla také vyslýchána dne 27. 10. k položkám domovní prohlídky por. Samšišákem a kpt. Kuklovou a dne 9. 11. kpt. JUDr. Dubou v Bartolomějské ulici. O těchto dvou výsleších existuje protokol (ČVS 757/88), který jsem podepsala a proti způsobu výsledku těchto vyšetřovatelů StB *nemám námitek*. Podávám však současně (viz příloha) stížnost proti zabavení knih a věcí uvedených v protokolu o vydání věcí ČVS 757/88, neboť jsem byla zadržena dle § 100 odst. 1 tr. zákona o pobuřování v souvislosti s manifestem „Demokracie pro všechny“, a knihy a věci u mne zabavené (např. Patočkovy spisy, kniha o Jakubovi Demlovi, fotografie ze svatby prof. Gordona Skillinga) nesouvisí vůbec s § 100 odst. 1 tr. zákona, a proto mně byly odňaty protiprávně.

Protože jsem byla při výslechu dne 9. 11. vyzvána ke grafologické zkoušce a musela jsem psát nějaký text o výstupu do hor dle diktátu JUDr. Duby, a pak se dvacetkrát podepsat za sebou na předložený mně papír (obojí bylo zaprotokolováno), obávám se, že pracovníci „Milan a Jirka“ *mohou zneužít* i této grafologické zkoušky k mému případnému obvinění.

Upozorňuji Vás, pane prokurátore, *včas* i na tuto skutečnost a prosím Vás o *přešetření a přezkoumání* postupu výše

uvedených mužů „Milana a Jirky“, kteří se představují jako pracovníci kontrarozvědky, a prosím Vás o ochranu a vyjádření.

S pozdravem
PhDr. Jiřina Šiklová, CSc.
Praha 1, Klimentská 17

P.S. Kopii tohoto dopisu-stížnosti zasílám i kpt. JUDr. Dubovi z StB MV v Bartolomějské ulici a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, členu Ligy pro lidská práva a Helsinskému výboru v ČSSR.

Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu

Jiřina Šiklová

V rozhovorech se zahraničními přáteli se skoro vždy dostaneme do stadia, kdy musím napřed vysvětlovat, že řada pojmů, které sice stejně znějí a stejně se u nás i na Západě překládají, mají zcela odlišný obsah. Pak obvykle nastane okamžik, kdy se můj návštěvník zeptá: „A co na to říkají u vás komunisté? Jaký je názor odborářů?“ Odpovídám, že obvykle si myslí totéž, co tzv. disidenti, a že i mnozí funkcionáři KSČ si vykládají stejné politické vtipy a hubují na neschopnost a korupci našeho vedení.

Odborníci, žurnalisté, umělci, spisovatelé a vůbec lidé zabývající se politikou a zajímající se o ni se v Československu neodlišují ani tak mírou znalostí, ani hodnocením faktů, ale především morálním postojem a odvahou (či kalkulací), zda a kdy a zda vůbec mají své názory vyjádřit. Tento postoj je rozlišuje mnohem více než fakt, zda mají stranickou legitimaci v kapse. „Jsou tito lidé reakční, nebo pokrokoví? Jsou pravičáci, nebo patří k levici?“ ptá se můj návštěvník a já si zoufám. Dokazuji svému příteli ze Západu, že obecná terminologie převzatá ze zasedání francouzského Konventu, z Cromwellova parlamentu nebo z carské Dumy je v současnosti nepo-

užitelná v zemích východní Evropy bez dalšího komentáře a vysvětlivek.

Tyto pojmy jsou u nás „vyprázdněny“, „vymrskány“ reputujícími revolucemi, pseudorevolucemi, státními převraty, jejich apologetikou a střídáním stadií tzv. revoluce, reakce, obrody, normalizace a opět reakce či opozice a zase normalizace nebo reformace.

„Tím chcete říci, že kritičtí členové KSČ mají stejné politické názory jako nestraníci či lidé z KSČ vyloučení? Tak proč jsou tedy v KSČ, proč se nehlásí rovnou k disidentům?“ dotírá můj, mým výkladem neuspokojený a neuspokojitelný návštěvník. „Tak tedy od Adama,“ říkám a znovu (již po kolikáté?!) vysvětluji, že se stýkám s mnoha členy KSČ, ale osobně neznám žádného přesvědčeného komunistu; že naprostá většina lidí dnes není v KSČ z přesvědčení (nejsou to marxisté ani revolucionáři), ale z prospěchu nebo alespoň proto, že jsou to lidé povahou konformní a poslušní, kteří chtějí „mít klid“ a kteří právě proto, že nemají vyhraněný názor, zůstali v KSČ, nechali se „prověřit“ nebo se báli odmítnout, když je vyzvali ke vstupu do strany. Je opravdu těžké být přesvědčeným stoupencem komunistické ideologie a marxisticko-leninské filozofie, když tato ideologie a celá historie hnutí byla opakovaně přehodnocena a rozdílně interpretována. Proto se řadoví členové KSČ neodlišují od ostatních svými názory a revolučním přesvědčením, ale svými povahovými rysy. Jsou to lidé, kteří chtějí mít klid a zaručený i usnadněný pracovní postup, chtějí se podílet na relativních výhodách preferované minority, nechtějí mít komplikace v životě, jsou programově oportunní. Proto jsou neradi, když je stranický „establishment“, tedy funkcionáři KSČ, nutí jasně se vyjádřit, přijmout spoluodpovědnost třeba jen za negativní kádrový posudek na jejich spolupracovníka. Takováto rozhodnutí by i členové KSČ nejraději přenechali těm, kteří „jsou za to placeni“, tj. funkcionářům, členům Bezpečnosti, Státní bezpečnosti apod.

Návštěvník je opět zmaten. Je to sociolog, očekává ode mne vedle politického určení stran a skupin jejich vymezení dle sociálního statutu, jejich třídní určení či jinou, obecně přijímanou stratifikaci podle profesí, příjmů, vzdělání apod.

Ale to opět nejde! Při vymezování skupin si proto pomáháme nejčastěji převzatými termíny, jimž dáváme vlastní, neopakovatelný, pro dnešek a naši současnost specifický význam.

Zcela jasně vymezené svým postojem i sociálním zařazením jsou u nás pouze dvě skupiny: současní držitelé moci, neboli jak my říkáme „socialistický establishment“, a „disidenti“ čili opozice. „Socialistický establishment“ tvoří straničtí a vládní funkcionáři centrálního a krajského formátu, vyšší byrokracie, členové StB, SNB, vysocí vojenští hodnostáři, ministři, jejich náměstkové, tajemníci KSČ, vedoucí redaktoři, ředitelé podniků, soudci... Tito lidé jsou nerozlučně spjati a současně kompromitováni současným politickým systémem tak, že ani nemohou změnit svoji pozici: tvoří stávající decizní centrum, a s ním i padají.

Druhou jasně vymezenou skupinu tvoří tzv. disidenti, sumárně řečeno opozice – lidé, kteří již před lety jasně projevíli slovy i činy svůj postoj, odmítající politiku stranického establishmentu. Tito lidé *také* již nemají možnost měnit své postavení ani ustoupit či přestoupit.

Tyto dvě skupiny jsou sice obě relativně nepočetné, ale jsou politicky obě aktivní, vědomé si i rizika vyplývajícího z jednoznačné volby, a není třeba je přesvědčovat a získávat. Těm je to jasné. Jsou to minority, profilující jeden a druhý pól československého politického života. Mezi nimi se nachází, tak jako v každém státě, „mlčící většina“, převážně konzumně orientovaná a o politiku se nezajímající, a lidé z tzv. šedé zóny, o kterých zde chci psát.

Termín šedá zóna snad poprvé použili v tomto smyslu v oboru historiografie v článku České dějepiscectví včera, dnes a zítra v samizdatovém časopise *Historické studie*¹⁾ autoři píšící pod pseudonymy R. Prokop, L. Sádecký a K. Bína k označení historiků, kteří zůstali „ve struktuře“, tedy ve vědeckých ústavech a na vysokých školách, a přesto zůstali ve spojení se svými bývalými kolegy, vyloučenými při čistkách po roce

1) PROKOP, RUDOLF – SÁDECKÝ, LADISLAV – BÍNA, KAREL: České dějepiscectví včera, dnes a zítra, *Historické studie*, roč. 11, č. 22, leden 1988.

1968, a kteří byli ochotni se s nimi stýkat, diskutovat a případně jim i vypomáhat.

Dnes tímto termínem označujeme mnohem širší skupinu lidí; skupinu, která má a zvláště bude mít nesmírný význam při dalších předpokládaných změnách této společnosti. Lidé ze šedé zóny totiž jsou a mohou být partnerem nejen disidentů (tedy opozice), ale – dle mého názoru – i tím, kdo převezme vedení této společnosti. Lidé v šedé zóně jsou převážně kvalifikovaní, odborně erudovaní; jsou to dobří pracovníci, kvalifikovaní dělníci. Právě proto brzo viděli chyby socialistického systému a hlavně nemuseli „podpírat“ svou pracovní kariéru stranickou legitimací či jinými politickými funkcemi. Věděli, že se užijí i *jenom* poctivou prací, a proto snáze odo-
lávali nabídkám i tlaku ze strany establishmentu. A protože se jen minimálně politicky angažovali, měli i více času na své vlastní vzdělávání odborné i obecné. Proto právě dnes nejlepší odborníci v Československu patří do šedé zóny.

Proč zrovna barva šedá a proč označení „zóna“? I barvy mají v dnešním světě jasnou a srozumitelnou symboliku. V době Stendhalově bylo každému jasné, co znamená barva „červená“ a „černá“, podobně tak jako my dnes víme, kdo jsou „zele-
ní“, „rudí“ či „hnědí“. Šedá barva je však neurčitá, není ani bílá, ani černá, a poměrně snadno se může změnit v jedno či druhé. Šedá barva je spíše „tak trochu špinavá“. Ano, špinavá. I to určovalo, určuje a bude určovat politické postoje lidí, které do této skupiny zařazujeme. Dojde-li u nás opravdu ke změně politického systému a poměrů, tito lidé nikdy nebudou mít *úplně čisté ruce*, úplně a morálně jasný kredit. Váhavě a neradi, ale přesto spolupracovali s establishmentem a přijímali určité výhody jako odměnu za svou relativní konformitu. Proto se lidé ze šedé zóny, přestože souhlasí s názory disidentů i s politickým uvolňováním stávajících poměrů, současně i bojí, že jim jejich spolupráci v budoucnu někdo vytkne.

A proč mluvíme o zóně? Ani přesně nevím, snad jsme byli ovlivněni kdysi zde slavným filmem ruského režiséra Tarkovského „Stalker“, kde hrdina filmu vodil lidi jako průvodce do záhadné, nikomu nepatřící „tajemné zóny“, kde se „něco dělo“, a tomu, kdo byl vnímavý, se mohlo leccos přihodit.

A skutečně, zatímco ostatní partneři v aréně našeho politického života, tedy establishment, režim, „oni“, či slangem mladých „bolševik“ (čímž se myslí globálně totalitní stát), a disidenti čili opozice, jsou jasní a vyhranění, v šedé zóně se *to podstatné teprve děje*. O ni se svádí a bude svádět boj mezi establishmentem a opozicí. A protože se ekonomická situace zhoršuje a lidé se současně přestávají bát, šedá zóna se i početně zvětšuje. Lidé v šedé zóně jsou dokonce mnohdy rozhořčenější na stávající režim než disidenti, neboť se denně stýkají s establishmentem a přímo i nepřímo se podílejí na fungování totalitního státu. Právě proto, že to dělají a znají fakta a způsoby manipulace s lidmi, o to více je arogance establishmentu osobně uráží. Od disidentů se lidé v šedé zóně liší především postojem, odvahou, nechutí či neschopností konfrontovat se s mocí. Jsou diváky toho, co se děje; diváky, kteří jasně „fandí“ Chartě 77 a jiným nezávislým aktivitám, asi jako když fanouškové fandí svému oblíbenému mužstvu. Sami ale nehrají, nejsou na hřišti, jsou pouze v hledišti. Fandí a občas i hlasitě volají a viditelně tleskají. A to je hodně: skandovat, fandit, pomáhat i tleskat!

Disidenti, zahledění někdy až příliš do vlastní odvahy, si toho občas málo váží, málo tyto fanoušky oceňují, což je dle mého názoru škoda a chyba!! Vždyť většina obyvatelstva na ten stadión vůbec nejde a ani neví, *kde se hraje, a nechce to vědět*.

Skupinu, kterou nazývám šedou zónou, bych správně měla stratifikovat i sociálním statutem, třídní příslušností, profesí, politickým programem nebo alespoň zájmovou oblastí. Ale to je také nemožné. Šedá zóna je skoro u každé vyhraněné sociální, zájmové či profesionální skupiny. Znam dokonce pár lidí patřících do šedé zóny kolem redakcí ústředních časopisů, kolem lidí z ekonomických ústavů, ministerstev, kolem filmu, divadla, mezi právníky a soudci. Lidé ze šedé zóny nemají vlastní program, vyznání ani specifické cíle, často jsou otevřenější vůči disidentům než vůči sobě navzájem. Formálně jsou začleněni do „struktury“, víceméně plní požadavky i kritéria kladená totalitním státem na kádry; politickými postoji se však řadí k opozici a ji považují za svoji referenční skupinu.

Třídní kritéria jsou v Československu a patrně i v jiných východoevropských zemích také smazána opakovanou restrukturalizací. Mezi dělníky najdete dnes stejně tak bývalé univerzitní učitele jako bývalé politiky a novináře, a naopak. Životní úroveň patří příslušníci šedé zóny k dobrému středu, nemají privilegia vysokých stranických funkcionářů vzbuzující závist, averzi, ale ani nouzi. Oni i jejich děti většinou bez obtíží proplovají úskalími různých prověrek, získávají přiměřené vzdělání, přiměřený (nepříliš závratný) úspěch, uspokojivé pracovní zařazení. Na závratnou kariéru neaspírají. Kdyby toho chtěli dosáhnout, museli by opustit šedou zónu své profese a postavení a vstoupit buď do KSČ, nebo se výrazněji angažovat „pro bolševika“, tedy pro režim. Na to jsou příliš čestní a příliš bázlivi. Na to nemají ani pozitivní, ani negativní povahové rysy, nutné pro opozici nebo pro kariéristickou konformitu. Lidé ze šedé zóny nejsou lhodostejní, nejsou to cynici, spíše vyznávají tradiční a historicky ověřené individuální hodnoty, s nimiž již přišla před dvěma sty lety francouzská revoluce.

Zastávají různá funkční místa, zachovávají formálně politické rituály, a tím více se pak za toto své ponižování a sebeponižování zlobí na totalitní režim. Jsou zaměstnaní ve struktuře na místech zhruba odpovídajících jejich kvalifikaci, nejsou v „ghettu“, chtějí si zachovat drobné výhody, které režim poskytuje těm, kteří jsou v normě. Současně se snaží do ničeho „nenamočit“, nikomu neškodit, spíše pomáhají lidem pronásledovaným politickým režimem. Proti establishmentu se však neangažují a již tím jsou do jisté míry kompromitováni a ohroženi „z obou stran“ a zatěžují si tím své svědomí a mají i skryté obavy, že bude-li se jednou *zase účtovat* (a tento národ má velké zkušenosti s kádrováním a až masochistickým sebezpytováním), budou i oni obviněni ze spoluúčasti a z kolaborace s establishmentem.

V situaci, kdy nebudou ohroženi a vystaveni příliš silnému mocenskému tlaku, se ale jednoznačně a s přesvědčením postaví na stranu disidentů a budou pak odhodlaně i veřejně zdůvodňovat i prosazovat jak ekonomické reformy, tak lidská práva. Šedá zóna se pak začne odpoutávat od režimu a bude

jeho vysoce erudovaným kritikem. Prostor jim však pro to musí uvolnit či vybojovat disidenti.

Establishment toto nebezpečí rozšíření šedé zóny vždy nejasně tušil, a dnes to jasně ví. Proto již v minulosti čas od času pořádal zastrašovací akce v podobě čistek, pohovorů, prověrek, jednotné evidence pracujících, výměny stranických legitimací apod. V současnosti mají tato zastrašovací tažení formu skandalizování těch lidí, kteří podepsali nějaký manifest, veřejně kritizující establishment, nebo formu surového rozhánění pokojných demonstrací, jako tomu bylo v srpnu 1988, v lednu 1989, v srpnu 1989, v říjnu 1989 atd. Vyhraněné disidenty, kteří již dávno překročili práh konformity, nemůže „bolševik“ již zastrašit, neboť s tím počítají. Apatickou mlčící většinou také nepohne; na čas však tím vždy zastraší právě lidi ze šedé zóny. Příčiny, proč mohli a zůstali tito lidé v šedé zóně, jsou různé a nejsou vždy morálně odsouzeníhodné. A zvláště disidenti by je měli umět pochopit.

V době maximálního politického dění (třeba v letech 1967–69) byli tito lidé na mateřské dovolené, měli přeraženou nohu na extenzi, rozváděli se, měnili byt, byli pohrouženi do svého osobního smutku nebo pracovali někde v zahraničí či v podniku, který náhodně ušel pozornosti establishmentu. Nebyla to tedy vždy jejich osobní volba, ale často jen náhoda, která jim umožnila zůstat ve struktuře a dalších dvacet let být konformní. Určitě obdobně působila náhoda i v opačném případě. Na lidi ze šedé zóny i na disidenty můžeme vztáhnout výrok, který napsal Aldous Huxley ve své knize *Kontrapunkt života*: „Pochybuji, že něco je skutečně náhodné. Všechno, co se přihodí, je v podstatě podobné člověku, kterému se to přihodí... Ale událost se jaksí nevysvětlitelně přizpůsobuje, mění se její jakost, aby se hodila pro povahu každého, s kým souvisí. Je to velké tajemství a paradox.“²⁾ Tento paradox obviňuje, ale i omlouvá.

Zařazení v šedé zóně inhibuje tyto lidi, ale je i radikalizuje, protože establishment, či lidově „oni“, je nutí podílet se

2) HUXLEY, ALDOUS: *Kontrapunkt života*, 2. díl, Praha 1931, s. 102.

i osobními činy na udržování totalitní moci. Establishment se stále snaží z každého udělat svého podílníka, a tím se státní moc zpětně upevňuje, neboť jen ona je pro tyto lidi zárukou, že jejich spolupodílnictví nebude odsouzeno. Pavel Bratinka v článku citovaném v samizdatovém filozofickém časopisu *Paraf*³⁾ z roku 1989 napsal, že právě z této zpětné vazby mezi vykonavateli drobných úkolů a totalitním státem pramení i *regenerace* moci: „Přervat svazek s mocí znamená snašet nejen její hněv, nýbrž i výčitky vzkříšeného osobního vědomí. K takové přeměně Šavla na Pavla je zapotřebí vskutku velké morální síly. Naproti tomu setrvávání ve svazku s mocí nevyžaduje žádnou zvláštní osobní zlobu a vytrvalost ve zlu, ale pouze nedostatek dispozice k mučednictví, což je velmi běžná lidská vlastnost.“

Toto pochopit je pro občany států východní Evropy poměrně snadné. Každý z nás, dříve než překročil určitou hranici, byl alespoň v šedé zóně. Jen ta úplně nejmladší opoziční generace skutečně sama volila své zařazení do disentu.

Paní Hana Jüptnerová učila na střední škole ve Vrchlabí, malém městečku v pohraničí. Jako středoškolská profesorka byla „ve struktuře“ a chtě nechtě musela být relativně poplatná oficiálním požadavkům našeho školství. V důsledku brutálního zásahu policie zemřel ve vězení na jaře r. 1988 Pavel Wonka, kterého osobně znala a velmi si ho vážila. Proto spontánně přednesla krásnou promluvu nad jeho hrobem. Totalitní moc jí to zúčtovala! Školský odbor s ní okamžitě rozvázal pracovní smlouvu a od té doby myje v jedné cukrárně nádobí. V osobním dopise mi o tom napsala: „Jinou práci nedostanu. Režim se snaží mne potrestat za můj projev, ale cožpak již předchozí život s ohnutým hřbetem a na kolenou nebyl sám o sobě trestem?“⁴⁾

V červnu 1989 na jednom shromáždění lektorů v pražském Savarinu promluvil jeden pracovník nakladatelství Odeon (vydavatelství krásné literatury), který tam pracuje již mnoho a mnoho let. Ve svém diskusním příspěvku řekl, že u nás

3) *Paraf*, č. 10, Praha 1989 (v článku Václava Bendy).

4) Z dopisu Hany Jüptnerové, prosinec 1988.

máme vedle oficiálně vydávané české literatury ještě českou literaturu exilovou a literaturu samizdatovou, a že teprve všechny tyto tři literatury *dohromady* tvoří českou literaturu. Měla jsem chuť vstát a arogantně se ho zeptat, proč toto říká teprve až dnes, proč si netroufl již dříve oponovat těm, kteří dávali knihy do stoupy, a že si myslím, že „naskakuje do vlaku“ na poslední chvíli. Ostatní posluchači v sále však nadšeně tleskali. Tuto myšlenku všichni dávno znali, ale byli rádi, že konečně to nahlas řekl „jeden z nich“, že se *i jeden* z té šedé zóny odvážil takto vystoupit. Nadšeně tleskali, jako by tím výrokem *i je* rehabilitoval.

mlčela jsem, nakonec jsem také zatleskala. Nesmím ho „kádrovat“, ale ocenit, vždyť každý z nás má svoji osobní hranici statečnosti a pro něho možné a únosné zátěže. Naším úkolem je přece dnes lidi ze šedé zóny získat, ocenit, a ne je odradit moralizováním, osočováním a štouráním v jejich minulosti.

Nechtějí-li dnešní disidenti zůstat i nadále exkluzivní minoritou, budou muset umět oslovit právě tyto lidi ze šedé zóny a vybídnout je, aby právě oni zaujali řídicí pozice, nyní trochu uvolněné od kádrového stropu a omezení daného nomenklaturou. Proto není vhodné jim připomínat ani jejich drobnou kolaboraci s režimem, ani míru vlastních zásluh, zmařených možností, kariér, utrpení či počet let strávených ve vězení.

Bude to těžké pro obě strany!

Lidé ze šedé zóny budou pro mnohé disidenty těmi největšími konkurenty. Nejsou zcela zkompromitováni a současně měli po celou dobu lepší předpoklady než disidenti k odbornému růstu, k získávání kvalifikace a zkušeností právě v běžném, nedisidentském životě. A *o tento* život přece půjde! Disidenti mají sice morální převahu, ale současně si musí být vědomi, že dvacet let žili či živořili mimo strukturu, převážně v izolaci, bez kontaktu s institucemi a vědeckými ústavami. Svým nuceným vyčleněním ztratili částečně i kontinuitu s „civilním životem“, se svými původními profesemi. A mladí lidé mezi disidenty se odmítli zařadit do struktury právě z odporu k promiskuitě establishmentu. Proto budou mít méně

zkušeností s fungováním „morální společnosti“ než jejich generační vrstevníci. Disidenti sice budou mít i nadále mravní převahu a mravní kredit, ale jejich odborné znalosti, třeba v obchodní sféře či v řízení podniků, budou přinejmenším zastaralé. Tento handicap disidentů se snadno může zdůvodnit těžkými objektivními podmínkami, politickým pronásledováním, diskriminací v zaměstnání, nemožností vystudovat, jezdit za hranice, nutností živit se osmihodinovou fyzickou prací a řadou dalších a dalších faktorů, které nejsou výmluvou, ale přesto nemění tuto skutečnost.

Většina disidentů, až na výjimky v oblasti čisté politiky, svobodných povolání, umění, žurnalistiky, politologie a snad i filozofie, bude méně kvalifikována než lidé a děti ze šedé zóny. Přijmout to a uznat bude určitě těžké. Život každého jedince je podmíněn nejen jeho schopnostmi, ale i možnostmi, vyplývajícími z historických událostí a generačního zařazení.

Před očima mám momentálně svého přítele Jiřího Rumla, kdysi redaktora Čs. rozhlasu a redaktora politického týdeníku *Reportér*, který vycházel před rokem 1968. Nyní Jiří Ruml již dva roky rediguje samizdatový, velmi cenný a oblíbený měsíčník *Lidové noviny*. Když jsme mu nedávno všichni chválili „jeho“ *Lidové noviny*, pokrčil rameny a řekl: „Co je to všechno platné, je mi pětadesát a těch dvacet let života mi nikdo nevrátí zpět.“

Nejen že nevrátí, ale nikdo mu za ta léta nic nedá. Dojde-li v Československu k očekávaným změnám totalitního režimu, disidenti také ztratí mnohé, pro ně cenné hodnoty. Budou to částečně právě ty hodnoty, kvůli nimž oni také volili tuto svou neobvyklou integraci do společnosti. Ztratí svou, zatím samozřejmou jednotu, kohezi, solidaritu, vlastní výjimečnost, mravní převahu, síru pronásledovaných i vyčleněnost, a tím i určitou neodpovědnost za nedostatky politického a společenského dění. Očekávané uvolnění totalitního režimu bude zásahem i do jejich navyklého života. Snažíme-li se otevřít dveře, pak v okamžiku, kdy povolí, ztrácíme zas na čas rovnováhu. Najednou třeba zjistíme, že nejsme tak schopní, jak jsme sami předpokládali. Ghetto disentu bylo i určitou izolací před kritikou. Špatně se kritizuje ten,

do něhož se všeobecně kope a jehož výjimečně tvrdou situaci všichni známe a dovedeme posoudit. V Československu to bude probíhat pravděpodobně tak, jako při každém jiném politickém převratu. Nejvíce získají lidé, kteří stáli stranou, mimo barikády na jedné či na druhé straně, ti, kteří inteligentně vyčkávali, tj. lidé ze šedé zóny. Jim a pro ně a pro nově přicházející generace se otevře prostor vybojovaný angažovaností disidentů.

Z důvodů čisté politicko-taktických považují za vhodné umožnit i těm, kteří ve skutečnosti stáli až skoro na hranici kolaborace s establishmentem, *dobatečně* se k šedé zóně připojit a *dobatečně* za ni schovat svoji minulost. Raději ať se rozšíří ex post šedá zóna, než aby se rozšířily naše vzájemné rekriminace.

Sledují-li současně, spíše intolernantní vyčítání si zásluh a dřívějších chyb mezi našimi krajany v exilu, obávám se, že psychicky těžká doba pro disidenty u nás teprve začíná. O mnohém z toho, co nyní snadno diagnostikujeme jako důsledek neschopnosti establishmentu, zjistíme, že to je průvodní jev každé moderní společnosti. Jen stále proklamovaná a vnucovaná vedoucí úloha KSČ nám umožnila vždy interpretovat mnohé obecné nedostatky, vyskytující se i v demokratické společnosti, jako důsledek chyb zcela konkrétního a personifikovaného stranického aparátu.

Až se zase v Evropě ustálí dnešní rozbourané poměry a my se budeme moci konfrontovat se státy západní Evropy, zjistíme, že jsme velice chudí. I s tímto neblahým dědictvím čtyřicetileté socialistické experimentální devastace země se budeme muset umět vyrovnat. Přijmout to jako fakt, uvědomit si, že všeobecná bída, která nás čeká, vytváří *vždy* vhodné předpoklady pro nové demagogie, nové diktatury. Je obecně známo, že ví-li člověk, co ho čeká a jak bude určitý proces probíhat, snadněji prožívá zátěžové situace, kterým je vystaven. Proto jsem již dnes, snad s předstihem, napsala tento článek pro sebe, své blízké přátele a hlavně pro lidi ze šedé zóny. Současně to považuji za obecný problém, s nímž se budou muset vyrovnat lidé ve všech státech východní Evropy.

Teď si jen přeji, aby se konečně již tato náročná situace v Československu realizovala. Doufám, že jsem tuto úvahu nenapsala *příliš předčasně*.

V Praze, září 1989

Doslov

Potkávám své kolegy – bývalé disidenty – i dnes poměrně často. Všichni jsou pohublí, nachlazení, hodně unavení. Obejmeme se a říkáme si „Zavolej, zastav se, přijď někdy,“ ale víme, že se stejně hned tak nesejdeme, nemáme čas! Dříve jsme ho měli, ale museli jsme se stýkat jen potajmu. Z dnešního pohledu to mělo i svůj půvab.

Všichni máme spoustu práce; přednášíme, schůzujeme, píšeme články, jsme zváni na stovky schůzí, jednání do různých výborů a různých společností. Každý se chce vyjádřit, najít sebe, proklamovat svůj názor, případně se ospravedlnit za desetiletí mlčení a kývání hlavou. A my, disidenti, máme při tom sedět a svou přítomností jaksi potvrzovat konverzi ostatních.

Unavuje to!

„Čert nám byl tohle dlužen, v kotelnách se lépe studovalo,“ volá na mne někdo na eskalátoru, druhý naznačuje prsty „véčko“ (Churchillovo *Victory*) a pak ty prsty honem s úsměvem pokrčí. Véčko je unaveno!

„Kde děláš?“ ptám se Luďka z nezávislého Originálního Videožurnálu, pro který byl mnohokrát pronásledován.

„Stále jsem ještě v kotelně, nechce se mi nikam vnucovat, a navíc, dneska to, co jsme točili my potajmu a po bytech, točí profesionálové veřejně a s celým štábem filmařů a hordou osvětlovačů a zvukařů. Tak topím dál.“

„Já skončila pracovní poměr uklízečky teprve včera a již toho i trochu lituji. Také se mi nechce vnucovat na pracoviště, kde všichni ostatní jsou přijati podle norem nomenklatury.“

Zastavuji taxík a v něm náhodou sedí můj známý, disident,

který nám převážel a rozvážel knihy a vozil členy VONS k soudům. Posteskně si: „Vy půjdete do svých původních profesí, ale já budu teď už jen a jen taxikářem.“

Půjdeme do svých profesí? Vždyť nás tam nechtějí. Jedna pracovnice pověřená řešením případů osob propuštěných z politických důvodů si stěžovala: „Ti z roku 68 chtějí být stále první. Byli první v roce 1968, pak v odchodu z fakulty, první v opozici a teď abychom je zase jako první přijímali zpět.“ A nemyslela to jako vtip.

Znovu se vytvářejí struktury, příležitosti dostávají, tak jako vždycky, především ti, kteří se umějí prosadit i za cenu překročení druhého a bez ohledu na jeho lidské problémy. Schopnost takto jednat však disidenti nikdy neměli. I proto se z nich stali disidenti. Byli tvůrci a iniciátory dramatu, vyslovovali to, co se ostatní báli říci, ještě loni to byli Antigony v mlčících Thébách.

Dnes ale v Thébách každý říká, že bylo správné pohřbít Polyneika a že s tím vždycky souhlasil. Mravní moment vyslovení pravdy je již odkletý, vyslovení pravdy ztrácí svůj etický náboj, je z ní pouhý historický fakt, který nás zajímá, ale nezrušuje... A odborníci znají více a dovedou citovat přesněji než disidenti.

Zařizovala jsem oficiální předání daru pro naše pacienty. Zástupci různých pracovišť, která chtěla přístroj přijmout, se vzájemně osočovali a já se dovídala věci, které jsem ani nechtěla vědět. „Tahle společnost je celá nemocná,“ řekla jsem si, „kamkoliv člověk píchne, tam se provalí hnis.“ Je to ale pochopitelné. Hladoví lidé nepoužívají stříbrný příbor ani ubrousky z damašku. I proto jsme se stali disidenty, abychom se s tímhle nemuseli špinit.

Dřívější vztahy byly jasné jako v pohádce: zlo bylo zlem, dobro dobrem a lidi v opozici – pokud zrovna nebyli zavření – byli těmi nejsvobodnějšími. Hubovali jsme, kritizovali, ale vlastně jsme si svůj život zvolili svým jednáním stejně, jak si ho zvolili ti, kteří mlčeli, podepsali souhlas se vstupem sovětských vojsk, podepsali Antichartu, odváděli desátky komunistické straně. Na rozdíl od nich nemáme nyní výčitky svědomí a možná, že právě tím je rozčilujeme.

Rozpor je i v naší „ideologii havlovštiny“, která hlásá „prosazování nenásilí“, hlásá nemstít a nerevanšovat se, ale snažit se pochopit druhého a porozumět mu a současně vést společnost a řídit ji. Zatímco předchozí mocenská elita neměla nejmenší skrupule a napadala a zavírala lidi i jen za gesto Antigony, nyní využívá každého našeho gesta pohružky k našemu osočování a říká „podívejte se, vždyť jsou stejní“. A my proto, abychom se odlišili od bývalého socialistického establishmentu, máme a musíme všechno prosazovat mravností a odvoláváním se na „vyšší princip“. Mravnost nemá zbraně, mravnost dokonce člověku svazuje i holé ruce. Svazuje je především nám, a proto se zase stahujeme do kouta a do ústraní a nanejvýš píšeme.

Ti, kteří se k nám na poslední chvíli přidali, „ve jménu sametové revoluce“ si hrubě vyřizují své osobní účty a mluví jakoby i ve jménu disidentů a všech poškozených a ani si neuvědomují naše rozpaky nad tímto postupem. Bohužel, měla jsem pravdu. Těžké období pro disidenty teprve začíná.

Leden 1990

Příloha *Reportéra*, č. 2, 1990.

Stručná kronika života Jiřiny Šiklové

- 1935 Přichází na svět 17. června v Praze v Klimentské ulici 17 jako druhé dítě očního lékaře Karla Herolda a učitelky Jarmily Heroldové, roz. Týblové. Její starší bratr Karel se narodil v roce 1931.
- 1953 Skončila maturitou gymnasium v Praze-Žižkově (na Sladkovského náměstí) a začala studovat historii na Filozofické fakultě Karlovy Univerzity.
- 1956 Uzavírá manželství s historikem Zdeňkem Šiklem. Vstupuje do KSČ.
V průběhu studia se zajímá o hebrejštinu a dějiny Židů, zamýšlí psát diplomovou práci z historie českých Židů. Na radu učitelů se však věnuje tématu, které není tabuizováno.
- 1958 Končí studium na FFUK diplomovou prací o Pražské burze a jejím pádu v roce 1873.
- 1960 Po dvouleté praxi ve školství se vrací na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity jako odborná asistentka na katedře filozofie.
Narodí se jí první dítě, dcera Lucie, a v roce 1963 syn Jan.
Přednáší na FFUK dějiny filozofie, podílí se na Dialogickém semináři marxistů a křesťanů, který založil a vedl prof. Milan Machovec.
V těžké době pracuje na své kandidátské práci, zaměřené na dějiny filozofie v meziválečném Československu období, publikuje statě o Emanuelovi Rádlovi, o Pražské sociologické škole.
- 1965 Obhájuje kandidátskou disertaci na téma Akademická YMCA v Československu mezi dvěma světovými válkami.

Současně s tím studuje studentské hnutí za první republiky, což ji přivedlo k zájmu o sociologii mládeže. Podílí se na obnovení oboru sociologie v Československu a přechází na nově zřízenou katedru sociologie. Přednáší sociologii mládeže, dějiny sociologie v Československu, a participuje na výzkumech vysokoškolských studentů.

V druhé polovině šedesátých let připravila habilitační práci o studentském hnutí Hnutí nové levice na Západově. Obhájila ji v docentském řízení na jaře roku 1969. (Práce byla připravena k tisku pod názvem Stoupenci proměn, její publikace však byla znovuzavedenou cenzurou znemožněna.)

- 1968 Angažuje se za reformy v oblasti vysokých škol i ve společnosti, zejména jako členka Vysokoškolského výboru KSČ.
- 1969 V dubnu vystupuje z KSČ.
V rámci normalizačních čistek je zrušena její docentura, je propuštěna z filozofické fakulty a dva roky pracuje v různých manuálních profesích, nejčastěji jako uklízečka.
- 1971 Při rozsáhlé akci Státní bezpečnosti je 31. ledna zadržena na 24 hodin a vyslýchána.
Nastupuje jako sociální pracovnice do geriatrického oddělení Thomayerovy nemocnice v Praze a pracuje až do ledna 1989 u primáře J. A. Trojana. Na tomto pracovišti se může částečně věnovat i sociologii, a to především problémům starých lidí, sociální gerontologii a sociologii zdravotnictví. Podílí se na řadě výzkumů, pod „vypůjčenými“ jmény publikuje populárně vědecké knížky, věnované především starým lidem a vztahům v rodině.
- 1971–1981 Vedle práce v týmu profesora Trojana publikuje články a komentáře v exilových časopisech pod pseudonymy odvozenými z názvů českých řek (Nežárka, Otava, Moldau); tyto pseudonymy používá i v osmdesátých letech.

Podílí se na vybudování a udržování tajných komunikačních kanálů s osobnostmi v našem exilu, zasílá tam nelegálním způsobem rukopisy knih a článků do exilových nakladatelství a časopisů a zpětně přijímá publikace a podílí se na jejich tajné distribuci.

- 1981 V dubnu končí rozvodem manželství se Zdeňkem Šiklem.

V souvislosti s účastí na tajné komunikaci mezi domácí opozicí a zahraničím je v noci ze 7. na 8. května 1981 zatčena a držena ve vazbě v Praze-Ruzyni pro obvinění z trestného činu podvracení republiky v organizované skupině a ve spojení s cizinou (§ 98, odst. 1, 2, lit a, b tr. z.).

- 1982 Pod tlakem ze zahraničí je 22. března 1982 spolu s dalšími třemi obviněnými (Eva Kantůrková, Karel Kyncl, Jan Ruml) propuštěna z vazby. Zbývající tři členové skupiny (Ján Mlynárik, Jiří Ruml, Milan Šimečka) byli propuštěni 27. května 1982.

Začíná její partnerský vztah s lékařem a biochemikem Jiřím Veselým (zemřel v září 2002).

Po propuštění z vazby nastupuje do předchozího zaměstnání u profesora Trojana.

Souběžně s tím pokračuje ve svých tajných aktivitách, obnovuje a postupně rozšiřuje komunikační kanály domácího disentu a nezávislých intelektuálů s jejich partnery a spolupracovníky na Západě.

Pod pseudonymy píše články do exilových časopisů, především do *Listů*

- 1988 Koncem října proti ní zahajuje soustředěnou dvoutýdenní akci jedna ze složek československých zpravodajských služeb.

Prostřednictvím dovedně napsané stížnosti adresované československým úřadům (viz „Stížnost a žádost o vyšetření“ ve Výběru z textů Jiřiny Šiklové) zveřejňuje svou kauzu doma i v zahraničí a dosahuje dílčích úspěchů v soudní při s pisateli nactiutrháčných článků v deníku *Rudé právo*.

- Ztrácí své zaměstnání v Thomayerově nemocnici a od ledna do konce roku 1989 pracuje jako uklízečka.
- 1990 Je spolu s dalšími propuštěnými učiteli opětně pozvána na Filozofickou fakultu UK, je jí nabídnuto místo na katedře sociologie. Místo toho zakládá s využitím zahraničních zkušeností samostatnou katedru sociální práce, která programově navazovala na působení Vysoké školy sociální práce, která byla založena koncem dvacátých let Alicí Masarykovou a po únoru 1948 byla definitivně zrušena.
- 1991–2001 Vede katedru sociální práce na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, přednáší tematiku životního cyklu, sociální gerontologii a problematiku etnických minorit, migrantů, azylantů a metod jejich integrace . Angažuje se v občanském, neziskovém sektoru a v dobrovolnickém hnutí, stává se členkou správních rad řady nadací a obecně prospěšných společností, přednáší v zahraničí, účastní se vědeckých a jiných konferencí doma i v zahraničí. Opakovaně odmítá nabídky na účast ve vysoké politice. V roce 1991 zakládá Centrum *gender studies* jako občanské sdružení.
- 1995 Jmenována Ženou Evropy 1995 za Českou republiku. Jako jediná delegátka nevládních neziskových organizací v České republice jele v září za na IV. konferenci žen v Pekingu. Cestou vlakem připravila a projednala koncepci regionální organizace žen ze střední a východní Evropy na obranu lidských práv žen, jež byla na kongresu v Pekingu založena jako KARAT Coalition.
- 1999 Prezident republiky ji 28. října uděluje Medaili za zásluhy o český stát.
- 2000–2015 Po odchodu do důchodu nadále přednáší na Filozofické fakultě Karlovy univerzity problematiku menšin a migrace ve střední Evropě, vede doktorské

práce s tematikou gerontologie, emigrace a imigrace; na Univerzitě 3. věku též fakulty přednáší problematiku minorit, gerontologie aj.

Aktivně pracuje v neziskovém sektoru, je členkou Rady Konta bariéry (Nadace Charty 77), správní rady Československého dokumentačního střediska, o. p. s., rady pro udělování Ceny Františka Kriegla (Nadace Charty 77), Výboru Nadace Vize 97 pro podporu vysokých škol a studium v zahraničí, členkou výboru Ceny Arnošta Lustiga při Česko-izraelské obchodní společnosti, výboru pro udělování ceny Maxe Broda (Společnost Franze Kafky), Nadace rozvoje občanské společnosti (od jejího vzniku od roku 2000), čestnou členkou Klubu UNESCO Kroměříž (jmenování v roce 2008). Angažuje se v zapsaném spolku Slovo 21, nevládní neziskové organizaci pro integraci Romů a cizinců, a v iniciativách pro integraci Romů, píše do *Romano Hangos*, a připravuje přednášky pro pracovníky ministerstva vnitra pracující na úseku integrace cizinců, emigrace a imigrace. Je členkou etické komise při ministerstvu zdravotnictví (od roku 2009) a redakční rady časopisu *Lísty* (Olomouc).

Často přednáší – v městských knihovnách, v muzeích i na evangelických farách v různých koutech země, většinou k tematice stárnutí, rodiny, mezigeneračních vztahů, hodnotové orientace současné společnosti; těmto tématům jsou věnovány i její knižní publikace. Účastní se diskusí k uvedené problematice v rozhlase a televizi. V četných článcích v denním tisku, týdenících a populárních časopisech udržuje paměť o osobnostech a aktivitách, které v exilu a v disentu přispěly k návratu svobody do Československa.

Z četných vyznamenání a ocenění, jichž se jí dostalo v letech 2000–2015, si zvláštní zmínku zaslouží Plaketa Alice Masarykové za přínos k rozvoji sociální práce v České republice, Stříbrná medaile děkana Filozofické fakulty UK za zásluhy o rozvoj oboru sociální práce

(2008) a Cena 1. června města Plzně za prosazování principů demokracie, za podpora a distribuce samizdatové literatury v dobách nesvobody (2012).

Bibliografický přehled publikací Jiřiny Šiklové 1967–2014

A bibliography of works by and about
Jiřina Šiklová, 1967–2014

I. Z publikací Jiřiny Šiklové 1967–1969 / From publications by Jiřina Šiklová, 1967–69 (a selection)

Pokus o Rádla. *Host do domu*, č. 3/1966, s. 41–51.

Akademická YMCA v Československu a její příspěvek k formování studentstva a inteligence: [Filosoficko-historická studie]. *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 1., s. 61–94.

Překlady z prací západoevropských sociologů k problematice sociologie mládeže. [Sv. 1] / Přeložily Eliška Freiová, Jiřina Šiklová; odpovědný redaktor Jan Palán. Praha: Socialistická akademie, 1967.

Víme příliš málo – Mládež očima sociologa. *Plamen*, 1967, č. 7, s. 88–90.

K dějinám Pražské sociologické školy mezi dvěma světovými válkami. *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 4, 1968, s. 15–25.

Překlady z prací západoevropských sociologů k problematice socio-

logie mládeže: Různé aspekty sociálního života mládeže. Díl 2 / Přeložila Eliška Freiová, Jiřina Šiklová. Praha: Socialistická akademie, 1968.

Jiřina Šiklová: Universitní profesor Emanuel Rádl. *Acta Universitatis Carolinae. Historia Univesitatis Carolinae Pragensia*. Tomus IX, Fasc. 1. Praha, 1968, s. 79–94.

Studenti a ideologie na Západě: dokumenty / Výbor uspoř. Miluše Kubičková a Jiřina Šiklová. 1. vyd. Praha: Horizont, 1969, 225 s. (Malá moderní encyklopedie; sv. 73)

Sociology of Youth in Czechoslovakia / Jiřina Šiklová. *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica* 2, 1969, s. 79–107.

II. Publikace z doby zakázanosti (1970–1989) / Publications by Jiřina Šiklová from when she was blacklisted, 1970–89

1. Knihy / Books

Dopisy synovi / Jiřina Heroldová. Praha: Mona, 1970 a 1975.

Dopisy dceři / Jiřina Heroldová. Praha: Mona, 1975.

Žena v dnešní rodině / Nina Matulová, Helena Jarošová. Praha: Mladá fronta, 1976.

Žena v dnešnej rodine / Nina Matulová a Helena Jarošová; z čes. orig. Žena v dnešní rodině prel. Jarmila Marušiaková. Bratislava: Smena, 1977.

Naše babička / Jiřina Heroldová; [barev.] il. Jaroslav Veverka. Praha: Mona, 1977.

Co všechno snese žena / Jiřina Heroldová; [ilustrovala Zdenka Krejčová]. [Praha]: Mona, 1978.

Pisma do dāšterjata i sina / [Autorka:] Iržina Cheroldova; prevedoch a ot češki Dopisy synovi – Dopisy dceři [do bulh.] Valentina i Nikola Kuprilovi. Sofija: Narodna mladež, 1979.

Deník staré paní / Nina Matulová. Praha: Mona, 1986.

2. Články v exilových *Listech* 1973–1989 / Articles in the exile-based *Listy*, 1973–89

Jiří Nežárka, Morální profil konsolidovaného občana. *Listy*, 1973, č. 5–6.

- George Moldau, Vysoká náročnost – nejlepší zbraň. *Listy*, 1974, č. 1.
 Jiří Nežárka, Režim, který má strach. *Listy*, 1976, č. 4.
 Jiří Otava, Společně v tábore vyvržených. *Listy*, 1976, č. 6.
 Roman Otava, Jan Palach a Jan Zajíc (1/2). *Listy*, 1979, č. 3.
 George Moldau, Co pro nás doma znamenají LISTY. *Listy*, 1980, č. 1.
 Jiří Otava, Neodcházejte! *Listy*, 1980, č. 3-4.
 A. Nonymová, O etice anonyma. *Listy*, 1983, č. 5.
 George Moldau, Samizdatové časopisy v ČSSR. *Listy*, 1983, č. 5.
 Jiří Otava, Rozhovory s českými spisovateli v zahraničí. *Listy*, 1983,
 č. 6.
 Jiří Otava, Oslavenec a vězeň. *Listy*, 1984, č. 6.
 Jiřina Šiklová – dokument, Dopis Jiřiny Šiklové. *Listy*, 1984, č. 6.
 George Moldau, Diskusní příspěvek k semináři S[kupiny] L[isty].
Listy, 1984, č. 6.
 Jiří Otava, Pozor na mýty o porodnosti a zaměstnanosti. *Listy*, 1986,
 č. 5.

3. Články v cizojazyčných odborných časopisech a zahraničních publikacích / Articles published in foreign-language periodicals and other foreign publications

- Verteidigungsmechanismen oder Wie man die Haft überlebt. In: *Verfemte Dichter: eine Anthologie aus der ČSSR* / Jiří Gruša (Hrsg.); übers. von Joachim Bruss. Köln: Bund Verlag, 1983, s. 41–50. (Aus einem Brief aus dem Gefängnis vom 20. Juli 1981)
- Sociology of Youth in Czechoslovakia: A report from 1968. *Zeitschrift für Sociologie*, Jg. 11, Heft 2, April 1982, s. 150–167.
- „Liebe Freunde“ [dopis přátelům z vězení k výročí Franze Kafky]. In: *Antworten zum 100. Geburtstag Franz Kafkas / gesammelt von Hermann v. Bothmer*. Hannover: 1982.
- Jiří Otava, Public Opinion Research in Czechoslovakia. *Social Research*, vol. 55, Nos 1–2, Spring–Summer 1988, s. 251–260 – translated by Paul Wilson, Introduction by H. Gordon Skilling. Jiří Otava, pseud. Jiřiny Šiklové.

4. Různé / Various

- [Dopis z Prahy a výňatky ze záznamu pražské soukromé diskuse z roku 1974 o knize Josefa Škvoreckého *Mirákl*, zaslané anonymně do Toronta.] In: *Samožerbuch* / Josef Škvorecký, Zdena

Salivarová. Toronto: Sixty Eight Publishers, 1977. – 2. vyd. Praha: 1991, s. 269–286.

Jiřina Šiklová, Mládež v ČSSR a náboženství. *Svědectví*, roč. 20, č. 79, 1986, s. 513–520.

III. Výběrová bibliografie 1990–2014 (soupis nezahrnuje články z novin, zvukové záznamy a recenze) / A bibliography, 1990–2014 (a selection not including newspaper articles, audio recordings, or reviews)

Anmerkungen zur Geschichte der Frauenbewegung in der Tschechischen Republik. *L'Homme: Zeitschrift für feministische Geschichtswissenschaft*. Jg. 13, Heft 1, 2002.

Backlash. *Social Research*, vol. 60, No. 4, Winter 1993, s. 737–751.

Beseda o exilu / Přísp. Jan Kavan, Jiří Kostka, Jiří Pelikán, Petr Popíchal, Jiřina Šiklová, Ruth Tosková, Alexandr Zemánek, Jiří Vančura. *Listy*, roč. 22, č. 6, 1992, s. 7–12.

Bez ohlávky: rozhovory / [Dotazovatelé] Michal Plzák, Magdaléna Čechlovská. 1. vyd. Praha: Kalich, 2011. 359 s.

The Cat Who Never Sleeps: to Jiřina Šiklová on Her Birthday = Kočka, která nikdy nespí: Jiřině Šiklové k narozeninám / Uspoř. Vilém Prečan. (Texty též angl.) Praha: James H. Ottaway, Jr., 2005. 320 s.

Citizenship of Roma after the Split of Czechoslovakia: a Social Problem to Be Faced by Other Multinational States / Jiřina Šiklová – Marta Miklušáková. *European Journal of Social Work*, vol. 1, Nr. 2, 1998, s. 177–187.

Co jsme po Listopadu ztratili. *Listy*, roč. 26, č. 1, 1996, s. 3–9.

Co jsme ztratili po roce 1989! In: Prítomnosť minulosti. Minulosť prítomnosti. Bratislava, 1996, s. 73–80.

Courage, Heroism and the Postmodern Paradox. *Social Research*, vol. 71, No. 1, 2004, s. 135–148.

Češi na prahu nového tisíciletí. [Praha]: Leo Burnett Advertising, 2000, nestr.

Člověk ve velkých dějinách [Alena Wagnerová]. *Listy*, roč. 35, č. 6, 2005, s. 4–5.

Deník staré paní. 1. vyd. Praha: Kalich, 2003.

- Deník staré paní. 2. vyd. Praha: Kalich, 2008, 183 s.
- Denying Citizenship to the Czech Roma / Jiřina Šiklová – Marta Miklušáková. *East European Constitutional Review*, vol. 7, Nr. 2, 1998, s. 58–64.
- Dialogický seminář na Filosofické fakultě UK v šedesátých letech. In: Mistr dialogu Milan Machovec: sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa / Ed. Kamila Jindrová, Pavel Tachecí, Pavel Žďárský. Praha, 2006, s. 49–58.
- Dilemmas of Transition: a View from Prague. *Peace Review: the International Quarterly of World Peace*, Winter 1992, s. 24–28.
- Diskriminace stárnoucí generace žen v ČR a genderagemainstreaming. In: Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference. Praha, 2006, s. 29–33.
- Dopisy vnučce. 1. vyd. Praha: Kalich, 2007, 143 s.
- Dotazníky a životopisy jako nástroj kontroly nad občany a jejich využívání k získání mocenské pozice v období komunistického režimu v Československu. In: Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí / Ed. Martin Hájek. (Res. angl., něm.) Praha, 2003, s. 97–104.
- Exil a domov: odchody a návraty: referáty a diskusní příspěvky přednesené na konferenci uspoř. Heinrich Böll-Stiftung ve spolupř. s Čs. dokumentačním střediskem nezávislé literatury v Scheinfeld-Schwarzenberg, Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, Ústavem mezinárodních vztahů a red. čas. *Listy* / Předml. Milan Horáček; referáty a diskuse: Jiřina Šiklová, Petr Pithart, Jiří Pelikán, Vilém Prečan aj. Praha: J. Pelikán, 1993, 111 s. – Vyd. jako mimoř. č. dvouměs. *Listy*.
- Exil udělal mnoho. *Český dialog*, roč. 3, č. 21, 1993, s. 18.
- A Family Album: Changes of Family and the Present Time. In: Crisis Situations in the Czecho-Slovak Context after 1989 / Eds. Zuzana Jurechová and Pavol Bargár. Prague, 2011, s. 146–153.
- Feminism and the Roots of Apathy in the Czech Republic. *Social Research*, vol. 64, No. 2, Summer 1997, s. 258–280.
- Feminismus má v Čechách šanci: americký profesor Steven Saxonberg polemizuje s pohledem Jiřiny Šiklové na západní feminismus. *Nová Přítomnost*, č. 5, 1998, s. 6–7. – Polem.: Má feminismus v Čechách šanci? / Jiřina Šiklová.
- Filantropie v ČR a občanská společnost. In: Filantropie v České re-

- publice a účast občanů na věcech veřejných: soubor esejí / Tomáš Halík aj.; ed. Jaroslava Šťastná. Praha, c2000, s. 73–86.
- Freiheit ist nicht maskulin: die tschechische Frauenbewegung vor und nach 1989. *Osteuropa*, roč. 59, č. 2-3, Februar-März 2009, s. 167–173.
- Gender a globalizace. In: Globalizace a globální problémy: sborník textů k celouniverzitnímu kurzu „Globalizace a globální problémy“ 2005–2007 / Ed. Jana Dlouhá, Jiří Dlouhý, Václav Mezřícký. Praha, 2006, s. 245–254.
- Gender Studies Center – Centrum pro Gender Studies. *Sociologický časopis*, roč. 31, č. 1, 1995, s. 130 n.
- Generace této země versus Evropská unie. In: Evropané píší o Evropě / Ed. Monika MacDonagh-Pajerová a Jan Hron. Praha, 2008, s. 163–170.
- The „Grey Zone“ and the Future of Dissent in Czechoslovakia. *Social Research*, vol. 57, No. 2, Summer 1990, s. 347–364.
- Helsinky očima pamětnice. *Listy*, roč. 35, č. 3, 2005, s. 12–13.
- Charta jako symbol resistance. In: Charta očima současníků / K vyd. přípr. Blanka Císařovská, Vilém Prečan aj. Brno, 1997, s. 155–158.
- „Im Ausland haben sie mehr Interesse an den Dissidenten als bei uns“: Gespräch mit Jiřina Šiklová, Gründerin der „Gender studies“ in Prag / Jiřina Šiklová – Doris Liebermann. In: Dissidenten, Präsidenten und Gemüsehändler / Hg. Doris Liebermann et al. Essen, 1998, s. 85–94.
- Impuls 99 – Ano nebo ne? *Politologická revue*, roč. 5, č. 2, 1999, s. 122–123.
- Jak přežít traumata naší historie: domácí recept na vlastní kůži ověřený. In: Trauma, historie, svědomí: výbor z textů ze seminářů Prix Irene 2008–2009 a příspěvky členů Rafael Institutu / Přípr. Eliška Jírová. Praha: Výbor pro Prix Irene, 2010, s. 96–106.
- Jiný kraj, jiné ženy. *Respekt*, roč. 7, 1996, č. 13.
- Jsou ženy z Východu a Střední Evropy opravdu konservativní? *Slovenské pohľady*, roč. 107, č. 11, 1991, s. 33–37.
- K diskusí o populační politice. *Demografie*, roč. 34, č. 2, 1992, s. 147–148.
- K narozeninám se dávají dárky! In: Transdisciplinární gratulovník k 60. narozeninám Ivana M. Havla / Ed. Jiří Fiala aj. Praha, 2000, s. 539–542.

- K výročí Klubu UNESCO Kroměříž. In: Klub UNESCO Kroměříž: almanach k 15. výročí založení klubu UNESCO Kroměříž / Ed. Petr Pálka, Eva Nováková. Kroměříž, 2006, s. 52.
- Kaj smo izgubili po novembru 1989? *Nova Revija: Mesečnik za kulturo*, Letnik XV, Avgust-Sept. 1996, s. 14–19.
- Když se řetěz vzpomínek přetrhne: zamyšlení nad anglickým vydáním knihy Milana Šimečky *Dopisy z vězení. Přítomnost*, léto 2002, s. 52–53.
- Komunikace: diskuse č. 3 / Moderátor: Karel Hrubý; diskutující: Ivan Dubovický, Jan Tichý, Mojmír Povolný, J. M. Lochman, Vilém Prečan, Jiřina Šiklová aj. In: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století* / Ed. Karel Hrubý. Praha, 2000, s. 296–311.
- Krásná trpká cesta. Rozhovor Jiřího Pelikána s Jiřinou Šiklovou / Zprac. Alena Wagnerová. *Listy*, roč. 33, č. 3, 2003, s. 18–24.
- Laudatio na Janu Hradílkovou. In: *Tolerance a občanská společnost*. (Soub. text angl.) B.m.r., s. 44–45.
- Laudatio na Václava Trojana. In: *Trauma, historie, svědomí: výběr z textů ze seminářů Prix Irene 2008–2009 a příspěvky členů Rafael Institutu* / Přípr. Eliška Jírová. Praha, 2010, s. 89–91.
- Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese / Karel Kopřiva, předmluva Jiřina Šiklová. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1997. 147 s.
- Lustration or the Czech Way of Screening in The Rule of Law after Communism. Problems and Prospects in East-Central Europe / Ed. by Martin Krygier and Adam Czarnota. Ashgate Publishing Company England, 1998, s. 248–260.
- Má feminismus v Čechách šanci? *Nová Přítomnost*, č. 1, 1998, s. 8–10.
- Máte koho volit? / Pavlína Řezníčková, Pavel Bělina, Eva Kantůrková, Jan Drábek, Jiřina Šiklová, Viktor A. Debnár, Jaroslav Veis, Ivan Kalvoda. *Prostor*, roč. 49–50, 2001, s. 207–217.
- Matky po e-mailu. 1. vyd. Praha : Kalich, 2009. 159 s.
- Mc Donalds, Coca Cola, Terminators and Feminism? Imports from the West. *Outlook, Canada's Progressive Jewish Magazine*, September 1994, s. 12.
- Moje setkání s židovstvím. In: *Moje setkání s židovstvím: sborník přednášek z cyklu Vzdělávacího a kulturního centra Židovského*

- muzea v Praze, březen 2004 – leden 2006 / uspořádal Miloš Pojar. Praha: Židovské muzeum, 2006, s. 102–110.
- The Moral Factor in Contemporary Societies. Promises and Disappointments. [Published by the Institut of Sociology – Jagiellonian University] Krakov, 2001.
- Multikulturalismus v Evropě. In: Multikulturní a interkulturní výchova. Praha, 2001, s. 23–25.
- Multikulturalita v českých zemích, co nás čeká a co nás nemine. In: Multikulturalita, tolerance a odpovědnost / Ed. Marie Hrachovcová aj. Olomouc, 2000, s. 71–75.
- Nacionalismus jako kompenzace: úvaha. *Přítomnost*, roč. 2, č. 3, 1991, s. 22–23.
- Nad současným humanitním vzděláváním v České republice. In: K čemu dnes humanitní vědy? / Ed. Tomáš Halík, Jan Randák. Praha, 2008, s. 45–62.
- Nationalismus in Ost- und Mitteleuropa als Ersatz für den Wertverlust des sekundären sozialen Status. In: 60 Jahre nach Marienthal. Aufbruch in Osteuropa: Sozialforscher berichten. (Rathausgespräche der Wiener Vorlesungen) / Heinz Kienzl (Foreword). Wien: Universitätverlag, 1992, s. 125–132.
- Nelegální výzkum veřejného mínění v období normalizace. (Res. angl.) *Sociologický časopis*, roč. 40, č. 5, 2004, s. 673–679.
- Neo-normalizace. In: Desetiletí / Sest. Pavel Šaradín. Olomouc: Periploim, 2003, s. 99–111.
- Nepotřeboval žádný záznamník [Klement Lukeš]. *Listy*, roč. 31, č. 1, 2001, s. 27.
- Nestátní organizace a jejich postavení v sociální správě. In: Sociální správa. Praha: Portál, 2002.
- O feminismu, women a gender studiích u nás a na zapadě. In: Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies / Sest. Jiří Pešek a Václav Ledvinka. Praha : Scriptorium, 1996, s. 21–27.
- Ohrožuje „demokracie zdola“ moc politických stran? In: Impuls pro občanskou společnost: eseje o třetím rozměru demokracie / Ed. Václav V. Nekvapil. Praha: Evropský literární klub, 2003, s. 101–104.
- Oslavenec a vězeň [Jaroslav Seifert]. In: S Jaroslavem Seifertem časem i nečasem / Sest. Marie Jirásková. Praha, 2001, s. 124–126. [Rkp. z r. 1984 podeps. Jiří Otava.]

- Podíl českých žen na samizdatu a v disentu v Československu v období normalizace v letech 1969–1989. *Gender – rovné příležitosti – výzkum*, roč. 9, č. 1, 2008, s. 39–44.
- Poznámky k zápiskům z Prahy od Wolfganga Scheura Cestou. In: *Ve službách společné věci = Im Dienst der gemeinsamen Sache /* Uspoř. Vilém Prečan. Brno, 2001, s. 196–199.
- Praha – Berlín – Paříž – 1968: záznam mezinárodní konference. Praha. 21. 5. 1993 – 22. 5. 1993 / Účast. diskuse: Milan Horáček, Petr Uhl, Daniel Cohn-Bendit, Jiřina Šiklová aj. Praha: J. Pelikán, 1993, 88 s. – Za přispění Nadace H. Bölla vyd. jako mimoř. č. dvouměs. *Listy*.
- Přemýšlení o Václavovi H. [Havlovi] / Přísp. Heřman Chromý, Bohumír Janát, Jiřina Šiklová, Jan Štern. *Listy*, roč. 24, č. 3, 1994, s. 11–21.
- [Příspěvek]. In: *Česká vize: hledání identity 21. století*. Brno: Dialog centrum, 2009, s. 254–255.
- [Příspěvek]. In: *Česká vize: hledání identity 21. století. 2. rozš. vydání*. Brno: Dialog centrum, 2011, s. 254–255.
- [Příspěvek]. In: *Síla věčnosti: Olga Havlová, střízlivý korektor potrhých nápadů /* Ed. Anna Freimannová. Praha, 2008, s. 99–101.
- Reflections on Václav Havel*. In: *Critical Essays on Václav Havel /* Eds. Marketa Goetz-Stankiewicz et al. New York, 1999, s. 250–254. – Překl. čl. z: *Listy* (duben 1994).
- Report on Women in the Post-Communist Central Europe (Personal View from Prague)*. Foreword. In: *She and He in Slovakia Gender Issues in Public Opinion*, Bratislava: 1996.
- Rito, mám Tě ráda: vzpomínka na R. Klímovou, roz. Budínovou. *Listy*, roč. 24, č. 2, 1994, s. 22–24.
- Rodinné album: proměny rodiny a současnost. In: *Krizové situace v česko-slovenském kontextu po roce 1989 /* Ed. Zuzana Jurechová-Maříková a Pavol Bargár. Praha, 2011, s. 139–145.
- [Rozhovor s Jiřinou Šiklovou] / Renata Kalenská. In: *Albertov 16.00: příběhy sametové revoluce /* Alena Müllerová, Vladimír Hanzel a kol. Praha, 2009, 285 s.
- Slečný /* Barbora Baronová – Dita Pepe, doslov Jiřina Šiklová. 1. vyd. [Praha]: *Wo-men*, 2012, 371 s.
- Slušnost a odbornost prověřená časem*. In: *Pocta Igoru Tomešovi /* Ed. Kristina Koldinská. Praha, 2006, s. 17–18.

- Sňatky z rozumu. *Listy*, roč. 24, č. 1, 1994, s. 55–60.
- Sociální exkluze versus kultura minority. In: Vybrané problémy sociální patologie: sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS. Praha, 2005, s. 109–115.
- Sociologie v období normalizace. In: Sociológia v ére normalizácie, Trinást reflexií / Eds. E Laiferová, L. Mistríková. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 97–104.
- The Solidarity of the Culpable. *Social Research*, vol. 60, No 4, Winter 1993, s. 937–951.
- Soňa Čechová. *Listy*, roč. 37, č. 2, 2007, s. 69.
- Staronové počátky oboru sociální práce. In: 20 let oboru sociální práce a budoucnost sociální práce v regionu. Kladno, 2011, s. 39–44.
- Stáří se nemusíme bát. In: Příjemný zralý věk / Václav Budinský ... [et al.]. Praha: Alfom, 2013.
- Sto let od narození profesorky Jiřiny Otáhalové-Popelové. In: Filosofka Jiřina Popelová: sborník ke 100. výročí narození a 20. výročí úmrtí významné české filosofky. Praha, 2005, s. 8–9.
150. výročí narození Charlotty Masarykové a její pomník v Hutisku. In: Charlotta G. Masaryková / Uspoř. a red. přípr. Marie L. Neudorflová. Praha, 2001, s. 223–224.
- Stoupenci proměn. 1. vyd. Praha : Kalich, 2012, 355 s. (Kairos; sv. 8)
- Stručný přehled dějin Akademické Ymky. In: YMCA v proměnách času: sborník z konference u příležitosti oslav 20 let obnovy činnosti YMCA v Československu. Praha: 2010, s. 25–30. – <http://www.ymca.cz/download/sbornik.pdf>
- Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu. (V Praze v září 1989 pro exilové setkání ve Frankenu.) *Listy*, roč. 20, č. 1, 1990, s. 14–17.
- Tajná mise Petera Bakewella. *Přítomnost*, zima 2008, s. 51.
- Der Übergang von der samtenen Revolution bis zur Teilung der ČSFR. In: Vom Totalitarismus zum Pluralismus: Beiträge zur politischen Situation in den ehemaligen Ostblockstaaten / Vorwort Heinz Kienzl. Wien, 1993, 117 s.
- Uchovějme Chartu v sobě. *Listy*, roč. 22, č. 2, 1992, s. 9.
- The Use of Personal Biographical Information under the Communist Regime in Czechoslovakia. In: Hierarchy as the Strength and Weakness of Communist Rule / Ed. Martin Hájek. Praha, 2004, s. 145–155.

- Uvažování o V. H. [Václavu Havlovi]. *Český dialog*, č. 11/12, 1994, s. 54–55.
- Víc než jen zájmy. In: *Česká inteligence: od Jaroslava Golla po Magora* / Pavel Kosatík. Praha, 2011, s. 359–364.
- Vráscky: staří lidé staré Prahy = Wrinkles: old people of old Prague / Fotografie Martin Suchánek; úvodní text Jiřina Šiklová. (Soub. text anglicky.) Praha: 2010, 61 s.
- Výhoštěná smrt. 1. vyd. Praha: Kalich, 2013. 127 s.
- Východ – zatím tiše – kritizuje Západ. *Listy*, roč. 27, č. 6, 1997, s. 64–66.
- [Vystoupení]. In: První setkání absolventů katedry sociální práce FF UK 2000 / Sest. Irena Tomešová, Eliška Freiová. (Res. angl.) Praha, 2000, s. 12–14.
- Vývoj ženského hnutí ve střední Evropě od roku 1989. *Přítomnost*, léto 2009, s. 16–19.
- Vzpomínky na Františka Červinku. In: *Semináře a studie k dějinám vědy* / K vyd. přípr. Antonín Kostlán; red. Markéta Devátá. Praha, 2009, s. 273–276.
- What Did We Lose after 1989. *Social Research*, vol. 63, No. 2, Summer 1996, s. 531–541.
- Women and Human Rights in Post-Communist countries. In: *Gender, Planning and Human Rights* / Tovi Fenster (ed) Tel Aviv: Tel Aviv University, 1997, s. 258–264.
- Women and the Charta 77 Movement in Czechoslovakia. In: *Feminist Approaches to Social Movements, Community and Power: Conscious Acts and the Politics of Social Change* / Ed. by Robin L. Teske and Mary Ann Tetreault. Univ of South Carolina Press, 2003, s. 265–272.
- Women and Violence Elderly Women Second Class Citizens? In: *Bodies of Bread and Butter Reconfiguring Women's Lives in the Post Communist Czech Republic* Gender Studies / Ed. Susanna Trnka, Laura Busheikin. Prague 1993, s. 59–63.
- Women's Identity in a Transitional Society: The Czech Republic. In: *From Basic Needs to Basic Rights: Women's Claim to Human Rights* / Ed. Margaret A. Schuler. Washington D.C. 1995, s. 327–343.
- Xenofobii překonat kulturou. In: *Česká xenofobie*. Olomouc, 1998, s. 134–137.
- Za Amber Bousoglou. *Listy*, roč. 34, č. 1, 2004, s. 83.

- Zachování české kultury v exilu. *Xantypa*, listopad 2014, s. 56–58 .
Zemřela překladatelka a anglistka [Eva Šimečková]. *Listy*, roč. 33,
č. 6, 2003, s. 87–88.
- Zpráva o části opozičního hnutí v letech 1971–1981 v Praze. In: Ro-
čenka Československého dokumentačního střediska 2004–2007.
Praha: ČSDS, o. p. s., 2008, s. 279–304.
- Ženské se obejdou bez patosu: 27. dubna 1994 / socioložka, veřejná
činitelka Jiřina Šiklová. In: Večerní rozhovory s hosty Univerzity
Palackého 1991–1996 / Josef Jařab aj. Olomouc: 1998, s. 162–166.
- Ženy a politika: konfrontace se západním feminismem. *Prostor*,
roč. 5, č. 20, 1992, s. 23–29.
- Ženy se musí přestat podceňovat. In: Výchova k demokracii v trans-
formující se společnosti / Ed. Miroslav Dopita aj. Olomouc, 2001,
s. 52–54. – Ot. z: *Lidové noviny* (12. 8. 2000), s. 11.
- Ženy z fary / Věra Lukášová, Hana Schillerová; předmluva Jiřina
Šiklová. 1. vyd. Praha: Kalich, 2006, 265 s.

Příspěvky o Jiřině Šiklové / Articles about Jiřina Šiklová

- Maříková, Hana: 70 let Jiřiny Šiklové – aneb nejen o genderové rov-
nosti. *Sociologický časopis*, roč. 41, č. 5, 2005, s. 919–921.
- Sokol, Jan: Energie věnovaná druhým není ztracená: gratulace Jiřině
Šiklové. *Sociologický časopis*, roč. 41, č. 5, 2005, s. 922.
- Wagnerová, Alena: Jiřina Šiklová – člověk, žena, feministka. *Listy*,
roč. 35, č. 4, 2005, s. 82–83.

Ediční poznámky

Česká jména a místní názvy (s výjimkou Prahy) se i v anglických textech uvádějí s českými diakritickými znaménky. U textů napsaných či přeložených autory žijícími v USA a Kanadě se ponechává americký (kanadský) způsob psaní slov (labor, neighbor, gray a d.). To se týká rovněž článku „Gray Zone“, který se přetiskuje v podobě, jak byl otištěn v americkém časopise. Ostatní anglicky psané texty, jejichž překlad byl pořízen v Evropě (jako překladatelé jsou signováni Gerald Turner, Derek Paton a Alison Siddall), se řídí britskými jazykovými zvyklostmi (labour, neighbour, grey a d.).

Poznámky k textům o Jiřině Šiklové:

Helena Klímová: Podle článku 29
Publikuje se podle dobového samizdatového vydání dopisu, dochovaného v autorčině archivu, s dovětkem napsaným v roce 2004.

Petr Pithart: Silnější než poměry

Publikuje se podle původního rukopisu z roku 2000, který autor pro toto vydání v květnu 2005 na jednom místě upravil. Text byl původně publikován s redakčním názvem a mezititulky v deníku *Lidové noviny* 17. června 2000.

H. Gordon Skilling: Kočce, která nikdy nespí

Podle rukopisu datovaného v Torontu 25. 5. 2000. Text byl slovensky otištěn v časopisu *Mosty* 24/2000, 13. 6. 2000.

Ludvík Vaculík: Jiřina Š.

Text z roku 2000 byl otištěn v deníku *Lidové noviny* 13. června 2000. Dovětek K Jiřině napsal autor pro tuto knihu a datoval jej 14. 1. 2004.

Alena Wagnerová: Tři dny a několik let v životě J. Š.

Text byl uveřejněn pod názvem *Drei Tage und einige Jahre im Leben der Jiřina Šiklová* v knize *Prager Frauen* (Alena Wagnerová, Hg.), Bollmann Verlag, Mannheim 1995, 2. vyd. Vitalis Verlag, Praha 2000. Česky a anglicky se uveřejňuje poprvé.

Poznámky k textům Jiřiny Šiklové

Všechny čtyři texty z roku 1981 byly napsány ve vězeňské cele hůlkovým písmem na dopisním papíře. Protože byly psány formou dopisů povoleným adresátům, přečkaly kontroly na cele, a postupně byly odeslány, nebo se je podařilo propašovat z Ruzyně jinou cestou. Koncept obhajoby odevzdala Jiřina Šiklová vyšetřovateli k založení do spisu a opis odevzdala svému obhájci. Dochované předlohy jsou uloženy v archivu Československého dokumentačního střediska v Praze. To se týká i dalších dvou textů.

Dopis matce

Julča: sousedka, která strávila za války pět let v koncentrač-

ním táboře; Karel: Jiřinin bratr; Kazín: chatařská oblast u Prahy; Míla: příbuzná; Martin – syn bratra Karla.

Obranné mechanismy aneb Jak přežít vazbu
Stať byla dopsána na podzim 1981 a odeslána domů jako dopis, který prošel vězeňskou cenzurou. Tiskne se ve znění zveřejněném v samizdatové knížce *Jiřina Šiklová: Dopisy z vězení z léta 1982* (79 s.).

Nedopusťte, aby byly zničeny
Titulek byl převzat z *Literárních novin*, kde byla „obhajoba“ publikována v červnu 2000.

Stížnost a žádost o vyšetření
Publikuje se ve znění rozšiřovaném samizdatem.

Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu
Název a některé pasáže textu byly upraveny podle původního strojopisného rukopisu. První verze stati byla zaslána na exilové setkání v německém Frankenu v říjnu 1989, kde byla přečtena.

Poznámka k Výběrové bibliografii 1990–2014

Stoupenci proměn. 1. vyd. Praha: Kalich, 2012, 355 s.
Základ knihy tvoří nepublikovaná habilitační práce J. Šiklové z roku 1969 věnována dobově aktuálnímu fenoménu sociálněkritického studentského hnutí v západní Evropě a severní Americe v šedesátých letech 20. století. Kniha má tři části – autorčin úvod z roku 2012, vlastní rozsáhlý text habilitace a doslov Marka Skovajsy, který text J. Šiklové okomentuje v kontextu současné literatury a současně nabízí portrét Jiřiny Šiklové od let šedesátých až do dneška.

Autoři

Zdenka Brodská (1927), žije v USA, učí češtinu a českou literaturu na Michiganské univerzitě v Ann Arboru

Marketa Goetzová-Stankiewicz (1927 v Československu), žije v Kanadě od roku 1948, učila srovnávací literaturu na University of British Columbia, Vancouver, B.C.

Ivan M. Havel (1938), kybernetik, esejista a filozof

Václav Havel (1936–2011), dramatik, československý prezident 1989–1992, prezident České republiky 1993–2003

Mary Hrabik Samal (1940 v Praze), politoložka, žije v USA, učí na Oakland University v Michiganu

Eva Kantůrková (1930), spisovatelka

Helena Klímová (1937), psychoterapeutka, skupinová analytička a publicistka, žije v Praze

Józef Lewandowski (1923–2007), polský historik, od roku 1969 žil ve Švédsku

Jim Ottaway (1938), americký novinář a vydavatel časopisů

Petr Pithart (1941), politolog a politik (první místopředseda Senátu Parlamentu České republiky)

Dana Potočková (1971), konzultantka v oblasti řešení konfliktů a vyjednávání (učí na Anglo-americké vysoké škole v Praze)

Vilém Prečan (1933), historik

Wolfgang Scheur (1921), německý diplomat na odpočinku, v letech 1981–86 kulturní referent západoněmeckého velvyslanectví v Praze

H. Gordon Skilling (1912–2001), kanadský historik a politolog

Ludvík Vaculík (1926), spisovatel

Alena Wagnerová (1936), spisovatelka a publicistka, žije v Saarbrückenu a Praze, spolupracovnice Gender studies v Praze

Foreword

This book sprang out of a wish to provide a jubilee testimony to the life and work of a person who has virtually become a public institution in Czech society, even though she is not active in top-level politics and indeed has refused to assume such a role. Of course the intention was also to pay tribute to Jiřina Šiklová; her friends wanted to declare their great esteem and love for her, and the reasons for them. But that could have been done privately, as it was five years ago, when she received a single bound volume of good wishes, texts and brief reminiscences penned by several dozen friends and admirers. This is something more, however. The aim was to create a mosaic of testimonies to her life by eyewitnesses and selected documentary evidence recording Jiřina's enthralling life story, and present it to a broader public at home and abroad as a remarkable, nay outstanding, part of the living history of our epoch.

The idea of publishing a book along these lines, and particularly as a bi-lingual edition, was the brainchild of one of Jiřina Šiklová's great admirers, the American publisher and journalist Jim Ottaway, who first met her fifteen years ago and for

whom, as he wrote in the notes for this foreword, she is “a diamond with many facets” – which he discovered and came to admire as he gradually came to know “her many lives”. Jim Otaway also created the conditions in which this book could be published in this form, and he was the driving force, who tirelessly goaded us to complete the task by 17 June 2005 – the date of Jiřina’s seventieth birthday – whenever he had the feeling that the still tempestuous present was deflecting us from it.

The genesis of the book was a letter sent out to almost a score of potential authors from whom one might expect a qualified testimony about one or more of the periods of Jiřina’s life or her fields of activity. Two of them decided to use the text written on the occasion of her sixty-fifth birthday, either with an afterword, as in the case of Ludvík Vaculík, or slightly amended, as in the case of Petr Pithart. Alena Wagnerová offered her portrait of Jiřina Šiklová, previously published in German, whose Czech translation was edited for the present book. Helena Klímová had a ready-made portrait in the form of a period document from 1981 – her letter to one of the representatives of the Communist authorities. Subsequently circulated as *samizdat*, it became an open letter and was part of acts of solidarity on the part of Charter 77 signatories with the political prisoners of 1981–1982. Ostensibly, Eva Kantůrková and particularly Ivan M. Havel, do not seem to be writing about Jiřina Šiklová, but their texts are important testimonies to the period in which Jiřina played a key role as part of the structure from which civil society was subsequently to emerge.

Gordon Skilling, a friend of Jiřina’s for many years and a great admirer, could no longer write a contribution; he died on 2 March 2001. We have used the text he wrote for Jiřina’s jubilee in 2000. (I would just mention one amusing story from their lengthy collaboration: in 1987, Jiřina Šiklová organized a Golden Wedding for Gordon and his wife Sally in the Prague Old Town Hall, where the Skillings were married in 1937, and a celebration afterwards in the Municipal House in the company of dissidents headed by the Havels, at which all the waiters were agents of the secret police.)

The title of Gordon Skilling's piece also served as inspiration when seeking a suitable title for the book. The idea of "cat" as a cover name was inspired, as he admitted to me five years ago, by the pseudonym that Jiřina Šiklová used in conspiratorial correspondence in the seventies and eighties. Her "KAT" was created as an abbreviation for her cover-name "Kateřina". To Gordon Skilling's ears, the English pronunciation of "Kat" sounded just like the English "cat"; and a replica of a sleeping cat – a present from Jiřina – contrasted so starkly with how he perceived Jiřina Šiklová's activity and energy, that he had to write about it.

It was no easy task to select texts by Jiřina Šiklová for this book. If it was not to be a book for specialists then we had to resign ourselves to excluding her specialised studies and articles from the sixties and nineties; we also had to leave out a dozen of her articles published under pseudonyms in the exile journal *Listy*. In the end I chose those texts that have some bearing on our mosaic of texts about Jiřina, in terms of supplementary information, examples or documentary evidence. Hence the selection was restricted essentially to texts written in prison; and among the texts chosen was naturally the article about the "Grey Zone" that has already become a classic of sociological literature.

The texts included in the book, penned by her friends or herself, provide a multifaceted testimony to our hero and the times in which she lived. They speak of her multifarious activity and individual deeds, as well as of her motives. They also provide many examples of the one aspect of Jiřina's personality that I value most, and I'm not alone in this, as I've discovered: Jiřina always does straight away what needs to be done immediately, because tomorrow might be too late. One significant feature of her activity – apart from everything she conceives or organizes – are small-scale deeds that seemingly have no "historical dimension" but are extremely useful and necessary, without which big ideas would remain empty words and all concepts and plans castles in the air. If we look a little more closely at the texts written about Jiřina, but also at her own texts – and most obviously in her texts written in

prison – we find evidence and many examples of this from all periods of her life and all areas of her activity. And readers of the Czech press frequently encounter Jiřina Šiklová's reaction to things she doesn't like or doesn't agree with, as well as her criticism of politicians or the media. And invariably it entails an element of civic courage, boldness to go against the tide and say something out loud of importance for everyone, even if it means treading on someone's corns or annoying some powerful individual.

I would like to take this opportunity of thanking all those who have helped in the publication of this book. The authors who made their texts available and willingly reworked them, the translators, Gerald Turner, Alison Siddall, Derek Paton and others, not to mention, Milan Drápal and Milena Janišová, who edited the Czech version of the texts. The book would never have appeared in time without the selfless assistance of Libuše Vančurová, who revised the entire manuscript and read the page proofs. It was the book's good fortune that it did not need to find a publisher: the role of publisher, with all that entails, was assumed by that supporter of many valuable activities that benefit civil society in the Czech Republic, James H. Ottaway Jr.

Prague, 28 May 2005

Vilém Prečan

Translated from Czech by GERAL TURNER

Foreword to the Second Edition

After carefully considering the most appropriate way to honour Jiřina Šiklová on her eightieth birthday, we decided that a new edition of this rare, now out-of-print book from 2005 was the best solution. Over the last decade, the circle of potential readers, both domestic and worldwide, has, in essence, grown with the coming of a new generation of university graduates.

We have not sought to expand our pool of authors for this edition, even though many more could easily be found. One new addition is a bibliography of selected publications by and about Jiřina, as well as an update covering her life and works from 2000 to 2015, by way of an expanded section entitled 'Jiřina Šiklová: A Brief Chronology'.

Once again, James H. Ottaway, Jr. generously offered to publish and sponsor the second edition of *The Cat Who Never Sleeps*. As a long-time supporter of the work of the Centre, we are deeply thankful for his latest kind gesture.

Prague, May 20, 2015

Vilém Prečan

On behalf of the Board of Trustees
and the Supervisory Board of the Czechoslovak
Documentation Centre (ČSDS), an NGO

Texts about Jiřina

My Meetings with Jiřina

Zdenka Brodská (USA)

For more than forty years, Jiřina and I have known each other. Some of our meetings are deeply engraved in my memory in spite of the long periods when we could have no personal contact and only learned of each other through our friends' accounts. Certainly our first meeting belongs in that unforgettable category. We met in the fall of 1965 at a seminar or conference in Stará Boleslav on the problems of young people. As luck would have it, we were roommates. We became fast friends during our walks in that park, full of very old leafy trees, and so it all began... At that time, neither one of us had the slightest inkling what surprises the future held in store for us. Those were the days of liberalization and the prospects seemed brighter than they had been before. Viewed from the perspective of the four decades that followed, Prague Spring stood at the door as did the August invasion and the ensuing normalization. The winds of Normalization carried my family across the Atlantic while Jiřina remained in Prague where she bravely confronted the challenges of the next unhappy twenty-one years.

I remember our parting in 1976 as if it were yesterday.

Before our departure for the United States, my husband, Karel Čulík, and I came to Jiřina's apartment in Klimentská Street to say our good-byes. As we stood in that narrow and dimly lit hall, we thought that we would never see each other again. It was understood that we could not correspond, but I still have secreted away in my handwritten book of recipes the "safe" London address, which Jiřina gave me. During the fourteen years that we did not see Jiřina, we had news of her mainly from Vilém and Helena Prečan, who finally settled in the Schwarzenberg's Scheinfeld castle. Karel, even before our emigration, was well aware of Jiřina's involvement in the expedition abroad of uncensored news about normalized Czechoslovakia and their dissemination in the free world. However, only in 1987 when I visited Scheinfeld with my son, did I find out the full extent of her role. Unfortunately, Karel was unable to travel to Europe. In the previous year, a major stroke had incapacitated him. Our belief that we would never return to our homeland, a conviction which we had held since before our emigration, was in his case so unfairly and sadly realized.

Two years later, Jiřina telephoned us from Scheinfeld, where she journeyed shortly after the November 1989 revolution. It was ever so wonderful to hear her voice and to know that we would see each other again. We were ecstatic that we had foretold the future so badly. Not only mere mortals, but also even prophets and prognosticators can be badly mistaken – sometimes to our delight and at others, to our sorrow. Contrary to what happened in 1968, this time it was to our immense delight.

After an absence of fourteen years, I returned to my native land in May 1990. I arrived in Prague with Mary Hrabik Samal, whom I had sent to Jiřina in spring 1989. Jiřina offered us the hospitality of her apartment. First things first, Jiřina immediately took us to the *Kde domov můj* exhibition on Příkopy, one of the boulevards at the foot of Wenceslas Square. How well I recall the city's so very unusual and still slightly revolutionary atmosphere, Příkopy transformed into

an exhibition hall under the canopy of the sky and my inability to sign the book of visitors because tears were streaming in profusion down my cheeks. The next year Jiřina visited us in the United States. After all these years, she again saw Karel, who was still alive then.

One more meeting deserves to be mentioned. When I saw Jiřina in 2002 during one of my yearly visits, we walked from Klimentská along the shore of the Vltava to the ship *Albatros*. It was a beautiful day. We were in luck; the restaurant was open, and we pleasantly whittled an hour away. Again, we had no inkling that in less than a month the Vltava would overflow its banks as mightily as it had not done in five hundred years, flood Klimentská and force the evacuation of the house where Jiřina lives. Jiřina wrote and sent me a perceptive essay about the people who dealt with this catastrophe. In September, I chose it as the first Czech text that I gave my students at the University of Michigan in Ann Arbor. I was happy that I had saved it because it came in handy when Jiřina came to our University again in the spring of 2004. This time other students read the essay, but because they were less advanced than the previous class, they read it in English translation.

Since 1990, Jiřina and I have met many times, usually in Prague. Whenever she happens to be in the United States, we call each other. Because the technology of keeping in touch has progressed by leaps and bounds, we now e-mail each other frequently, and I hope that we will continue.

From the beginning of our friendship, Jiřina has been a woman for all seasons, be it winter, spring, summer or fall. Mistaken prophesies and history's whims have no effect on her. In diametrically opposed circumstances, her basic approach to people and life remains the same. Her energy, tirelessness and ingenuity are legendary.

One should not repeat oneself, I know, but I cannot resist the temptation to do so. I will cite what I had written for Jiřina's sixty-fifth birthday. Although the passage is five years old, it is as true today as when it was written:

“Unlike for the rest of us, time holds no sway over Jiřina.
She remains:

able
brave
compassionate
daring
energetic
funny
generous
hospitable
ingenious
joyous
knowledgeable
lovable
merry
never at a loss
outgoing
practical
quick-witted
remarkable
strong
talented
unique
versatile
wise
xerophilous (metaphorically speaking)
young forever
zingy.
May she be so forever!”

Translation from Czech by Mary Hrabik Samal

The Importance of Being Jiřina

Marketa Goetz-Stankiewicz (Canada)

Before I met Jiřina Šiklová I had heard much about her. She had grown in my imagination as a formidable woman of great courage and astute intelligence, know-how and decisiveness, energy and vivacity. I almost felt shy to meet her.

It was on an early warm evening in July in the mid-1980s when I made my way to her apartment, slowly walked up the stairs and rang her door bell. And there she was: a slight woman with dark velvet eyes and a voice the resonance and depth of which did not quite go with her slight frame. She greeted me like an old friend and took me to the kitchen where she had just baked biscuits and little cakes for her son's wedding. I had to taste some, and while I was chewing, she put before me various papers to read and before my very eyes her quite incredible life seemed to open up and invite me in. This, of course, is exaggerated. No one could really enter her life then—a life that was spent carrying mail and bringing messages, gliding swiftly through dark streets and leaving behind her a trail of light and hope. But when I left her home that evening, I knew I had met a person

whose impact on her time was lasting. In all her modesty she would laugh and claim all her activities were just natural but I would disagree and claim that they were and are unique.

When, some years ago, on another occasion, I tried to write a few lines describing Jiřina, I finally threw up my hands, for the wealth of her personality could not, it seemed, be contained in words. So I took refuge in Shakespeare, quoting a line referring to Cleopatra: “Age cannot whither her nor custom stale her infinite variety...”

Jiřina would have swept the quotation aside with one of her lively gestures. As always, she shirks any shade of limelight. But today I, writing this in honour of her seventieth birthday, stubbornly return to my quotation. The first part, “age cannot whither her,” is obvious to anyone who knows Jiřina: this supposedly venerable age fits her personality even less than her voice fits her body. We are faced with an agile, youthful, sportily elegant woman who sparkles with activity and energy. Yet, herself seemingly untouched by age, she has given much time – professionally as a gerontologist as well as personally – to the process of aging, particularly in women. In 1986 she published the first version of *The Diary of an Old Woman* [*Deník staré paní*, Praha, Kalich, 2003] (under a pseudonym at the time when her voice was politically and culturally reduced to a whisper and many of her movements through Prague took place secretly in darkened streets). The narrator of this wonderfully wise book, republished in an expanded version in 2003 (now under Jiřina’s real name) praises the pleasures of old age (as did Jiřina herself when she met her complaining classmates at a fifty years’ class reunion) – and those pleasures are certainly not knitting and observing life at the safe distance provided by television. Her activities since her mid-fifties which she reached in 1990, just as Communism collapsed in her country, are well known and not to be repeated here. Others will be writing about her groundbreaking work for Charles University, where she founded the Department of Social Work and the Department

of Gender Studies, about her work in geriatrics, her teaching, her communication with Slovak colleagues, the graduation of the first Roma student in her department, and her political activities (always in the background where, as she says, she prefers to be). Still others will write about an earlier time under “the regime” as it is referred to now, which include years of being a courageous and indispensable “letter carrier” of mail from abroad, thus providing information but, most of all, hope to Czech writers, intellectuals and artists. Asked how she managed this danger-laden nightly activity, she wrinkles her nose: “It was nothing really special, only I would have needed some dwarfs who would sleep for me.” Still others trying to comment on Jiřina are likely to refer to her numerous trips in recent years (Russia, Ukraine, Romania, Hungary), her helping Chechen children, always spreading hope, supporting resilience, or to her trips to the United States and Canada (where she held a visitor’s professorship in 2004), and much more. And still others are likely to write about her rich and loving relationship with her six grandchildren. But lists of accomplishments are always stale, in fact boring, and Jiřina likes them least of all. So I’ll stop right here on the topic of activity and agelessness.

But it is the second part of my Shakespeare quotation that deserves more attention: her “infinite variety”. In Jiřina’s case this variety contains a special quality – it is always related to an unshakeable hierarchy of values. As an iconoclast (and she has repeatedly proved that she is one) she never loses her intrinsic sense of and clear-eyed view of ethical values. Here the thought might wedge its way into the argument, that a large variety of talents and activities is frequently related to relativism, a sort of anything-goes-as-long-as-it-fits-my-outlook-attitude. But such a stance is the very opposite of what Jiřina represents. Let me try to give you some inkling of this by mentioning a few of my favourite thoughts and images about Jiřina.

In Spring 1981 when she was facing a lengthy prison term for having helped “banned” Czech writers to send out their

books for publication,* she prepared a statement in her own defense while awaiting trial in Ruzyně prison [reprinted in *Index on Censorship*, Vol II, No. 2, April 1983] in which she pleaded not to destroy works by these writers. Among others she referred to the dangers of Orwell's "memory hole" but also to what was constantly proclaimed as the "progressive and humane" Czech education of which she was a product and which taught her that, for example, Marx had to send his manuscripts abroad and if, at the time, no one had been prepared to smuggle them out (she argues without a noticeable trace of irony), "we would be the poorer for it now." Thus the words "smuggle, progressive" and "humane" are cast back at the rigid and dry representatives of the regime as an elegant boomerang carrying a meaning that cancels the former one. When, a decade later, I asked her about her life in prison, she shrugs her shoulders: "Prison? Oh, I've forgotten about that. There are much too many things to do to dwell on it..."

An important aspect of Jiřina's multi-leveled work is that she gave permanent meaning to the concept of the "Gray Zone" (in the meantime it has made its way into the *Dictionary of Sociology*). Her formulation in an essay of 1989 was a clear-eyed diagnosis of this complex multileveled situation. She casts the theme of memory – and its conscious or unconscious loss – at the centre of her argument, and develops a lively discussion about the complex issues of people's memory, in which patterns of selection, recollection and self-preservation mingle and replace each other. "Memories that threaten us are displaced" she argues, and defines the general

*These remarks cannot remain without mentioning the unique cooperation between Jiřina, the historian Vilém Prečan, founder and director of the Documentation Centre for Independent Literature and – the then cultural attache of the German Federal Republic – Wolfgang Scheur. Between the three of them (including the latter's wives Helena and Brigitte) they found ways to transport mail, manuscripts, money, even computers across closed borders. Those were Jiřina's years as a "letter carrier" which took the kind of courage, inventiveness and tenacity possibly inconceivable for the citizen of a liberal democracy.

phenomenon of amnesia as “a form of defense mechanism.” [cf. *Good-Bye Samizdat: Twenty Years of Czechoslovak Underground Writing*, ed. Marketa Goetz-Stankiewicz, Evanston, IL, Northwestern University Press, 1992, pp. 181–91]. The theme re-emerged in an interview she gave in 2004 when, urged by a journalist, she expressed the only regret she was harbouring, namely that people were forgetting so quickly. Looking back at her words of 1983, one notes her earlier words about Orwell’s memory hole. The way she sees it now reveals that average people indeed created their own Orwellian memory hole. In the meantime we have witnessed an upsurge of writings dealing with memory, its preservation, perversion and loss. Jiřina was, I would say, among the first to give voice to this significant theme of our contemporary world.

Today, as formerly, Jiřina rejects pretentious terms that have been attached to her life by voices that thrive on flashy clichés, terms like “victim” and “fighter”. The former she rejects with her favourite quotation from Aldous Huxley, “I doubt if anything is really irrelevant. Everything that happens is intrinsically like the man it happens to.... But in some indescribable way, the event is modified so as to suit the character of each person involved in it.” [Aldous Huxley, *Point Counter Point*, London, Chatto & Windus, 1947, 389–90.] The latter she dismisses with one of her unforgettable formulations by calling herself merely “the midwife of various initiatives.” [Interview she gave to the literary section of *Právo*, November 11, 2004].

During the days before 1989 when she did not give interviews but tried, though active as always, to remain concealed in the cultural woodwork of Prague, she hid the eminent photographer Ivan Kyncl’s camera in her little office in the hospital where she was working as sociologist. At the time he was employed as a doorman, which made a clandestine communication possible. When she stuck a little piece from a stamp on his doorman window, it meant that she had mail from abroad for him. She tells about this many years later when she gets the news of Kyncl’s death. Memories, light and dark, dance before our eyes.

These memories pervade her apartment in the house where she was born and which was always open to friends, except when it was without electricity and hot water during the disaster of the flood in August 2002. Jiřina herself had to camp in various apartments for several weeks which she did without complaint: Karlín, she said, was hit worst, her own district was only second worst, so no reason to complain. “For depression I have no time,” she writes. “But still the static of my soul is a little thrown off balance, so that it is difficult for me to concentrate on mental work. This is why I am at the moment an ideal cleaning woman.” [E-mail report on “The Flood”, August 2002]. And as she helps carry heavy pails of water and mud from the cellar of the house, she muses about the piles of broken and useless soiled objects that emerged from the intestines of the city. As she is counting the pails, she wonders how many pails would be needed to clean a human being. And how could one figure out which cleaning fluids to use to clear our souls and characters? Should she go and enquire at the municipal Crisis Centre or should she rather go to a church with her question? When she offers her two willing hands for help in the flood-damaged Spanish synagogue, she is told that what would be needed are not hands but rather hot breath, to dry out wet materials. “Sorry, I haven’t yet managed to be a dragon,” she smiles.

During the same period she also experienced an unspeakably sad event that shook her life. She lost her partner of more than two decades and her words about his last days (including very few words about herself) reflect the depth of the darkness that had descended upon her. When, even during these personally trying times, she was cleaning other people’s tiles with disinfectant, she welcomed wearing a mask and protective glasses, because “one can cry under these glasses and no one will mind one’s tears.” During evenings, not being able to go to her own home, she moved between various places, but wherever she settled for a night she put on Jirka’s vest. Anything said about a friend’s pain threatens to become trite. So let the rest be silence.

On her table under the glass she has put a theatre poster of the *Oresteia* performed by London's National Theatre. It showed a soiled child's little dress that was washed up by the Thames. The Vltava, the Thames and by implication the waves of a turbulent Mediterranean shore – water, life giving and life taking. I could well imagine Jiřina substituting her poster today by a similar photo relating to the tsunami disaster of December 2004. I have always felt that Jiřina carries the disasters of our world – political, personal, natural – with an earnestness and depth surprising in so life-affirming a person.

Another image, also related to water, but this time a funny one, emerges before my inner eye. In 1989, after students had gathered in Prague, full of hope and passion – stretching, as it were, toward the light at the end of a tunnel – Jiřina ran early the next day to the park where the group had met, again armed with a pail and water, and washed the benches. After all, she explained to me later, “I didn't want the authorities to claim that we had sullied ‘state property’.” Here you have Jiřina, the classical, healing water-carrier.

A few memorable formulations I gleaned from her writings might expand the picture:

Political ones:

On coercive government: “To deprive people of activity is possible not only by forbidding it, by threats and locking people up but also by reducing the meaning of anything people might strive for and by the statement that ‘one can't change anything anyway.’”

On liberal democracy: “I did not expect heaven on earth. Long ago I wrote a dissertation about the students' uprising in 1968 in Paris and Berlin. Already at that time it was clear to me that Western democracy is not an ideal state. Nowadays there are many reasons in our country to criticize and practice citizens' forms of refusals. But do you perhaps know of a better political system ?” [*Mladá Fronta Dnes*, October 8, 2003.]

On the Gray Zones of life (and might one not claim that there are variations of Gray Zones in each society?) In 1990 Jiřina – signs of her similarity to a Janus figure becomes increasingly obvious – draws a parallel with one of Western culture’s great myths. “Last year,” she writes, “they [the dissidents] were still the Antigones among the silent citizens of Thebes. Today, everyone in Thebes is saying that it would be right to give Polynices a decent burial and that they had always thought so. The moral impetus to tell the truth no longer possesses any magic, outspoken truth has lost its ethical charge and has become a mere historical fact, interesting but not particularly exciting.” [‘The Gray Zone’, *Good-bye Samizdat*, p.191.] Without laying blame, she illuminates an ancient pervasive human quality that can be called “carry on regardless” or “I can’t worry about everything,” or, on a time honoured, more respectable level, “cultivate your own garden,” depending on time, place and context.

From the Entries of the Fictional Old Diarist whose Thoughts Reflect Jiřina’s Own Mind:

“Let’s watch out that age doesn’t give us wrinkles on the soul, since it gives them to us on the face.” [*Deník staré paní*, p. 85] Under Jiřina’s pen the thoughtful grandmother has extracted this jewel from the French sixteenth century philosopher Montaigne. Or else, there is this one from the unlikely source of Jan Mukařovský: “Constant development – only so one can, until the last moment of one’s life, remain a contemporary” [*Deník staré paní*, p. 86]. When others study the renowned Czech linguist for his insights into language, Jiřina, in true Huxleyan spirit, finds a hidden jewel that matches her temperament.

On a more pragmatic level, relating to the old lady’s decision to learn something about computers in order to understand what her grandchildren are doing: “Life changes a great deal, and I as a grandmother, should at least follow my own grandchildren.” [*Deník staré paní*, p. 72]

The younger Jiřina is speaking here with the voice of her old heroine but this voice remains the same when Jiřina

herself has grown older: “We have to give content to every moment, we have to lift it to the level of some form of durability up to the fullest and the emptiest moment of life.”[*Deník staré paní*, p.156]

I end with some personal memories:

When Jiřina was in Vancouver in February 2003, she had brought me a paper creche. The figures had to be cut out. While others were sitting around, talking, Jiřina perched in a corner, busily cutting out the creche figures: shepherds and kings, Mary and the manger, donkeys and sheep and a star in the sky. On her Christmas greeting this year, Jiřina asked whether I still had the figures. Of course! And when I put them up I remembered what she told me about her grandchildren in whom she rejoiced and for whom (I don't know how!) she always found time.

During the same visit we walked (Jiřina, of course, without hesitation and with her usual élan) across the swaying suspension bridge of Capilano Canyon and later took the gondola up Vancouver's Grouse Mountain. She was all eyes, asked a hundred questions, bought little trinkets for her grandchildren, ran with childlike joy across the snow field. I think if I had suggested that we rent skis and run down the slope, she would have agreed without hesitation. Indeed a few years earlier, on her first visit here, we went cross country skiing together (Jiřina in my mother's boots and on her skis) and the fact that it was raining in buckets, did not disturb us at all. It was then, in that funny soaked-through moment, that I fully realized her quality as “a buddy you could rely on through thick and thin.”

During the days when his Documentation Centre was still housed in the Schwarzenberg Castle in Bavaria before being 'repatriated' into the Czech lands, her friend, Vilém Prečan, held one of the Centre's annual conferences, including, in 1992 for the first time, participants from now 'free' Czechoslovakia who arrived from Prague by bus. Jiřina, having taken some other means of transport, stood by the gate, waving her

arms, awaiting and greeting the excited passengers, many of them outside their country for the first time in a generation. “Look, here is Jiřina Šiklová, in black stove pipe pants (the latest fashion then), looking like Prague’s *primavera*”, said my neighbour on the bus – let him remain anonymous here. I smiled happily, as I smile today at this memory. The modish pants did not prevent Jiřina on the next two days entering the discussion with remarks, the insight and pertinence of which, were hardly matched by anyone else.

Perhaps this is the right moment to note something like a modestly philosophical modification to my theme of Jiřina’s “infinite variety”. When thinking of Isaiah Berlin’s famous adage about people being either hedgehogs or foxes – the fox knowing many things and the hedgehog knowing one big thing – I would imagine that many people who know Jiřina would consider her to be among the foxes, for she certainly knows very many things. However, people who give her character more perceptive thoughts are likely to realize that there is a hedgehog concealed in her lively mind. At all times and in all situations that she has been through, she seems certain that it is the human being that is of uppermost importance: “If one can,” she told me once on a dark day, “one should always try to put a little touch of light and warmth here and there and there and here.” Or, to think perhaps of the Confucian saying: “It is better to light a candle than to curse the darkness.”

In this connection one of my memories lightens up brightly. It was when I drove her to a cottage in the country, Jiřina expressed a modest request: “Could we just take a bit of a detour (there followed lengthy description of the itinerary) and pick up a little statue of an angel (the stone angel turned out to be four feet tall and weighing a ton) and then we can drop it off at Ivan Havel’s cottage.” With Jiřina among us, the trip through heavy city traffic and narrow country lanes seemed just around the corner, the weighty angel somehow acquired the lightness appropriate for a heavenly messenger, my little car seemed to inflate itself to accommodate the unusual load, the creaking wheelbarrow on which the

angel was ultimately transported responded like a swinging chariot of the gods. It seemed that Jiřina had accomplished all this with the touch of her personality. Perhaps this is the greatest gift allotted to her by fate although, as any of the gifts she receives, she constantly passes it on to others.

So: HAPPY BIRTHDAY, OUR JIŘINA!

“Niech nam żyje sto lat!” as my Polish husband calls at this point.

Report on a Communication

Ivan M. Havel (Prague)

Outside the window freezing “Normalization”, inside cosy intellectual seminars and interesting conversations, not to mention all sorts of parties to let off steam and let our hair down. Maybe it’s better for us to retain this kind of memory of those days; at the very least it is less damaging to the health than the truth. Let the historians worry their heads with the worst aspects.

We know, of course, and we knew then that there existed another world concealed within our ceilings and beyond our telephones; we tried to hide ourselves from that world, to elude it, sometimes to confuse it, but preferably to ignore it. I shall call it Their World (I capitalize the T of the adjective for purpose of differentiation). Direct contact occasionally occurred in inhospitable offices where inhospitable androids in the role of Their antennae, pried information out of us – “excavated” us, to use Their ptydepe – and gave us vehement warnings about ourselves.

My predilection for cybernetics includes investigation into worlds that are too disparate in all respects to enable mutual understanding. In the course of such communica-

tion (whether such communication must take place at all is another matter), each of the two worlds creates its own image of the other world, one that is necessarily distorted and deformed. My aforementioned predilection (combined with a curiosity that infected all of us at the time) led me some time ago to take a look at those famed archives [of the former Communist secret police, trans.] in Pardubice.

It is both a tedious and engaging kind of reading. I was not part of the front line of dissent (although They clearly thought I was), so my file does not contain much that would surprise a politician or historian – apart from what it reveals about Them. So first of all here are my general observations. Firstly: our ceilings, telephones and mail were much less use to Them than verbal reports from willing “Sources” – those whom we trusted most of all and in front of whom we blabbed about everything (they were instructed in how to win our confidence). My second observation: the things that we kept strictly secret in the presumption that They knew nothing about them They knew more about and sooner than They did about things we were convinced They knew about long ago, and therefore didn’t particularly bother to conceal Them. My third observation: They meticulously concealed, even from themselves, the fact that They used illegal or non-standard methods. They regarded “Sources” or the “agent route” (unlike listening devices) as legal and standard, and therefore reports of debriefings had to include the phrase “the Source was present at the conversation”, even when it was a conversation across “the iron curtain”.

But I am being too theoretical, as is my wont. For that reason I have selected several samples that I hope Jiřina will appreciate. The first is an excerpt from the interrogation of one of my friends (Jaroslav Borecký, 17 December 1979):

Question: Give the reasons why you decided to visit Ivan HAVEL.

Answer: I went to pay him a visit.

Question: What was the aim of this visit?

Answer: A visit.

Question: How often do you visit Ivan HAVEL?

Answer: I don't know.

Question: Tell us how many people were supposed to visit Ivan HAVEL today and who they were.

Answer: I don't know.

Question: Do you know a certain PALOUŠ?

Answer: The only PALOUŠ I have known was my chemistry teacher at gymnasium. I know no other person of that name.

[There follow three more similar questions and answers.]

They didn't have it easy. But that was a normal minuted interrogation, not the record of a report obtained by a "Source". An example of the latter is the following sample (a record of a report from an SC [= secret collaborator] with the cover name CORNET, which was made the day following a conversation with me, on 6 November 1987):

Ivan HAVEL (brother of Václav HAVEL – note of OO [= operative officer]) informed the Source that Gabriel GÖSSEL (the person named was responsible for reproducing and binding EXPEDICE samizdat books – note of OO) had been interrogated by the police. Here he was repeatedly asked the meaning of the expression "dry bread for the sheep". GÖSSEL apparently explained to the police officer that the expression in question was not a secret code, but to do with the fact that his friend collected dry bread for his sheep. The officers did not want to believe GÖSSEL's statement and induced him to make a confession. Ivan HAVEL related with a malicious expression on his face that when GÖSSEL was looking for a spray gun and called HAVEL's flat to borrow one, he told him: "I don't have the bag of bread but you can come for the gun." After those words HAVEL and GÖSSEL were very pleased to have confused the police.

After that statement the Source asked Ivan HAVEL whether he was convinced that his telephone was tapped. The person in question replied that it was absolutely obvious that his phone was tapped, particularly since he had been sharing the flat with his brother Václav HAVEL.

[Operative significance:] Being ironic about GÖSSEL's interrogation.

[Measures:] The Source was given the task of monitoring whether Ivan HAVEL and Václav HAVEL continue to use the services of Gabriel GÖSSEL for reproducing samizdat publications.

One of the interesting things about this is that They used a roundabout route also to discover our reactions to Their interrogations. They often explicitly gave their "Source" the task of discovering how the interrogated person reacted. One thing is unclear to me, however: how and in what way did the "operative significance" of the above-quoted report assist Them, namely (I quote) "being ironic about GÖSSEL's interrogation". Was this a cause of particular satisfaction to Them? (Incidentally, Gabriel really did keep sheep and we really did supply him with dry bread, and we were not in the least afraid of talking about it over the telephone.)

I was almost moved by the following "record of an enforced contact" (in common parlance: an interrogation to which the subject was summoned and did not come of his own free will), in which I (involuntarily) played an embarrassingly refractory role (the interrogation took place on 8 October 1981; I have not been able to resist adding my own comments):

On 8 Oct. 1981, an enforced contact took place with Ivan HAVEL (operation SÁVA [= cover name for an operation dealing with a minor matter involving me]), aimed at obtaining the keys of his flat in order to install ZTÚ DIAGRAM [Radek Schovánek is possibly the only person capable of solving that one; it was most likely a new type of listening equipment, because

at that time the existing types, ZTÚ REBUILDING and ZTÚ PURCHASE, were still functioning quite well – see below].

The enforced contact was conducted by Lt. Horák and 2nd Lt. Černý in the building of the Regional Police Administration at Bartolomějská 7. The stipulated procedure was that the OO of the State Police Administration would ask us to leave the borrowed office for a moment, and if the party left his personal effects (bag) in the office, the OO would make an impression of his keys.

On arrival at the office HAVEL was asked to put his personal effects down, which he did not do and he continued to hold onto his bag. When he was asked to move his chair nearer in order to be in closer contact with the interrogator he did not leave the bag in its original position and continued to hold onto it. After twenty minutes of interrogation the OO of the State [secret, trans.] Police Administration arrived and proceeded according to the stipulated legend.

The use of the term “legend” in the context is indeed legendary. Unfortunately the party was insufficiently informed about the legend in advance, otherwise out of his innate kindness he would undoubtedly have left his bag behind. But let us continue.

Ivan HAVEL did not leave his bag in the office and took it with him from the office. It was not appropriate to advise HAVEL that he could leave his bag in the office.

That was a basic mistake on the part of the investigators. They probably did not suspect that the party would have regarded such advice as a kindness and complied.

For the reasons stated it was not possible to make an impression of the keys. After returning to the office the interrogation continued normally.

HAVEL refused to answer the questions put to him and set out his reasons in the statement. When he was informed that our endeavour is to clarify whether he was really involved in hostile activity and to render him practical assistance if he gave us serious reasons for attending the so-called Harvest at the cottage of his brother Václav HAVEL, HAVEL reacted by saying that on principle he did not answer questions that concern his person, even though he knew this was to his own detriment. He is convinced that he is not committing any crime and therefore refuses to testify. Should he be engaged in criminal activity then it must be proved to him. In response to that attitude HAVEL was informed that his approach was incomprehensible as he himself created the impression that he is involved in hostile activities when he refuses to provide a serious explanation. Everyone should make an effort to refute suspicions or clarify the matter and not refuse to testify. HAVEL stated that he realised he gave grounds for such a subjective feeling, but he is unable to change his position that he will not testify.

I'm sure he said it very politely. For instance: "You're quite right and I'm fully aware that one should not refuse to testify, but I have already decided once and for all and it's now too late and I am unable to go against my own decision, even in the name of a good cause. I would have a sort of feeling that I was losing my own identity, that I was 'disappearing', so to speak."

Finally HAVEL was informed that this attitude was simply his own affair and we no longer intended to persuade him about his incorrectness and lack of seriousness with respect to the state authorities, and the conversation was terminated.

Conclusion:

- consider other possibilities of obtaining the keys of the flat in question [use of remand detention cell] or

- find out whether it is possible to obtain keys from the children at primary school.
- the agent route will be used to ascertain Ivan HAVEL's reaction to the enforced contact.

(I will deal with the eventual fate of the ZTÚ DIAGRAM below.)

And finally a record from 15 November 1988. It is a delightful example of how it was possible to pass on a message to Them. (The "Source" with the cover name SÁVA must have been sitting inside the telephone line between Jiřina in order to hear us both.)

Source stated that on 15. 11. 1988 at 9.50 am ŠIKLOVÁ Jiřina called the flat of Ivan HAVEL. At the beginning of the conversation she told him that she had heard the security [= secret police, trans.] were trying to bluff Ivan. She said this was a tactic of theirs. They will spread the lie that someone from the Charter was going to smash her face in. She was calling Ivan because she knows his phone is tapped. For the same reason she was going to call Milan ŠIMEČKA. In the following part of the conversation ŠIKLOVÁ informed Ivan HAVEL that they had confiscated from her photographs showing him and his brother. They also confiscated notes from the last meeting when Václav MALÝ gave a lecture.

In the next conversation ŠIKLOVÁ informed him that the security were interested in her foreign contacts and they had told her that they had filmed her dragging things out of their cars and they she had fucked with them. Ever since they have been tailing her and creeping into her flat when the grandmother let them in. It makes no difference because when she was in Ruzyně prison they had made copies of her keys anyway. The men that were following her even went to her workplace to check what was on her desk. Last Thursday they came to the flat to check how much money

she had. She had a letter there for Bondy, where he asks her for 1700 Kčs. She had 2000 Kčs. They deduced from that she must have more money on her and that she was the CHARTER's treasurer. They wanted to see her savings books. On one them she had 12 000 Kčs. So they took them. Ivan HAVEL said they had no right to. ŠIKLOVÁ informed him that they can even make a print-out from a card. She also told him that the men also took the 2000 Kčs so that she wouldn't be tempted by them. They left her 300 Kčs which should suffice until she received her pay on Monday. Source also stated that ŠIKLOVÁ confided in HAVEL that she had admitted that she occasionally received money from PREČAN to buy books for his centre. HAVEL warned ŠIKLOVÁ to be careful. ŠIKLOVÁ said she was and would be in future. She also told him that she had been forced to write her own name twenty times. In her opinion the security would try to misuse it by signing something in her name. She also thinks they will no longer be trying to get her to collaborate with them.

At the end they agreed that ŠIKLOVÁ would call on HAVEL in person.

[Operative significance:] The report informs about ŠIKLOVÁ's conversation with Ivan HAVEL in which she informs him about the measures being taken against her person by the security.

[Measures:] Agent's report to be sent to the Section 12 for further operative use in operation DELTA [the cover name of an operation directed against Jiřina Šiklová].

[The opinion of the Operative Officer about the information obtained:] The report was received from a vetted Source. I evaluate it as reliable.

In hindsight I have the feeling that in course of time we became used to Them (and They to us), and the mutual relationship between the two sides entered a phase I'd term a communication game. When we spoke beneath our own

ceilings or into our own mouthpieces, we spoke in such a way that They knew that we knew that They knew that we knew...

Operation SÁVA survived until the beginning of 1989 and then quietly expired. I expect I ceased to interest Them, as I didn't know about it. In an evaluation from 13 January 1989 there is simply the following despondent admission:

The installation of the ZTÚ PURCHASE [apparently a telephone tap] did not supply any information of an StB [secret police, trans.] nature. In connection with the elaboration of operation TOMIS [cover name for an operation directed against Václav Havel] it was not possible to install ZTÚ DIAGRAM, which could have been used in the SÁVA operation.

The latter was really my fault! Why did I hold onto that bag so doggedly that time?

Translated from Czech by Gerald Turner

My Life with Jiřina

Mary Hrabik Samal (USA)

“This is Jiřina,” said the voice over the phone in my aunt’s apartment. It was May 1989, and I was in Prague. So began my life with Jiřina Šiklová.

Earlier that day, I had knocked at Jiřina’s apartment. Dressed in old lady underwear, drawers that reached to mid thigh and a camisole, and her arm in sling, Jiřina’s mother, who was in her eighties, let me in. “I am a classmate from the university,” I lied. I was afraid that she would throw me out if she knew that I was from the United States and had never set eyes on Jiřina. I need not have worried. As my wait progressed, Grandma’s intellectual acuity became quite clear. Still clothed in her original attire, she came in every ten minutes or so, holding a notebook in which her lunch menu for the week was written and inquired: “What day is it today?” After an hour of repeatedly informing grandma that it was Wednesday, I left a note explaining where I could be reached and my calling card, a photo of me with Karel Čulík and his wife, Zdenka Brodská, at whose behest I was visiting Jiřina.

Nearly immediately, Jiřina swept me into the whirlwind of her life. Jiřina, the postmistress of the underground, needed

someone to deliver the keys to an apartment that could be used as a drop box to Vilém Prečan in Scheinfeld. I was available. We went to the apartment on foot and via taxi. Jiřina made me memorize the address, as well as layout of the building, so that I could draw it for Prečan.

Unbeknownst to me, the secret police had followed us to that apartment. I discovered this much, much later when Jiřina received copies of her dossier. In their occasional shadowing of Jiřina, the StB documented her comings and goings, all very ordinary and banal: Jiřina went to work, shopped and saw her friends. Since I speak fluent Czech, the secret police noted that Jiřina and I engaged in a lively conversation. The omniscient secret police had no inkling that I was indeed a foreigner. At the border, the guards did search me thoroughly, but they were most interested in anything typewritten in my possession and the shoulder pads in my clothing. They paid no attention to the keys, and there was mention of Jiřina at the subsequent interrogation. I had put the keys in my purse with my spare car and house keys. The guardians of Czechoslovak borders and ideological purity were not allowed to travel to the West; therefore, they did not realize that the large and old fashioned keys would not unlock anything in America.

It was my first experience with one of Jiřina's *modus operandi*, to use whoever is at hand to achieve her purpose. With Jiřina, I now too well know, it is never a one-way street of exploitation. Yes, she did use me as a mule, but she also generously gives back in triplicate. I glimpsed what her life was like in the pre-Velvet Revolution days. My lunch with Jiřina was frequently interrupted. Two people brought Jiřina samizdat to be expedited abroad. Jiřina and I also undertook several forays into the staircase to retrieve her mother. Grandma, now fully clothed but still with her arm in a sling, insisted on scrubbing the stairs. Jiřina also introduced me to some of her out-of-favour friends and regaled me with anecdotes about her life in the country that the dissidents called "Absurdistan". Since she considers everyone a source of information, Jiřina expertly debriefed me about life among the exiles and in the West.

The revolution came, and Jiřina invited me to hang my hat at her place whenever I visited Prague. Her apartment in an early-twentieth-century building tells of all the influences that have shaped her. She has lived in her parents' domicile all her life, except for nearly a year when she was imprisoned. Some of the furniture and artefacts, what remains of the good china and glassware, the solid buffet and secretary, as well as some of the original paintings on the walls, especially a seascape of the ilk that ubiquitously graced homes in the inter-war period, tells of Jiřina's very middle class origins. Other touches remind one of Jiřina's own past. For example, the child's coat with a boutonniere that hangs in the entrance hall recalls Jiřina's child-rearing days. The overflowing book cases bear testimony to several generations of readers, although books on social and philosophical issues in several languages and contemporary *belles lettres* document Jiřina's interests. The modern pictures on the wall, often gifts from friends, reflect Jiřina's own taste.

Mementos, large and small, personalize the apartment. Figurines that Jiřina fashioned out of bread dough in prison are stored in the kitchen oven. Vlasta Chramostová fashioned the lamps that light up the sitting room. She made them to earn some money when the authorities barred her from acting. Photographs of people important to Jiřina (her parents, her late partner, Jiří Veselý, Milan Šimečka, her grandchildren, etc.) are scattered throughout, as are post-cards and souvenirs from various parts of the world from Jiřina's travels, as well as those of family and friends. In the kitchen, where I have found implements that remind me of my Czech childhood in the 1940's, some traces of modernity emerge here and there, as for example, a microwave. Exasperated foreigners have contributed to the kitchen's efficiency. They have bestowed on their hostess a practically instant electric kettle and a working clock. Magazines, newspapers and correspondence are piled on the kitchen chairs and counters. If the Jiřina is especially busy, they invade the horizontal surfaces elsewhere in the apartment. Jiřina lards these piles with her notes and clippings. Herein

lays the secret of her extraordinary memory and efficiency: she habitually clips items that interest her and makes notes on her readings and thoughts. (Her handwriting must have been a delight to the StB since she has developed a nearly indecipherable system of abbreviations and letters; for example, her “z” looks like an “x”.) Jiřina has also remodelled her bathroom. She was tired, I suspect, of mopping up after her Western guests who could not take shower without creating a deluge.

After the Velvet Revolution, Jiřina returned to the Charles University where she founded the Department of Social Work. She also wanted to organize what for Czechoslovaks was an unknown and strange group, Gender Studies. Jiřina did not let the lack of institutional backing deter her from something that she considered important. Applying a lesson she had so well learnt in the Normalization era, she chose to rely on her own initiative and resources: she wrote letters to several of her women friends active in academia and feminist causes abroad. Zdenka Brodská and I were among them. She invited the women’s help and cooperation. “Consider yourselves as co-founders of Gender Studies,” Jiřina’s letter concluded. Space was at a premium in Prague; so Jiřina organized Gender Studies in her own apartment. For several years, a library and a centre that sponsored lectures and discussion on topics important to women were housed there.

At the height of Gender Studies activity in 1992, there was no room for me to sleep in Jiřina’s apartment, but she found a place for me with a friend who lived in the same building. Finally, Jiřina found sufficient financing for Gender Studies to move to their own quarters, and I resumed my residence at what I now thought of as my Prague home. It was like living at Grand Central Station. Jiřina invites all to stay with her when they are in town; many, but fortunately not all of them, take her up on the invitation. Although the guests are usually academics, Jiřina is truly an equal opportunity hostess. I have shared the apartment with men and women of nearly all races, creeds and social class. Nevertheless, patients of Jiřina’s psychologist son Jan, or more accurately

their neuroses and psychoses, provided my most challenging co-habitants. Jan needed a place for his fledgling practice. Jiřina offered him the room where I usually slept. I had to be out of there by 8 o'clock in the morning. At night, I had visions of all patients' illnesses seeping into me from the couch on which I was sleeping and the patients had rested.

I tease Jiřina telling her that the salaries of Czech University professors are so high that they now import hired help from America as I am often pressed into services that demands all the skills that I possess and a few that I do not. I have become the occasional doorman. Because democracy has ushered an increase in crime, Jiřina's building, like all others in Prague, is locked at all times. It has not one, but two sets of bolted doors. The tenants must go downstairs and unlock the doors for each guest, and my landlady has many, many visitors.

I serve also as a multi-lingual secretary, for Jiřina is often out of town at various conferences in the Republic and elsewhere. When in town, she is teaching, lecturing and consulting. I field phone calls from all-comers – be they government officials, diplomats, foreign and domestic journalists, friends, relatives, students desperate to schedule or re-schedule exams, activists of all stripes and persuasions, foreign researchers, who often are acquaintances of acquaintances, as well as well-wishers and opponents reacting to what Jiřina had said or written in the media. In the last category, the drunks are particularly endearing. They often call in the dead of night and let out a string of abuse without bothering to ascertain that I am “paní Šiklová.” I write down all messages that require a response or action. Jiřina, ever efficient and reliable, enters them into her notebook and crosses them out after she has taken care of them.

Jiřina routinely needs me to translate answers to foreign journalists' queries or her presentations for conferences. Particularly memorable was the time I was translating Jiřina's explanation for a non-Czech speaking reporter why in post-Communist Czechoslovakia the number of sex changes were greater for men than women, while I was waiting for a call to

confirm my hastily-arranged return trip to the U.S. because my father was gravely ill.

Jiřina and I are very compatible in terms of food. We both like to cook and will eat almost anything. The latter quality accounts for our less than wonderful repasts. Thanks to our mothers, who had lived through the Great Depression and World War II, the belief that food should not be wasted is deeply inscribed into our consciences; therefore, Jiřina and I are always eating leftovers, that is, the most ancient of leftovers, those who are the most likely to spoil. On that score, I am grateful that Jiřina has a friend who keeps chickens. We do not have to finish all the bread that has become hard. Our consciences allow us to save it for our feathered friends.

The services are not one sided. Jiřina has become my guide through the multiple circles of Czechoslovak and later Czech and Slovak life. Her stories have inspired me to begin a project on the role of women in the operational aspects of the unofficial culture during normalization. She quickly and cheerfully made up a long list of women whom I should consult and even arranged some of my interviews. Jiřina, however, could not find the time to talk to me until I finally cornered her during a train ride from Prague to Scheinfeld. I made sure that she was next to the window. Sitting next to her, I barred her escape. Her interview is the only one I have with churning and whistles of a train and a conductor's announcements in the background.

Jiřina has provided me a front row seat on the nascent Czech and Slovak democracies. Because I had left Czechoslovakia as an eight-year in 1948, this is something I would not have had without her. At times, the costs involve more than mere time and energy. Jiřina has "sold" me a Chechen child that I now support in a Grozny nursery run by a Czech Catholic charity. Also, at her urging, I have lent some money to a Roma organization. This so horrified a friend of mine that he drew up a legal contract that I was suppose to have the debtor sign. I did no such thing since Jiřina had vouched for him. Also thanks to her, I have an inkling about the

concerns of students, Roma, academics, political and social activists, non-governmental organizations participants, health care workers, senior citizens and women, to mention a few.

Jiřina lets me accompany her on her various rounds. We have been at an award ceremony for the Franz Kafka Society, a UNESCO-sponsored conference on volunteerism, a soirée of a lesbian group held in the building of the University's Protestant Theological Faculty, a protest demonstration at a television station, a teach-in about immigrants organized by Jiřina's students, an embassy reception and various YMCA activities. (This is not an exhaustive list.)

I am now optimistic about my native land's prospects because Jiřina Šiklová has shown me a veritable renaissance in grass roots initiatives and organizations. As a reader of Alexis de Tocqueville, I know that: "In democratic countries knowledge of how to combine is the mother of all other forms of knowledge, on its progress depends that of all the others."

For Jiřina Šiklová, on her Birthday

Eva Kantůrková (Prague)

Many shared experiences link me with Jiřina Šiklová. Meetings of our fellow-prisoners at Jiřina's cottage are undoubtedly unforgettable. Even more so those at Milan Šimečka's cottage. Jiřina used to provide a streak of mild sprightliness to the meetings, so welcome in those dark times. Milan led them towards a philosophical reality. I have, however, another experience associated with Jiřina Šiklová and Ruzyně prison. I'd call it enforced, or in other words, voluntary isolation. I apologise to readers and to Jiřina that for my birthday greeting I have selected a theme from Ruzyně, a subject distant now in time and overworked literarily, and when, moreover I myself feel I have come to terms with it. The tiny detail however about which I want to write, the minute observation is perhaps an experience which might be suitable.

In the encounter with one's jailer everything which the prisoner comes across presses them to overcome their isolation. And that in the positive sense, that prisoners mutually support each other, and in the negative sense, that the prisoner tries to relieve imprisonment and the sentence by sucking up to the jailer or ultimately by informing against

the other. (Here I must observe that I have in mind the prison of the last twenty years of the totalitarian regime). The means of contact were varied: helping out with cigarettes, smuggling news, secret letter writing, evening singing and calling from windows, but also fights and quarrels and brutal sex. The prisoner expends a lot of energy on not feeling alone and abandoned. A complex state of affairs prevails when he is invited into contact from both sides, by the jailer and fellow-prisoners.

Always at least one of my fellow-prisoners was plotting against me. They were women accused, either justly or according to some hypocritical legislation, of criminal acts. They were aware of the distinctly political reason for my imprisonment, and some of them found a way to make clear the task which they had been entrusted against me. An eager girl always delivered her report during Monday post with such a meaningful glance at me that only a fool would not understand what it was about. And once she went as far as to indicate to me the content of her reports...you'll soon be going home, I know, she said hopefully. My friend, Andy Rumová, a Roma and a sweetie, told me straight: don't trust anyone here, not even me. Jiří Gruntorád, imprisoned at Ruzyně under other circumstances, gained notoriety for an original means of contact. As the anonymous J.G. he created a pleasant furore among my fellow inmates three times daily: in the bottom of the tin cups used at mealtimes, in addition to his initials, he engraved the sign of Charter 77 and greetings for EK, and my fellow-inmates quite seriously disputed the probability of how long JG would sign the bottom of all the cups circulating in the prison.

In an environment of humiliating captivity the jailer is a natural enemy, and particularly for a political prisoner, or as they called us, for a prisoner of conscience. They are untrustworthy, suspicious because of their obligatory and assumed evil intent. Several times, however, it happened to me that even people from this other side helped me, in the midst of violence, to overcome my loneliness. Immediately after the imposition of the prison term, during the first medical

examination, the doctor spread out the forms with our names on the x-ray machine in such a way that I could read whom I was imprisoned with. At the beginning of interrogations this is quite fundamental information, it not only means that you don't find yourself alone in a complex situation, but it also makes it easier to orientate yourself in it. The guard who took us from the cell to the floor reserved for our interrogations behaved in a similar way. In the system at that time the prison and this escort were subordinate to the Ministry of Justice, whereas the floor with the interrogation rooms and the investigators from the State Security came under the Ministry of the Interior. The escort handed the prisoner over from one jurisdiction to the other and had to make a note of this in a large book, situated in the office where the two areas met. The book contained a list of those interrogated recently, the time of their handover to one or other side, and the length of the interrogation. And the escort stood me facing it, shouted something at me, to provide a pretext for delaying me, and pushed me near the records, irritated that perhaps I didn't grasp the opportunity. We were all there, one underneath the other in a column: Ruml, father and son, Jřina Šiklová, Karel Kyncl, Ján Mlynárik, Milan Šimečka. This last name I read before I got to know Milan personally. Every environment produces its legends, and prison the more so, where the clash and contact have a fateful character and where people are pressed into closer contact with each other by the deprivation of privacy and the length of detention than often when they are free. And there are legends of cruel, stupid and ridiculous people, but also normal people. Under that last heading I would mention a prison warder, Jirka, nicknamed the Terrier, who, though he didn't work at Ruzyně, sometimes sent us off to Ruzyně from Bartolomějská Street.

To overcome one's isolation in the struggle with one's jailer is important for practical reasons – you obtain important information – and for moral reasons – the prisoner is not alone in the struggle. Some natural actions and principles of human behaviour don't, however, apply in a totalitarian system, because the system itself is a complex of paradoxes,

it is founded on paradox, it thrives on it. In prison, the most typical environment of a totalitarian system, this is twice as valid. The tiny detail about which I want to write, the minute observation, the peculiar experience, consists in the fact that I, quite consciously and voluntarily, in the end by the exertion of a certain discipline, surrendered that which is most necessary – human contact.

Perhaps in accordance with some mysterious rule or other, perhaps just on the grounds that Jiřina and I were two women in a group jointly accused, they put us on the same corridor. Most of the cells were large; our two were only for three people. They were near each other, only one large cell separating them, and their windows looked out on the same side, onto the courtyard. It would have been enough to do what everybody did, to stand of an evening under the window, and I wouldn't even have to call out, it would be enough to whisper, "Jiřina!". I never did it. Nor did I even speak a single sentence about Jiřina in the cell. We two were doubtlessly bugged and consequently a source of information. One of the most active informers, whom they assigned to me, very diligently tried to introduce conversations precisely about "the Doctor". She went so far in her insistence that she used to call Jiřina by the nickname Georgina, that's what she's called here, don't you know? And she told me that Jiřina's cell was only two cell windows away. This lady was arrested in the days when a long article was published in *Rudé právo*, analyzing the moral profile and biography of one apostate lady Doctor. The author of the article mentioned no name, but some of the biographical details pointed to me, others to Jiřina. Later we explained to each other, that I thought the person mentioned in the article was Jiřina, she thought it was me. Finally the warder for the wing, a special type of guard with "hospitality" and psychological duties, mentioned Jiřina to me. When she brought books into the cell, she opened one significantly at the opening page with a freshly drawn bunch of flowers. Of course I recognized the flowers. It was Jiřina's sign. She used to write it on her messages in place of her name and in Ruzyně drew

it on the tattered books she repaired. I recall that, in those long drawn out weeks of interrogation, the resolve not to pronounce Jiřina's name, not send her any message or greeting, deliberately not to acknowledge her, if we happened to meet, was almost a matter of honour.

The discipline of not acknowledging Jiřina was not simply individual obstinacy to face everything alone. Quite the opposite, during the interrogations we counted on mutual solidarity and we each – with odd exceptions – weighed every word, so as not to make things worse for anyone in the group. The principle of belonging with all the others was so ingrained, that in the records from the interrogations it surprised us not when it was upheld, but when it was broken. The decision not to acknowledge Jiřina, whom they had put so close at hand, was a tactical approach more ordered by instinct than tempered by reason. By the fact that I don't communicate to you whom I know or don't know, not only do I make it harder for you to extort these acquaintances from me under interrogation, but at the same time and most importantly, I stand here before you on my own responsibility. I am here, you have me in your power, but you won't get to anyone else through me. On a practical level there would be nothing to challenge. The tactic could be called the principle of preparatory caution. But on wider consideration ugly thoughts emerge.

I was always in that cell, with my interior world, which I never stopped protecting, with my friendships, on which I never stopped relying. The greetings from Jiří Gruntorád gave me great pleasure and when once the lights on the interrogation floor stayed lit through the night, and someone let the news slip that František Lízna had been arrested, it's hard to express it in words. However, I really felt as if, between my window and the one lit-up, between me and František Lízna, if he was behind the window, a good force was flowing, spreading, arching. And at the same time, in the same cell, in the same circumstances, a system based on injustice made me *deny* a friend. It's not possible to separate behaviour from the environment and conditions in which it takes place. On a practical level and in the given environment,

my decision was reasonable; however it involved such personal and ethical matters that simply practical reasons don't excuse. The ugly thought consisted in whether the brutish system had not simply – I say simply! – got to me, and that in such a very personal matter. No doubt it's possible to choose a simple reasoning. I didn't deny her from cowardice, but so that I wouldn't threaten, so that I wouldn't facilitate... but it's more complicated to respond to the doubt whether by the fact that I denied Jiřina I was not at the same time forced to make it easier for the main and most important thing, which the struggle in jail was all about – my internal freedom and identity – to be affected. Whether I wasn't simply drawn by the trap of totalitarian paradox into the enemy's world. In connection with this subtle reflection, a couple of verses of the then famous and eloquent song of Karásek come to mind: "They take your fingerprints, they take them," and "Say no to the devil, say no". The ugly thought is also about whether each time we say no to the devil, we actually say it to him. Whether good and evil are so safely separated from each other. I have spoken about this with people more experienced in these matters and one very wise man said to me: "Even ethical rules walk on two legs."

Translated from Czech by Alison Siddall

According to Article 29

Helena Klímová (Prague)

To the Chairman of the Czech National Council

Prague, 6 July 1981

Allow me to address you on a matter which I consider urgent. I trust in your understanding, not only for the case itself, but also the formulation. I have tried to adopt the most convincing and vivid in my power. Treat my text, please, as an initiative under Article 29 (Chapter II) of our constitution.

I have known Dr. J. for over fifteen years and, I think, quite well.

Sometimes we share experiences. "I've taught my daughter to give an injection," she informs me on one occasion. Her daughter is the best student in her year. But among the skills expected of her is the ability to plunge a syringe into a living body, albeit at this stage only that of a laboratory mouse. And the girl can't.

Dr. J. knows all sorts of things. She knows how to help strangers, but she also knows how to handle her own children, which many people don't. She gives her daughter a sy-

ringe, points to her thigh and tells her: “Go on and don’t be afraid!” (“I said to myself, if she injects me,” she tells me later, “then she’ll be able to inject anyone, mice as well.”) But her daughter is horrified, cries, refuses. Mum explains, tells her to again, then gets angry, shouts and orders her to. The daughter obediently raises her hand with the needle – and then the hand falls down again limply. So mother uses the now forgotten approach. She hits her daughter.

It was well thought out. The astounded daughter without thinking raises her arm and in the heat of the moment stabs somewhere. Her mum readily puts herself in the way.

This story sticks in my mind as exemplary and that’s why I tell it. I see in it some of the basic character traits of Dr. J.: cleverness, determination, courage, effectiveness in negotiation and willingness to offer up her own self in a good cause.

It would be appropriate at this point to introduce her. She is known to readers of *Vlasta*, television viewers and radio listeners by her maiden name, Dr. Jiřina Heroldová, which she uses to protect her privacy. Her official name is Jiřina Šiklová, Doctor of Philosophy.

Her profession – she works as a sociologist for the sick – is a successful expression of the imposition of theory and abstraction on a basic personal gift – her social talent. There are people who are gifted musically, mathematically, artistically... and by analogy there are also people who are creative in the area of social relationships. Nonetheless I think this last personal gift is not inborn, but seems to arise in the course of one’s life, perhaps during long-term concern or care for someone close.

Jiřina’s talent was no doubt also fostered by the atmosphere in which she was brought up: the medical tradition of the Herold family, a tradition which did not see in the patient simply an injured body but more particularly a whole suffering being. When a visitor enters the Herold home, their eye catches a tiny reminder of the surgery – a small genre group of figures: a girl patient and a doctor leaning over her with a helpful professional gesture. This little group

expresses the tone of the family, just as at one time the god over the fireplace. The tone by which Dr. Jiřina Heroldová-Šiklová lives: the help one person gives another.

Thus far nonetheless I have only observed her in one of these roles, in the role of the one who helps.

What examples of the many different ones to present? First those which together make up the framework of her profession but exceed her duty.

In a hospital, where she works as a sociologist, a sixteen-year-old lad is dying. He calls for his mother, but she is not there. Dr. Heroldová-Šiklová comes along, takes the lad by the hand, tells him: "Here I am, it's your Mum." In his agony the lad doesn't notice the difference in the person, but he feels her touch, her caress, he hears soothing words, he perceives empathy. His last moments aren't painful, but calm.

A young woman patient is leaving hospital after a mastectomy, after an operation which has taken away part of her charm. She is crying, she doesn't know whether her husband will still want her; she doesn't even want to go home, perhaps she doesn't even want to live any more. "I have a friend who's had the same operation and enjoys life a lot," Dr. Heroldová-Šiklová assures her eagerly and immediately gives her a doctor's straightforward prescription: "This friend bought a beautiful new outfit, underneath just lace, nobody noticed anything different about her at all. And the blokes flock around her." The patient suddenly laughs at this idea, Dr. Heroldová-Šiklová gives further advice and solace and the young lady leaves with new hope and guidance how to live.

A mutual, but distant, friend of ours was struck by a pernicious illness. Dr. Heroldová-Šiklová learned about it at the end of the week. Immediately she set off to see her and spent both free days at her cottage talking to the patient, in the end helping her get over the first shock and putting her in a calmer mood. Years beforehand the patient had knowingly injured several people – and in spite of that Dr. Heroldová-Šiklová behaved as she did.

On her own initiative she takes care of the elderly parents of people who don't look after them themselves, she visits

people who are seriously ill, and if someone doesn't currently have work, Dr. Heroldová-Šiklová always helps them search. She understands not only the pains of the body but also distress in one's fortunes, and she can offer comfort resourcefully. She knows that every woman gets great pleasure from something to wear and, besides everything else, Dr. Heroldová-Šiklová also knows how to sew.

And so one day a parcel is delivered to me containing a delightful dressing-gown. She has sewn it for a woman who has suffered for years from the fact that she cannot exercise her gifts, she cannot work in the cultural sphere, which is the meaning of her life. ("Try the dressing-gown on her and sew the ties in place according to her measurements," she directs me and adds, "I've wrapped the ties up with it.")

"The meaning of your work is to help people in their troubles," so writes one of her readers. The column-writing activity of Dr. Heroldová-Šiklová is imbued with the same spirit as her practical dealings. That which she lives, which she is concerned with in particular actions, she elaborates in a general form in her column-writing and lecturing activity. She thinks of the disposition and situation of an adolescent (the publications 'Letter to a daughter' and 'Letter to a son'), of women of reproductive age ('All the things a woman bears'), of old women ('Our grandmother'), she considers the situation of old people (particularly in the television programme 'The doctor and you', in the films "Empty Nest", "Elders").

She speaks on radio programmes, in the pages of the magazine *Vlasta*... Viewers, readers, listeners invite her to lecture to them, they want to get to know her personally and put questions to her. Dr. Heroldová-Šiklová receives invitations from cementworks employees, Women's Federation officials, parents' associations in individual schools, functionaries on National Committees, organizers of lectures for the postgraduate training of doctors... She is invited to consult and cooperate in social and sociological research and projects on a national scale, she trains and educates other experts in social problems, specialists in the care of the sick or the handicapped.

She receives letters of thanks from representatives of the highest institutions – to take an example from all of them, from the Ministry of Labour and Social Affairs. “...kindly accept our sincere thanks for the lecture...the lecture, as has now become a tradition, was very interesting and was rated by the listeners as the best...”

Letters from readers speak simply: “I’d like to give you a treat. I work in gardening; we have lovely things here, conifers, ornamental species, roses, alpine plants; if you have a garden, come to us in spring to have a look, we’ll choose something. Plants are a source of joy in life, like children.”

“You are doing very deserving work, throwing light, with your wise opinions, on interpersonal relations and problems.”

“I want to thank you for your articles in *Vlasta*. There is a lot of wisdom about life in them... I know that a person like you doesn’t have it easy. Most people say, with that title she’s got money and everything, but perhaps you experience sadness over things which don’t affect someone else. For that reason I wanted to give you a treat... And for the sake of us readers I wish you much strength and time to write for us...”

“I read your articles in particular, sometimes several times, with great interest. That’s to say readers find in them the greatest understanding for offender and victim. You know how to put yourself in the position of both sides. So you do not only condemn the offender severely, as usually happens in life, but you have deep and perceptive understanding for both sides.”

Dr. Heroldová-Šiklová is a renowned authoress for tens of thousands, hundreds of thousands of readers, viewers, listeners. For a narrower, well-informed circle of experts she is an authority in particular in the field of social medicine and gerontology. She is one of the few who dare to consider how to facilitate dying, how to comfort the dying. (It wasn’t her own inclination which drew her to this at the outset, but the needs of other people. It subsequently became her interest.)

I remember one of her lectures in a specialized forum, a lecture based on more than ten years practice and study. Maybe each of us doesn’t want to be lost entirely, but to leave

behind us some trace. A dying person wishes this with particular urgency. If the therapist understands this wish on the part of the patient and if they formulate it on behalf of the patient in the shape of a message, a bequest, a last letter, they save the patient's soul from despair, uselessness and terror and provide solace and reconciliation.

This thought has stuck in my mind particularly because on the basis of concrete material she shapes a more general attitude, a philosophy of life. "So what in fact can a person achieve in life, what can they expect from life?" Dr. Heroldová-Šiklová deliberated on one occasion. "Perhaps only this, that in their own lifetime they put right something not so good which they have inherited from the past, that they hand over the world around them at least a little better than they received it, that they hand over to the world children better than themselves..." In one of her publications she wrote: "By your rational behaviour today you actually break the 'karma of fate' (that is the chain of blame and punishment), with this you break a succession of sorrows and so contribute to the happiness of many other people."

It seems to me that this thought of hers corresponds to the best which anyone has ever come across in the religious and philosophical systems of the East and the Mediterranean.

It's characteristic of her that she manages to live by her standards. By her rational behaviour she has always endeavoured to break the chain of blame and punishment. Or, in other words, when she finds herself in a bad situation she doesn't run away from it but tries to change it into a good situation. After 1968 she lost her job (as did many others). Until this point Dr. Heroldová-Šiklová had lectured in sociology at Charles University. At the point where she lost her job, which was for her a mission, she had the choice of different types of reaction: she could take offence, harden her heart, adapt and forget her values; she could emigrate or she could withdraw into herself and comfort herself with self-pity. Many did. But she, however, did not allow her personal disappointment to stop her finding for herself the most useful job for other people. One can say that she gave priority to the general

interest, the interest of society over her own disappointment. She did not accept the lot of the person who lives only in the past, but she found for herself a new mission, as useful and successful as the previous. And she managed to do so without toning down her ethical attitudes and opinions – and that shows great skill, courage and distinctiveness.

I have known Dr. Heroldová-Šiklová a long time, but I first saw her cry just a few years ago. She was sitting on the lawn between hospital buildings and tears were flowing from her eyes. I was afraid, perhaps something had happened to her children? Not at all, only one of her students, whom she had taught at one time at the faculty had decided to emigrate. She was crying for an unrelated person, because he was giving up his country and for the country, which was once again losing a talented person. And to this day she is willing to struggle for every soul.

The needs of other people, which she so readily serves, are not for her something abstract, a generality, they are in fact the needs of our nation and its fortunes move her. If she had lived in the last century she would probably have been among the circle of revivalists, of Czech nation-builders. A couple of centuries earlier I imagine her as the Hussite woman who could read and expound the scripture better than many a clergyman. She is of the type of people from whom the elite of our nation has at various times been formed and through whom our nation continues to exist.

Dr. Heroldová-Šiklová was taken into custody on 7 May, accused under Article 98, sections 1 and 2, paragraphs a. and b., of the ČSSR penal code, that is of behaviour directed against the state system. From my knowledge of her I know that hardly anyone else is as useful both to people close to her and to our whole society. The accusation according to which she damaged in some way the general interest, I consider as absurd and unjust. I am sure that all the many people who know and respect her will also think the same.

I ask you, Mr. Chairman, according to Article 29 of our Constitution, to re-examine this case and by your power to see to it that Dr. Jiřina Heroldová-Šiklová is set free and released.

I trust in your understanding,

Helena Klímová,
Nad lesem 8,
Prague 4 – Hodkovičky
147 00

(Note: A copy of the request is provided with two stamps, which confirm that the request was handed in on 7 July 1981 to the office of the Czech National Council.)

Postscript from summer 2004

It was a beautiful sunny day a year later, in 1982. Jiřina was to come to see us, the day after she was released. A number of us, friends and family, were crowded in the small living room. My first born granddaughter, Andulka, was sleeping in a laundry basket on the terrace close by. We were looking forward to Jiřina's arrival impatiently. In my mind I recalled with apprehension the images of those who had returned to us from jail beforehand, pale, some transformed... What if prison in the end had damaged free-thinking, spontaneous Jiřina? In my mind I dismissed my concerns.

At last the doorbell rang and Jiřina arrived, burst in, appeared, just as visible and audible as ever, exactly as she used to be, healthy in body and spirit and full of activity and hope. At that point all of us present simultaneously burst into a joyous welcome and for a long while we were full of spontaneous happiness.

Then Jiřina, starved of sunlight, made for the terrace and wordlessly set eyes on the baby in the basket. On the spur of the moment, spontaneously, instinctively, without a moment's thought, she seized the baby and clasped her in her arms, in the oldest of all human gestures.

In the same way, without thinking, impulsively, instinctively, I was on the point of slipping out, to pick her up silently in a moment. But before I could stir I see that Jiřina is crying.

So that was the second time.

So she held our Andulka tightly for a long time. Something was happening at that moment, something far older and more powerful than words.

Who knows what happens between people, invisible and imperceptible to science.

In the summer of 2004 Andulka organized the first exhibition of her artwork. Apart from family and her contemporaries, of all her parents' and grandparents' friends she invited only Jiřina.

Why? Andulka doesn't even know why exactly. She doesn't see Jiřina; her grandparents' friends and her friends move in two different worlds. She doesn't know why apart from her generation it's just with Jiřina of all people that she wants to share her great life event.

She doesn't know of that embrace back then, or at least her conscious memory doesn't know of it.

There is a trace. It must exist, beyond the written record, beyond the accounts of eyewitnesses. There where the body's memory joins with the unconscious of the family, of the human group. Nothing is forgotten, everything good leaves a trace, more fundamental than science, reason or an individual's senses can grasp.

Good health and long life to you, Jiřina.

Translated from Czech by Alison Siddall

My Debt

Józef Lewandowski (Sweden)

I am an old man and age favours reflection. For some time I have paused amidst other reflections, to ponder what kind of role Jiřina played in my life and continues to do so. That it is a big role I have never doubted; in fact I accepted it without hesitation as an axiom, but her jubilee makes me pause and try to describe it more precisely. I begin with the beginning. We met – it is just about half a century – during the summer of 1957 or 1958 when Jiřina and her husband were in Poland, in Międzyzdroje on the Baltic sea. (Jiřina actually wrote that we met in Sopoty, but that, I am quite certain, is an error; I could even point out the place on the beach where it happened. There are things one does not forget.)

She did not speak Polish, I didn't understand a word of Czech, we communicated in a sort of Slavic *lingua franca*, which means in German and substituting the missing expressions with Russian. We were talking a lot because there was much we had to tell each other. Jiřina came to Poland not only for the sea air but also to understand something of what was going on in this country. And a lot was going on. The ruling, seemingly monolithic Communist Party, soon

after the death of Stalin (1953) turned out to be a bunch of contradictions. At that time the special burden was the clash between Stalinists and revisionists, meaning those who were attracted to Communism by the charismatic vision of society without poverty and exploitation. A non-integrated, strangled society was awakening. A few months before Jiřina's arrival in Poland, in the unforgettable year 1956 the people rose in opposition to the Soviet model of socialism.

It was realized through the *Uprising in Poznań* (June 1956) and through the general opposition against the Soviets in the *Polish October* of the same year. Poland was then overtaking the other People's Republics. As Warsaw humour, the surrogate of political thinking, had it at that time, the Hungarians behaved like the Poles, that is they undertook a senseless uprising that was bloodily crushed; the Poles, on the other hand, behaved like the Czechs, that is sensibly, not allowing another Poznań (meaning an armed uprising and in consequence Soviet intervention); and the Czechs and Slovaks? According to the general Polish opinion they behaved hopelessly. Jiřina claimed the same.

We were talking a lot because I practically did not know Czechoslovakia. Jiřina was the first person from that country. This is why I talked with her endlessly, fascinated not only by the beauty of a lovely young woman but also by the thirst to understand that country, not long ago the only democracy of the region and now paralyzed by a bloodstained sadistic regime. As an historian, I assumed that the conflict between a government and a temporarily crushed society is bound to enliven protest movements in the near future. I had hope in such a development, as my Warsaw friends were realizing that to overcome totalitarianism would be possible only by supra-national collaboration. As we discussed matters, Gomułka was ruling in Poland, having been raised to power by *the Polish October* but more and more clearly aiming at restoring *the leading role to the Party* in other words, restalinization. It was obvious that not a single state in the block was alone capable to resist Moscow's unbearable embrace.

The authorities of Poland and Czechoslovakia naturally contacted each other and exchanged official visits; photographs of leaders kissing each other filled the newspapers, creating a false picture of reality. Actually in circles that we would call dissident today, no one at the time – this is to be stressed – was interested in Czechoslovakia. There was an unformulated but deeply-rooted conviction that beyond the southern border of Poland nothing was happening, that it was ruled by decay, Panslavism and Stalinism, not only in the governments but also in society. However, these seemed to be impressions based on superficial observation or else on lack of it.

A few discussions with Jiřina proved the opposite. In Jiřina there was the reflection of intellectual ferment, that would soon lead to crystallization in the young generation, which would take seriously the charismatic socialist slogans but could not agree to law breaking, cruelty of dictatorship, and intellectual and economic decay.

My young acquaintance was at that time probably not aware that she was a rebel and in addition she did not know where this rebellion would lead her. I did not know either, and I admit that, had I realized it, I would probably have been more reticent in expressing my views. I do not intend to stress my influence but I am aware of the fact that Jiřina would have embarked on the rebellious road in one way or another and my remarks on the topicality of Franz Kafka played only an incidental role. That is on one hand; on the other hand, it was Jiřina who influenced me and turned my interests in the direction of Prague.

I decided to grasp the problems that arose out of the confrontation of a totalitarian authority with a democratic society. In October 1958, I managed with great effort to obtain a month's stipend to Prague. Our discussions intensified. Jiřina introduced me to Czech culture, took me to the theater; thanks to her I got to know not only the National Theater but also *Semafor* and even the *Theater on the Balustrade*. In discussions, while mutilating the language, I switched to Czech, particularly since I found out that you could have

your face slapped by steady customers at the pub *U Tomáše* for speaking Russian or German. (And rightly so!) It was more than a warning because it revealed to me a nation unknown to tourists. In addition, Jiřina's recommendation opened for me the door to get to know young people who shared her thoughts and mine.

A few years passed, although much happened during that period. There came the frozen Prague Spring. I was glad to have been its observer and my friends were excellent participants in it. The joy did not last, soon followed the shock of "fraternal socialist assistance".

The repressions of Normalization painfully affected my friends. Husák did not spare any of them. The Prague Spring caused strong international response. Without exaggerating it is possible to say that at that time Warsaw discovered a Prague up to then unknown. It was known that "Poland awaits its Dubček", the regime was afraid that the slogan would become reality and soon initiated repression. Possibilities of oppositional activity within the framework of the system were destroyed. I emigrated from Poland. My contacts with my Czech friends were frozen. When later, in the year 1977, I met Vilém Prečan in Lindenfels, Germany, our conversation circled around our Czech friends. I found out that my friends rose to the occasion and none of them fell short of expectation. About Jiřina, Vilém told me only that I was not to correspond with her, that I could contact her only through him. I did not continue asking; I understood.

I was not surprised when after some time I began to receive envelopes from non-existent senders with invented addresses and inside, on onion skin paper, a 5th or 6th copy of a penetrating sociological analysis, such as the one about the non-confessional religiosity of young people in Czechoslovakia. I recognized the author without difficulty, Jiřina remains herself at every occasion; she writes the way she talks, she talks the way she thinks. While reading those texts, I clearly recognized how she speaks, how she lectures. Rarely the saying that the style is the person is proved as clearly as in

her case. I sent those typescripts to Vilém. Later I read them published in *Svědectví* or *Listy*.

Therefore I was not really surprised when I heard that the Czechoslovak security arrested Jiřina during the night of 7 May 1981. Later on I received by chance – from someone in the United States I did not know – her letters from Ruzyně prison where our talks in Międzyzdroje were mentioned. I will not quote the texts but I can say that while reading them I was moved as rarely in my life; moved by realizing what this brave young woman had to suffer in that Kafkaesque world. And also by the sincerity of her friendship.

After Jiřina got out of prison when all the conspiratorial alibis were burned, we began to write to each other. She wrote me that she worked as a cleaning woman and that they probably would not fire her from her job with cleaning rags. She also told me that “you, Jožka, were and are after all always a positive person.” She was right, I valued gradual steps ahead, but I was always distrustful not only of violent changes but also of ideologies and generally also about my right to teach other people. But that letter had the result that, as an historian, I began to move more boldly beyond precisely verifiable assertions. It was helpful and I was glad when Jiřina praised one of the texts that was written with thoughts of her.

Well, I have written many words but without making clear the role that Jiřina plays in my life. Now it is time to clarify it. It was long ago when I was not yet an historian, that a certain well-known wise actor said to me that when going on stage he always seeks with his eyes a sympathetic face and then plays his role for this perceived face. It is, as I know, impossible to act for everyone; an actor or an author – there is no big difference – should be happy to find even only one wise recipient of his production. This I learned. But an historian rarely sees his reader; an historian emigrant is in this regard in a difficult situation. Sometimes years pass until he hears that someone read him and understood. It happens that he never sees his perceived reader or never even hears of him. So if one wants to write one must imagine this reader. Therefore I have

been doing it for many years. Without it I would write wooden texts or I wouldn't write at all.

One of the people to whom I turn when I embark on a topic is actually Jiřina. She has been this person for many years. I guess that she doesn't know about it.

Translated from Polish

by Marketa Goetz-Stankiewicz and W.J. Stankiewicz

An American Capitalist Meets a Czech Dissident

by James H. Ottaway, Jr. (USA)

As an American newspaper publisher and journalist who wrote with amazement about walking along the Berlin Wall on the weekend of November 9–11, 1989, as East Germans poured through its first openings, I was fascinated by the Czechoslovak dissidents who brought down their Communist tormentors a few days later.

Who were they? How did they do it? As Václav Havel wrote in his famous introduction to “The Power of the Powerless” book first published by Palach Press in 1985: “A spectre is haunting Eastern Europe – the spectre of what in the West is called ‘dissident.’ This spectre has not appeared out of thin air – who are these so-called ‘dissidents?’ What exactly is such an opposition within the framework of this system? Can they actually change anything?”

I began to understand how the dissidents changed their world when I met Jiří Hanzelka, a well-known travel writer throughout Czechoslovakia and Eastern Europe from 1948 to 1968, when he was silenced after the Russian invasion of his country. He and I were in the writers and publishers media group at the World Economic Forum meetings in Davos,

Switzerland, in February, 1990, right after the East European democratic revolutions.

I knew immediately that I had met a remarkable man of calm dignity, great integrity and moral courage, who had lost his freedom of speech, his freedom to write and publish, and had suffered the loss of freedom to travel or get more than menial labor jobs for 21 years. He was one of the first signers of the Charter 77 protest against Communist violations of the International Covenants on Civil and Political Rights signed by the Czech Communist government in 1968 and again at Helsinki in 1975.

Hanzelka introduced me and my wife, Mary, to his Slovak fellow dissident Milan Šimečka when they both came to a conference on the East European revolutions at Bard College in the Hudson River Valley of New York State in May of 1990. Sadly, Šimečka died in September 1990 after his only trip to America and New York City.

Mary and I visited Prague in July of 1990 to pursue our friendship with Jiří Hanzelka, which grew richer with our annual visits to Prague until he died at 83 in 2003.

The richest gift Jiří Hanzelka gave to us was an introduction to his good friend and fellow dissident, the sociology professor Jiřina Šiklová, whom I first met on July 9, 1993, when she invited me to her 17 Klimentská Street apartment at 10 p.m. for tea and a short talk before she ran for a train to Vienna at midnight for a speech there the next day.

I got my first introduction to Jiřina's exceptional energy and non-stop multitasking schedule of meetings, classes, phone calls, lectures, therapy sessions with friends and students in emotional crises, action meetings on various social and political issues.

I cannot imagine how Jiřina finds time to write her beautifully clear, forceful and intelligent essays that have been translated and published in Europe and the United States since 1990. (See some of my favorite quotes from her writings since 1990 below.)

Jiřina Šiklová is what we call in the West "a public intel-

lectual.” Simply put, that describes a scholar, scientist, or academic who can think deeply, explain ideas clearly, and also act effectively in the real world by persuading others to act upon those ideas, for good or evil.

There is no doubt that Jiřina Šiklová acted for the good of her family, many friends, and Czechoslovaks in general throughout her busy and fascinating life. She is a natural philanthropist who gives her time, her help, her ideas to others, non-stop, around the clock as I discovered at our first meeting. She lives life to the full with her “gas pedal on the floor” – going as fast as she can to do as many good things as she can for other people and for her hard-won new democracy.

I came to understand her generosity of spirit by the number of non-profit, non-government, educational, social or intellectual projects she introduced me to, and persuaded me to help with modest funding, never for herself.

The first project I helped Jiřina with was her campaign to get legal help for 20,000 stateless Roma left without proper citizenship in either the Czech or the Slovak Republics when they separated, much against her wishes, in 1993. Jiřina is one of the few Czechs who try to help Roma families get integrated into civil society, with respect for their human rights.

The second project Jiřina persuaded me to help was the Czechoslovak Documentation Center for dissident samizdat writing from the pre-1989 revolution period when Jiřina was “The Postman”, code named “Kat”, who smuggled samizdat writing by many Czech dissidents out of Prague in “tourist vans,” and by other channels, to Vilém Prečan at Schwarzenberg Castle in Scheinfeld, Bavaria, where he kept a large archive of these documents and passed copies on for publication in the West. I helped him move this archive to Prague in 1998. This Documentation Center is now located at Skokanská Street in Prague 6. Vilém Prečan showed me letters written by Jiřina when she was in prison during 1981-82 that are preserved in this archive of writing censored by the Communist regime.

The third project I helped Jiřina with was the publication of books about great Czech women not well known to today’s

Czech generation – such as Charlotte and Alice Masaryk, wife and daughter of Tomáš Masaryk, President of the first Czechoslovak Republic; Milada Horáková, a brave anti-Nazi and anti-Communist dissident woman jailed during the Second World War, jailed again and executed by the Communists in 1950 after a long slow trial; and “The Aluminum Queen,” a series of interviews with Russian and Chechen women who lost husbands and sons in the Chechnya War, written by Czech journalist Petra Procházková in 2003. Her Chechen husband, whom I met with Petra and Jiřina in Prague, has since disappeared and she is banned from Chechnya by the Russians.

All these unique publications are a direct result of Jiřina’s Gender Studies Center, which she started as a free seminar in her Klimentská Street apartment for Charles University students shortly after the revolution of 1989. The great Czech women book series was managed by Jana Hradílková, a great friend of Jiřina, full of passion for the whole Gender Studies Center project – the first of its kind in Eastern Europe.

My fourth collaboration with Jiřina, and her enthusiastic Gender Studies student Dana Potočková, is their help in selecting, each year since 1991, two Czech or Slovak university students for what are from this year forward to be called the Jiří Hanzelka and Milan Šimečka Scholarships for one year of study at Bard College in upstate New York.

My wife and I sponsor these full scholarships and now have 28 alumni pursuing their academic or professional careers in the Czech or Slovak Republics. They must return home after their year at Bard.

Jiřina Šiklová speaks rarely about her political activity at Charles University during the years of attempted reform that led up to the Prague Spring and Russian crackdown of 1968, or about her very efficient management of the underground samizdat smuggling system she ran from Prague to Vilém Prečan in Germany, and Jan Kavan in London, until after forty successful “tourist van” round trips in and out of Prague during the 1970s, one van trip was betrayed in April, 1981, and

Jiřina was arrested with six other dissidents, including Milan Šimečka, and jailed for 11 months.

Jiřina makes it all sound like a joke against a stupid and corrupt Communist regime and secret service. But it must have required great courage, total commitment, risking life and her own freedom to help win freedom and human rights for her fellow Czechs and Slovaks.

I will always admire her for defying her police state, for being a public intellectual willing to speak to power, and able to take bold action for a good cause. Most Western academics, writers, and public intellectual have never been challenged to risk their lives or their freedoms for their beliefs.

The sad irony of post-1989-revolution Czech history is that the brave dissidents, who had the courage to speak out and resist Communist power, are not honored by their countrymen who remained silent or collaborated in what Jiřina described in a famous essay as “The Gray Zone.” (See the New School quarterly *Social Research*, Summer 1990.)

In his 1992 *New Yorker Magazine* article about Jan Kavan, Lawrence Weschler quotes Jiřina Šiklová on this irony of social history:

“People now realize that it was possible to live differently, not just in silence (under Communism). The dissidents persist as a kind of living guilty conscience. That’s why there’s so much resentment directed against the old dissidents, Havel excepted, and why they hold very few of the major posts. People hate themselves and project that hate upon the StB (secret service) or onto the dissidents.”

As a sociologist with 70 years of tumultuous life experience, Jiřina Šiklová looks objectively at the ironic decline of the dissidents in Czech public opinion since 1989, and takes it all with good humor like a scholarly observer from another country.

She rises far above her society and her own strange and wonderful life as a well-known university professor beloved by her students, but also as a woman who learned a lot about real people and real life as a cleaning lady at the same Charles University, and as a cleaning lady in a hospital, in

a library, in the subway, and then as a woman in jail for her beliefs, interviewing criminals to understand them too.

Favorite Quotes from Jiřina Šiklová

The following favorite quotes from Jiřina Šiklová's writings express her clarity of thought, forceful expression, sense of humor, bravery in facing her arrest and jailing, compassion for her students and her country, her life wisdom, and her broad world view:

“What you did not give to your friend during his lifetime, you cannot make up to him after his death.” (Posted on the ice-box of Jim and Mary Ottaway in New Paltz, NY, as a constant reminder.)

“I have cleaned up my room. The room and the things in it are perfectly organized, but this new order is bad. Disorder was better. In disorder I had certainty, but in order I have not.” (Email message to me sometime in the year 2000. A clue to how Jiřina Šiklová's mind and personality work efficiently and creatively in what most people would feel as chaos and confusion. She is the quintessential “multitasker.”)

“When the Czech secret police (StB) came to arrest me one night in 1981, and as they were leading me away in handcuffs, I quoted to my son the words of Jan Patočka – “Our people have once more become aware that there are things for which it is worthwhile to suffer, that the things for which we might have to suffer are those which make life worthwhile.” (*Social Research*, a quarterly published by the New School for Social Research in New York City, Spring 2004, essay titled “Courage, Heroism and the Post Modern Paradox.”)

“We were meeting from time to time at Milan Šimečka's cottage in Cyrilov (in Moravia, near Žďár). The core of the people

was those of us who were together in prison. Milan knew how to gather people, and for each meeting he prepared a sort of program. He would give us questions... I remember one of these questions, which he used to ask almost all the time: 'Imagine that once there is freedom, and you will have three minutes on the radio or TV. What would you say? Are you ready for that?'

"I don't remember my answer, but I remember the one of Milan. He thought that the most important thing to tell the people is the fact that not only the Russians (or Soviets), not only the state 'nomenklatura' is responsible for what happened to our society, economy and the morale of the people. Mainly it was our society itself, the Czechs and the Slovaks, who were responsible. He feared that the people would try to redirect all the responsibility to others, and that they would try to play the role of the innocent victims. His prediction turned out to be quite accurate." (Jiřina Šiklová writing about "The Memory of Milan Šimečka" for *Nová Přítomnost*, Prague, June 28, 1999.)

"The statement of Impuls 99 (July, 1999) wanted to say to the people this: If you are angry with the government and the assembly, don't confine yourselves to swearing in the pubs and voting every four years, but start yourselves doing something against the flaws and bad conditions, which bother you directly in your neighborhood.

"Civic society has to be created from the bottom through well-functioning non-profit organizations, committees, through activities for the local community, for the counties or even regions. Call up a community meeting, invite the locals personally, start with only a few fellow citizens discussing publicly the matters which annoy you. What do you want to change? What are your solutions? Just getting upset is not a program!"

"I was invited once again into politics, to take the Ministry of Social Affairs 'for a short time only' until our next regular elections, but I answered no, I couldn't go. I think that it

is more important to have a small influence on the younger generation than to be in big politics. You know I am actually doing 'politics' very often when I make commentary on our broadcasting TV or radio. It was for me a dilemma, but only for a short time." (Letter to Jim Ottaway December 29, 1997.)

"It is by now a cliché that the 1989 revolutions, by opening borders, enabled the peoples of Eastern Europe to embrace – sometimes unquestioningly – many ideas from Western Europe and the United States...

"But one idea has not taken hold – feminism. Both women and men in the region have rejected the language and the practices of feminist ideology. Feminism has not caught on here primarily because women tend not to identify gender or sex discrimination as the source of their problems.

"Historically, in the Czech Republic at least, women have felt themselves to be struggling alongside their men against other oppressors...

"There has always been relative cohesion between men and women in the Czech lands... Czech men and women had a common enemy... During the last two decades of socialism, women played a particularly significant role in the dissident movement. Women were among the signatories and speakers of the human rights movement Charter 77; they formed a majority of the Committee for the Defense of the Unjustly Prosecuted; and they were judged in political trials. They wrote and translated political articles for samizdat and exile publishers – men and women were united by the common struggle for human and civil rights." (*Transitions Magazine*, January 1998.)

"Millions of people in Eastern Europe are today experiencing what I would call collective post-Communist schizophrenia... We are experiencing cultural shock similar to that experienced by refugees, and emigrants. The shock originates in the fact that one has been uprooted and is suddenly living in a totally new environment in which he or she must quickly adapt...

“In my lifetime, I have lived through seven revolutionary changes of government. The borders of the nation, its name, and its organization have changed four times in my life. Only the flag, the anthem, and the state seal have remained almost the same.

“We have lost the overly simple world view in which good and evil are defined as in a fairy tale. To be responsible for one’s self is difficult...

“Because our people had become accustomed to the lies of the Socialist mass media, the idealized capitalist management. Today they are amazed to find that the West has many of its own problems and that an ‘earthly paradise’ does not exist there and will not come to pass, certainly not in the near future. Therein lies our disappointment.” (*Social Research*, Winter 1993, essay titled “Backlash”.)

Stronger Than Circumstances

Petr Pithart (Prague)

All jokes about mistakes in the calendar in connection with life's anniversaries are hopelessly trite, so there's no alternative but to come clean: Jiřina Šiklová isn't fifty. Even if in fact at times one wouldn't guess she was that old.

I'm not setting myself up here as her biographer, but I do perhaps know something about her. In the twenty years before the November revolution I was very close to her. Together we maintained a link with the outside world, particularly with those in exile. We were the dispatchers of specially adapted camper vans with eventually hundredweights of books, magazines and even more delicate things, such as manuscripts.

Jiřina was of a higher calibre than me, however. She got out of prison, for example, and threw herself headlong into it again! She reasoned that the secret police would find it highly improbable that she would immediately begin to reoffend. I remember how once, when it was necessary to re-establish a broken contact, she put on a wig and went to the Swedish Embassy with it on. We were incensed and railed against her: never with that on, she's crazy! It wasn't that she had no sense

of fear – as we who weren't up to it tried to convince ourselves: she simply had the power to overcome her fear that we lacked.

But the greatest testimony to her does not have to do with smuggling, even though there was enough of it in those years to fill a human life – if not with meaning, then at least with excitement. Besides that, Jiřina always made efforts to find a job – albeit not one that reflected her qualifications as a sociologist – in which she could care for needy people: troubled children, old people, the sick.

She carried on without complaint or reproach, usually alongside experts who even then were involved in something worthwhile, even if they 'could' and she 'couldn't'. Although she herself was literally in the front line of resistance against the regime, she always had boundless understanding for those who never joined the more overt methods of struggle, provided, however, they sought ways to be useful, even at the price of external conformity.

Together we belonged to those who, before the November revolution, promoted the most unemotional concept of resistance to the regime, the least arrogant, the most low-key, the least spectacular. Not to exalt oneself above anyone simply because one had signed something and the other not! For one thing it was no longer the fifties, we didn't face terror but simply unpleasant persecution, and besides, none of us was without blemish! She herself, for example, did not sign Charter 77 till the last moment – or more precisely, for safety's sake she was not allowed to make public her signature of the Charter, even though in her role as 'postwoman' she did more for it than the majority of its signatories.

It was therefore no accident that it was she who began to use the term 'grey zone' for those nameless people around the Chartists who assisted them in many different ways. These people were all the more courageous as they had no international renown to protect them, since they hadn't signed anything. At that time it was a designation full of respect and esteem. It is sadly typical that this term has been taken from Jiřina Šiklová and today is almost used as a denunciation of people who conformed. I know that Jiřina really didn't think

of it in that way. With the profanation of this term it's perhaps no accident that we forget that it was not necessary to have signed something in order to live with one's head held high.

In short, Jiřina řiklová has always managed to find somewhere where she could be useful – regardless of the political environment. For that reason she didn't suffer from the widespread feelings of futility of those days. Before, at that time and today she works at full tilt. Only the backdrops, the names of firms, the publicity have changed. There were, are and always will be, needy people. She always rushed to help them, and still does today.

Before she used to try to obtain medicines from abroad for people in the village where she has a cottage, even using (illogically, but humanely) dissidents' smuggling channels for the purpose. Now she is the head of the Department of Social Work in the Philosophical Faculty at Charles University in Prague, which she has built up as a new academic discipline.

Leaving that aside – but that's just what you can't do! – it's impossible to enumerate her activities without the risk of forgetting something important. I'll perhaps mention in addition only her level-headed feminism, which, however, is more a committed special interest than foolish flagwaving.

Her birthday today reminds us that people with a truly moral strength of character manage to assert themselves in every era; that they don't use circumstances as an excuse: for they are stronger than them – whatever the political situation happens to be.

Translated from Czech by Alison Siddall

My teacher, Jiřina

by Dana Potočková (Prague)

I first knew her from the accounts of friends, and many articles, in which she frankly and clearly stated her opinions, without making use of unnecessarily “complicated” words or indirect hints.

For the first time I saw Jiřina on the TV news in spring 1990. She was speaking about the need to establish a Department of Social Work at Charles University, which would prepare experts for dealing with social problems and all the “new” phenomena coming to light after the collapse of the socialist regime. “And if the university is not going to find us some classrooms, we are going to teach our students in the Old Town Square until it is founded,” she announced there.

And space was found, as well as the first 24 students of social work, who were impatiently waiting for their first meeting with the Head of the Department of Social Work, Jiřina Šiklová, in September 1990. She broke into the classroom with a great pile of papers in one hand, and a carrier bag full of books in the other. Her bright red lipstick, and showy jewelry received from various friends, and amazing driving energy were my first impressions of this extraordinary woman.

Professor Šiklová was flying from one idea to another, hurling colossal quantities of information and references, which at the end of her lectures surprisly created one integrated system. As a professor she was uncompromising, challenging, demanding, but also stimulating, encouraging and loving. For many of us she became not only an inspiring lecturer, but also a close friend and life coach. I remember the times when we would sit hours and hours in her apartment, trembling with fear before exams. The apartment was usually full of other people, coming to borrow books, asking for interviews or just staying over for few days. The phone was constantly ringing. In this atmosphere we were taking our oral exams.

And frankly speaking, even though she is one of the most respectful people, she has a very low tolerance for what she calls “ignorance and stupidity”. Her lectures were overly demanding for students who are used to memorizing the subject matter. There was no chance of escaping her classes without giving your own clear conclusion, quoting various authors, and looking at the subject from various perspectives. “Think and act!” was her constant demand.

Jiřina taught us respect for other human beings by simply being a great example of how to interact with other people. She could speak with a minister of the government, and then suddenly turn to his secretary and share with her a glass of a good wine, which they were drinking at a reception, or find the cleaning lady in order to thank her for her good work. She would always listen and honor the opinions of others.

Jiřina has marked the lives of her students in many ways. Long-running discussions after her classes became a tradition at the *Café U Pavouka*. She would stimulate us not to go and find a good job, but to create a new one. She was always pushing us to cross our personal limits. Write, study, do the things in which you believe, she urged us. It was Jiřina who turned inside out in front of me an old scruffy envelope with some jewellery and currency in order to loan me money to cover unexpected apartment rental costs. It was Jiřina, who refused to take a plane and leave her student group to go by coach, when she felt the money spent on her flight should

be shared by all as pocket-money for the students. And finally it is Jiřina who has been there for us for many years after finishing our studies as a beloved teacher we could call anytime when we need to talk, share our stories and receive her opinion.

Last summer I saw Jiřina in her country house in Jelenov. She was sitting on a tree-branch up in the air and making cell phone-calls. It was the only place where she could find a clear signal! I came there with a group of young students who knew her only as a living legend. Within a few minutes she engaged them in discussions about their student life, and motivated them to write articles about their situation. She shared with them her knowledge, contacts, foods and drinks.

All this and more is Jiřina, my teacher.

From Some Remembered Correspondence

Vilém Prečan (Prague)

I was recently going through hundreds of letters from Jiřina Šiklová, which passed through my hands while I was living abroad in 1976–89. Some of them bear the marks of the conspiracy that was necessary at the time. Others are signed with her full name. One box contains letters in which the heading contains, in accordance with the official regulations at the time, apart from the name and date of birth also the information “Prison No. 1, Ruzyně, PÚ 614/09, 161/02.” This sort of documentation clearly provides enough material for a large book or a several-volume edition of primary-source documents. Using several excerpts I should like here to provide evidence of Jiřina’s reactions at critical moments, when she had no time to write a draft or think about how best to formulate an idea.

In late April 1981 the Czechoslovak border guards discovered in a caravan with French number plates, in which two French “tourists” (the twenty-nine-year-old lawyer Giles Thonon and the twenty-four-year-old student Françoise Anis) were traveling to Czechoslovakia, secret compartments with shipments

of foreign books and periodicals for the opposition in Czechoslovakia. Several days later in Stará Boleslav, a shipment of *samizdat* fell into the hands of the Czechoslovak security forces (Státní bezpečnosti – StB) together with the archive of the historian Ján Mlynárik; all of that had been put together to be taken out of the country by the same caravan. The StB decided to use the discovery to strike a blow against independent literature. During a big operation connected with house searches, several dozen people associated with Charter 77 as well as *samizdat* authors and their helpers were detained on 5–7 May 1981.

The last of those taken into custody was Jiřina Šiklová, who had for ten years been one of the central figures of the network of self-sacrificing activists, who looked after that clandestine traffic in both directions. Thirty hours before her arrest, on the evening of 6 May 1981, when it was already clear that one of the caravans – for the first time in ten years – had been caught while secretly transporting written and printed “contraband” through the holes in the Iron Curtain in both directions, and also about twenty people associated with Charter 77 and independent literature had been arrested, Jiřina wrote her last letters in the GWG series of shipments that left Prague in the diplomatic pouch of the Embassy of the Federal Republic of Germany.

One of them was intended for me and my family: “Dear František [my cover name in clandestine correspondence with Jiřina] and family,” she writes, “this is probably the last letter I’ll be sending. I have just given GWG the whole issue of *Listy* 3–4 [a typescript prepared at home]. I am too afraid to leave it here till morning, because they have been conducting house searches since morning. [...] I shall wait. I’m not going to any embassy, despite what Richard [Jan Tesař] advises. I’ll stay here. At first, I’ll play the seduced, the innocent, the poor girl. If things get truly bad, tell the truth and let them know who it really is. But, if it turns out that there’s no other way, I’m prepared to serve a sentence of between two and four years. [...] If I can, I’ll try and stick with it, make another network, and then distance myself from it.”

Jiřina did not forget the details concerning the substitute liaison in the event that she were arrested; she wrote names and addresses using a book code, to which only she and I had the key; she pointed out who we had to remember to send greetings to and who needed to be looked after. She emphasizes: “I don’t reproach anyone abroad anything. It had to happen some time and maybe it will blow over. But I doubt it. I’m throwing everything that still might be of value to you or the DP [Domáci Podnik, our nickname for the Documentation Centre] into an envelope. What Richard suggests – namely, to go immediately to some embassy and seek asylum, that they’ll get things going abroad – is impossible for me, though it would probably be the sensible thing to do. The girl [her daughter Lucie] is looked after; she and her family can fend for themselves. If he wants it, help the boy [her son Jan] to get to John [a Canadian]; AC [Gordon Skilling] and Hardy [Paul Wilson] should help him a bit [...]. So long, folks. Oddly, I’m very calm [here she used the masculine gender as part of her cover]. I’m amazed at just how calm. [...] The money for the children is at my mother’s [...]. I’ve saved up about 15,000 [Czechoslovak crowns], which is enough for the time being. The children know about it.”

In the second letter of the GWG 137 shipment (it really was the 137th shipment in a row since 1979), Jiřina writes to Michal [Jan Kavan]: “For my part, I insist on the following principle: not to get any other people into this plus the lightest possible sentence for myself. If you want to start a campaign, so be it. It will be a good thing. Let people know that there’s an opposition here; but leave me out of it for the time being. If, however, I fall into it during the trial, that’s something else altogether. [...] So, boys, without sentimentality, I bid you goodbye. Leave me out of the campaign for the time being. If I manage to make it through this, I’ll be in touch by GWG next week.”

Jiřina’s letters reached us in Germany on 16 May 1981, in the midst of an émigré conference on Czech literature. She had at that point been in custody for nine days. Written onto the list of the manuscripts for *Listy* were greetings to

Jiří Pelikán, printed in Jiřina's hand: "Dear Mr Finn: Greetings. I'm sending the last issue. The next one will be in about five years. Give my regards to Druhý [Pavel Tigrid], František [Prečan], Jan [Zdeněk Mlynář], Kleopatra [Irena Dubská], and Michal. I'm not at all angry. This was to be expected. With a big kiss, Kateřina." It's a wonder our hearts didn't break.

After the release of the two French citizens and their deportation from Czechoslovakia, Jiřina Šiklová became the main defendant in the coming trial: the case of subversion was written in the files as "Šiklová et al." Faced with some statements by other suspects and the results of the house searches, Jiřina soon saw that playing the innocent, the seduced, was no longer an option. (She didn't yet know that the network of helpers had been infiltrated by an StB agent, a former political prisoner, who was considered a reliable fellow conspirator.) Soon, however, she hit upon a way to torpedo the coming trial. She began as if honestly to confess her role in the gathering of *samizdat* literature for Czech historians abroad, but with exceptional resourcefulness and presence of mind, covering up her tracks, trying to limit the damage as much as possible. She made an innocent interpretation of the facts that the investigators had learnt, and dressed up the irrefutable evidence with invented stories in order to lead the investigation and trial preparations up a blind alley.

After two months of questioning she put together the draft of her defence statement, a masterful combination of confession, in which she seemed to admit to everything, but in such a way as to make it difficult for anyone to sentence her without making themselves look ridiculous in the eyes of the world. It was, she writes, a matter, on the one hand, of protecting the works of authors who at the moment could not publish in their own country, and, on the other, of "doing what has always done in this country, but with the difference that back then [in the eighteenth century] proscribed books were carted on a rack wagon from, say, Zittau, covered in hay, whereas today they're taken in a Peugeot from London or Paris."

Jiřina also soon made sure that the draft of her prepared “defence” got into the hands of her captors. She also made the text known to us abroad as the draft of the closing statement in the coming trial; Karel Lařtovička, her defence attorney, smuggled it out of Ruzyně. The “Defence” was translated into several languages and became known around the world. (See “Save These Books” in the section “Texts by Jiřina řiklová.”) I am convinced that it had a considerable influence on preventing any trial from taking place.

Jiřina řiklová was released from custody together with Eva Kantůrková, Karel Kyncl, and Jan Ruml in March 1982; the last three from the May 1981 raid – Ján Mlynárik, Jiří Ruml, and Milan řimečka – were released on 27 May 1982. At that time Jiřina had already resumed sending letters with reports, news, and correspondence by means of the West German Embassy in Prague. The first letter of the new “Goethe” series (with the abbreviation JWG), through the good offices of Hartmut Wagner, Press Officer of the West German Embassy, came from Jiřina by this route on 10 April 1982.

The five-year peak period of her sending activity (what I called at the time the mass-transport miracle of 1983–88) was based on her collaboration with Wolfgang Scheur, Cultural Attaché of the West German Embassy, from spring 1983 to mid-April 1986 and, after Scheur left Prague, with Peter Bakewell of the Canadian Embassy. Thus today’s collection came about, comprising several hundred other letters that Jiřina řiklová wrote as “Lotte” and, after Scheur’s departure, in the “OL” series (“Osamělá Lotte,” that is “Lonely Lotte”) almost on a weekly basis. They contain valuable information about Charter 77 and, later, about other “civil initiatives,” *samizdat* literature, and the persecution of human-rights activists; by this route, meetings were arranged between dissidents and their partners abroad. The lists of documents attached testify to the great exchange of information between independent authors and dissidents in Czechoslovakia and their partners abroad. From this correspondence, which was, of course, two-way, one can reconstruct the lists of

a substantial part of the shipments of literature (*samizdat* periodicals and books from one side, and émigré literature, foreign periodicals, and scholarly publications from the other), which flowed across the border in both directions, and also information about the technology sent from abroad to help the *samizdat* workshops.

The work of Jiřina Šiklová and her many helpers working conspiratorially, undercover like her, was an important part, indeed a necessary condition, of the open work of the dissidents and opposition. It played a huge role in the development of independent culture in the last two decades before the collapse of the Communist regime in Czechoslovakia.

Translated from Czech by Derek Paton

Intrepid and Indefatigable

Wolfgang Scheur (Germany)

Back then, when we first got together in a secret flat in Prague, she may not have been wearing a mask but as a precaution she did wear a curly wig that covered her face. We exchanged the bags with the “material” like old friends, with no words to waste. She carefully read the information about the time and place of the next meeting, which was written on a visiting card I showed her. She nodded in agreement, blew me a kiss, and disappeared as inconspicuously as she had come. Most of our meetings (“Zusammentreffen,” Jiřina called them) from 1983 to 1986 went off without a hitch, as if we had carefully rehearsed them.

Even later, when I showed up in Prague for a short visit in autumn 1988 (by which time I had been retired for two years), she packed the boot of my car with material for Prečan. I then crossed the border back into Germany without diplomatic protection but with a pounding heart. The recipient was truly delighted with the quality of the archive material and was surprised as well, because he had not expected a shipment with such an explosive content.

I once received a packet for Jiřina with the note “most

important.” In order to get rid of it as quickly as possible, I dropped by her place without letting her know I was coming. I was afraid I would surprise her. But I hadn’t expected Jiřina’s mother. She opened the door, looked at me warily and said: “She’s not home.” She then took the package, saying that it would go on to the balcony, and shut the door. Some families back then expected anything to happen.

Jiřina is an amazing woman. My wife Brigitte and I send her our best wishes.

Translated from German by Derek Paton

To the Cat Who Never Sleeps

H. Gordon Skilling

It is difficult to believe that Jiřina Šiklová is celebrating a 65th birthday – the calendar must be wrong! She does not seem to me to be much changed since we first met in 1965 at a meeting of the editorial board of *Plamen* to which I was invited. During the Prague Spring I knew her well when, as a lecturer in sociology, she worked closely with the students in support of the movement for reform. Then came the dark ages in Czechoslovak politics, so-called Normalization, the *zlaté časy* [golden age] of Charter 77.

Jiřina called herself a mere postman, or pigeon, as she sent samizdat abroad and distributed materials sent from the West within Czechoslovakia. In fact, under a pseudonym (KAT), she bravely served as the key link between the Chartists and their friends and supporters in the outside world. This led eventually to a year in prison. She taught German to some of the prostitutes with whom she shared a cell and interviewed them in a kind of sociological field work. She charmed her jailers and was able to send out to me a Christmas greeting, with her own beautiful home-made floral decoration. After her release she did not lose a day

before resuming her dangerous work in the Charter movement. When I visited Czechoslovakia in those days we often met conspiratorially or even openly in her home and other public places in Prague. She organized my many meetings with Chartists and others.

Then came the years of freedom – during which she once sent me as a gift a tiny replica of a sleeping cat (KAT or *kočka*). In fact she never slept but entered a new and active life as a sociologist and as the founder of the field of gender studies in Czechoslovakia. Throughout the world – from China to Slovenia, to Norway and Ukraine – her name became synonymous with the struggle for equal rights of men and women.

I salute her as a dear friend, as a scholar and an activist in many good causes. May she enjoy many years of happy activity even after retirement (a status which she will never really enter)!

(25 May 2000)

Jiřina Š.

Ludvík Vaculík (Prague)

Once, in 1976, Vilém Prečan asked me to come and see him at the Motol hospital, where he served as a graduate boilerman. He said he had some important news for me. That News was a certain Dr. Šiklová. He introduced us and said she would be his link person to Germany, just so I knew. I was to refer to her and she in turn would refer to me.

I didn't know what we were to refer to each other about. I had no idea what institution was being established here, what Prečan would become, or what would link us more than when he was here. I must admit that I wondered, as one does, whether there wasn't between the two of them something else apart from a shared attitude to the people's democratic regime.

And it did turn out that we had to liaise, Jiřina (formerly just Šiklová) and I. That relationship had phases constituting all in all an entire historical period: the birth and evolution of unofficial and banned culture. Jiřina organised a complete postal service whereby books, manuscripts, documents and letters found their way over the border and back came books, journals and various requisites for cultural activity, e.g. even ink.

Vilém's home library evolved into the Documentation Centre in Scheinfeld. We were assisted in that work by diplomats from the Embassy of the Federal Republic of Germany. There were several of these in succession, the most efficient connection being via Wolfgang Scheur, whose name I mention because it was divulged long ago. My role was to assemble things to be sent and deliver them to Jiřina.

During Wolfgang's time it wasn't too difficult: it was easy to get to his place and, surprisingly, the secret police had specific working hours after which they did not keep physical watch of the house or of me. There were more channels to Wolfgang, of course. The hardest for me was when I had to go to a certain villa in Braník. First I had to park my car somewhere in the dark, then skirt the terrain, then pluck up courage to ring the bell at the gate. On my way there I felt anxiety and a burning in my chest. I put it down to agitation; I didn't know that it was angina pectoris.

On those duties I was supposed to alternate with someone, but it never happened. I use to feel peeved and put upon, but I would always end up saying to myself: For God's sake, what about that Šiklová! You have to understand that it was a question of decades, not just a couple of years. It occurred to me that, being a woman, she might not realise the risk. In the end they jailed her, not me, because I was in the hospital below Petřín with my gallbladder: they were there. After she left prison she nonchalantly went on with her activity. There was a change of diplomats again and Jiřina thought up a healthier method for me: the diplomat's wife parked his car somewhere and I went to pick them up.

Well, all right, there was some of the romanticism of the resistance about it. But why does that Šiklová keep on doing it at the age of sixty-five?

(Lidové noviny, 13 June 2000)

To Jiřina

Since then, things have escalated with Jiřina. Wherever something is happening, there she is. She affects me like the needle on some pressure gauge: perhaps I ought to be there too. I receive all sorts of invitations, appeals, offers and requests: I am learning to turn them down, and am managing quite well. When I've not been somewhere, I discover later that Šiklová was there. It's a kind of mental phenomenon: our assessment of the time and status quo tallies, but I am unwilling to acquiesce or sacrifice myself to it. I've plenty of excuses: I have other jobs to do elsewhere at that particular moment and there is no one I can offload them onto. One good excuse these days is ordinary tiredness. But I'm not capable of entirely suppressing the awareness of my duty: I was accustomed to being relied on. And what I no longer do I delegate to Jiřina. "After all, Šiklová's bound to go there." Thank you.

(14. 1. 2004)

Translated from Czech by Gerald Turner

Three Days and Several Years in the Life of Jiřina Šiklová

Alena Wagnerová (Germany)

I first met Jiřina Šiklová in the second half of the Sixties on the staff of the literary monthly *Plamen* (The Flame). A delightful, clever young woman – that was the impression she made on me and I rather envied her her self-assurance. I particularly remember how she held her head – tilted a little forward, as if constantly on the alert, observing closely, but not without kindness, what was happening around her. It was the same with her face. It was her nose more than her eyes which caught one’s attention – not too large, delicately formed, her nostrils like a seismograph eagerly inhaling impressions, atmosphere, scents and moods. I don’t even know anymore why it was her in particular I asked for, when I came to Prague at the beginning of January 1990 in the midst of the “gentle revolution”. “Yes, she’s here, in the office on the third floor,” they told me at Civic Forum’s coordination centre on Wenceslas Square.

I walked up the stairs and saw her beyond the open doors. She was standing at a desk, a sheet of paper in her hand, somehow immersed in herself and for all that completely alert. She was no longer the charming young woman, but

neither her way of holding her head nor her nose had changed. In a single second I realized the physical toll twenty years of “real socialism” took on people. Jiřina Šiklová would never speak of it: “I myself chose my task and I have no reason to complain.”

We swiftly took up where we left off and understood each other at once. We were “on the same wavelength”. From that time we have spent many, sometimes chaotic, hours together in her flat where the telephone is continually ringing or there’s someone at the door. What unites us is a feeling of commitment to the *res publica*, to general wellbeing, not to our private affairs at all. So we are more allies than friends.

When I first visited Jiřina in her flat, the lounge floor was still littered with the plastic bags of clothes friends in the West had been bringing there for years and which Jiřina distributed discreetly and with an unerring sense of material need particularly among the lesser-known dissidents. Man does after all live by bread as well. “You couldn’t use some of these, I’ve got so much lying around here,” she would always ask, as if seeking help from her interlocutor. When the StB found a note once on her desk “Bondy 75”, they took it as something deeply dangerous and conspiratorial. It was beyond their wit and imagination to figure that it was the waist measurement of the Rimbaud of the Prague dissident scene, Egon Bondy, who just then needed a new pair of trousers.

At that time, in January 1990, I came to Prague full of feminist concerns. It worried me that women, who had been so active in Charter 77 and the civic movement – among the total of thirty eight spokespersons of the Charter there were eleven women, that’s twenty six percent, a truly remarkable share – were now beginning to disappear from public life as democratic institutions gradually began to take shape. Everywhere, in political office, in discussions on television, at rallies, in parliament, it was exclusively men who appeared. When I asked the reason for this, for me at least, striking change, I came up everywhere against uncomprehending

silence. They would hear nothing of the women's question from this, by Western criteria and in my own mind, highly emancipated Czech woman. The degree, albeit insufficient, of equal rights attained under socialism had weakened their feel for and sense of the basic problems of the position of women in a modern industrial society. Radical western feminists, coming to Prague in the very first weeks of the "gentle revolution" to advise their "liberated" sisters crowned the general distaste for dealing with women's issues with their militancy. Differing life experiences and conditions clashed bitterly without any possibility of understanding. Czech women still lacked the experience that nothing is so quickly lost as women's rights. That which they had attained they considered as simply self-evident and irreversible. And so in the Prague of January 1990 I felt like the last suffragette and an itinerant preacher, as I went from one woman to another, raising again and again the question of the share of women in the new political power, which seemed to them so irrelevant. That was, for that matter, Jiřina's opinion too. "First we must build democracy. Women's issues come further down the agenda," she said. And what did she do? Within less than three months she began to set up in one room of her flat a Centre for Gender Studies, which today is a major player in the realization of the Equal Opportunities programme in the framework of the European Union's policy. In choosing this unusual name "Gender Studies", Jiřina displayed her renowned pragmatism. The name "Women's Studies" in Prague would have come up against unnecessary resistance. The important thing for Jiřina was to introduce the concept and arouse public interest in the problematic of the position of women in society.

Establishing Gender Studies wasn't of course the only thing which Jiřina Šiklová achieved post November 1989. She considered it equally important to introduce training for future social workers, which hadn't existed up to that point in Czechoslovakia. She has worked at the Faculty of Social Sciences of Charles University as a Senior Lecturer from that time on. On top of that she has published countless articles,

lectured throughout Europe at congresses and negotiations, worked for the radio, helped many people who didn't know what to do in the new conditions. She occasionally permed her neighbour's hair, in return for which she cared for Jiřina's practically ninety-year old mother in her absence, and occasionally also looked after her own grandchildren. ("I used to give three women a perm regularly almost at the same time. The bottle was only eight crowns but it seemed a pity to me to pour it away," Jiřina explained to me later. "For years on end I also regularly permed the hair of Mrs Růžičková, wife of Pastor Růžička, who lived at 18 Klimentská. They also collected books there for David's City, as Brno was called, and Jan Šimsa could go there fairly 'naturally'. Because of the fact that I visited these two old people and gave the lady a perm, I could also go there 'legally' – and it was a good hiding place."). She was at the same time always affable, yet determined, and she always fulfilled at least eighty percent of what she promised. She was also renowned for often arriving late to meetings. In Germany they would call her, with affectionate irony, *Betriebsnudel* (Busybody). Personally, I'd prefer "Wiseheart".

There's only one thing I haven't yet succeeded in doing: to make Jiřina get really angry, when someone does something stupid or bad, to condemn them mercilessly, as one occasionally needs to do in the interest of one's own psychological health. An angry face does the heart good, says Ecclesiastes (according to the *Kralice Bible*, Chapter 7, Verse 3). No, I know only a very few people who are in reality so tolerant, so lenient towards the failings of others, and in spite of that keep their own bearings and clearheadedness. Jiřina Šiklová knows full well what is good and what is bad, but this knowledge serves her as a criterion for her own behaviour, not as an instrument to judge and condemn the acts of others.

But how did she become the person she is? What shaped and moulded her? We spoke about that when we travelled together once from Vienna to Bratislava to a seminar on feminism and nationalism. Two days before that we had

met at a writers' convention at the Czechoslovak Documentation Centre of Independent Literature in Scheinfeld, Franken. Jiřina also contributed to the construction of this, the largest archive of Czech samizdat. For nigh on twenty years in Czechoslovakia she devoted herself to collecting manuscripts and organizing illegal means of transporting them abroad, on account of which moreover she ended up in prison for 11 months at the beginning of the Eighties. Many manuscripts and samizdat editions eventually reached Scheinfeld, where the historian Vilém Prečan literally built up this unique archive from scratch. On the shelves in Prečan's flat there are still little animals made from bread. Moulding them was Jiřina's way of whiling away the time in prison. "In my flat the maggots would have eaten them a long while ago," she observes dryly as she shows me the Centre's library. She is concerned for the future of the archive. She promotes it, tries to get publicity and support for it, advertises it. It is evidently very close to her heart that it should be preserved. Perhaps, an impartial observer might think, not only because she helped to build it with her illegal parcels of manuscripts, but also because they cost her a stay of eleven months in prison.

Yet that's not how it is. For Jiřina Šiklová months passed in prison are in no way wasted time. Just the opposite. "For a sociologist it's an immensely important experience," which she would recommend to everyone who is active in the field. "Truly marvellous," I even hear. "It should be prescribed for sociologists," she says, but immediately corrects herself. "That of course won't do. Such an experience only has value at times when it is not a game or practice but for real." Given this attitude it's no surprise that Jiřina entitled the first chapter of her prison memoir "The nice things here". She considered particularly fine the solidarity between prisoners in a situation where the world had shrunk to the few square metres of a cell, which it is usually necessary to share with two women, mostly criminals whom in normal life she would hardly ever meet. The fact that she learned to value these women, whom life had thoroughly worn down, understand

their unsophisticated thought processes and their simple yet unaffected emotional character is for her among the things she gained from her stay in prison. “In short you have to take things as they are, not make excuses, eat everything, however disgusting, so as not to lose the energy you will need during interrogations.” You also have to come to terms continually with the conditions, the fact that you have to perform even your most intimate needs in front of two other people. “I always wanted not to smell,” she says and it’s clear that this was nevertheless not so very easy for her. “And you also have to see the values which exist there,” she continues. And then she recounts how it was unusual for her not to see her face for entire weeks, while the need to look good, to please didn’t weaken in the women, even in jail. When the doctor prescribed potassium permanganate for one of them, the prisoners, child-killer along with graduate, washed their face in the solution, so that they wouldn’t be so pale. Jiřina often also curled the others’ hair. They all tried to keep in good condition, as far as they could. They made braid from the thread they pulled from towels and from the braid bracelets to adorn their wrists, or they shaped model animals from bread to decorate the cell. “In prison I understood the meaning of tattoos: it’s an attempt to be different, to defy discipline. It all contributes to the preservation of one’s identity,” she observes. So it can also happen that a young prisoner in Jiřina’s cell describes Christmas spent in prison as the finest of her life.

For all this solidarity experienced it’s also important, however, not to kowtow to others, to make clear one’s distinctiveness, one’s different identity and superiority. Only in this way is it possible in the end to be accepted. Once Jiřina, in a situation where she was attacked, had even to use a few slaps to win this acceptance and authority. When she speaks of life in prison – and she has to be specifically invited to do so – the word “interesting” is repeated strikingly often in her account, even in cases where it’s more a question of desolate experiences. This strategy creates a distance from events, in which she has assumed the role of object. So a person

becomes an object of observation for themselves and they don't take what they experience so much to heart. It's a mechanism enabling one not to succumb and survive prison without loss. Even the guards are not exempt from Jiřina's seemingly endless tolerance. On her release she offers her hand to one of them – and the guard bursts into tears. "I didn't understand why they were releasing me," Jiřina explains, "and so I said, if any political revolution takes place outside and you need confirmation that you behaved decently and humanely towards prisoners, then come to me, and I gave her my hand. It is really a big shift, to this day I can see the situation before me. The guard was called Nadia. In contrast with Scooter and Caruso we had a human name for her." After 17 November it is indeed that guard, together with another nicknamed Andula, who informs her erstwhile "charge" that the StB are burning documents at Ruzyně prison. In Jiřina's interpretation in the end every story turns out well. After her release a completely unexpected gift awaits her at home. After months of isolation she perceives her surroundings, trees, streets, sky with an exceptional intensity, as if she were seeing them for the first time. Everything around her is beautiful, makes a vivid impression, assails the senses directly. Even music sounds somehow more original. "It was marvellous," she adds.

Her ability to see the positive side of things seems to be inexhaustible. Even jail confirmed her faith in people. Even there there were people who had something about them for which you could love them. "Of course I did occasionally get angry with one or other, but never so as to hate someone." It is from her experience of prison also that the conception of social work, as she tries to establish it at the Faculty of Social Sciences grows. "To give the course a good foundation, that's the most important thing for me," she says. For Jiřina in social work there is no superior and inferior, but only two subjects conducting a mutual dialogue and each taking the other seriously. Here too it's a case of reciprocal give and take.

With the division of the republic Jiřina Šiklová acquired an extra task: to keep contact with Slovaks. The ‘spiritual parliament’ composed of Slovak and Czech intellectuals, with which Jiřina actively cooperates, for example, contributes to this aim. A further question preoccupies us both: will we succeed in securing sufficient financial resources for the Czechoslovak feminist (women’s) magazine *Aspect*? In Bratislava we will find out. We have just missed the train, the journey by car will take an hour. Sufficient time to devote to Jiřina’s other life fortunes.

Her parents came from a modest background. Both grew up in the working-class Prague suburb of Žižkov. Her father, with financial support, was able to study medicine and become an ophthalmologist. Her mother also attained an unusually high level of education for the time. She graduated from the first Czech grammar school for girls ‘Minerva’, the pride of the Czech women’s movement, and became a teacher. Because she was financially independent, she could resist parental pressure and marry the man of her heart, Jiřina’s father. In the Thirties the family moved to a block of flats on the edge of New Town, in which Jiřina still lives. It was there in 1935 that she was born.

Her elder, but often ailing, brother strengthened the feeling in Jiřina that girls are actually better at things than boys. He had to be protected. When children made fun of him because of his thick glasses, Jiřina set about defending him with her ruler in her hand. On account of his eye problem, he was not at any cost to be hit on the head. And Jiřina, of course, confidently knew that boys wouldn’t fight with girls. And if after all they did, she could burst into tears. She viewed the fact that she was a girl then as a privilege and a strength, and that was a telling and decisive experience for her.

Her mother also contributed to this, with her sayings, more than Jiřina as a child realized. “Be brave, soldiers,” she said to her children every time they had a written exam at school. And the sentence “But they won’t bite your head of and you’ll somehow withstand everything else” helped Jiřina even in prison. Jiřina would have wished her family braver. In her

view her parents were too cautious, timid, petty bourgeois even. Only on one occasion, during the Prague Uprising of 1945, did they not disappoint her expectations: when her father went at the first summons to the nearest hospital and her mother followed him with both children despite the gunfire. “If we have to die, then let it be all together,” she said then.

“And so, because you are lukewarm, and neither hot nor cold, I will spit you from my mouth,” it says in the Revelation of St John (*Kralice Bible*, Chapter 3, Verse 16). Not to be lukewarm, that was Jiřina’s main concern in her early years. It was connected with the need to belong unconditionally to something. How she envied the people who managed to believe simply and not pose themselves any questions. She longed for easy answers. But at the same time she couldn’t come to terms with them. Her critical thinking each time drew a line through the reckoning. It was obviously this “hot-cold” way of thinking, “either-or” which in the end nevertheless led her to the Communist Party, though she didn’t even identify with it. “If I hadn’t joined, I would have had to have been in opposition and I wouldn’t have been able to enjoy any of the positive things which were happening. I couldn’t have stood it.” At that time she was already studying history and philosophy at Charles University. Sociology was then rated as a “bourgeois quasi-science”.

Slowly I begin to become nervous. We’ve been travelling half an hour already and so far there’s been hardly a mention of women’s issues. Everything in Jiřina’s life is orderly and a matter of course: studies, marriage, two children. I don’t even see any tension between work and maternal roles, which I had banked on. This also Jiřina manages with ease with the help of a lady to look after her children. Her position is privileged, however. As a lecturer she has more or less free working hours. She uses her maternity leave to write her dissertation. And then it comes. The person who can’t come to terms with the fact that she manages both roles with ease is her husband. It bothers him that she doesn’t complain, that she

doesn't sigh that she can't cope with everything, like a proper weak and submissive woman, such as he would like to have by his side. Jiřina, who up to that point has only known identity as a person and identification with one's profession without regard to sex, realizes for the first time her own womanhood, thanks to the pressure of her husband. She was literally plunged into her identity as a woman by her husband. Her marriage broke up over this.

It was by now the beginning of 1968, year of the Prague Spring and student disputes. Jiřina Šiklová for the first time in her life begins to become politically committed. Admittedly in the party of the reformed Communists. On 8 March 1968 she appears at a public meeting and discloses that the university organization of the Communist Party of Czechoslovakia (CPCz) is trying to attract students into the party with financial incentives. Shortly after that she is herself elected to a new university committee of the CPCz, one of the most noted centres for reform activities at that time. Her own impulse towards political commitment, however, came from elsewhere, still in the period before the beginning of 'Prague Spring'. In the autumn of 1967 whilst on a study trip to Amsterdam she learns of the banning of *Literární noviny* (Literary News), the magazine of the critically thinking Czech intelligentsia, and decides to do "something against it". She publicly expresses her solidarity with the staff. Becoming politically committed doesn't start from opportunism. "I was convinced that it was possible and necessary to push through the reform of society from within, that means from the CPCz," she says. "There existed no other social forces in Czechoslovakia at that time." In the Party committee at the university she covers up for the political activities of students, she is often invited abroad and is also present when Rudi Dutschke visits Prague.

She doesn't experience the Soviet invasion of 21st August at home but on holiday in Yugoslavia. There she calls for protests and petitions to be put together and addressed to the UN. She doesn't anticipate great success from this but she has to undertake something, she cannot just accept every-

thing passively. After her return from holidays she has the impression that it will still be possible to salvage something of the reforms. The actual peak of her political activity falls for that reason in the period just after the Soviet invasion. “For as long as events unfold smoothly, they don’t even interest me. As soon as it’s necessary to defend something, then I’m here.” Over the following twenty years she will always have something to defend. In prison her own identity also.

When Gustáv Husák is elected First Secretary of the Party she leaves the CPCz. She stands on the side of the students. To stay in the Party then would be tantamount to treason. In contrast to many older reformed Communists she doesn’t experience her departure from the Party as a disappointment but as a relief and liberation. She is no longer in the same boat as those who are bringing about Normalization, brutal spiritual oppression of the whole nation. Nothing in her value system has changed. That’s to say for Jiřina the CPCz was never “home”, but merely a shelter for as long as she was convinced that her ideas about a better, more humane society coincided with the ideas of the Party. In this respect she was a member of the CPCz, but not a Communist. That’s a distinction in her opinion which must be made. Because to have a utopia is important in life for an individual as for a society, but to sign up to an ideology in contrast is destructive and inimical to life and to people.

Soon after her departure from the Party she loses her job, like thousands of others, and makes her living as a casual worker, laboratory assistant and cleaner. It would have however been unlike her not to use the possibilities for publication which remained. She publishes articles about the situation of older people and other social problems in the magazine *Vlasta* under a pseudonym. Her book *An old lady tells her story* about the harmonious life of the elderly becomes a bestseller.

The worst thing for her in this period of Normalization is when she sees how many capable people resign themselves to their fate and are frustrated that they could not publish. When she establishes that it would be possible to arrange

publication in the West, she gets started and begins to organize. She collects articles and seeks out ways to smuggle them abroad. She manages to, but it also lands her in prison. “You should have experienced it, the effect it had on people, when they saw that their articles were published. It was like giving water to a flower,” says Jiřina and she still relishes the fact that she gave some people pleasure, for all that it’s not so easy for her to grasp that something as small as the publication of an article can be enough for this.

Thanks to Jiřina’s activity many manuscripts were sent abroad where they could be published. So she gradually becomes involved in the work of the opposition, which in 1977 with the first Charter 77 declaration acquires a firm shape. “All at once there was a programme, orientation, and with that also a purpose for all work.” Jiřina herself doesn’t sign Charter 77 until 1989, even though she constantly works in the field of their activity. This is so as not to unnecessarily attract attention and invite repression which would threaten her work.

According to her judgement to work anonymously and without public recognition, exclusively for the matter itself, was more difficult for men than for women. Women know better how to cope with dangerous situations – their close connection with practical life is an advantage here. “Sometimes I had the feeling that we were really a women’s working party,” says Jiřina and smiles. Hidden behind the activities of Charter 77 an army of women, remaining in anonymity, typed out thousands and hundreds of thousands of pages of samizdat manuscripts and documents, transported illicit printed matter in shopping bags and children’s prams and performed the everyday practical work without which neither Charter 77, nor other civic initiatives nor samizdat could have existed.

By now the outline of Bratislava’s castle had already appeared in the left-hand window. “You actually assumed a typical women’s, service role,” I try to provoke her, when we continue the interview in the hotel room. “Western feminists wouldn’t

forgive you that,” I dig in deeper. “Even if they, let’s say, stoned me, it’s about something higher, about psychological health and people’s satisfaction, about culture,” she replies calmly. “And why does it always have to be women?” I give her no respite. “Because we women always want to preserve, protect and maintain continuity. Yes, we’ve been brought up to do it. But is it so bad? When I help someone, because I have a feel for it and I can do it, I’m still not doing some sort of auxiliary work and I’m actually the stronger for it. To make people contented is, after all, no inferior activity. That’s how it was also among the dissidents. The women always thought about general well-being, the men in contrast about their individual function. They were mostly concerned that their article was published, for me it was important to prepare the way for this.” “Do you mean by that that women are better than men?” I try again. “Women are more complex,” she says as if that were a secondary matter, and continues, “When people saw that it made sense they began to work more and make an effort. In this way many thoughts were formulated and written down which otherwise would never have come to light. That’s to say new values were formed. And especially, people became more content. And a contented person increases the resistance of his whole social group,” the sociologist states. “Jiřina,” a suspicion suddenly resonates within me, “what actually is a person to you?” “A neighbour,” she replies without hesitation.

“You see, Jiřina,” I think as I write these lines, “in the end you have nevertheless managed to translate your life into a simple formula.”

Translated from Czech by Alison Siddall

A Selection of Texts by Jiřina Šiklová

Letter to her Mother

Jiřina Šiklová 17.6.1935
Penal Institution 614/9
Praha-Ruzyně
161 02

Lucie and Jan Šikl
Prague 1, Klimentská 17
17.6.1981

Dear Mummy and Grandma,

I received your birthday greetings. Thank you so much for them. My only wish is that you'll cheer up. You always *taught* me that *what one can't change one shouldn't fret over* unnecessarily. At the present moment my situation can't be changed, so don't fret and don't cry. Here they say – “they can shut me up but they have to release me”. Whenever you feel sad just imagine how worse it would be if I had an incurable illness, or if I were unhappy. I've been worse off than I am now, believe me. If you read my letters (take them to Karel some time too) you know that I'm putting up with it here fairly well. It's possible to live even in prison, and in this country so many have already been jailed and so many survived it that it's almost normal. After all, even Julie spent five years in prison and she came back and she lives on happily. You can be sure that if Granddad H[erold] was still alive he'd understand it all without much problem. Didn't he take risks? And so many times! And how many of my friends are and have been in prison; how many people from Kazín! You and Granddad

gave me a good grounding in every respect *and I'm really grateful to you for that, and I thank you so much, Mummy!!!* So it's certain I'll come back to you and the children fit and well.

It probably won't be soon, but it'll be some time. I'm always aware that you yourself have lived through and survived *two* world wars, the fall of the empire, two republics, the Protectorate and in that post-war republic since 1945 six basic changes and upheavals. Isn't that enough for one life? It is. And even though you're eighty, you're healthy and you have difficulty walking *that's all*. Just imagine how much sadder your tears would be if some evening you cried because the two of us couldn't stand each other or rowed? That would be really tragic. This is *just sad*. Most of all keep healthy, get out and see lots of people, make trips to Kazín, call Míla and help out with the children sometimes. I know you do anyway. I hear you help them financially too – Lucie wrote and told me. Thank you for that! It's shameful that you should have to help out financially from your pension but at the moment I can't earn anything. When I see the way people live here, how much people steal in this country, how much money people make from various criminal activities and how often they return here, I'm amazed and sometimes I'm amazed that someone actually continues to do a normal honest day's work.

Only yesterday I had a powerful recollection of Dad, i.e. Granddad H. It was a downpour and there was thunder. How he always enjoyed looking out the window when it rained and used to call to us when it made bubble dolls on the asphalt in Klimentská Street. And it was making precisely that here yesterday. And then I had a dream last night and in it I saw Granddad H. standing somewhere at Kazín, his hands high up in his armpits. He laughed and it was a really nice dream. And so I also remembered that it'll be your 52nd wedding anniversary on 6 July. So I congratulate you in it in advance and *put a posy under Granddad's picture from me too*. Childhood memories come back to me quite often here. Sometimes we play Ludo here like that time and the only thing missing is Granddad's oil lamp with the mantle. Well a lot more things are missing here, of course, but it's better not recall them.

So chin up, my dear Mummy. You've had a *good* life and as a mother you don't even have to be ashamed that I'm in prison. Whenever you feel sad, write me a letter! You can write *whenever* you like; you can post it yourself and *you don't have to wait* for Lucie to write. There is *no limit* to the number of letters we can receive. I'm interested in *everything* you do, you personally and all of you, when you're going on holiday, what my brother is doing, and the children, all the news from Kazín, how the neighbours treat you, how things are with Auntie Vlasta, Grandma Š., etc. As you know, Honza doesn't write much and Lucie writes about other things. So I rely on you to write to me about the household and the people around you – *and often!* Everything will give me joy and you'll feel better too and you won't feel so lonely. What are you sewing? Go down to Kazín and be among people and *leave the children to themselves*, and above all *don't worry*. Believe me that I love you *very much* and often think about you. So be cheerful!

Big kiss, Your Jiřina.

Best wishes to Martin on his 21st birthday!

Translated from Czech by Gerald Turner

Defence Mechanisms or How to Survive Imprisonment

Jiřina Šiklová
17.6.1935
Prison No. 1 Ruzyně
Penal Institution 614/09
161 02

20.7.1981

What I miss most of all here is some meaningful activity, something which would fill this unreal misappropriated time; I can't sew, cook or clean here, so the only option left is to think. You can do that even in this small space. When I arrived here I began to note my reflections, perceptions, everything which helped me to get over the initial period. Now I've tried to "compose" from this some sort of reflection on the subject "How to survive" or what defence mechanisms one has to create for oneself or, more accurately, unearth within oneself: simply unearth, find in oneself from an earlier time, because no new character traits are created here for sure; here at most one adjusts and amends what is in one and restructures oneself a little. Everything I write now is, of course, very subjective, but it's possible that something of what occurred to me will be useful for other people of "my type" too, that perhaps it will help Honza also when he does his military service, or other friends who are sent to jail or find themselves in other exceptional situations, of which there is never any shortage. In any case it will help me now for I can write, think, do something which is perhaps

meaningful, which isn't just for me alone. In time I'd like to enlarge it further by "guidelines" on how to live and keep in with people in a few square metres and write about positive things which one can also experience here. What I write really needs amending and being properly worded, but I am so short of blank paper that I can't even make notes beforehand and refine formulations, and I have to write it point by point straightaway in final form. I just can't afford to write it twice.

1. The most important thing, perhaps, is to realize the exceptional nature of one's situation and the need to use *sparingly* the physical and psychological resources at one's disposal here. To try to understand for oneself what is essential at a given moment, to remodel for a while one's *hierarchy of values* in the interest of the task at hand, to determine what is *most important for the present moment* and the current task and to try to understand for oneself the *boundaries* within which one can manoeuvre. For example, to clarify what will happen if I say this or that, whether it will be "more profitable" for me to go home earlier, or to burden my conscience with scruples and specify by what content these limits within interrogations are prescribed. These limits must be absolutely *clear* to a one, so clear and so blatantly demarcated to, that one *cannot disregard* them even in the most awkward situation during a really bad interrogation. At the same time one must start from one's own moral code, from an autonomous morality, but which itself starts from the awareness that a person is responsible towards a distinct entity, not just towards their ego. None of us is their own God.

2. And then concentrate at once on *physiological functioning*, that is to realize clearly that to the extent that I don't manage to function well physically I will not cope with things psychologically and emotionally and in a couple of days I'll say just what they want. This presupposes learning *to eat everything*, to stop abhorring the squalor, the unaesthetic appearance of the food, the surroundings, one's own clothes and to learn to *sleep* and to *excrete* under whatever conditions. To say in response to everything: "I'm not here of my own volition, I'm not responsible for it", I've been "thrown"

into this situation, I didn't choose it of my own free will. In this case I am greatly helped by the awareness that all the vexations of a physical nature (the light at night, the lack of privacy, the humiliation) exist in this new situation in order to unnerve and crush me. Yet for that very reason I *mustn't* let it make life unpleasant for me.

3. Subordinate almost everything to the task of coping with the new situation and not burden oneself overmuch with the questions, *what will happen* next and *how will I live afterwards*, all the things I'm losing and missing out on. If I think along those lines I will lose much more; I will lose and let myself down and go to pieces. So I *mustn't* think like that and I must find reasonable satisfaction in the present. In the end every primitive, man and beast, acts in a similar way when threatened. I'll think about the future when I'm in a better state of mind; *now it's a case of survival*, of coping reasonably with the given situation, and for that reason a person is allowed to be even a bit "immature", not to plan for a long time in advance and to use all possible means of making the present colourful, of brainwashing oneself. I am helped, for example, by the appreciation of how many lovely things I have experienced in the past, how and when I was lucky in comparison with people who haven't been granted the experience of something lovely or interesting, either because they weren't capable of it or because they are incurably ill and would give everything for a mere extension of life. Would I really want to exchange the momentary reality of Ruzyně for the domesticated existence that many of my contemporaries live without perhaps even reflecting on it? And what good fortune it would be for many with whom I used to speak in the hospital – for example for Eva Olivová – simply to continue without pain. So why should I feel sorry for myself and speak of misfortune simply because I must sit tight here and wait and experience only myself and my feelings. Existence, in the sense of sitting it out, is possible here.

4. I am also helped to a certain extent by reflections borrowed from Søren Kierkegaard and J.-P. Sartre, that a person's life is created, characterized by "discontinuous moments",

moments recalled, the events that shape us. The pleasant “amidst” or “among” is just some kind of stuffing between meaningful instants (agreeable or tragic). Without these vicissitudes and decisions life would be mere flux and nothing more. From Aristotle we know that to be is more than not to be, experience, painful as it may be, is more than its absence. And I have experiences here. Lots of them.

5. In such a situation a person mustn't allow themselves *the luxury of self-pity*, for it's just debilitating. Brain-washing is more practical, it's strengthening. If emotional instability comes over one – and it does – one mustn't foster it by repeating negative facts, but one must work it off by some activity, such as working out, doing deep breathing exercises, washing the toilet, the floor, or doing something for the person beside me. Dependence on whatever sort of drugs is bad in civilian life, in prison it's literally tragic. If they take away such drugs from you (they don't take medicine away, but they do take sedatives and whatever you take to sleep) you are put completely at the mercy of your surroundings. In civilian life I occasionally took Noxyron or Meproamat to sleep. I don't have it here and even if I did I wouldn't take it (at most I would put it aside for the trial, in case someone collapsed there). I can't buy it here, I can't get it at any time, and everything which makes me dependent weakens me and helps the other to dominate us.

6. And then one must simply forbid oneself reflections of the type “what would have happened if, what was the mistake made, what was the fateful moment for me”, etc. Not only in this case but elsewhere a person's fate is decided in seconds and often by other people and their mistakes. In every car accident seconds and human error are decisive; people cripple themselves for the sake of betting; they kill for honour in a duel, they die for another person's reputation, for a moment of passion or simply due to their own or another's stupidity. Thousands die quite anonymously and often passively in wartime or eke out an existence for entire months and years. And in that case also it's insignificant steps and accidents which decide their fate. In comparison with these people – and there

are thousands, no hundreds of thousands of them – I am in marvellous shape and I'm lucky. How many people indeed experience misfortune without their misfortune having any sense or meaning for anyone at all. A positive element in this case of ours is that it wasn't only chance which played a role but *conscious* activity, that we were not simply objects but *active subjects*. It would indeed be terrible to be here truly without guilt, for nothing. That would then be really dreadful. Aldous Huxley in his book "Point Counter Point" writes that the things, the events which fundamentally change our life are never accidental and that everything that happens is in essence like the person to which it happens. It is possible to say that a person modifies the events which surround them, enters into certain relations or avoids them. For me, for example, the awareness that I am not a victim but an active subject, an actor in my own life, is enormously important.

7. That which we are experiencing now is exceptional only from the point of view of our individual life. From the global point of view it is a common human situation, which thousands of people have experienced before us and are experiencing at the same time with us. It's a situation which is described in many novels and in its own way is among the fundamental human experiences. It's possible to compare it to staying in a monastic cell, in a hermitage, to the work of a missionary, to a prisoner of war camp, or penance or a vigil. As children we occasionally dreamed of something similar, we imagined ourselves shipwrecked, as lighthouse-keepers, as researchers or travellers. Well, now we have the "opportunity" to experience something similar for real. So that's how we accept it. Even this in its own way is indeed an adventure. And with this reflection we incorporate our current situation quite meaningfully into the framework of our own lives and the reality I am experiencing loses in part its absurdity for me, becomes closer to me, more acceptable. It is mine.

8. Creating for oneself a *second centre of perception* is a great help but also contains a certain element of danger. Cultivating a state of detachment, which enables us to distance reality, to observe ourselves as in the theatre and

to be curious about ourselves, perhaps about how we hold our ground. If I say to myself, “Well, now I’m curious how you’ll cope, girl!” it is admittedly a form of escape, but in this situation people have a right to use certain tricks to support even themselves. It is indeed really stupid here. For example I have at home the results of whole series of psychological tests, which my colleagues took under normal circumstances, when neither I nor they anticipated that we would sometime end up in such an “experimental” situation. When I return I will be curious as to how these tests tally with my behaviour and reactions in this burdensome situation, whether they are valid for predicting behaviour. This approach also enables me to distance the immediate situation and perhaps go beyond myself a little. I am really in some sort of experimental situation which is often acted out in various psycho-games. The awareness that I can’t look at my watch and say: “Now let’s take a break for a coffee”, is admittedly sometimes depressing, but at the same time it lends an earnestness and meaning to what I’m experiencing. Otherwise it would simply be a scout’s game, a person would be here like an intellectual in a “work brigade” in a factory. This introspection and observation of the environment and one’s own and others’ reactions is admittedly an escape, but also something of worth, a lesson about which it will be good to give testimony. Many who have been through this situation were able thereafter to create valuable works and in the end enriched the rest by their new experience. It was neither for them nor for the rest completely wasted time. So it must not and will not be wasted time for me either. Indeed simply by the fact that I am here I fulfil a certain social role. (It reminds me a little of pregnancy, then also I “did something” without having to exert myself). Making sense of the senseless or absurd is always possible. And to be in prison *and to know why I am here* is not senseless. I remember at random the politically neutral example of Jack London who in “The Star Rover” created some sort of “prototype” of possible “escape” even from a strait jacket. The more they tightened his strait jacket, the less he felt his own body and the further his spirit reached.

9. Something else more demanding but also helpful is Hegel's essay *on the relation between lord and bondsman*. In so far as the bondsman realizes that he is decisive, that the lord is dependent on him, he feels freer than his lord even though the reality is different. (Occasionally I feel freer here than at other times in civilian life). Karl Marx admittedly criticized this in Hegel as idealist fiction, but as a method of self-defence of an individual he would definitely "approve" of it.

10. It's also good to *imagine* realistically *the worst probable scenario* which could happen and to come to terms with it. Then everything which occurs is simply better. In my specific case that means that when come home I will be just as old as my mother was when I married – she was then 54 and I also will not get more than eight years. And I think that is a fair part of one's life.

11. Another form of self help is realizing the *motivation of others' behaviour*, of both guards and fellow prisoners. These reflections allow a person not only a certain detachment but also a better understanding of the other person, distancing the immediacy of reactions and possible attacks. If another person offends me and I explain to myself their behaviour and motivation (for example a "screw's" behaviour) and I know what they are working off by this, their attack does not affect me so immediately.

12. All those who are here with me are in a bad way. If I help the other person beside me a little it is not simply an act of altruism on my part *but enriching myself* – I have more, I am better off if I can help another. And in addition, by helping another person I realize that I myself, even in this track-suit and next to this latrine, am in the end a person. And a good person if I help and can help another. It's not possible to live just by adaptation, by living off one's own substance; even in here I must in some way enrich myself and others, give pleasure, prove that I continue to be me. I must go at a swifter pace than the flow of water around me. Otherwise I won't pass through the sluice. A person needs to realize quite forcibly in such a situation that in spite of the operation of external factors, orders, control, name-calling, one *manages*

to control oneself. I'm not just a box-tree to be pruned into shape. Adaptation, conformity are necessary but not at the price of losing oneself. If people really want to lose themselves, to subordinate themselves completely, then they could have done it earlier and they didn't have to come here at all. It would have been enough just to listen and to keep their mouths shut and "not to interfere with anything". We have a rich tradition in this as a nation. For this reason one must establish for oneself even limits to subordination and survival. I really see no heroism in provoking one's fellow prisoners or guards, in constant jostling, which makes one's stay here even more unpleasant, weakening and exhausting one. But even this conscious retreat, it must be a *considered* "withdrawal", justified to oneself in advance, and must never be simple manoeuvring out of necessity or weakness. Mostly it works fairly well, because the values and reputation of fellow-prisoners and "screws" differ fundamentally from our values, so conflict is not necessary. For example, I need to have a certain privacy each day, time to "collect myself", to write a few thoughts, for concentration, for escape to my "preserve" in the words of Thomas Mann, or rather of his translator Pavel Eisner. And even this can be achieved at the price of reserving a little of one's rest time or being considered a crackpot or a harmless lunatic by one's fellow prisoners. There is understanding here for anomaly, for weakness, particularly if I am able to compensate for it by some service in return. For example, during my reading and writing I guard at the same time the "spyhole" in the door, so that the others can sleep. It's a question of changing even the negative into the positive at least partially.

13. It also strengthens one enormously if one assigns oneself a certain minor time-limited task and actually complete it. The task can be anything at all, daily repetition of a certain exercise, learning vocabulary, yoga exercises or excerpts from literature, or this writing of mine. More important than the content of what I do is the awareness that I have managed to assert myself even against the whole organization, even against the imposed "common stabling" as Otká Bednářová

calls it. It is by finding a personal way of breaking up this misappropriated time, this misappropriated period of one's life, when one is governed solely by signals and commands, by endowing it at least a little with one's own meaning, that one can turn it partly into *time for oneself* and thus escape this absurdity and have the feeling that one is not simply subordinate and being dragged in some direction.

14. Another source of pleasure and strength is, for example, writing letters to family, receiving greetings and messages from friends or so-called "illicit establishing of contact", looking out of the window at the unchanging oblong of the yard, or at a part of the sky, calling greetings, or writing notes to fellow prisoners. In this "illicit establishing of contact" it's not so much a question of the content of the letters or of freeing up one's vocal chords, but rather the enjoyment of managing to do something illicit, asserting oneself, and one's will, even here. It is a bit like the schoolboy's feeling when he manages to extract the chalk from the teacher's pocket and draw a picture on front of the teacher's desk. It's in part due to this feeling, due to the need to feel free even in Czechoslovakia that I've ended up here. But it is a basic need of everyone, so it is entirely understandable. As in the classroom, so also here this "illicit" communication gives an individual a feeling of self-confidence, a feeling that they are not simply the quite powerless object of others' manipulation. It strengthens solidarity, human qualities, it gives pleasure and by this it also helps one to survive better. But this already belongs to considerations about the positive aspects of this involuntary stay, in so far as there are any. And there certainly are. I can't tell at this stage to what extent the defence mechanisms described and practised here will be affected by the time factor which separates us from reality "outside", creates a barrier, brings out apathy and causes "material fatigue". Perhaps I will have the strength and the opportunity to reflect and report on that also.

Love, Jiřina

Translated from Czech by Alison Siddall

Save these Books

Draft of final statement of the defence of Jiřina Šiklová,
prepared at Prison No. 1, Ruzyně, in July 1981

I dislike emotional outbursts in public, so I'll summarise my defence in a few points:

1. I would like to ask those present not to allow the destruction of the books confiscated from the garage in Stará Boleslav. They are the result of much human endeavour, evidence of the writers' considerable self-sacrifice, for which credit is due. Please, put these books away in a safe, lock them up as "libri prohibiti", in the Museum of Literature perhaps, but don't let them be destroyed! We have had enough unpleasant and sad experiences in this country with the destruction and burning of books. These particular "non-books" will be sought after by future literary historians, who will also appreciate the foresight of any judge responsible for their preservation. In any case, it is impossible to destroy all books of this kind; not even the most efficient "memory-hole", to use George Orwell's phrase, can devour them.

2. I would like to thank the two French people, Giles Thonon and Françoise Anis, for their truly internationalist help. I do not know these people, I have never seen them, but because of us they spent two months in Ruzyně prison,

and so I would at least like to offer them my personal thanks.

3. In defence of my own actions I would like to say that I cannot see anything so terrible or damaging to socialism in what I did: obtaining books published unofficially and helping to get them out of the country. In doing so I only wanted to help preserve for the future the works of those Czech writers who are prevented from being published here officially. Values, which are threatened here by repeated house searches, can then at least be preserved abroad in the hands of a Czech historian. The immediate motivation for my actions was the programme broadcast by Czechoslovak television on 12 March 1980, which showed how confiscated books like these are turned into pulp. The voice-over said that this is the way in which such literature would be dealt with. This struck me as desperately uncultured, simply barbaric, and quite contrary to the principles of socialism. It is particularly alienating for our nation, which has always been proud of its struggle against the counter-reformation and the Jesuits, a nation, whose traditions spring from the Enlightenment. [...]

In my defence I can say that everything I was taught in the official education system encouraged me to act in the way I did. Throughout the sad history of our nation, we have always admired those who did not submit to the dictates of authority; those who, disregarding their personal safety, wrote, translated, hid, transcribed and distributed books and ideas, passing them on to subsequent generations. According to the history books these people were invariably persecuted in their time, but in retrospect their actions came to be seen as praiseworthy. I know of no exception. Among those who protected books were the Bohemian Brethren who carried them by night in baskets covered with straw; or the renowned "Havelocks" who hid them in their bottomless pockets; then there was the cobbler Matouš in Antal Stašek's novel, carrying books under his shirt next to his skin.

When I was older and at the Faculty of Philosophy, I was required to read Karl Marx's famous article "Against the Prussian Censorship", and in lectures on Marxism-Leninism

I learnt how Marx had to send his manuscripts abroad for them to be published at all. If nobody at the time had been prepared to risk smuggling them out, then we would be the poorer for it now. And finally Lenin did just the same: the first issues of *Iskra* were printed abroad, then several hundred copies were taken secretly to Petrograd.

I was taught that it was characteristic of progressive people to help spread attitudes and ideas, and that those who feared changes in opinion represented the “rule of darkness” and would be “swept away” by history. As you see, I still remember the exact terminology.

The history of my country, and its culture, presented to me as exemplary, and also the history of working-class struggle are full of examples where people defend their ideas against the official line prevailing at any particular time.

As long as children are brought up in this culture, influenced by humane and progressive ideas, many of them will behave in adulthood as I have done, that is, they will consider it a man’s fundamental right and duty to express his own opinion, conviction or ideal in defending the interests of the wider community. If, on the other hand, we bring up children in the belief that it is right to keep quiet, not to have or defend one’s own opinion, and just to look after number one, then, while there will no longer be any political opponents, there will also be an increase in the theft of socialist property.

It would be difficult to call that a socialist education. According to Marxist philosophy, what we think – therefore what I think too – is a reflection of social structure, cultural environment, tradition and education, and for this reason I cannot see anything wrong or anti-socialist in what I did. In this respect I do not feel guilty. I admit that what I did was not strictly within the limits of this state’s laws, but both you and I know well that in another state (perhaps in another socialist state, or perhaps even in this state six months or two years hence) all such books could be distributed quite normally. I myself have already lived through similar changes in the political climate of this socialist state six times; I will probably experience it again – and so will you. How many

writers have been condemned here in the last 30 years alone – and how many have subsequently been rehabilitated?

Karel Čapek, Vladimír Holan, Karel Teige, and many others spring to mind. When I was working as an assistant lecturer at the Faculty of Philosophy, the censors prevented Ludvík Svoboda from having access to the books of Jean-Paul Sartre. Less than half a year later the same people were greatly embarrassed as a result. They apologised and members of the Communist Party Central Committee criticised the state's recent cultural (or rather uncultured) policy. What is more, this reassessment took place as early as 1962–64, not in 1968. It would have been all the more embarrassing if there had been nobody to look after these books and cultural values. Of course they did not go in for house searches and raids then like they do now, so it was enough just to hide the books in flats. The same is true of historical documents, which I allegedly arranged to have sent abroad.

Attitudes to history and the evaluation of historical events change, and the same document will be interpreted in different ways. A number of my former historian colleagues were members of the commission responsible for revising the trial of “Slánský and his conspiratorial centre”. The first rehabilitation of those executed took place as early as five years after the event; for the others, complete rehabilitation came ten years after the time when, in this very building, State Prosecutor, Josef Urválek, appealed to the senate to pass the highest, so-called “just” sentence on “the traitors to socialism and the working class, in the pay of American imperialists”. In July of this year, *Rudé Právo's* editor Jiří Hečko wrote about us (“like moles devouring Judas's soup”) in almost identical terms. He clearly has not learnt any new journalese since the fifties. And I am sure that Comrade President Gustáv Husák was glad that certain documents were preserved proving that he had been unjustly sentenced in the fifties...

According to Paragraph 98 (on the subversion of the Republic) under which we are being tried, it must be proved that the act committed was motivated by hostility towards *the socialist system*. In my life and work hitherto I have

definitely tried to encourage rational, positive and human values within socialism. [...] If we understand socialism to be the world movement of the proletariat (which is what it is) then our actions were certainly not damaging to socialism... We cannot simply view socialism as it exists today in Czechoslovakia – a utilitarian interpretation of this ideology. Socialism will certainly not be harmed if a few hundred people acquaint themselves with different socialist ideas. And other than encourage the exchange of ideas among people, I have done nothing. What I did has always been done in this country, the only difference being that they used to carry banned books in carts from somewhere like Zittau, while today they are brought in a Peugeot from London or Paris. That is merely a question of technological progress. The essence of our actions remains the same. Regrettably, the reasons why books have to be taken in and out of the country in secret also remain the same. That is the sad thing. Progress has to be made in this area as well.

I would like to put forward one final argument in my defence. By profession I am a sociologist and as such know that in every society there is always a certain percentage of imbeciles, geniuses, criminals, prostitutes, and also people who disagree, who protest – or, to use the modern expression, dissidents. In all sociology textbooks we learn that if a certain group is missing, then either the system is deformed, or it is in some way abnormal, for example a totalitarian regime, or they are using bad statistics, they have insufficient evidence or an incompetent police force, or that someone in the state has an interest in presenting a distorted view of reality to the public. If there were no criticism of the political regime in Czechoslovakia, and nobody holding a relatively different set of cultural values, it would mean that we have a highly-developed totalitarian system, with such complete police control that everybody lives in fear, not daring to express themselves. Either this, or that people in this country are not completely normal, with all of us “simply agreeing”.

No such society, in which everyone agrees and sings its praises, has ever existed. Such a regime would be condemned

to stagnation and collapse according to the Marxist concept of history, because it lacked social contradiction “as the principle of change and development”.

Thus that for which I am being tried is really a welcome contribution to the international reputation of the Czechoslovak state, because it proves indirectly that 1. Czechoslovakia is not a totalitarian state, in which nobody dare express their views, 2.the police are efficient, uncovering something now and then, 3. the political leadership is strong enough to admit it, 4. the Czech nation consists of normal people who differ in their opinions.

I have thus helped to confirm that neither Czechoslovakia nor its people can be regarded as a pathological society. I ought to be congratulated for that.

Index on Censorship, Vol. 12, No. 2, April 1983.
(Very slightly abridged.)

Letter to Friends on Franz Kafka's Anniversary

Jiřina Šiklová, 17.6.1935
Prison č. 1 Ruzyně
Penal Institution 614/09
161 02

8.11.1981

Dear Friends,

I apologise for urging you undertake a task and reminding you what you ought to be doing, while I'm lazing here in prison. I have remembered that in July 1983, we'll be commemorating the hundredth anniversary of Franz Kafka's birth. It will also be twenty years since the Kafka Conference at Liblice, where the renewal process is said to have started. You haven't forgotten?

Neither the present regime nor the present writers' union are likely to commemorate those anniversaries, and if they do, it will be in a different way from us. And yet dozens of well-researched books are bound to be published worldwide to mark Franz Kafka's centenary and various conferences will be held, none of which any of us will attend, of course. And yet we ought to contribute towards this anniversary; we ought to publish, or rather type out the contributions of those who aren't able to publish here officially and want to express their view on contemporary culture and have something to say. We ought to put together a memorial volume which would

not only recall Franz Kafka as a writer but also touch on the significance of the discussion about him in the nineteen-sixties that was a struggle for freer access to art and literature. The Kafka Conference (held then at Liblice), which broke the decades of silence about that writer, got rid of another taboo not only in literature but also in the cultural policy of that time; it was a liberalisation that had a significant effect in other areas too.

Kafka is now *persona non grata* again. The present regime once more ignores him and the younger generation doesn't know him and doesn't even have a chance to learn anything about him. And this situation persists even though (or precisely because?) Prague of the nineteen-eighties is maybe more the city of Franz Kafka than it ever was. Franz Kafka is a supremely topical writer for the present day and his writing is not "exclusive" reading for intellectuals.

I remember bumping into the Polish historian Jozef Lewandovski in 1958 at Sopot in Poland. We also spoke about Kafka and he said that in Poland in those years Kafka's entire oeuvre was being republished in 90 thousand copies and was immediately sold out. I couldn't believe that so many people could really be interested in that complicated writer, whose work is full of allegories and symbols. I accused the Poles *en bloc* of abnormality and literary snobbery. Józef Lewandovski, who I believe currently publishes *Aneks* in Paris, defended his compatriots and maintained that a nation that had lived through so many upheavals during which people didn't know why or by whom they were condemned, persecuted or physically liquidated, probably had a different perception of Kafka from us, i.e. my still very immature generation. "What affected only a narrow stratum of people in your country in the early fifties was a mass phenomenon for us Poles," Jozef Lewandovski told me. "The dilemma of Kafka's 'Trial' is for Poles a literary depiction of a situation that most of them have been through. It is not abstracted fiction, unfortunately." And then he told us, who were still at university, the history of how various resistance groups had been wiped out, as well as about Katyn, the ambiguities in the illegal organisations,

the executions, the Warsaw Uprising, the falsification of history and the various discussions then in progress.

When today, particularly here on remand in Ruzyně, I recall Kafka's novels, particularly the two best-known ones, "The Castle" and "The Trial", the sense I have is that Kafka was a realistic writer, compared to whom Balzac is a symbolist. How many land-surveyor K.'s have I met since I've been here, how many Josef K.'s trying to discover why they were summonsed, why they were indicted, what they did wrong and why no one talks to them! These latterday "Ruzyně K.'s" write, appeal, write and write again, all in vain. Weeks, months and even years they wait for "their case" to be solved. They want to know why no one deals with them. Like Josef K., they want to defend themselves, they want to come before a court and justify themselves, or at least understand their guilt. They write to the "Castle" to the highest authorities and their desperate letters are constantly given to the lowest officials to handle, and the latter send them bland cyclostyled memoranda and a notification that their letter/complaint has been received and is being dealt with. Everyone knows that there are high-ranking people at the Castle, that lights go on there and possibly there are people who govern and "could" do something, but few have truly set eyes on them. If you protest you again find yourself in the hands of "insignificant underlings" and you won't catch sight of "Klamm's coach"! They'll simply condemn you for your audacity once more, for the petition you have dared to bother them with, and draw your attention like they did the land-surveyor K.'s, to the memorandum that they themselves once sent you.

How many people here seek in vain, just like in Kafka's "Penal Colony", the significance of the punishment that is "etched" into them, what it marks them with, what higher purpose is pursued and achieved thereby! And Franz Kafka takes literally this idea that sometimes strikes each of us here or in civilian life, and describes in detail the mechanism of a piece of apparatus that really does etch or perforate the sentence into the skin of the condemned man. The convict can follow and feel what is being etched into his

skin, and with pain and curiosity and trembling anticipation he tries to understand what is actually being written on his back. And in the story “The Penal Colony” the operator of the apparatus explains that generally the condemned man only learns and understands the reason for his arrest at the moment when he has been pierced to such a degree that his realisation occurs as his life comes to an end. Isn’t that sufficiently realistic?

Happily I don’t have to ask why and for what reason I’m here, but just as in Kafka’s “Trial” I have no idea when the trial will take place, by what particular laws we will be judged and when and who will decide whether “we may enter the courtroom”.

And Kafka’s “Burrow” is something that we here and you in civilian life experience every day. Every day in this world and century we consolidate and meticulously patrol to prevent any widening of the cracks through which the danger that is all around us might gain access to our most sensitive spot (our soft, vulnerable belly). And when by chance it is peaceful on the corridor, no one is yelling and no one is peeking through the spyhole in the door, one curls up into oneself like that undefined creature in Kafka’s “Burrow”, and tries to experience intensely one’s own heat and a momentary sense of safety, a moment of calm and even happiness.

Of course I don’t have here the memorial volume about Kafka from the Liblice Conference, and I don’t know precisely what was said there by the “Vorreiter” of creeping counter-revolution, Eduard Goldstücker, or by Karel Kosík, but I definitely recall that the leadership of the day were not at all pleased that someone was drawing attention to that subject-matter and thereby removing the taboos around those issues, not only in literature, but in the rest of life as well.

Perhaps all that, all those parallels and the recent historical consequences, should form part of a Kafka memorial volume published in samizdat. Not even the most erudite Kafkologists in Paris, Vienna or Tel-Aviv could write on our behalf this part about the effect of Kafka’s work on society. That can only come into existence here, in Kafka’s city and birthplace.

Even though samizdat is more expeditious than official publishing, this volume should be ready within a year so that something might possibly be sent to some conference or included in publications issued around the world to mark the anniversary. And so, dear friends outside, forgive me and get to work: a year and half, that's "just about right" as we Czechs say.

An affectionate kiss,
Jiřina

Translated from Czech by Gerald Turner

Complaint and Request for Investigation

Municipal Prosecutor, Prague
120 00 Prague 2, Lidových milicí 13
personal to the hand of Dr. F. Kubát

Prague, 29.11.1988

Re: Complaint and request for investigation of actions of two men (allegedly from agencies active in criminal cases, and identifying themselves as employees of counter-intelligence) in the case of investigation, interrogation, and surveillance of Dr. Jiřina Šiklová in the period from 27 October to 13 November 1988.

Dear Mr. Prosecutor,

I place in your hands a complaint and request for investigation of the actions of two tall men, about forty years of age (one with black hair, another brownish blonde, mild exophthalmia, blue eyes) who, on 27 October [1988] at 5 o'clock in the morning, along with other persons and one uniformed member of the SNB [National Security Corps, i.e. police], entered my apartment at Klimentská St. no. 17, land registry no. 2065, in order to conduct search of domicile on the basis of an investigation according to Art. 100, par. 1 of criminal law on "incitement". After being informed according to Art. 78, par. 1 of criminal law, I submitted objects important for

the criminal investigation. The confiscated objects, however, had nothing whatever to do with the activities for which I was allegedly being investigated. A report of this domestic search and confiscation of objects was written in my presence that same day at Bartolomějská St. no. 4 at the StB Department of Investigation, report no. ČSV 757/88, consisting altogether of 43 items. During the search of domicile, StB investigator Lt. Milan Samšišák and Cpt. Anna Kuklová were present and signed the report. Also present at the search, according to the report, were (in addition to other persons) Chief Constable Martin Melč, Major Milan Holoubek, and 1st Lt. Jiří Krista, whom I believe were the same persons as the two men who interrogated and followed me over the following days, and against whom I submit this complaint. I believe that this concerns Major Milan Holoubek and 1st Lt. Jiří Krista, because of what they said later, that their names were “Milan and Jirka”. However, this is only my supposition; these are probably not their real names.

These two men, “Milan and Jirka”, who on 27.10 at 5:00 in the morning were *the first* to enter my apartment, declared that they were from counterintelligence, and focused their attention on me intensively until 13.11. at 22:00.

During that time I was held twice for 48 hours in a remand cell at Ruzyně prison, and was interrogated for two full days at the SNB MV [Ministry of the Interior] barracks in Míčánky; once on Bartolomějská St., and on 10.11. at the SNB station on Benediktská St. In all there were 7 days of interrogation (four days in remand cell), evening interrogations, and escort and surveillance on the 3, 4, 7, 8, 11, and 13 November. In view of the fact that no charges have yet been filed against me, I believe that these restrictions on my personal liberty are in violation of our legal statutes, and that Art. 76, par. 4 was not observed; that is, I was not handed over to the prosecutor as a detained person, nor was I allowed to contact a lawyer according to Art. 33 of the criminal code.

During this period the aforementioned “Milan and Jirka” committed a series of other actions in violation of the statutes of the criminal code and the principles codified therein.

These two men, who supposedly interrogated me according to law no. 40/74 on the SNB “on submitting a statement”, behaved in the following manner:

1. *They threatened* me with Art. 98, arrest and conviction, without bringing charges against me according to Art. 163 of the criminal code. They informed me that they were from counterintelligence, that their concern is not people in the ČSSR, but that they wanted to know about my contacts with people from abroad and with emigrants, and that if I refused to cooperate:

a) they would make my life impossible

b) my children would be affected

c) I would be fired from my employment and no one would hire me

d) they would spread such rumors among my friends from Charter 77 and the independent initiatives, that anyone who meets me would spit on the ground in front of me

e) someone would attack me on the street and beat me.

These two men, identifying themselves as members of counterintelligence, did not conduct themselves according to Art. 91, specifically according to the sentences: “The accused may not be forced to speak or confess in any way, and during interrogation their dignity must be respected.” In view of the fact that these two men threatened that someone would attack and beat me, I therefore turn to you with a request for protection.

I refused to cooperate with counterintelligence, and refused to participate in writing *any report* or to *sign anything*.

On the above-mentioned days these two men repeatedly followed me on the way to work and back, entered my workplace at the FTN [Faculty Hospital], took me away to the MV barracks in Mičánky for interrogation without the proper summons according to Art. 90, par. 2; entered my apartment; and when I refused to go with them or refused their “visit”, they threatened that they would take me away for interrogation anyway. The purpose of their presence in my apartment was to find out who the persons are who

visit me or intend to visit me, as I had *refused to give them a satisfactory explanation* of the notes I had in my diary. One of the witnesses to their stay in my apartment and their “waiting for visitors” was Bohumír Janát, who visited me on the evening of 8.11. and saw that a tall man was standing behind me, whom I introduced as “Jirka”, a member of counterintelligence.

On the night of 31.10. and the following days, three men sat on the stairs in front of my apartment, and others were in the street and in a car in front of the building, and during the next few days they visibly watched me. Witnesses to these scenes are the other tenants in the house, and my friends who came to visit me (I can give their names).

On 13 November, when they entered my apartment again in the evening, I notified them that if they are to continue this psychological pressure, I would inform my friends of this harassment and intimidation, and they would put the news out abroad. They told me not to do it; that within 14 days I would definitely be summoned to the StB on Bartolomějská, where many of the things confiscated from me would be returned. From that date, 13.11. , from 22:00, I have not been visibly followed nor restricted in my freedom by these men.

However, during the following days these men began to act on the threats they made during the first days. On 15.11. I was asked by the director of my workplace to resign from my employment, as the repeated visits of the members of counterintelligence were disrupting order in the workplace; thus I had to submit an immediate two months’ notice, and as of 21.1. 1989 I will be without a job. On 14.11. or 15.11. members of the StB entered the apartment of Mrs. Anna Marvanová of Jeseniova 2, Prague 3, and played her a tape recording *with the alleged statement of Dr. Šiklová* against her. Mrs. Marvanová did not confirm that she recognized my voice; instead, as a former employee of Cz. Radio she told them that it is easy to alter the content of a recording.

Mr. Prosecutor, both you and I know that it is easy to alter the content of a statement by editing the recording, and that therefore this method of evidence is considered inadmissible

in every country. During these interrogations I never saw a tape recorder on the table, and to my repeated question whether the interviews with me were being recorded, my investigators “Milan and Jirka” repeatedly assured me that they were not, as they know that a tape recording is not legal evidence. In this way these unknown men violated the provisions of Art. 11 of civil law on the protection of personal dignity. During the interrogations they declared that they had video recordings of my contacts with various foreign agents, but even though I repeatedly asked them to show me these video recordings, they never did. This was again blackmail and intimidation on their side. Therefore I regard the taping of my so-called statement as an attempt by the StB:

- a) to sow *distrust* among people in the ČSSR who participate in independent activities,
- b) to *discredit* my person for refusing to cooperate,
- c) by misconstruing of foreign contacts, to *interpret* any unofficial civic activity initiated here *as an activity initiated from abroad*, incited and financed from there, as if people in the ČSSR could not see reality themselves and were incapable of thinking independently.

At a time when the government of our country is trying to obtain economic assistance and loans from the West, to form more cultural contacts, and to show that “glasnost and perestroika” are taking place in this country as well, the above-mentioned “Milan and Jirka” are, in my opinion, damaging these policies.

I therefore have good reason to think that the above-mentioned “Milan and Jirka”, who got no statement of cooperation from me, nor any satisfactory answers to various comments and telephone numbers, are now implementing their threats; therefore I *fear for my safety and possibly my life*.

2. The above-indicated men carried out a search of my workplace in the absence of the director of the FTN Dr. Nekvinda, without filling out a statement; and the things confiscated from my children’s cottage in the Pelhřimov district on 28.10. at about 3 o’clock in the morning were not written down or

recorded, and the search was conducted without the presence of other persons.

3. On 31.10. one of the above men took 30 DM right out of my wallet, without giving any receipt, and kept them. Each time they detained me they searched my purse, and/or my bags and pockets.

On 10.11. at 5.30 am, while entering my apartment, the man going by the name of “Milan” searched without permission my purse, took from me a letter from my friend Zbyněk Fišer (in which he asked me for 1800 Kčs and pants 100 cm at the waist) and also took from me 2000 Kčs that I had in my purse. At the same time he demanded I show him where I have the other money from which I supposedly “finance those kind of people”, and when I gave him a deposit book bearing 2% interest in the name of J. Šiklová and a balance of 12,600 Kčs, he took it from me without giving me any receipt, and also took from me 36 TK [Tuzex Crowns], also without receipt, and without justifying it by making any charges.

I believe there was no reason to turn over things or have them confiscated under Art. 78, for neither the money or the deposit book are in my case objects important for criminal charges of incitement. Moreover, as I have stated, no charge was leveled against me.

The actions of these two men have caused me damages totaling 14,600 Kčs, 36 TK, and 30 DM.

4. The above men “Milan and Jirka” *inspected my mail daily*; they opened it themselves and *were the first to read the letters addressed to me and messages from people* who visited me; I had to open my mailbox in their presence – witnesses are my neighbors and the mail lady.

5. These two men *took the key to my house* and have not returned it yet, and I have reason to suspect that they also have a duplicate key to my apartment, as my mother says that when she was there and in my absence, someone came in to fix the electricity, etc. My mother, however, is ill and sclerotic

(87 years), so this information could also be false. Therefore I consider it ludicrous that they repeatedly questioned my mother (whom they won over by fixing the handle to the bathroom, but poorly, because it's falling off again), where she puts the letters and messages for me, and repeatedly read the entries in the diary where I write her what she should have for lunch, where I'm going, and when I'm coming back.

6. The above-mentioned men "Milan and Jirka" *refused to show me their service identification* so that I could write down their numbers; to my repeated demands, they laughed at me and said *they have no obligation to do so*.

I believe, Mr. Prosecutor, that both of the alleged members of counterintelligence "Milan and Jirka" exceeded their prerogatives, intimidated me, harassed me, tried to threaten me into cooperation, discredited me at my employment, caused damage to my health, and caused me reasonable fear for my safety and life. Since they refused to show their service identification and did not identify themselves, I do not know if they are in fact authorized to intervene in my life in the manner described. For all of their actions and methods I can produce the names of witnesses, persons who observed their behavior; and these people are willing to testify to their unjustified actions.

These men, in my opinion, acted in violation of the rights of citizens of the ČSSR, which you, as a person with the greatest knowledge of the law, will surely recognize as illegal.

I therefore request that the Prosecutor *investigate* and examine the actions of the two men "Milan and Jirka", and inform me whether they violated the legal norms of the ČSSR, and that the Prosecutor by 18.12. 1988 at the latest inform the Czech Savings Bank on Jindřišská St. to put a temporary hold on payment from the 2% interest savings deposit book in the name of J. Šiklová, established on 18.3. 1987 with an initial deposit of 20,000 Kčs, which was taken from me. On 18.11. [1988] I reported to the Czech Savings Bank that the book was taken, but they still need to obtain a court order, or for my deposit book to be returned to me by them.

During the days mentioned above I was also interro-

gated on 27.10 on the results of search of domicile by Lt. Samsišňák and Cpt. Kuklová, and on 9.11. by Cpt. Dr. Duba on Bartolomějská St. For these two interrogations there exists a report (ČVS 757/88), which I signed; to the method of interrogation by these StB investigators I have *no objection*. However, I attach a complaint against the confiscation of books and items listed in the report on submitted objects ČVS 757/88, as I was detained according to Art. 100 par. 1 of the the criminal code on incitement in connection with the manifesto “Democracy for All”, and the books and objects taken from me (for example, writings by Patočka, a book about Jakub Deml, photographs from the wedding of Prof. Gordon Skilling) do not relate in any way to Art. 100 par. 1 of the criminal code, and were therefore taken from me illegally.

Because at the interrogation of 9.11 I was required to take a graphology test, and had to write some kind of text dictated by Dr. Duba about climbing mountains, and then sign my name twenty times in a row on a piece of paper placed in front of me (an official report exists for both), I fear that the employees “Milan and Jirak” *may misuse* these graphology tests in any indictment brought against me.

Mr. Prosecutor, I have alerted you *promptly* to this fact as well, and I request that you *investigate and examine* the actions of the two men “Milan and Jirka”, who presented themselves as members of counterintelligence, and I ask you for protection, and your statement.

Sincerely
Jiřina Šiklová, Dr., CSc.
Praha 1, Klimentská 17

P.S. I send a copy of this letter of complaint to Cpt. Dr. Duba of the StB MV on Bartolomějská St., and to the Committee for the Defense of the Unjustly Prosecuted, a member of the League for Human Rights, and to the Helsinki Committee in the ČSSR.

Translated from Czech by Todd Hammond

The “Gray Zone” and The Future of Dissent in Czechoslovakia

Conversations with friends from abroad almost always reach the point where I have to explain how many expressions that sound identical to terms used in the West – and are even translated identically – convey an entirely different meaning here. Next comes the moment when my visitor asks, “And what do your Communists say? What about trade unionists’ opinions?” I reply that they usually think the same as so-called dissidents, and that many Communist party officials tell the selfsame political jokes, and gripe just as much about the incompetence and corruption of our leadership.

In Czechoslovakia, experts, journalists, artists, authors, and, generally, people who are concerned about and with politics differ from one another not so much by how much they know or by how they assess the facts but mainly by their moral stance and the courage with which they voice their views. This stance distinguishes them from one another far more than whether they carry a party card. “Are these people reactionary or progressive? Do they belong to the right, or are they leftists?” my visitor asks, and I am near despair. I try to explain to my friends from the West that it is impossible to

communicate today in Eastern Europe using the standard terminology inherited from France's National Convention, or Cromwell's Parliament, or the czar's Duma without clarifications or explanatory footnotes.

These expressions have been "depleted" here, "exhausted," by means of repeated revolutions, pseudorevolutions, state coups and their rationales, and the alternating stages of so-called revolution, reaction, rebirth, normalization, and the new reaction or opposition, followed by further normalization or reformation.

"Are you trying to tell us that critical members of the Communist party of Czechoslovakia hold the same political views as nonparty members or as people who have been expelled from the party? Then why are they in the party, why don't they just go ahead and join the dissidents?" my visitor insists, unsatisfied, perhaps even unsatisfiable by my explanation.

"All right, once more from the top," I say, and again (how many times already?) I explain that I know many members of the Communist party of Czechoslovakia, but personally I don't know a single one who is a communist by persuasion; I explain that today the absolute majority are not party members out of any conviction (they are neither Marxists nor revolutionaries) but rather for reasons of expedience or, at best, conformist and obedient by nature, they prefer to be "left alone"; they remained in the party precisely because they lacked clear-cut convictions, they let themselves be "screened" and, when invited to join the party, were reluctant to refuse. It is truly difficult to be a thoughtful and sanguine proponent of the communist ideology and Marx-Leninist philosophy today, following all the repeated reevaluations and the many different interpretations of that ideology and of the entire history of the movement. That is why rank-and-file members of the party differ from other members not by their views and their revolutionary convictions but by their personality traits: they want peace and quiet, and guaranteed, easy advancement on the job; they want to share the relative advantages of a preferred minority; they are by conviction opportunists. That is why they are unhappy when the party "establishment"

insists that they take a clear stand, or accept co-responsibility for a negative evaluation on a fellow worker. Party members would much prefer to leave that sort of decision to those who “are paid to do it,” that is, party officials, members of the state police or the secret police, etc.

My visitor is once again confused. A sociologist querying me about our society, he expects my response to include more than just the political classification of parties and groups; he is also looking for their differentiation by social status, class affiliation, or some other, broadly acceptable stratification based on profession, or education, or income, etc. And I can't give him that, either!

When we differentiate in that way, we usually help ourselves with borrowed terms to which we assign our own, unique meanings, specific to contemporary reality.

Only two groups in our country can be clearly differentiated from the rest, on the basis of political stance and social classification: the first comprises those currently in power, or what we call “the socialist establishment,” and the second consists of “the dissidents,” or the opposition.

The socialist establishment is made up of party and government officials at the central and regional level, upper-level bureaucrats of the state police or the secret police, high-ranking military officers, ministers and their deputies, party secretaries, editors-in-chief, top executives of major enterprises, judges ... such people are inseparably linked to – and severely compromised by – the contemporary political system, so much so that they cannot even change their position. They comprise the existing decision-making center, and rise and fall with it.

The other clearly differentiable group consists of the dissidents – the opposition: people who years ago made their position very clear in word and deed, rejecting the policy of the party establishment. These people also cannot change their position; they can neither retreat nor convert.

These two groups, although relatively small in numbers, are politically active, conscious of the risk they take by their unequivocal choice, and they don't need persuading

or proselytizing. For them, everything is altogether clear. They are minorities, profiling the two poles of Czechoslovak political life. Between them, as in every country, there is a “silent majority,” for the most part consumption-oriented and politically uninterested, and then there are the people in the so-called “gray zone,” which I want to write about here.

The first use of the expression “gray zone” in this context in the field of historical science was probably in the article “Czech Historiography Yesterday, Today and Tomorrow,” published in the *samizdat* periodical *Historical Studies* by authors writing under the pseudonyms R. Prokop, L. Sádecký, and K. Bína.¹⁾ It was used to describe historians who remained “within the structure,” that is, inside the scientific institutions and universities, while also staying in touch with their former colleagues expelled during the post-1968 purges, remaining willing to associate with them, to debate with them, and, when needed, even to help them.

Today, the gray zone refers to a much broader group of people, a group that is – and more importantly, will be – of immense importance in the course of anticipated changes in this society in the future. This is because people in the gray zone are, and can be, partners to the dissidents, but also – in my opinion – they are the ones who will take over the leadership of this society. The gray zone consists for the most part of good workers, qualified, professionally erudite people. That is precisely why they perceived the errors of the socialist system early on, and also why they didn’t have to buttress their careers by means of a party card or by taking on political functions. They knew it was possible for them to maintain a livelihood by means of honest effort alone, and so they found it easier to resist the lures and the pressures from the establishment. And because their political involvement was minimal, they also had a lot more time for their own education and training, both personally and professionally.

1) Rudolf Prokop, Ladislav Sádecký, and Karel Bína, “České dějepisectví včera, dnes a zítra,” *Historické studie* 11, no. 22 (January 1988).

And so today Czechoslovakia's very best experts in their fields fall inside the gray zone.

Why the color gray, and why call it a zone?

In this day and age, even colors have their clear and discernible symbology. In Stendhal's day, it was perfectly clear to everyone what "the red and the black" meant, just as today we know who the "greens" are, and the "reds" and the "browns." The color gray, however, is an uncertain one, neither white nor black, easily changing into one or the other. Gray can be viewed as being perhaps a little "dirty". Yes, dirty. That too determined, determines, and will determine the political stands of the people we slot into this group. If in fact there is a change in the political system and conditions in Czechoslovakia, the hands of these people will never be entirely clean, their moral credit entirely clear. Although hesitantly, reluctantly, they cooperated with the establishment all the same, and accepted certain benefits in exchange for their relative conformity. That is why, in spite of the fact that they agree with the views of the dissidents and are in favor of the relaxation of political conditions, those in the gray zone worry that, sooner or later, someone will hold their collaboration against them.

And why a zone? I'm not entirely sure, perhaps we were influenced by the motion picture that at one time was quite famous here, Tarkovsky's *Stalker*, in which the hero of the film was a guide, leading people into a mysterious, enigmatic "zone," a no-man's-land where "something went on" and where a perceptive visitor could encounter all kinds of things.

And in fact, while other partners in the political arena, that is, the establishment – the regime, "they", or, in young people's jargon, "the Bolshevik" (which globally encompasses the totalitarian state) – and the dissidents – the opposition – are clear and explicit, it is in the gray zone that something substantive is happening; the struggle between the establishment and the opposition is and will be over the gray zone.

Because the economic situation is deteriorating, and people are gradually getting less afraid, the population of the gray zone is increasing. Sometimes these people are

much angrier with the current regime than the dissidents, because they encounter the establishment on a daily basis and partake directly and indirectly in the functioning of the totalitarian state. Because of this, and because they are aware of the manner and the degree to which the people are being manipulated, the arrogance of the establishment offends them even more. Those in the gray zone differ from the dissidents mainly in the sphere of courage, taking a stand, in their unwillingness or inability to confront power. They are spectators to what is happening, spectators who are clearly rooting for Charter 77 and other displays of independence, the way fans root for their favorite team. They are not players themselves; they aren't on the field, they are in the stands. Like fans, they occasionally cheer aloud and applaud visibly. And under the circumstances, that already is a lot: rooting, cheering, helping, applauding!

Dissidents, sometimes too focused on their own courage, often underrate this, and don't give these fans the credit they deserve. In my opinion, that is a pity and a mistake! After all, most of the people don't even bother to go to the stadium, and often don't even know where the game is and don't want to know.

By rights, I should also stratify the group I call the gray zone by social status, class affiliation, profession, political program, or at least by field of interest. But I can't do that either.

The gray zone exists within every defined social, professional, or interest group. I even know a few people in the gray zone around the editorial offices of official periodicals, institutes of economics, ministries, motion pictures, theater, and even among lawyers and judges. People in the gray zone have no single program of their own, no creed, or even any specific aims. They are frequently more open to the dissidents than they are among themselves. Formally, they are part of the "structure" and more or less fulfill the demands and criteria that the totalitarian state makes of its front lines. By political position, however, they stand behind the opposition, and perceive it as their point of reference.

Class criteria in Czechoslovakia – and apparently in other

countries of Eastern Europe – have also been erased through repeated restructuring. Today, laborers may be former university professors, as well as former politicians and journalists, and vice versa. As for their standard of living, members of the gray zone belong to the upper middle; they don't receive the perks that high-level party functionaries do, which evoke envy and distaste, but neither are they living in poverty. They and their children generally slip through the various checks and screening processes, obtain a decent education, an acceptable job classification, a decent (if not exorbitant) measure of professional success. They do not aspire to the pinnacles of their fields. If that were their intention, they would have to leave the gray zone and join the Communist party, take on a more explicit commitment to “the Bolshevik,” that is, to the regime. They are too honorable, and too timid, to do that. They have neither the positive nor the negative attributes required to be active in the opposition, or for that matter for careerist conformity. People in the gray zone are not indifferent, not cynical; it is more that they believe in traditional, historically tried-and-tested values introduced a couple of hundred years ago by the French Revolution.

They hold various functions, adhere to formal political rituals, and then all the more do they rail at the totalitarian regime for this, their humiliation and their self-humiliation. They are employed within the structure, in jobs roughly in keeping with their qualifications; they are not ostracized, they want to retain the minor advantages that the regime grants those who stay within the norm. At the same time, they strive not to get “into” anything, not to damage anyone; they are often helpful to others persecuted by the political regime.

On the other hand, they take no visible stands against the establishment and so to some degree compromise themselves. Thus they are endangered from “both sides,” it is on their conscience, and they entertain covert fears that if there were to be another settling of accounts (and this nation has a broad experience with screening and almost masochistic soul-searching) they too will be accused of collaborating with the establishment.

In situations when they are not in danger, and not under too much pressure from the powers-that-be, they will take an unequivocal and fervent stand on the side of the dissidents, and then proceed to justify and call for economic reforms as well as human rights. Then the gray zone will start to turn away from the regime and become its highly erudite critic. But it will have to be the dissidents who win them the space for it.

The establishment has always vaguely sensed the danger of an expanding gray zone, and today it is very much aware of it. That is why from time to time it has conducted intimidation operations in the form of purges, screenings, interrogations, consolidated employee data files, party card exchanges, etc. Contemporary forms of intimidation campaigns also include the maligning of anyone who has signed any sort of manifesto publicly critical of the establishment, and the brutal disruption of demonstrations, as was the case in August 1988, in January 1989, and in August 1989. “The Bolshevik” is no longer able to browbeat the manifest dissidents, who have long since crossed the threshold of conformity, because they are counting on it. In its apathy, the silent majority is also immune. Those in the gray zone, however, are always intimidated for a while.

The reasons for these people being and remaining in the gray zone are varied, and not always morally reprehensible. The dissidents in particular should be able to understand them.

At the time of extreme political activity (say in the years 1967–69), they might have been in the middle of a divorce, or pregnant on maternity leave, or in traction with a broken leg; perhaps they were negotiating a complex apartment exchange in the extreme housing shortage, or immersed in their own personal mourning, or working abroad or for an enterprise that happened to escape the attention of the establishment. It wasn't always their own personal choice, then, but often just coincidence that allowed them to remain within the mainstream and conform for another twenty years. Certainly coincidence worked in the opposite direction

too. The people in the gray zone, as well as the dissidents, can be the object of what Aldous Huxley wrote in his book *Point Counter Point*: “I doubt if anything is really irrelevant. Everything that happens is intrinsically like the man it happens to. ... But in some indescribable way, the event’s modified, qualitatively modified, so as to suit the character of each person involved in it. It’s a great mystery and paradox.”²⁾ This “paradox” accuses, but also excuses.

Belonging to the gray zone inhibits these people, but it also radicalizes them; the establishment makes them party to maintaining totalitarian power by their own personal deeds. The establishment is always trying to draw people into being participants; where it succeeds, its power is reinforced, since that power is their only guarantee that people’s participation won’t be held against them. In an article quoted in 1989 in the *samizdat* philosophical periodical *Paraf*, Pavel Bratinka remarks that this feedback between the doers of minor deeds and the totalitarian state can even bring about the regeneration of power:

“Breaking with power means enduring not only its rage, but also the pangs of a reawakened personal conscience. That sort of transformation from Saul to Paul truly demands immense moral courage. On the other hand, staying on the side of power doesn’t require any particular personal malice or enduring evil; all it calls for is a disinclination toward martyrdom, a very common human attribute indeed.”³⁾

Citizens of the states of Eastern Europe have no difficulty understanding that. Up until the moment we crossed a certain line, every one of us was in the gray zone. It is only the youngest generation within the opposition who genuinely chose to join the dissent.

Mrs. Hana Jüptnerová used to teach in a secondary school in Vrchlabí, a small town in the border region. As a high-school teacher, she was “inside the structure” and willy-nilly

2) Aldous Huxley, *Point Counter Point* (London: Chatto and Windus, 1947), pp. 389–390; here translated from the Czech.

3) *Paraf* (Prague), no. 10, 1989, quoted in an article by Václav Benda.

was relatively answerable to the official requirements of the educational system. When in the spring of 1988 police brutality resulted in the death in prison of Pavel Wonka, whom she knew personally and held in high esteem, she spoke spontaneously and beautifully at his grave side. Totalitarian power settled with her! The school board immediately terminated her employment contract, and ever since she has been washing dishes in a confectionery shop. She wrote me about it in a personal letter: “I can’t get other work. The regime is trying to punish me for my words, but wasn’t my previous existence, down on my knees with my back bent, punishment itself?”⁴)

In June 1989, at a Prague meeting of publishing-house readers, we were addressed by a man who for years had worked for Odeon, a publisher of fiction and poetry. He said that in our country, in addition to officially published Czech literature, we have the literature of Czech exiles abroad, and we have *samizdat* literature, and that only these three together comprise Czech literature. I was tempted to get up and arrogantly ask him why he was saying that today, why he hadn’t stood up earlier to the people who were banning and destroying books back then; I would have liked to tell him I thought he was just jumping onto a moving train.

The rest of the audience applauded him enthusiastically, though. The idea he had voiced was not new to anyone, but they were glad to finally hear it from “one of them”; what they were applauding was that even one from that gray zone had been brave enough to take this kind of a stand. They seemed to be saying that his statements were “rehabilitating” them, as well. I did not speak out, and in the end I applauded too. I shouldn’t be judging him, I should appreciate him; after all, each of us has his own limits where personal courage is concerned, a point where the burden is no longer acceptable or tolerable. It is our task to persuade people in the gray zone, to appreciate them and not turn them away by moralizing, attacking them, and poking around in their past.

4) From letter by Hana Jüptnerová, December, 1988.

If today's dissidents don't want to remain an exclusive minority, we must address those in the gray zone and challenge them to take on positions of leadership, now that the limits set by the rigid personnel selection process and the *nomenklatura* are being relaxed a little. That is why it will be inappropriate for us to remind them of their petty collaboration with the regime, or of our own merits, lost opportunities, careers, of how much we suffered and the years we spent behind bars.

It will be hard for both sides!

For many dissidents, their greatest competition will be from the gray zone. Its members are not as compromised, and besides, they have had far better conditions all along to nurture their own professional growth, to improve their qualifications, to gain experience in day-to-day, nondissident life. And of course, that is the life that will matter! The dissidents may have moral superiority, but they must also realize that they have lived, or survived, for twenty years outside "the structure", for the most part in isolation, out of touch with scientific institutions and institutes. By their enforced exclusion, they also lost – at least in part – their continuity in the context of "civil" life as well as up-to-date expertise in their original professions. As for the young people among the dissidents, they often refused to take places within the "structure" out of revulsion for the establishment's moral promiscuity, and hence also will lack much of their peers' experience with how normal society functions. The dissidents will still retain their moral superiority and moral credit, but their professional competence – for example, in the sphere of commerce or in administrative management – will at best be outdated.

Although this handicap can easily be justified by citing difficult objective conditions, political persecution, job discrimination, barriers to education and travel abroad, the need to expend eight hours a day of exhausting physical labor to obtain a livelihood, and numerous other factors, the fact remains that this does not change the reality. With exceptions in the fields of pure politics, freelance art, journalism, political science, and perhaps even philosophy, most dissidents will be less qualified than people in the gray zone and their

offspring. Recognizing that and accepting it will certainly be difficult. The life of every individual is contingent not only on his abilities but also on opportunities ensuing from historical events and where a person stands generationally.

I am thinking of my friend Jiří Ruml, once an editor for Czechoslovak Radio and on the editorial staff of the pre-1968 political weekly, *Reportér*. For the past two years, Jiří Ruml has been editing a very important and popular *samizdat* monthly, *Lidové noviny* (People's News). Not long ago, when we were all praising "his" *People's News* to the skies, he shrugged his shoulders and said, "But what's the use of it all, I'm sixty-five years old, and nobody will ever give me back those twenty years of my life."

Not only will he not get them back, but he won't get anything for them, either. If the anticipated changes to the totalitarian regime do come about in Czechoslovakia, then the dissidents will also lose much that is valuable to them: some of the very things that led them to make their uncommon choice for how they will relate within society. Lost to them will be their unity, which up till now was considered a matter of course; their cohesiveness, their solidarity, their uniqueness, their moral superiority, their aura of being persecuted and ostracized, and along with these, a certain nonresponsibility for everything that is wrong in politics and society.

The envisioned relaxation of the totalitarian regime will also intrude on the life they have become used to. When we try to open a sticky door, the moment it gives, we lose our balance for a moment. We may realize, for example, that we aren't capable as we thought we were. Being isolated in the ghetto of dissent also meant a certain isolation from criticism. It is hard to disparage someone who is being kicked from all sides and who is generally recognized and understood to be having an exceptionally hard time. In Czechoslovakia, it will probably go the way every other political coup has gone: the most will be gained by those who stood aside, not manning either side of the barricades, those who just sat back and waited intelligently, that is, those in the gray zone. The space that will open out for them and the next generation

will have been won by the efforts and the dedication of the dissidents. For purely tactical political reasons I think it will be expedient to enable even those who bordered on collaboration with the establishment to join the gray zone *ex post facto*. Better at that point that the gray zone grow and multiply than that our mutual denunciations grow and multiply.

My observations of the current, rather intolerant, recriminations for past accomplishments and past lapses among our fellow countrymen in exile lead me to fear that hard times are only just beginning for our dissidents at home. That we will discover how much of what we now refer to in facile terms as resulting from incompetence of the establishment is in fact a phenomenon common to every modern society. Ironically, it is decades of the incessant proclamation of the Communist party's leading role that led us to interpret many shortcomings, common also in democratic societies, as being the result of mistakes made by our own very concrete and ubiquitous party apparatus.

When today's dust in Europe settles, and we are able to confront the states of Western Europe, we will find that we are very poor. We will have to be able to adjust to this unfortunate heritage of forty years of socialism's experimental devastation of our land: to accept it as a fact, to realize that the widespread destitution we are faced with always presents fertile soil for new demagogues, new dictatorships.

It is common knowledge that if you know what to expect and how a certain process will unfold, the situation is easier to bear. That is why I have written this article now, perhaps prematurely, for myself, my close friends, and mainly for those in the gray zone. At the same time, I see it as a general problem that people in all the countries of Eastern Europe will have to come to terms with.

For the present, I only wish that this challenging situation would finally come to pass in Czechoslovakia. I hope I didn't write this study too prematurely.

September 1989

Translated by Káča Poláčková-Henley

Postscript

Even these days I bump into ex-dissident colleagues fairly frequently. They have all lost weight, have colds, and are very weary. We embrace, say “Call me, drop by, come over some time,” though knowing full well that it will be a good while before we’ll see each other again – there isn’t the time. We had time before, but it meant meeting clandestinely. Looking back on it, there was something to be said for it.

We all have so much to do, what with giving lectures, attending meetings, writing articles, answering invitations to hundreds of events, taking part in negotiations in various committees and associations, etc. People these days are seized with the urge to speak out, find themselves, voice their opinions, and in some instances to make excuses for decades of mute acquiescence. And we dissidents have to sit there and somehow affirm others’ conversion by our very presence.

It’s tiring!

Someone calls over to me from an adjacent escalator: “I need this like a pain in the head. ... It was much easier to study in the boilerhouse.” Someone else raises two fingers in a Churchillian victory gesture, but sheepishly puts them down again. Even V for Victory is weary.

“Where are you working?” I ask Luděk of the Original Video-journal, an independent project which earned him plenty of harassment on numerous occasions.

“I’m still in the boilerhouse. I don’t feel like pushing myself in anywhere. Anyway, the things we used to film clandestinely in people’s homes at enormous risk are now being done openly by professionals with whole film crews and a horde of lighting and sound technicians. So I’ll go on stoking my boiler.”

“Only yesterday I gave up my cleaner’s job and I’m already beginning to regret it somewhat. I have no great wish to go and work somewhere where everyone else was hired according to the norms of the *nomenklatura*.”

By chance, I hail a taxi and discover at the wheel an old acquaintance, a dissident who used to help us transport

and distribute books, as well as take VONS people to court hearings.

“You’ll all go back to your original professions,” he laments, “while I’ll be just a taxi driver and nothing else from now on.” Will we go back to our professions? When no one wants us there? One employee who was given the job of dealing with cases of those dismissed for political reasons complained: “Those ‘68 people still want the top jobs. They were in the leading posts in 1968; when they left the faculty they were leading figures in the opposition, and now we’re supposed to take them back into leading positions again.” And it was not intended as a joke.

New structures are being formed. As always the running is being done chiefly by those who know how to assert themselves, even if it means disregarding others and their human problems. This is one capacity that the dissidents signally lacked, and why they became dissidents in the first place.

They were the creators and initiators of the drama, voicing the things that others feared to say. As recently as last year, they were Antigones in a silent Thebes.

The popular view in Thebes nowadays is that Polynices should be buried – and they always thought so anyway. The moral aspect of speaking the truth has already been toned down. The expression of truth is losing its ethical impact and becoming no more than a historical fact that arouses interest but not enthusiasm. And the experts are better informed and are able to quote facts more accurately than the dissidents.

I organized the official presentation of a gift for our patients. Representatives of various workplaces who wanted to accept the equipment indulged in mutual recriminations and I learned things I had no desire to hear. “This whole society is sick,” I said to myself. “Wherever you prick it, the pus runs out.” But it’s only to be expected. Hungry people don’t use silver cutlery – or damask table cloths, for that matter. That’s why we became dissidents – so as not to dirty ourselves with such things.

In the past, the position was as clear as in a fairy tale. Evil was evil, good was good, and people in the opposition – un-

less they happened to be in prison – were the freest of all. We used to grumble and criticize, but by our actions we opted for a particular way of life just as much as those who said nothing, signed their agreement with the Soviet invasion or the Anti-Charter, and paid their tithes to the Communist party. Unlike them, we don't have a bad conscience, and maybe that's what annoys them about us. Yet again we're different! But it's no our fault!

There is even a contradiction in our “Havelite ideology” that asserts nonviolence and nonvengeance and proclaims the need to understand one's neighbor, while also guiding and leading society. Whereas the old power elite were totally unscrupulous and used to attack and imprison people for the merest Antigonean gesture, they now exploit our every single threatening gesture in order to denounce us, saying, “You see, they're no different!” And we are obliged – in order to distinguish ourselves from the old socialist establishment – to do everything in an ethical fashion and defer to a “higher principle.” Morality has no weapons, and in fact it even serves to tie bare hands. And it ties our hands most of all. So yet again we retire into a corner and at most get on with some writing.

Those who joined us at the last minute in the name of the Velvet Revolution are settling their personal accounts in the nastiest way and act as if they were speaking on behalf of dissidents and all the victims of the previous regime, and fail to understand our misgivings about their conduct.

Unhappily, I was right. Hard times for the dissidents are only just beginning.

January 1990

Postscript translated by Gerald Turner

Social Research, Vol. 57, No. 2 (Summer 1990)

Jiřina Šiklová: Brief Chronology

- 1935 Arrives in the world on 17 June at No. 17 Klimentská Street, Prague, as the second child of the ophthalmologist Karel Herold and the teacher Jarmila Heroldová, née Týblová. Her older brother Karel was born in 1931.
- 1953 She successfully completes her secondary education at the gymnasium on Sladkovského Square in the Prague district of Žižkov and enters the Arts Faculty of Charles University (AFCU) to study history.
- 1956 She marries the historian Zdeněk Šikl. She joins the Communist Party (CPCz). During her studies she takes in interest in Hebrew and the history of the Jews, intending to write her graduation thesis on the history of the Czech Jews. On the advice of her teachers, however, she chooses a non-taboo topic.
- 1958 She graduates from Charles University. The theme of her thesis is the Prague Stock Exchange and its collapse in 1873.
- 1960 Following two years general teaching practice she returns to AFCU as an assistant lecturer in the Department of Philosophy. Her first child, Lucie, is born. Her son Jan is born in 1963. She lectures in the history of philosophy at AFCU and takes part in the Marxist-Christian Dialogue seminar founded and directed by Professor Milan Machovec. She starts work on her PhD thesis, which focuses on the history of philosophy in the Czechoslovak Republic between the world wars; she publishes papers on Emanuel Rádl, and the Prague school of sociology.

- 1965 She defends her doctoral thesis on the topic of the Academic YMCA in Czechoslovakia between the world wars.
She studies the history of the student movement during the first Czechoslovak Republic, which fires her interest in the sociology of youth.
She helps revive sociology as an academic discipline in Czechoslovakia and transfers to the new-established Department of Sociology. She lectures on the sociology of youth and the history of sociology in Czechoslovakia and assists the research work of university students.
In the second half of the nineteen-sixties, she prepared her professorial dissertation on the theme of the student movement and the New Left in the West, which she defended in the spring of 1969. (It was prepared for publication under the title *Advocates of Change* but then rejected following the re-introduction of censorship.)
- 1968 She is involved in efforts to reform the university and society, particularly as a member of the University Committee of the CPCz.
- 1969 She resigns from the CPCz in April.
Her lectureship is rescinded as part of Normalization purges and she is dismissed from the Arts Faculty.
During the next two years she takes various manual jobs, mostly as a cleaner.
- 1971 On 31 January she is held on remand for 24 hours and interrogated by the State Security (StB).
She is engaged as a social worker in the geriatric department of Prague's Thomayer Hospital, assisting the senior consultant J.A.Trojan. She is able to devote herself partially to sociology, particularly the problems of elderly people, social gerontology and the sociology of the health service. She assists various research projects and published popular-science books under „borrowed“ names, dealing especially with elderly people and family relationships.

- 1971–1981 As well as working on Professor Trojan's team she also published articles and commentaries in exile journals under pseudonyms derived from the names of Czech rivers (Nežárka, Otava, Moldau); she continues to use these pen names in the nineteen eighties. She helps create and maintain secret channels of communication with prominent Czechoslovaks in exile and sends manuscripts of books and articles to them by clandestine means, receiving in return publications that she helps to distribute secretly.
- 1981 In April she is divorced from Zdeněk Šikl. In connection with her part in secret communications between the domestic opposition and the outside world she is arrested on the night of 7 May 1981 and held in custody at Ruzyně Prison in Prague, charged with „subversion of the Republic“ as part of an organized group and contact with abroad (Article 98, sections. 1, 2, paras. a, b of the Criminal Code).
- 1982 As a result of pressure from abroad, she is released from detention on 22 March, along with three other co-accused (Eva Kantůrková, Karel Kyncl and Jan Ruml). The remaining members of the group (Ján Mlynárik, Jiří Ruml, and Milan Šimečka) were released on 27 May 1982. She forms a relationship with the doctor and biochemist Jiří Veselý († September 2002). After her release she returns to her employment under Professor Trojan. Meanwhile she continues her clandestine activity, renewing and gradually extending the channels of communication between the domestic dissent and independent intellectuals and their partners and colleagues in the West. Writes articles under assumed names for exile journals, chiefly *Listy*.
- 1988 At the end of October, section of the Czechoslovak intelligence services mounts a two-week-long concentrated operation against her.

Thanks to skilfully-worded complaints filed against the Czechoslovak authorities (see “Complaint and Request for Investigation” in the section of Jiřina Šiklová’s texts) her case receives public coverage at home and abroad and she is partially successful in her legal actions against slanderous articles in the *Rudé právo* newspaper.

She loses her job at Thomayer Hospital and works as a cleaner until the end of 1989.

1990 Together with other dismissed lecturers, she is invited to rejoin the Arts Faculty of Charles University and is offered a post in the Department of Sociology. Instead she founds an independent Department of Social Work drawing on foreign experience and the work of the University of Social Work established in the late 1920s by Alice Masaryková and finally abolished after February 1948.

1991–2001 She heads the Department of Social Work at the Arts Faculty of Charles University, lecturing on the life cycle, social gerontology and the problems of ethnic minorities, migrants and asylum seekers, and how to integrate them.

She is involved in the civil and non-profit sectors and voluntary organizations, serving on the boards of several foundations and public benefit corporations, lecturing abroad and attending academic and other conferences at home and abroad. She systematically refuses offers of high-level political posts.

In 1991 she founds the Gender Studies Centre as a civil association.

1995 She is named Woman of Europe 1995 for the Czech Republic.

In September, as the sole delegate representing Czech NGOs, travelled to the Fourth World Conference on Women, Beijing. While travelling on a train, she discussed and formulated a conception for a regional women’s organization covering Central and Eastern Europe to defend the human rights of women, sub-

sequently established at the Beijing congress as the KARAT Coalition.

1999 On 28 October she is awarded the Medal for Services Lendered to the Czech State by the President of the Czech Republic.

2000 – 15 Upon formally retiring, she nonetheless continued teaching at the Faculty of Arts, Charles University, focusing on questions pertaining to minorities and migration in Central Europe. Also supervised doctoral studies in the fields of gerontology, emigration, and immigration; lectured on minorities, gerontology, and other related matters at the University of the Third Age, Faculty of Humanities, Prague.

Active in the non-profit sector. On the board of the Barriers Account (Charta 77 Foundation), the Board of Trustees of the Czechoslovak Documentation Centre (ČSDS), the awards committee of the František Kriegel Prize (Charta 77 Foundation), the committee of the Dagmar and Václav Havel Foundation VIZE 97 supporting university education and studies abroad, the committee of the Arnošt Lustig Prize awarded by the Czech-Israeli Chamber of Commerce (ČISOK), the committee of the Max Brod Prize awarded by the Franz Kafka Society, a member of the Civil Society Development Foundation (since its founding in 2000); an honorary member of the UNESCO Kroměříž Club (appointed in 2008). She is an active member of Slovo 21, a non-profit NGO assisting the integration of Roma and foreigners in the Czech Republic; she also aids Roma integration by means of other activities, including regular contributions to *Romano Hangos*; she briefs officials in the Ministry of the Interior department for the integration of foreigners, emigration, and immigration. Has been a member of the Ministry of Health Ethical Commission since 2009, and of the editorial board of *Listy* (Olomouc).

Makes regular presentations – at municipal libraries, museums, and even in parishes all over the coun-

try – mostly on matters such as old-age, family, inter-generation, contemporary social values; she has also discussed these matters in her books and in debates broadcast on television and radio. Has published widely in dailies, weeklies, and popular magazines; has worked to keep alive the memory of figures whose exile activities helped to return democracy to Czechoslovakia.

Of the many honours and awards received by Jiřina Šiklová from 2000 to 2015, some bear special mention: the Alice Masaryková Medal for contributions to social work in the Czech Republic; the Silver Medal of the Dean of the Faculty of Arts, Charles University, for contributions to the development of the field of social work (2008); and the June 1st Prize awarded by the City of Pilsen (2012) for her advocacy of democratic principles and for supporting and distributing samizdat literature during the Communist regime.

Notes about the editing

The names of Czech people and places (except Prague) are given in the English texts in their Czech form with diacritics. In texts written or translated by authors living in USA or Canada, American or Canadian spelling conventions are preserved (labor, neighbor, gray, etc.). This also applies to the “Gray Zone” article, which is reprinted in the form in which it was published in an American journal. The other texts in English, which were translated in Europe, (by Gerald Turner, Derek Paton and Alison Siddall), observe British spelling conventions (labour, neighbour, grey, etc..).

Notes to the texts about Jiřina Šiklová:

Helena Klímová: According to Article 29

This is published according to the samizdat edition of the letter, preserved in the author’s archive with an afterword written in 2004.

Petr Pithart: Stronger than Circumstances

This is published according to the original manuscript of 2000 with one amendment by the author made in May 2005. The text was originally published in the *Lidové noviny* newspaper on 17 June 2000 under a different title and with subtitles.

H. Gordon Skilling: To the Cat that Never Sleeps

According to a manuscript dated Toronto 25. 5. 2000. The text was published in Slovak in the journal *Mosty* 24/2000, 13. 6. 2000.

Ludvík Vaculík: Jiřina Š.

Text from 2000 first publishes in the *Lidové noviny* newspaper on 13 June 2000. The afterword To Jiřina was written by the author for this book and dated 14. 1. 2004.

Alena Wagnerová: Three Days and Several Years in the Life of Jiřina Šiklová

The text was published under the title of *Drei Tage und einige Jahre im Leben der Jiřina Šiklová* in the book *Prager Frauen*, (Alena Wagnerová, Hg.), Bollmann Verlag, Mannheim 1995, 2nd ed.. Vitalis Verlag, Praha 2000. It is published here in Czech and English versions for the first time.

Notes to Jiřina Šiklová's texts

All four texts from 1981 were written in her prison cell in capital letters on writing paper. As they were written in the form of letters to permitted addressees they survived cell checks and were gradually sent out or were smuggled out of Ruzyně Prison by other routes. Jiřina Šiklová submitted the draft version of her defence plea to the investigator for filing and gave a copy to her defence lawyer. The original versions are preserved in the archive of the Czechoslovak Documentation Centre in Prague. This also applies to the other two texts.

Letter to her Mother

Key to names:

Julča: a neighbour who spent five years in concentration camp during World War II; Karel: Jiřina's brother; Kazín: an area of holiday cottages outside Prague; Míla: a relative; Martin – the son of her brother Karel.

Defence Mechanisms or How to Survive Imprisonment

The article was completed in autumn 1981 and sent home as a letter that was passed by the censor. It is published according to the version published in the *samizdat* book *Jiřina Šiklová: Dopisy z vězení* [Letters from prison], 1982 (79 pp.).

Save these Books

The title was taken from *Index on Censorship*, Vol. 12, No.2, April 1983 where her “defence” was published.

Complaint and Request for Investigation

Published according to the *samizdat* version.

A Note on the Bibliography, 1990–2014

Stoupenčí proměn (Advocates for Change). 1st edn, Prague: Kalich, 2012, 355 pp.

The basis of this book is Jiřina Šiklová's unpublished 1969 habilitation thesis examining social-activist student movements in Western Europe and the United States during the 1960s. The book has three parts: the author's 2012 introduction, the habilitation thesis, and an afterword by Marek Skovajsa, Assistant Professor of Political Science, Charles University, who considers Šiklová's thesis in the context of current literature on the topic, and also offers a portrait of the author from the 1960s to the present day.

*Brief Chronology and Notes translated from Czech
by Gerald Turner and Dominik Jůn*

Authors

Zdenka Brodská (1927), lives in the USA. She teaches Czech language and literature at Michigan University, Ann Arbor.

Marketa Goetz-Stankiewicz (1927, Czechoslovakia), has lived in Canada since 1948. She lectured in comparative literature at the University of British Columbia, Vancouver, B.C.

Ivan M. Havel (1938), cybernetician, essayist and philosopher.

Václav Havel (1936–2011), playwright, 1989–2003 President of Czechoslovakia (1989–1992) and of the Czech Republic (1993–2003).

Mary Hrabik Samal (1940, Prague), political scientist. She lives in the USA and teaches at Oakland University, Michigan.

Eva Kantůrková (1930), writer.

Helena Klímová (1937), psychotherapist, group analyst and publicist. She lives in Prague.

Józef Lewandowski (1923–2007), Polish historian. He has lived in Sweden since 1969.

Jim Ottaway (1938), American journalist and publisher.

Petr Pithart (1941), political scientist and politician (first Deputy-Speaker of the Czech Senate).

Dana Potočková (1971), conflict resolution and negotiation consultant. She teaches at the Anglo-American College in Prague.

Vilém Prečan (1933), historian.

Wolfgang Scheur (1921), German diplomat in retirement. Cultural Attaché at the West German embassy in Prague, 1981–86.

H. Gordon Skilling (1912–2001), Canadian historian and political scientist.

Ludvík Vaculík (1926), writer.

Alena Wagnerová (1936), writer and journalist. She lives in Saarbrücken and Prague. She works with the Gender Studies Centre in Prague.

Obrazová příloha
Photographs

Maturantka
Secondary-school student, 1953

Na plese v roce 1957
At a ball in 1957

Maminka za války
Her mother during the war

Bratr MUDr. Karel Herold
Her brother, Karel Herold

Fotografie, která po zatčení 1981 obletěla svět
The photo that circulated worldwide after her arrest in 1981

Maminka foto na pas, 1930
Jiřina's mother, passport photo, 1930

Jiřina foto na pas, 1969
Jiřina's passport photo, 1969

Z počátku devadesátých let
Early 90s

Cestou na koncert na jaře 1998
On the way to a concert, spring 1998

O deset let později
Ten years later

Doma u svých knih 2005
At home with her books, 2005

S dětmi Lucií a Janem v šedesátých letech
With her children Lucie and Jan (1960s)

S dětmi na dovolené 1966
On holiday with her children, 1966

S vnučaty na chalupě v Jelenově 1992

With her grandchildren in her cottage at Jelenov, 1992

J. Š. Předává vietnamským disidentům tričko Amnesty International
 J.Š. giving Vietnamese dissidents an Amnesty International t-shirt

Jméno a příjmení Prénom et nom Имя и фамилия		PhDr. Jiřina ŠIKLOVÁ	
Datum a místo narození Date et lieu de naissance Дата и место рождения		17.6.1935 Praha	
Bydliště Domicile Место жительства		Praha I, Klémentská 17	
Výška Taille Рост	164	Běra očí Couleur des yeux Цвет глаз	hnědá brune
Děti — enfants — Дети			
1.	Lucie 1960		
2.	Jan 1963		
3.			
4.			
Podpis Signature Подпись			

Cestovní pas, který J. Š. odeslala před zatčením do zahraničí

Passport that J.Š sent abroad before her arrest

S Evou a Milanem Šimečkovými po návratu z vězení v létě 1982
With Eva and Milan Šimečka after their release from prison (Summer 1982)

V polských Sopotech se Zdeňkem Šiklem (vlevo) a Józefem Lewandowským
At Sopot, Poland, with Zdeněk Šikl (left) and Józef Lewandowski

S Milanem Schulzem ve Frankenu 1990
With Milan Schulz at Franken, 1990

S Dagmar Battěkovou 1995
With Dagmar Battěková, 1995

S Petrem Pihartem 1990 (foto Oldřich Škácha)
With Petr Pithart, 1990 (photo: Oldřich Škácha)

S Vlastou Chramostovou 1994 (foto Oldřich Škácha)
With the actress Vlasta Chramostová, 1994 (photo: Oldřich Škácha)

Ve svém bytě 1999
At her apartment, 1999

Se Sally Skillingovou v Praze 1987
With Sally Skilling in Prague, 1987

S Tomášem Halíkem 1991
With Tomáš Halík, 1991

S Jimem Ottawayem
With Jim Ottaway

Vyznamenání na Pražském hradě 1999
Receiving medal at Prague Castle, 1999

S vnučkou Terezou 1998
With her granddaughter, Tereza, 1998

S nejmladším vnoučetem Kryštofem
2014 / With her youngest grandchild,
Kryštof, 2014

**Nechceme seniory
uklidit, ale zapojit**

budu hájit práva seniorů

Strana zelených
pro novou rovnováhu.

PhDr. Jiřina Šiklová, CSc.
socioložka

Volby do EP
5. a 6. června 2009

Volte č. 26

jirina.siklova@zeleni.cz
www.stranzelenych.cz

A campaign poster for the Green Party. It features a black and white photograph of Jiřina Šiklová, a woman with glasses and a striped sweater, sitting at a table. The text is in Czech and English. The top part says "Nechceme seniory uklidit, ale zapojit" (We don't want to calm down seniors, but to involve them) and "budu hájit práva seniorů" (I will defend the rights of seniors). The Green Party logo and name "Strana zelených pro novou rovnováhu." are on the right. Below the photo, it says "PhDr. Jiřina Šiklová, CSc. socioložka". At the bottom left, it says "Volby do EP 5. a 6. června 2009" and "Volte č. 26". At the bottom right, it provides contact information: "jirina.siklova@zeleni.cz" and "www.stranzelenych.cz".

Lobbyistka pro Stranu zelených 2010
Campaigning for the Green Party, 2010

Na zasedání správní rady ČSDS 2014

At a board meeting of the Czechoslovak Documentation Centre, 2014

Stříbrná medaile děkana Filozofické fakulty UK 2008

Silver Medal of the Dean of the Faculty of Arts, Charles University, 2008

University of Pittsburgh

FACULTY OF ARTS AND SCIENCES
Department of Sociology

October 6, 1981

Amnesty International, USA
304 West 58th Street
New York, NY 10019

Dear Ladies & Gentlemen:

Re: State persecution of Czechoslovak dissidents
of the Charter '77 group, in particular
Jirina Siklova (Prague)

It has come to our attention that severe reprisals against supporters of Dubcek's reform Communism have taken place and continue to take place in Czechoslovakia. We urge you to oppose these persecutions by all conceivable means which could protect the lives and freedom of individuals.

The particular person of our concern is Jirina Siklova, a sociologist with specialization in gerontology associated with Thomayer Hospital in Prague. According to Americke Listy of September 25, 1981, Jirina Siklova will be one of the main defendants in a forthcoming trial of Charter '77 members in Prague this month of October. Apparently, she will be charged with: i. illegal formation of a political movement; ii. illegally exporting information of a political and cultural nature out of Czechoslovakia; and iii. illegally receiving information of a political and cultural nature from emigre organizations abroad.

Two of the undersigned, Martha and Rainer Baum, had the privilege of working together with Jirina Siklova on a collaborative project on aging which was not funded. Nonetheless, what we learned from her work during a three-day planning conference was used in our book "Growing Old: A Societal Perspective." If that is known to the office of Prosecutor General in Prague, it is conceivable that we did contribute to what is taken as evidence for the charge of illegally exporting information of a cultural nature.

Such a charge is in clear violation of the "third basket" of the Helsinki Accords which, inter alia, specifically records governmental consent for the exchange of scientific information. Americke Listy also reported that defendants already convicted on charges of this kind have received jail sentences up to 4-1/2 years. The prospect that one of our colleagues may face a similar fate is a most distressing one.

JUSTICE

(BRITISH SECTION OF THE INTERNATIONAL COMMISSION OF JURISTS)

COUNCIL

PETER CARTER-RUCK
ANTHONY CRIPPS, Q.C.
PETER DANKS
PROF. AUBREY DIAMOND
STUART ELGHOD
MICHAEL ELLMAN
PHILIP ENGLISH
LORD GARDNER, C.H.
EDWARD GARDNER, Q.C., M.P.
PROF. J. F. GARNER
GEOFFREY GARRETT
GERALD GODFREY, Q.C.
PROF. ROY GOODE, O.B.E.
DAVID GRAHAM, Q.C.
PERCY GRIEVE, Q.C., M.P.
JOSEPH HARPER
SIR DESMOND HEAP
MUIR HUNTER, Q.C.
PHILIP KIMBER
NORMAN MARSH, C.B.E., Q.C.
ANDREW MARTIN, Q.C.
ANTHONY LESTER, Q.C.
BLANCHE LUCAS
EDWARD LYONS, Q.C., M.P.
AINBLIE NAIRN
MICHAEL SHERRARD, Q.C.
LAURENCE SHURMAN
DAVID SULLIVAN, Q.C.
JEFFREY THOMAS, Q.C., M.P.
CHARLES WEGG-PROSSER
WILLIAM WELLS, Q.C.
DAVID WIDDICOMBE, Q.C.
LORD WIGGDER, Q.C.

CHAIRMAN OF COUNCIL
SIR JOHN FOSTER, K.B.E., Q.C.

VICE-CHAIRMAN:
LORD FOOT

CHAIRMAN OF EXECUTIVE COMMITTEE:
PAUL SIEGHART

VICE CHAIRMAN:
WILLIAM GOODHART

HONORARY TREASURER:
MICHAEL BRYCESON

YOUR REF.

OUR REF.

DIRECTOR OF RESEARCH:
ALEC SAMUELS J.P.

SECRETARY:
TOM BARGANT, O.B.E., J.P., LL.M.(HON)

LEGAL SECRETARY:

R. C. H. BRIGGS

LEGAL ASSISTANT:

F. F. ASHMAN

95a CHANCERY LANE,
LONDON WC2A 1DT

Telephone: 01-405 6018

Cables: JUSTJURIST LONDON

ALL COMMUNICATIONS SHOULD BE
ADDRESSED TO THE SECRETARY

Judr. Karel Lastovicka,
Advokatni poradna 7,
Praha 1 Nove Mesto,
Mezibranska 17-19,
Czechoslovakia.

29th September 1981

Dear Dr. Lastovicka,

I understand that you act for Dr. Jirina Siklova,
and I enclose a copy of a letter which I have written
today to your country's Minister of Justice.

Yours sincerely,

Chairman

Z četných příkladů mezinárodní solidarity
International solidarity

8. V. 1980
18. 10.

MILÝ PANE FINNE, ZDRAVÍM VÁS,
EDGŠILAH POSLEDNÍ OŠLŮ-

Navrhujeme toto pořadí:

1. Úvod + Vaše materiály, které do čela patří
2. Kdo hájí naše dělníky?
3. Základní otázky zůstávají otevřené **POZDRAVUJTE**

DALEŠÍ - AŽ AŽI ZA PĚT
LET

Literární část:

4. Básník svého národa
5. Korélové náušnice
6. Bachův koncert
7. L.V. Jaro je tady, Sebrané spisy, Hodiny náboženství
8. E. Krisevcová: Co se stalo v blížinci, Peří smečka
9. I. Klíma: Lenka
10. Arcimboldovský portrét Prahy
11. Vězení, milý Z.R. /Uhda/
12. Ekologické grafiky
(13. Znamení ohně)
14. O dvou recenzích /F.P./ - má asi 2. !
15. Vražda po Česku /Trefulka/
16. Hrdina naší doby
17. Lotola Šašek
18. Pochodům, pochod
(19. Monumentální mužik)

DRUHÉHO, FRANTIŠKA,
JANA, KLOBPATRU, MICHALA
VÍDEČ SE NEXLOBÍM,
VÍDEČ SE
MUSE LO ČEKAT.
KRAČNO PUSU
KATEŘINA

Pokud budete potřebovat něco vypustit, navrhujeme odložit
Znamení ohně a Monumentálního mužika. Ale nezahazujte! Obojí by
mělo být otiskáno.

Mělo je toho k naší každodennosti a soc.ek. otázkám. Snad už brzy
dostanete ekologický dokument, pokud ho nepokazí na poslední chvíli,
měl by být obsahem i formou - konečně - událostí.

Recenzi k románu L.V. nepošleme, existuje celý sborník recenzí a
ohlasů, ale dokud kniha řádně nevyjde, nebudeme se vyjadřovat. Je to
pozoruhodná knížka, i když ne zcela "čistá", ale nedejte se mýlit,
je to velké svědectví.

Seriál: Naši sousedi - očekáváme pokračování od Vás /Rakousko,
NSR/, s NDR počítáme do podzimu.

Poslední vzkaz Jiřímu Pelikánovi před zatčením (viz s. 83)
Last message to Jiří Pelikán before her arrest (see p. 237)

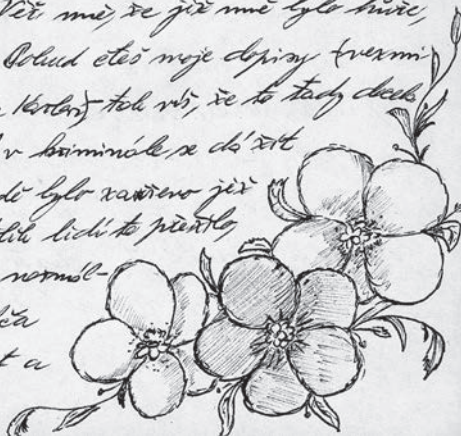
JIŘINA ŠIKLOVÁ 17.6.1935
70 614/09
Průle - Koryně
167 02

LUCIE A JAN ŠIKLOVI
PRAHA 1. KLIMENTSKÁ 77.

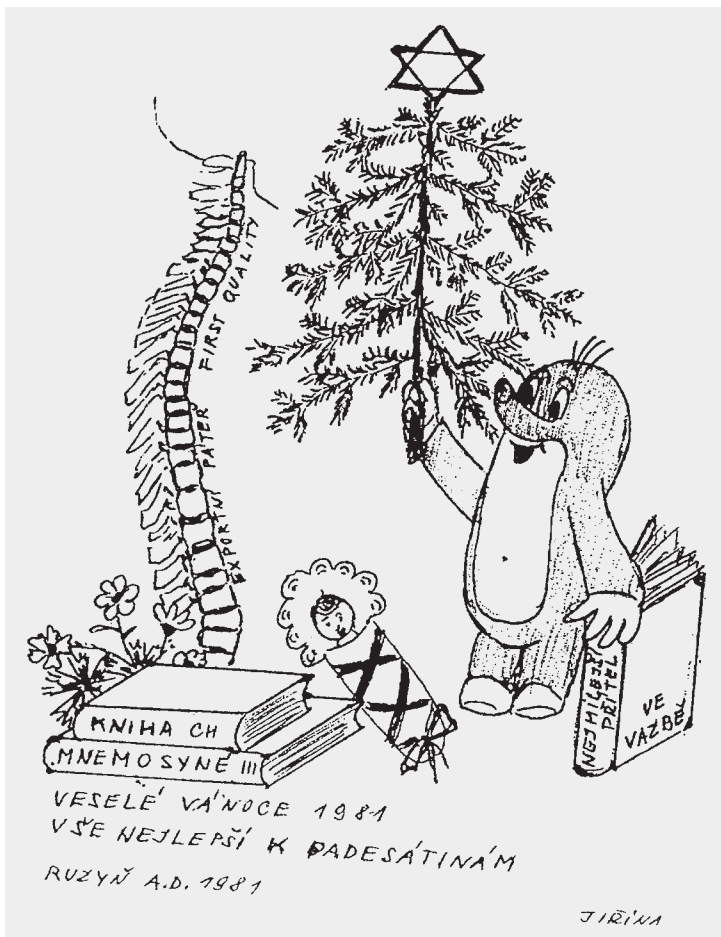
27. VI. 1981

Milá maminko a babičko,
dostala jsem gratulaci od Tebe k narozeninám, mocně Ti je mi děkuji a jsem si přeje, abys byla veselější. Vždycky jsi mne učila, že než štěstí, co se nedá změřit se číselně nemá zbytečně hápat. Moje situace se, momentálně, nedá změřit, takže se netrap a nepláchej. Žele se řítit, zavřít mchou, ale pustit musí. Vždy, když Ti bude smutno, tak mi přičkraj, ať hořas by to bylo, ledyžela byla nevěstička, nebo ledyžela byla nešťastná. Věř mi, že jsi mi bylo krásně, než je mi teď. Obud etes moje dopisy (vzemi je také nety, le křelaj) tak věš, že to taky bude dobře směřim. V r. haminál, se do' xit a v tomto období bylo xavřeno jsi tolik lidí, a tolik lidí to přičkraj, že je to našlem normál-
mí. Vždyt i Juleča byla xovřena 5 let a

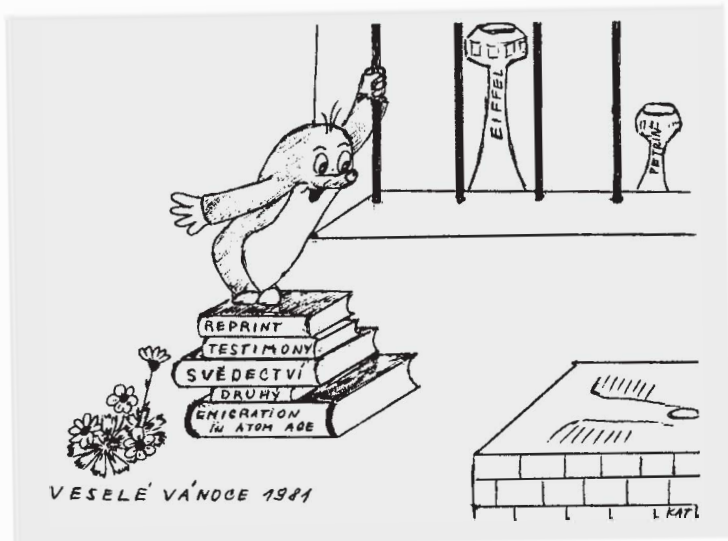
TO ŽENY FIALKY
OD LUCKY Z OKNA

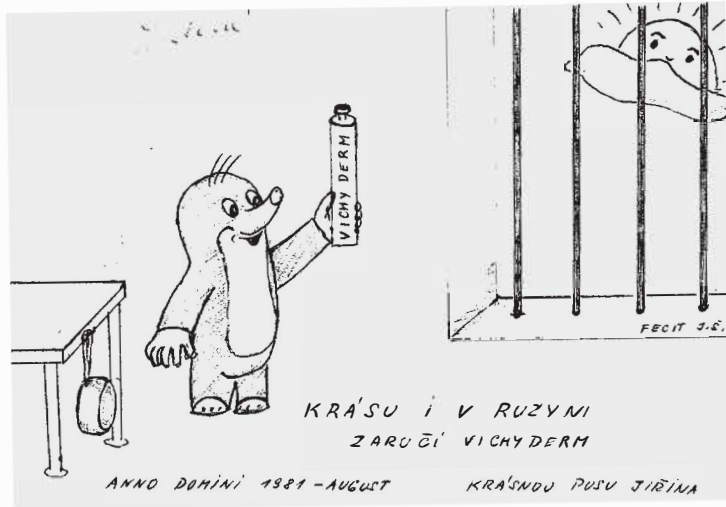
Dopis matce z vězení
Letter to her mother from prison

Pozdravy přátelům z vězení
Greetings to friends from prison

VESELÉ VÁNOCE 1981

KRÁSU I V RUŽYNI
ZARUČÍ VICHYDERM

ANNO DOMINI 1981 - AUGUST

KRÁSNOU POSU JIŘINA

(označení současti)

ČVS: - 9/4-61

V Praze dne 7.5.1961

PROTOKOL o provedení osobní* — domovní* prohlídky

Dnešního dne byla provedena na základě usnesení

výšetřovatele StB ze dne 7.5.1961 č. ČVS-9/4-61
osobní — domovní prohlídka u

~~XXXXXXXXXX~~ Ph.Dr. Jitiny ŠIKLOVÉ, nar. 17.6.1935 v Praze
(jméno, příjmení, data a místo narození)

bydliště Praha 1, Klimentská 2065/17

Předchozí výslech podle § 84 tr. ř. nebyl proveden, neboť Ph.Dr. ŠIKLOVÁ

nebyla zastihena

Osoba, u níž má být prohlídka provedena, vypovídá: dcera PhDr. ŠIKLOVÉ Lucie

ŠIKLOVÁ uvádí, že jí není známo zda se nachází doma věci související s trestnou činností podle § 98 tr. zákona.

Ve 21.50 hod se dostavila do svého bytu PhDr. Jitiny ŠIKLOVÉ. Po dotazu výšetřovatele vypovídá, že si není vědoma, že byž měla mít doma věci, které by podvracely republiku.

Prohlídka byla provedena v bytě jmenované a ve všech prostorách k bytu náležejících - Praha 1, Klimentská 2065/17
(označení místnosti nebo místa, kde byla prohlídka konána)

Prohlídku provedl výšetřovatel StB por. DOŠEK a org. SMO

Poučení podle § 85 odst. 1 tr. ř. bylo dáno a prohlídce byli přítomni Lucie ŠIKLOVÁ,

nar. 28.7.1960 v Praze, bytem Praha 1, Klimentská 17 - dcera

Ph.Dr. ŠIKLOVÉ - E. ob. 770621 HS - 72

Prohlídce podle § 85 odst. 2 tr. ř. byla přítomna nezájemná osoba POLESNÝ Václav,
nar. 21.12.1921 Bohouňovice, okr. Kolín, bytem Praha 1, Klimentská
č. 17

Usnesení o prohlídce bylo doručeno.

Po poučení byla podána stížnost - stížnost není přimutná
nebyla podána

(kým, popř. z jakých důvodů)

S prohlídkou započato v 20.00 hodin.

Četla a souhlasí: Lucie Šiklová

*) Nebodící se skřínkou!
MV č. skl. 366

Protokol o domovní prohlídce
Report of house search